

**DEVLETİN MİMARLIK KÜLTÜRÜNÜ OKUMAK İÇİN YÖNTEM ÖNERİSİ:
TÜRKİYE'DE YÜKSEK YARGI MEKÂNLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Seda ARSLAN

**DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2023

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Seda ARSLAN

19/07/2023

DEVLETİN MİMARLIK KÜLTÜRÜNÜ OKUMAK İÇİN YÖNTEM ÖNERİSİ:
TÜRKİYE'DE YÜKSEK YARGI MEKÂNLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

(Doktora Tezi)

Seda ARSLAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2023

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, mimarlık ve devlet erki ilişkisinin mekanizmalarını sorgulamaktır. Bu çerçevede; iktidar, ideoloji ve politika ile mekân ilişkilerini farklı dönem, yöntem ve örnek alanlarla işleyen çalışmalar irdelenerek bu örüntünün okunmasına yönelik; devletin mimarlık kültürü kavramı altında biçimlenen bir yöntem önerisi sunulmuştur. Bu tez çalışmasında yapı ve kentsel mekânın devlet erkiyle ilişkisi çerçevesinde yürütülen tartışma sadece sonuç ürün üzerinden ele alınmamış, aynı zamanda bu bağıntı tıpkı kültür gibi bir süreç olarak değerlendirmiştir. Mimarlık ve devlet erki arasında var olan katmanlı ilişkiye örnek oluşturması açısından tez kapsamında önerilen yöntemin uygulandığı çalışma alanı olarak yüksek yargı mekânları seçilmiştir. Önerilen yöntem çerçevesinde örnek alan incelenmesi seçimindeki etmenler; yargı erkinin devlet yapılanmasındaki konumu yönünden verimli bir değerlendirme imkanı sağlaması ve erk-mekân ilişkilerini konu alan çalışmalarda yargı mimarisi üzerine sınırlı bir ilgi bulunması olmuştur. Öncelikle yargı erki mekânlarının nitelikleri ve farklı yüksek mahkeme binaları üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Bu irdeleme sonucu çağdaş yargı mekânlarının temsil unsurlarında yargının şeffaflık, bağımsızlık, tarafsızlık ve erişilebilirlik ilkelerinin yansıtıldığı görülmüştür. Buna ek olarak yerel, tarihi ve statü kimlikleri gibi farklı aidiyetlerin ve ortaklıkların altını çizen ölçütlerin de yargı mekânlarının temsiline yansıtıldığı görülmüştür. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi, Danıştay Başkanlığı ve Yargıtay Başkanlığı hizmet binaları devletin mekânsal pratikleri, söylemleri ve imgeleri yöntem önerisi çerçevesinde incelenmiştir. Yargı mekânlarında devletin mimarlık kültürüne ilişkin unsurların; ilkeler ve kimliklere ilişkin izdüşümleri, önerilen yöntem üzerinden çözümlenmiştir.

Bilim Kodu : 80112
Anahtar Kelimeler : Devletin mimarlık kültürü, iktidar ve mekân, yargı erki mekânı, yüksek mahkemeler
Sayfa Adedi : 201
Danışman : Prof. Dr. Zeynep ULUDAĞ

A METHOD FOR READING THE ARCHITECTURAL CULTURE OF THE STATE:
AN INQUIRY ON SUPREME JUDICIAL SPACES OF TURKEY

(Ph. D. Thesis)

Seda ARSLAN

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

July 2023

ABSTRACT

The main purpose of this study is to question the mechanisms of the relationship between architecture and state. In this context, in order to read that interaction a method is proposed under the concept of the architectural culture of the state that is based on the analysis carried out in line with the studies those deal with power, ideology, politics and space relations as the main theme with different periods, methods and cases. In this thesis, the discussion carried out within the framework of the relationship between the building, urban space and the state power do not focus only the final product, but also this interaction is evaluated as a process just as culture. In order to test the proposed method; the supreme courts are chosen as the case study that set an example for the multilayer relationship between architecture and state power. Reasons behind the determination of the case are; the position of the judiciary in the state structure that provides efficiency to examine the factors of proposed method defined as architectural culture of the state and the limited interest in the judicial architecture among the studies on the power-space relations. At first, an evaluation was made on the characteristics of the spaces of the judicial power and different supreme/high court buildings. As a result of this examination, it is seen that the principles of the judiciary that are transparency, independence, impartiality, and accessibility are reflected to spatial representation of judiciary. In addition, it is observed that local, historical and status identities that underline different belongings and associations are also symbolized in the representations of judicial spaces. In this context, the Constitutional Court, the Presidency of the Council of State and the the Court of Cassation/Supreme Court buildings in Turkey are examined within the framework of the spatial practices, discourses and images of the state. The projections of the factors of the architectural culture of the state in the judicial spaces are analysed through the proposed method in relation to principles and identities.

Science Code	: 80112
Key Words	: architectural culture of the state, power and space, supreme justice spaces, supreme courts
Page Number	: 201
Supervisor	: Prof. Dr. Zeynep ULUDAĞ

TEŞEKKÜR

Gerek tez çalışmasında gerek farklı bilimsel çalışmalarda yol gösterici olan, beni cesaretlendiren, değerli danışmanım Prof. Dr. Zeynep ULUDAĞ'a desteği ve güveni için sonsuz teşekkür ederim. Katkılarıyla çalışmamın şekillenmesinde önemli payı olan, farklı patikalara dallanan soruları birleştirmeme yardımcı olan ve bilimsel araştırmanın incelikleri hakkında beni yönlendiren tez komitesi üyelerim Prof. Dr. Esin BOYACIOĞLU ve Doç. Dr. Bülent BATUMAN'a teşekkür ederim.

Tezin farklı aşamalarında beni yönlendiren, yorum ve katkılarıyla zihnimde yeni pencereler açmama yardımcı olan Prof. Dr. Semra ARSLAN SELÇUK, Prof. Dr. Ali CENGİZKAN, Prof. Dr. Güven Arif SARGIN ve Prof. Dr. Elvan ALTAN ERGUT'a teşekkür ederim. Gazi Üniversitesinde bulunduğum süre içinde bakış açımı genişleten ve bilimi besleyen tüm hocalarıma ayrıca teşekkür etmek isterim. Ayrıca bugüne kadar, düşünen, sorgulayan bir birey olmanın önemini kavramama yardımcı olan tüm öğretmenlerime müteşekkirim.

Çalışma kapsamında yaptığım araştırma için sağladığı bilgi ve belgeler ile yardımlarından dolayı Mono Mimarlık'tan Ali Aybars ACARSOY ve Gökhan BÜYÜKKILIÇ ile Sönmez Mimarlık'tan İkrım ÇETİN'e teşekkür ediyorum.

Uzun soluklu bu süreçte manevi destekleri ile yanımda olan, düşüncelerimi dinleyen ve fikirlerini paylaşan çalışma arkadaşlarıma; tüm hayatım boyunca yanımda olan ve bana hep destek olan annem ve kardeşime; ilk gençliğimden beri yanımda olan eleştirel bakışı ve desteğiyle beni bütünleyen eşime teşekkür ederim.

Bu tez çalışması vesilesiyle; mücadelesi, ilkeleri ve inkılapları ile bağımsız, çağdaş, demokratik yaşam biçimini bizlere armağan eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	x
RESİMLERİN LİSTESİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xvi
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMLAR: TEMSİL, MİMARLIK KÜLTÜRÜ, ERK.....	11
2.1. Temsil.....	11
2.1.1. Temsil ve sembol: göstergebilim alanı.....	11
2.1.2. Sembollerin deşifresi: kolektif bellek.....	13
2.1.3. Temsil, mekân ve devlet.....	15
2.2. Kültür Kavramı ve Mimarlık Kültürü.....	16
2.2.1. Kültür.....	17
2.2.2. Mimarlık Kültürü.....	20
2.3. Mekân ve Devlet Erki	23
2.3.1. Erk/İktidar.....	23
2.3.2. Erkin Mekânı	25
2.4. Erk ve Mimarlık Kültürü Bağlamında Başkentler ve Yönetim Merkezleri.....	31
2.5. Bölüm Değerlendirmesi	45
3. ADALET VE YARGI MEKÂNLARI.....	49
3.1. Yargılamanın Tarihsel Gelişimi içinde Yargı Mekânları.....	50
3.2. Modern Hukuk ve Yargı Mekânları.....	53
3.2.1. Günümüzde yargı sistemi	57
3.2.2. Hukuk ve adalet bağlamında yargı mekânı	53

Sayfa

3.2.3. Hukukun ilkeleri bağlamında yüksek mahkemeler	55
3.2.4. Kamusal mekân bağlamında yargı mekânları	57
3.3. Yüksek Mahkeme Binaları Tasarım Süreci ve Bağlamı	59
3.3.1. Mekânsal imgeler	61
3.3.2. Mekânsal pratikler: mimarlar, ritüeller vd.....	77
3.3.3. Mekânsal söylemler.....	80
3.4. Bölüm Değerlendirmesi	83
4. TÜRKİYE’DE YÜKSEK YARGI SİSTEMİ VE YARGI MEKÂNLARI İLİŞKİSİ	85
4.1. Arka plan: Başkent Yönetim Merkezi ve Yüksek Yargı Sistemi	85
4.2. Türkiye’de Yüksek Yargı Erki Mekânları	94
4.2.1. Anayasa Mahkemesi binası: yüksek yargı erkinin temsil mekânı.....	94
4.2.2. Değerlendirme: Anayasa Mahkemesi.....	111
4.2.3. Danıştay Başkanlığı binası: kamusal mekânda kamu kurumu yapısı.....	113
4.2.4. Değerlendirme: Danıştay Başkanlığı.....	134
4.2.5. Yargıtay yerleşkesi: yargı bağımsızlığı temsili mekânı	136
4.2.6. Değerlendirme: Yargıtay yerleşkesi	151
5. SONUÇ	157
5.1. Genel Değerlendirme	157
5.2. Sonuçlar	163
5.2.1. Yöntem açısından sonuçlar	164
5.2.2. Örnek alan açısından sonuçlar	165
KAYNAKLAR	169
EKLER	189
ÖZGEÇMİŞ	201

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Devletin mimarlık kültürünü yansıtan/oluşturan unsurlar	47
Çizelge 4.1. Türkiye'de yargı teşkilatı	93

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1 Tez Akış Şeması	10
Şekil 2.1. Kamu idari organlarının temsiliinde binaların logolarda kullanılmasına örnekler: a. (TBMM) ; b. (İçişleri B.) c. (Yargıtay 150.Yıl).....	33
Şekil 2.2. Washington <i>National Mall</i> : a. L'Enfant tarafından tasarlanan ve onaylanan plan, 1900; b. uygulanan öneri plan, 1928 (Library of Congress-LOC)	40
Şekil 2.3. Canberra: a. Griffin'in onaylanan planı (Griffin, 1913); b. 1962- 1967 yılları arasında uygulanan plan. (National Capital Development Commission,1962).	40
Şekil 3.1. a. Sokrates ve Plato döneminde (MÖ. 4. yy) Atina Agorası ve mahkeme yapılarının konumunu gösteren harita (Suzanne, 1998), b. (sağda) Çin, Ping Xiang şehri ve kentin Yamen'i (Jones, 2013)	52
Şekil 3.2. Chandigarh Yönetim Merkezi yerleşim şeması (Final plan of capitol. 2010 Artists Rights Society (ARS), New York / ADAGP, Paris / F.L.C., Bharne, 2011).....	57
Şekil 3.3. Brezilya Yüksek Mahkemesi planı (Wikiarquitectura)	72
Şekil 3.4. Yüksek Mahkeme logolarından kurumların mimari ile sembolleştirildiği örnekler (Brezilya, Kazakistan, İspanya, Avrupa İnsan Hakları M., Kolombiya).....	83
Şekil 4.1. Herman Jansen Planı a. Yenişehir Hükümet Kartiyesi planı (Jansen, 1935); b. Bakanlıklar Sitesi genişletme projesi, 1938 (Jansen, 1938).	87
Şekil 4.2. Bakanlıklar Sitesi için genişleme öneri yerleşim planı, AMANPB	89
Şekil 4.3. Anayasa Mahkemesi hizmet binası mimari proje yarışması-1981, 1. ödül a. maket b. vaziyet planı (Mimarlık, 1981)	97
Şekil 4.4. Anayasa Mahkemesi hizmet binası mimari proje yarışması-1981, 1. ödül AA kesiti (Mimarlık, 1981).....	97
Şekil 4.5. Yarışma Projesi (Çukurca Mah.) için hazırlanan proje görselleri (AYM yarışma, 2005)	102
Şekil 4.6. Arsa değişikli sonrası (İncek Mah.) revizyon projesi görselleri (Mono Mimarlık arşivi)	103
Şekil 4.7. Anayasa Mahkemesi yarışma projesi kat planları (Arkiv)	104
Şekil 4.8. AYM yerleşkesinin vaziyet planı (Mono Mimarlık arşivi)	105
Şekil 4.9. A-Blok Yüce Divan Salonu kat planı (Mono Mimarlık arşivi).....	109
Şekil 4.10. D-Blok Uyuşmazlık Mahkemesi zemin kat planı (Mono Mimarlık arşivi) .	109

Şekil	Sayfa
Şekil 4.11. B-C Blok a. Zemin Kat Planı; b.1. Kat Planı (Mono Mimarlık arşivi)	110
Şekil 4.12. B-C Blok a. 2. kat planı; 3. kat planı (Mono Mimarlık arşivi)	110
Şekil 4.13. Anayasa Mahkemesi yayınlarının kapak tasarımları (AYM)	110
Şekil 4.14. AYM yayınlarında binanın cephesinin grafik sunumu ile logo olarak kullanılması (AYM)	110
Şekil 4.15. 1932 Jansen Ankara Planında a. Vekaletler Sitesi ile Ulus Meydanı arasında kalan bölüm; b. bu bölümden detay: Zafer Meydanı (Jansen, 1932).	115
Şekil 4.16. Eski Danıştay Başkanlığı hizmet binası zemin kat planı (Salt Arşivi)	118
Şekil 4.17. Eski Danıştay Başkanlığı hizmet binası kat planları (Salt Arşivi)	119
Şekil 4.18. Danıştay Başkanlığı hizmet binası yarışması - 1. Ödül-Cem Açikkol, Proje görseli- Dumlupınar Bulvarından perspektif görünüş (Mimarlık Dergisi, 2008)	125
Şekil 4.19. Danıştay Başkanlığı Hizmet Binası Yarışması - 1. Ödül-Cem Açikkol, yerleşim planı (Yarışmalar Dizini-Danıştay Başkanlığı, 2009)	126
Şekil 4.20. Danıştay Başkanlığı Hizmet Binası yarışma projesi zemin kat planı (Yarışmalar Dizini-Danıştay Başkanlığı, 2009)	127
Şekil 4.21. Danıştay Başkanlığı Hizmet Binası yarışma projesi birinci kat planı. (Yarışmalar Dizini-Danıştay Başkanlığı, 2009)	127
Şekil 4.22. Danıştay Başkanlığı Hizmet Binası yarışma projesi kesit çizimleri (Yarışmalar Dizini-Danıştay Başkanlığı, 2009)	127
Şekil 4.23. Eski Yargıtay Başkanlığı binası giriş kat planı (Holzmeister, 1982)	140
Şekil 4.24. a. Yargıtay 2014 Faaliyet Raporu kapak sayfası; b. Yargıtay Kararları web sitesi; c. Yargıtay 2010 Faaliyet Raporu kapak sayfası (Yargıtay)	144
Şekil 4.25. a. Yargıtay Kurumsal Kimlik Kitapçığından b. Yargıtay 150. Yıl web sayfasından c. Yargıtay Dergisi 2022 yılı kapak sayfası (Yargıtay)	144
Şekil 4.26. Yargıtay yeni hizmet binası a. zemin kat planı; b. üç boyutlu görsel üstten görünüş (Sönmez Mimarlık arşivi)	147
Şekil 4.27. Yargıtay iç mekan görselleri a. Başkanlık Bloğu (A-Blok) giriş holü; b. konferans salonu; c. kabul salonu (Sönmez Mimarlık arşivi)	148
Şekil 4.28. Yargıtay yeni Hizmet Binası Başkanlık Bloğu kat planları a. konferans salonu; b. zemin kat; c. kabul salonu katı (Sönmez Mimarlık arşivi)	147

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 2.1. Brazilya Üç Erk Meydanı (<i>Plaça dos Tres Podores</i>) a. (Gautherot akt. Gordon, 2012) b. (Costa akt. designKULTUR, 2010); c. (googlemaps.com).....	37
Resim 2.2. Beyaz Saray (<i>White House</i>) a. JFK, White House başkanlık ofisi/oval ofiste çocukları ile oynarken (Stoughton C., 1962) b.20 ABD Doları banknotu (Wikipedia Commons).....	45
Resim 3.1.Strazburg Avrupa Bölgesinde Avrupa Palamentosu, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Euopean Commison)	57
Resim 3.2. Günümüzde Yüksek Mahkeme olan Avrupa’da19. Yüzyılda inşa edilmiş Adalet Saraylarına örnekler a. Avusturya Anayasa Mahkemesi (VFGH); b. İspanya Yüksek Mahkemesi (Wikipedia, 2012); c. Fransa Yargıtayı (Wikipedia, 2014)	60
Resim 3.3. Chandigarh’da bulunan Punjab Üst Mahkemesi a. ana giriş (O’Donnell, 2012) ve b. arka giriş (Livelow, 2021).....	68
Resim 3.4. Pakistan Yüksek Mahkemesi ana giriş (BBC, 2018).....	69
Resim 3.5. İsrail Yüksek Mahkemesi a. havadan görünüm; b. ana giriş kapısı	69
Resim 3.6. Güney Afrika Anayasa Mahkemesi a. giriş kapısı (DRW, 2016) b. giriş cephesi (Walker)	70
Resim 3.7. Polonya Yüksek Mahkemesi (Marek Budzyński Architekt).....	71
Resim 3.8. Kolombiya Adalet Sarayı (CPJ, 2021)	71
Resim 3.9. ABD Yüksek Mahkemesi a. giriş b. alınlık detayı (Supreme Court of the United States).....	71
Resim 3.10. Brezilya Yüksek Mahkemesi önünde Themis heykeli (Wikiarquitectura)..	72
Resim 3.11. Yeni Zelanda Yüksek Mahkemesi giriş (Tetrattech, 2019).....	73
Resim 3.12. Hollanda Yüksek Mahkemesi a. ön cephede hukukçu heykelleri (Arkitera); b. giriş cephesi (Guerra).....	73
Resim 3.13. Alman Federal Anayasa Mahkemesi girişi (German Law Journal,2020) ...	73
Resim 3.14. Chandigarh Yüksek Mahkemesi Rampası a. (Basheer, 2016); b. (Pare, 2012)	75
Resim 3.15. Yüksek mahkeme salonlarına örnekler a. Japonya Yüksek Mahkemesi.(Supreme Court of Japan); b. Almanya Anayasa Mahkemesi (BVERFG); c. Avrupa Adalet Divanı (Fessy)	80

Resim	Sayfa
Resim 3.16. Hindistan Yüksek Mahkemesi önünde yapılan 2013 <i>Independence Day</i> töreninden görüntüler (Chandigarh High Court).....	80
Resim 3.17. Yüksek mahkeme binalarında farklı mekânsal pratikler a. Avustralya Yüksek Mahkemesinde Canberra Uluslararası Müzik Festivali (Hislop, 2014); b. İsrail Yüksek Mahkemesinde eski Mahkeme Başkanı cenaze töreni (Hadas Parush/Flash90)	80
Resim 4.1. AYM için arsa önerisi a. Çankaya Devlet Mahallesi, TBMM yerleşkesi yanında 7955 ada/4 ve 6 parsel arsa; b. 1981 yılında 1. Ödülü kazanan projenin vaziyet planı uydu görüntüsüne montajı (GoogleEarth).....	96
Resim 4.2. Simon Bolivar Caddesi üzerindeki hizmet binası a) öneri proje b) gerçekleşen yapı (Anayasa Mahkemesi [AYM]).....	99
Resim 4.3. 14 ve 23 Haziran 2006 tarihlerinde A. Mesut YILMAZ ve Güneş TANER Davası duruşmalarında Mahkeme önünde alınan önlemler (AYM).....	99
Resim 4.4. 24 Mart 2005 tarihinde ve 12 Nisan 2005 tarihinde yapılan Yüce Divan Duruşması (AYM)	100
Resim 4.5. 35. Kuruluş Yıldönümü için hazırlanan Milli Piyango bileti (AYM)	100
Resim 4.6. AYM’de düzenlenen sempozyumlardan görüntüler a. 44. kuruluş yıldönümü sempozyumu, 2006; b. 30. kuruluş yıldönümü Uluslararası Sempozyum, 1992 (AYM).....	100
Resim 4.7. Anayasa Mahkemesi için seçilen arsalar a. Çankaya Çukurca Mahallesinde 28422 ada /1 parsel arsa; b. Çankaya Ahlatlıbel Mahallesi-Yalıncak, 27012 ada 2 parsel arsa (GoogleEarth)	102
Resim 4.8. AYM temel atma töreni (AYM)	103
Resim 4.9. AYM yerleşkesinin uydu görüntüsü (GoogleEarth).....	105
Resim 4.10. AYM ön cephe (AYM).....	105
Resim 4.11. AYM yerleşkesinde bahçeden görünüm (AYM)	106
Resim 4.12. AYM Binası cephe görünimleri a. İncek Bulvarından b. Uyuşmazlık Mahkemesi girişi (AYM).....	106
Resim 4.13. AYM Ana Giriş a. makam girişi; b. giriş cephesinde yer alan heykeller (AYM).....	107
Resim 4.14. AYM figüratif eserler a. Atatürk heykeli; b. rölyef pano (AYM).....	107
Resim 4.15. Başkanlık bloğu giriş holü a. 1.kattan galeri ve merdiven; b. giriş kattan galeri ve merdiven (AYM).....	108
Resim 4.16. AYM iç mekan görüntüleri a. B-Blok Giriş Holü; b. Yüce Divan Salonu fuaye holü (AYM).....	108

Resim	Sayfa
Resim 4.17. Yüce Divan Salonu a. kürsüden bakış; b. katılımcı alanından bakış (AYM)	109
Resim 4.18. AYM Divan Salonunda düzenlenen programlardan görüntüler: a. AYM 53. kuruluş yıldönümü, b. 25.08.2016 tarihinde iki yeni üyenin ant içme töreni (AYM)	111
Resim 4.19. AYM Divan Salonunda düzenlenen programlardan görüntüler: a. 25-26.04.2016 tarihlerinde düzenlenen “Bireysel başvuru Kararları” konulu sempozyum, b. V. Yaz Okulu etkinlikleri (AYM)	111
Resim 4.20. Zafer Meydanı'nda Başvekâlet-İstatistik Müdüriyeti olarak yapılan Şurayı Devlet Binası (Twitter @AntolojiAnkara, 2021- Yavuz İşçen Arşivi)	114
Resim 4.21. Eski Danıştay binası a. maket fotoğrafı (Mimarlık, 1969); b. Bulvar cephesinden Zafer Park ile görüntü (Salt Arşivi).....	116
Resim 4.22. Zafer Meydanı, Zafer Parkı ve çevresindeki yapılaşma 1960lı yıllar (VEKAM Arşivi)	120
Resim 4.23. 1963 Zafer Meydanı'nda Celal Bayar karşıtı gösteriler (İlkay 2007)	120
Resim 4.24. Zafer Parkı (solda) Meydanın batı tarafında kalan park, (sağda) Doğu yönünde parkın yer altı çarşısı sonrası ilk hali (Ergin, 1990)	120
Resim 4.25. Zafer Meydanı, Zafer Parkı ve çevresindeki yapılaşma 2000’li yıllar	122
Resim 4.26. Eski Danıştay binası a. maket; b. Atatürk Bulvarından görünüş; c. binanın yıkımı (Arkitera)	122
Resim 4.27. Yıkılan Danıştay Binası yerine yapılan Yüksek Seçim Kurulu (Yazara ait)	123
Resim 4.28. Danıştay binası a Eskişehir yolu cephesinden görünüm (Wikimedia) b.giriş cephesinden görünüm (AA)	128
Resim 4.29. Danıştay Hizmet Binası İdari Blok ve Daire Blokları arasında kalan avlu (Yazara ait).....	128
Resim 4.30. Danıştay giriş bekleme alanından görünüm (Yazara ait)	128
Resim 4.31. Danıştay Genel Kurul Salonu	129
Resim 4.32. Danıştay a. fuaye alanı; b. Genel Kurul Salonu (Danıştay); c.toplantı odası	129
Resim 4.33. İstanbul Sözleşmesi Duruşmasından görüntüler a. (Bianet, 2022) b. (Birgün, 2022).....	130
Resim 4.34. Danıştay- a ve b. Daire blokları arası geçiş köprüsü; c. giriş alanı (Yazara ait)	131

Resim	Sayfa
Resim 4.35. Danıştay yeni hizmet binası açılış töreninden görüntüler (AbdullahGul, 2012)	133
Resim 4.36. Danıştay konferans salonunda düzenlenen sempozyumlar (Danıştay)	134
Resim 4.37. Danıştay’ın kuruluş yıldönümü etkinliklerinden görüntüler a. 150. Kuruluş Yıldönümü ve “Danıştay ve İdari Yargı Günü” kapsamında Protokol Kapısı önünde kurdele kesme töreni; 10 Mayıs 2018; b. Danıştay’ın 154. Kuruluş yıldönümü sergi salonu ziyareti (Danıştay).	134
Resim 4.38. Danıştay a. Sergi Salonu tasarımı; b. protokol girişi tasarımı (Hilmi Güner Mimarlık)	134
Resim 4.39. Eski Yargıtay Başkanlığı ana giriş cephesinden görüntüler a. (Goethe-Institut Ankara, 2010); b. (Yazara ait,2022).	141
Resim 4.40. Bakanlıklar-Yargıtay Binası a. Güney yönünden bakış; b. Kuzey yönünden bakış (Uğur Kavas arşivi akt. Cengizkan ve Cengizkan, 2019: 273)	141
Resim 4.41. Bakanlıklar bölgesi ve çevresi... 1953 vc. 2017... [Tweet] (Antoloji Ankara, 2017).....	142
Resim 4.42. Yargıtay’da Adli Yıl Açılış Töreni etkinlikleri a. konferans salonu; b. tören sonrası düzenlenen resepsiyon (Yargıtay)	143
Resim 4.43. Daha önce Enerji Bakanlığı tarafından kullanılmış olup, sonra Yargıtay’a tahsis edilmiş bina a. Atatürk Bulvarından cephe görünümü (Yazara ait, 2020); b. giriş kapısı, Atatürk ve adalet tanrıçası figürleri.	142
Resim 4.44. Eski Yargıtay Ana Binasının Vekâletler Caddesi üzerinde bulunan, binalar arasında taşınan dosyalar için kullanılan servis girişi (solda) ve yazı detayı (sağda) (Yazara ait, 2020).....	145
Resim 4.45. Yargıtay Hizmet Binası değişimi; yıkım öncesi durumu / yıkım ve ek binalarla günümüzdeki durumu [tanıtım videosundan] (Yargıtay 150.Yıl) .	145
Resim 4.46. Yargıtay’da heyet ziyaretleri a. Başkanlık bloğu giriş holü b. kabul salonu; c. toplantı salonu (Yargıtay).....	148
Resim 4.47. Yeni Yargıtay Başkanlığı Binası temel atma töreni ve 150. Yıl Sempozyumu’ndan görüntüler (Yargıtay)	149
Resim 4.48. Yargıtay Yeni Hizmet Binası üç boyutlu proje görselleri a. Protokol girişi cephesi; b. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı ön cephesi(Sönmez Mimarlık arşivi)	150
Resim 4.49. Yargıtay başkanlığı yeni hizmet binası açılış töreni; a. tören anı (DiyanetHaber, 2021); b. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı sosyal medya paylaşımı; c. Cumhurbaşkanı tarafından paylaşılan bilgi afişi.....	150

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

m²

Metrekare

Kısaltmalar

Açıklamalar

ACM

Ağır Ceza Mahkemesi

AİHM

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AKP

Adalet ve Kalkınma Partisi

AYM

Anayasa Mahkemesi Binası

ÇŞB

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

ECHR

European Court of Human Rights

ICC

International Criminal Court

ICJ

International Court of Justice

MO

Mimarlar Odası

TBMM

Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCCB

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı

UAD

Uluslararası Adalet Divanı

UCM

Uluslararası Ceza Mahkemesi

1. GİRİŞ

Kapsam ve Amaç

Türkiye’de mimarlık alanının son çeyrek asırlık gündeminde öne çıkan konularından biri olan amaca özel tasarlanan kamu idari ve hizmet binaları; konum, cephe tasarımı, işlevsellik, ölçek, maliyet gibi birçok farklı açıdan tartışılmaktadır. Çalışmamın hareket noktasını bu alanda devam eden tartışmalar oluşturmaktadır. Araştırmayı tetikleyen; “devlet eliyle yapılan/yaptırılan binaların/mekânların nasıl olması ve nasıl üretilmesi gerektiğini tanımlayan bir ölçütler grubu var mıdır?; Bu ölçütler hangi aktörler tarafından nasıl belirlenir?; Nasıl dönüşür veya değişmez ilkeler var mıdır?” soruları olmuştur. Bu sorular çerçevesinde devlet erkinin mekânla ilişkisini tanımlayan unsurları belirlemek ve bu unsurlar üzerinden devletin mekânsal temsilini okumaya yönelik bir yöntem ortaya koymak tezin amacını oluşturmaktadır.

Yapı ve kentsel mekânın erkle ilişkisi çerçevesinde yürütülen tartışmada, sadece sonuç ürün üzerinden değil aynı zamanda oluşum, değişim ve dönüşüm bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda erk, yalnızca siyasi iktidar değil genel anlamıyla devlet olarak ifade edilmektedir. Mekânın kurgulanması, değişimi ve dönüşümüne ilişkin izlenen süreç ise mekân/mimarlık kültürü olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle bu çalışmada, kamu erki mekânını belirleyen ölçütler, devletin mimarlık kültürü olarak tanımlanmıştır. Kültür kavramını oluşturan faktörleri mimarlık alanında yeniden tanımlayıp bu mimarlık kültürü unsurlarının kamu erki mekânı üretiminde hangi yönleri ile ele alındığı belirlenmiştir.

Kültür olgusunun hem kökleşmiş kabulleri hem de değişim ve uyumu içinde barındıran dinamik yapısı; değişen siyasi iktidarların ideolojileri ve devlet kurumunun yerleşik değerler sistemi arasında salınan mekânsal temsil kavramını ele almaya oldukça uygundur. Çünkü siyasi iktidarın ideolojileri çerçevesinde ulaşmak istediği sonuç ürün olarak mekânın kimliği farklılaşsa dahi, izlenen süreç (iktidarın temsil ettiği) devletin değerlerinin mekâna yüklenen anlamları ve atfedilen nitelikleri ile kamu erkinin mekânla kurduğu ilişkiye, mekânsal örgütlenme biçimlerine ilişkindir.

Bu bağlamda devletin mimarlık kültürü çerçevesinde önerilen okuma yönteminin sınanması için seçilen örneğin Türkiye’de kamu erkinin mekânsal temsilinde belirleyici ölçütleri, süreci ve amaçları saptamaya; farklı dönemlerde izdüşümlerini aktarmaya uygun, aynı

zamanda devlet erki ve mekân ilişkileri açısından kapsayıcı olması hususları dikkate alınmış, bu çerçevede tezin kapsamının belirlenebilmesi için mevcut çalışmalar incelenmiştir.

Bu doğrultuda yapılan incelemede, kamu erkinin mekânsal temsilinde en belirgin örnekler olarak başkentler ve yönetim merkezleri öne çıkmaktadır. Politika, iktidar ve ideoloji ile ilgili olarak başkentler, yönetim merkezleri ve devlet binaları üzerine çok sayıda akademik araştırma, makale ve kitap bulunmaktadır. Son iki yüzyıl içinde, yeni başkentlerin inşası ve yeni yönetim merkezlerine yapılan yatırımlar açısından yoğun bir ideolojik mekânsal faaliyete tanık olunmuştur. Bu mekânsal çalışmalar arasında; güçlerin ayrılığı yönünden yargının temel rolü göz önüne alındığında; meclis binalarına (parlamentolara), bakanlıklara ve başkanlık/cumhurbaşkanlığı ikametgâh/konut ve ofislerine kıyasla yargı mimarisine sınırlı bir ilgi olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, araştırmanın odak noktası kamu erkinin mekânsal temsilinde; çağdaş devlet anlayışında hukuk, adalet ve düzenin güvencesi olan yargı erkinin konumu üzerine yoğunlaşmaktadır. Başka bir ifade ile kapsamı Türkiye’de kamu erki mekânsal temsilinin izlerini anlamak olan araştırma çerçevesi, yargı erkinin mekânsal temsili ile sınırlandırılmıştır.

Bu çalışmada alanı en yalın ifadesi ile devletin mekânsal temsil biçimi olarak tanımlanan yapılı çevrenin anlatısı; söz konusu mesaj iletmek olduğunda erk/güç/iktidar, politika, ideoloji kavramları çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu anlatı amaçlanmış mesajlar olabileceği gibi koşulları ve sonuçları aktaran belirtiler de olabilir. Her iki durumda da ister tanımlayan ister belirti/semptom olsun, yapılı çevre erkin konumunu temsil eden simgeler barındırmaktadır. Devlet ile mimarlık ve kent mekânı ilişkileri dönemsel, yönetsel ve mekânsal çalışmalar açısından birçok farklı örnekle ele alınmış bir (tema) ana konudur. Bu kapsamda mekânın kurgulanmasında ve biçimlenmesinde ideoloji, siyasi iktidar, ulus devlet, (ulusal) kimlik ve temsil kavramları öne çıkan açıklayıcı unsurlar olarak belirlemektedir. Mekân ve yönetim etkileşimine ilişkin çalışmalarda başkentler, yönetimin yerleşim merkezi olması sebebiyle temel inceleme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çağdaş başkentler ve yönetim merkezlerinin tanımlanma sürecine kısaca değinmek gerekirse (tarihsel bir birikimin sonucu olmakla birlikte) günümüz idari ve toplumsal yapısında kamu erki mekânsal temsili olgusunun 17. yüzyıl sonrasındaki değişimlerle tanımlandığı ifade edilebilir. 17. yüzyıl sonrası “dünyayı kavrama” tarzında meydana gelen zihinsel değişimlerin bilimsel ve teknolojik alanda ortaya koyduğu yeniliklerle beraber bireysel, toplumsal ve idari yapılarda mevcut biçimlerini devam ettirmekte zorlanmış ve

hızlı bir değişim geçirmişlerdir. Bu hızlı değişimi mümkün kılan toplumsal ve siyasal işlevlere sahip araçlar ve yöntemler yapılanmışlardır. Ulus kavramı ve ulus devlet yapılanması eski toplumsal ve idari oluşumların yerini almıştır. Bu geçiş döneminde yeni toplumsal ve idari yapıların ihtiyacı olan kültürel dayanağı oluşturan unsurlardan biri de mekânsal araçlardı.

1800'lerde, daha sonra ulusal başkent olarak tanımlanacak birçok Avrupa kentinde gelişim planları, yenileme programları gibi hızlı fiziksel müdahaleler gerçekleşmiştir. 20. yüzyılda ise ulus devletlerin mekânsal temsilleri olan yeni başkentler ve yönetim merkezleri kurulmuştur. Fiziksel mekân ve erk ilişkisi en etkin biçimde ortaya çıkaran mekânlar olarak yönetim merkezi kurgusu ve idari yapı mimarisi ile başkentler birçok çalışmanın konusu olmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin başkenti ve yönetim merkezi olarak Ankara, hem ulusal hem uluslararası yazında bu çalışmalar çerçevesinde ele alınmıştır.

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk yarısında öncelik ulus egemenliğinin kurulması ve onu temsil eden Meclis iken daha sonraki yıllarda demokrasi pratiğinin sağlamlaştırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için en uygun sistemin arayışı başlamış ve güçler dengesi ile denetim mekanizmasının yani "yargı erkinin" önemi daha belirgin hale gelmiştir. Demokratik yönetimlerde devletin üç ana unsuru sayılan; yargı, yasama ve yürütme yetkileri (kuvvetleri) birbirinden ayrılarak iktidar dengelenmiş ve güç bölünmüştür. Yasama, düzenin oluşturulmasından; yürütme, düzene göre uygulamadan sorumlu iken yargı erki, düzenin korunmasından sorumludur. Başka bir ifade ile yargı erki hukukun üstünlüğünü ve demokratik sisteminin sürekliliğini güvence altına alır. Bu yetkiler birbirlerinden bağımsız olmakla beraber, eş öneme de sahiptir.

Devletin mekânsal temsil biçimi üzerinde, görece daha az çalışılmış bir alan olarak "yargı erki" kavramının çağrıştırdığı ilk olgular, yargının dayanağı olması nedeni ile hukuk ve adalettir. Yargı eylemi ise bir devlet erki ve yönetim biçimi pratiğine ilişkindir. 19. yüzyıl sonrası devletlerin yönetim biçimlerinin, halkın egemenliğine dayalı hukuk sistemi temelli olarak değişimi sonrası yargı pratiği de bu sistem içinde yeniden şekillenmiştir. Halkın egemenliği ve hukuk devleti kavramları demokratik yönetimin temel unsurlarıdır. Günümüzde yargı erki, devlet yönetimin asli unsuru ve demokrasinin güvencesidir.

Kamu erkinin mekânsal temsili bağlamında Türkiye'de yakın gündemin tartışmalı konuları arasında; Yargıtay'ın mütevazı toplantı salonu yerine Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesi

(Külliyesi) Kongre ve Kültür Merkezinde düzenlenen “adli yıl” açılış töreni ve Yargıtay Başkanlığının yeni hizmet binasının dini içerimli açılış töreni bulunmaktadır. Yargı binalarının aktardığı mesajın önemi bu olaylarda açıkça okunabilmektedir. Çünkü gerek iktidarın iletlediği mesajların gerekse yargı erkinin temsili değerklerine ilişkin tepkilerin mekânsal semboller üzerinden ele alındığı görölmektedir.

Yargı erki mekânının devletin mekânsal temsiliindeki rolü, konuya ilişkin çalışmaların sınırlı olması ve güncel gelişmelerde de izlenen mekânsal-ideolojik ilişkiler nedenleriyle bu tez çalışmasında; devletin mimarlık kültürüne ilişkin yöntem önerisi ile kamu erkinin mekânının üretiminde ölçütler, süreç ve amaçlar yüksek mahkemeler üzerinden okunacaktır. Yüksek mahkemelerin işlevsel programı, temsil değerkleri ve kentsel bağlamının incelenmesi ve bu çerçevede Türkiye örneğinin tartışılması amaçlanmaktadır. Araştırmanın örnek alan incelemesi; “yargı mekânları tasarım ölçütleri ve süreci nedir”, “devlet ideolojisini hangi açıdan yansıtır” ve “yüksek yargı mekânında devletin mimari kültürü” nedir? sorularını yöneltmektedir.

Süreç içinde demokratik yönetimlerin evrimi, sistemde yapısal değışikliklerle beraber kurumların mekânsal temsiliinde de farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda demokratik devlet yönetiminde bir güç unsuru, hukukun işlerliği açısından denetim mekanizması, iktidar karşısında denge ve sistemin sürdürölmesinde güvence oluşturan yargı erkinin mekânsal temsili de bu ifadelere uygun olarak değışime uğramıştır. Başka bir ifade ile devletin kurumları içinde yargı erkinin konumunun değışimi devletin mekânsal temsiliinde yargı mekânlarının ağırlığını da etkilemiştir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde; yargı ile yasama ve yürütöme erklerinin bağımsızlık ve eş olma durumlarını görünümde de yansıtmalıdır. Bu çerçevede çalışmada Türkiye’de “yargı erkinin mekânsal temsili” bağlamı devletin mimarlık kültürünün okunması yöntemi üzerinden sorgulanmakta ve örnek alan incelemesinde;

- Yargı erkinin mekânsal temsiliinde iletilen mesajlar nelerdir?
- Demokratik yönetimlerde yargı erkinin mekânsal temsil unsurları nelerdir?
- Yargı erkinin temsiliinde tercih edilen mekânsal dil nasıl belirlenir?
- Yargı erkinin temsiliinde ortaya çıkan simgeler nelerdir?
- Yargı erkinin temsiliinde mekânsal dilini belirleyen süreç nedir, nasıl işler?
- Yargı erkinin mekânsal temsili nasıl farklılaşmakta, değışmektedir?

sorularına cevap aranmaktadır. Başka bir ifade ile yargı mekânında tasarlanan ya da inşa edilenin temsiline ek olarak bu sürecinin dinamikleri de sorgulanmaktadır; “ne” yapıldığı kadar “nasıl” yapıldığı da temsiliin bir parçası olarak ele alınmaktadır.

Literatür Taraması

Araştırma sorusu üzerinden mevcut çalışmalar incelenerek; çalışmanın çerçevesini oluşturan, sınırlarını çizen ve kuramsal altyapısını belirlemeye yönlendiren literatür taraması, bu çalışmanın tüm adımlarında farklı yönleriyle devam eden, üç aşamadan oluşan bir süreci kapsamaktadır. Bu aşamalar kısaca kapsamın belirlendiği, kuramsal çerçevenin kurgulandığı ve sınırlılıklar ile örnek/durum üzerine tespitlerin gerçekleştiği hem ardışık hem eşzamanlı, bazen paralel bazense kesişen rotaları içerir. Çalışmanın genel içeriği ve farklı aşamalarında “kamu yapıları, politika, ideoloji, erk/iktidar, ulus/ulusal, hükümet-devlet, yönetim/idare, bakanlık(lar), yönetim merkezi, başkent(ler)” anahtar kavramları çerçevesinde araştırma ve literatür taraması gerçekleştirildi.

Öncelikle araştırmayı tetikleyen “devlet eliyle yapılan/yaptırılan binaların/mekânların nasıl olması ve nasıl üretilmesi gerektiğini tanımlayan bir ölçütler grubu var mıdır?” sorusu ile başlanmıştır. Bu sorunun yönlendirdiği, devlet ve mimarlık ilişkisini ele alan çalışmalar arasında en fazla atıf yapılan çalışmalar taranmıştır. Başta “*Architecture, Power and National Identity*” kitabı olmak üzere Lawrence J. Vale’e ait makale ve kitap bölümleri, Wolfgang Sonne’nin “*Representing the State: Capital City Planning in the Early Twentieth Century*” kitabı bu sorunun ele alınmasında temel oluşturdu. Bu temel kaynakların yanısıra Ek-1’de yer alan kaynakçada devlet ve mimarlık üretimi ilişkisine farklı dönemler, coğrafyalar ve iktidarlar açısından ışık tutan diğer çalışmalardır.

Daha sonra devlet ve mimarlık ilişkisi çerçevesinde mevcut araştırma konularında yöntemsel ve teorik olarak eksiklikler tespit edilerek çalışmaya ilişkin sınırlılıkların ve alandaki katkının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda “YÖK-Tez” veri tabanlarında “Mimarlık, Kentsel Tasarım, Şehir-Bölge” anabilim dallarında yapılan tez çalışmaları taranmıştır.

Türkiye’de ve Başkent Ankara’da kamu erki ile mimarlık ve kentsel mekân ilişkisi üzerinden ele alınan çalışmaların büyük çoğunluğunun erken Cumhuriyet dönemine yani başkentin kuruluş ve planlaması ile 1920-40’lar arasında yapılan kamu yapılarına odaklandığını söyleyebiliriz. Bazı çalışmalarda ise ilk elli yıl, 1980’ler sonrası gibi dönemsel incelemelere veya Ulus Meydanı ve çevresi, Bakanlıklar Sitesi, Atatürk Bulvarı ve Eskişehir Yolu (İnönü Bulvarı) gibi bölgesel olarak kentsel tanımlayıcı veya Meclis, belediye hizmet binaları, parti genel merkezleri, adliyeler gibi yapısal odaklara yönelmiştir. (Bkz. Ek-1). Bu tez

çalışmalarının ele aldığı kavramlar özetle; “ideolojinin mekânsal yansımaları, mekânda erk ve hegemonya mücadelesi, mekânsal temsiliyet, kamusalılık, mekânsal ve toplumsal dönüşümler, mekânsal politikalar, çağdaşlaşma, proje yarışmaları ve yabancı mimarlar meselesi” olarak ifade edilebilir.

Bu alanda dikkate değer olan husus kamu erki mekânlarının elde edilmesi süreci üzerinde yürütülen çalışmaların başkentlerin planlanması veya yeni devletlerin/rejimlerin kurulma aşamalarına odaklanmış olmalarıdır. Ancak mekânsal/mimari politikalar ve bürokratik sürece ilişkin sınırlı sayıda çalışma vardır. Kamu yapılarının kentsel mekân ilişkisi, kamusalılık, yapı teknolojisi, uygulama ve inşa yöntemleri, mimari bileşenler, devletin temsili, mimaride örnek olma gibi unsurlar açısından işveren ve mal sahibi olarak devletin izlediği sürecin farklı zaman dilimleri içinde incelenmesine ilişkin alanda bir boşluk olduğu görülmektedir. Kentsel alanda farklı dönemlerde yaşanan değişimleri inceleyen çalışmalar; Atatürk Bulvarı, Kızılay Meydanı, Güvenpark, Gençlik Parkı, Eskişehir Yolu üzerine yapılmış olup; yapı ölçeğinde III. Meclis binası ile yapı tipolojisi olarak adliyeler ve yerel yönetim hizmet binaları üzerine yapılan tez çalışmaları bulunmaktadır.

Benzer biçimde akademik kitap çalışmaları taranmış olup, kamu erki mekânı üzerine yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunun erken cumhuriyet dönemi üzerine yoğunlaştığı ya da belirli tarih aralıklarını ele aldıkları görülmüştür. Genel olarak 20. yüzyılı kapsayan dönemi ele alan araştırmalarda ise kamu erki mekânına odaklanılmamış; politik, ekonomik, toplumsal değişimlerin Türkiye mimarlık gündemindeki etkileri üzerine çalışılmıştır. Buna ek olarak makaleler ve editörlü/çok yazarlı yayınlar çalışmanın zaman ve içerik sınırlılıkları kapsamında taranmış ve benzer çıktılara ulaşılmıştır (Bkz. Ek-1).

Buna ek olarak literatür taraması sonucunda hem ulusal hem uluslararası yazında ele alınan mekânsal örneklerin başkentlerin ve yönetim merkezlerinin kentsel tasarımı ve parlamento yapıları mimarisi üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Erk ve mekân ilişkisi bağlamında başkanlık, bakanlık ve yargı hizmet yapıları özelinde yapılan araştırmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Görece üzerinde yürütülen araştırmaların daha sınırlı olduğu bu çalışma konuları içinde araştırmacının; yargı erki mekânlarını tercih edilmiş olmasının sebeplerinden biri de yargıyı temsil eden birden fazla kurumun bulunması ve farklı zaman dilimleri içinde mekân üretiminin devam etmesinin farklı dönemlere ait yaklaşımları belirlemek açısından çalışmaya sağlayacağı katkı olmuştur. Buna ek olarak daha önce de belirtildiği üzere Yargıtay Başkanlığının adli yıl ve yeni hizmet binası açılış törenlerinin, mekân-erk ilişkisi

bağlamında Türkiye’de yakın gündemin kamuoyuna yansımış önemli konular olması, araştırmacıyı yargı mekânlarının temsili konusunda çalışmaya yönlendirmiştir. Son ancak oldukça önemli diğer neden ise devlet yönetiminin asli unsurlarından olan yargı erkinin; iktidarın dengelenerek devletin güçlerinin dağıtılması böylelikle demokrasi pratiğinin sağlamlaştırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından hukuk, adalet ve demokrasinin güvencesi olmasıdır. Demokratik yönetimlerde, yargının kamusal yüzü olan mekânlarının da bu ilkeleri yansıtmaları beklenir. Araştırmacı da çalışmasının çerçevesini oluşturan soruları bu doğrultuda yöneltmektedir.

Her ne kadar listelenen çalışmalar kapsamında incelenen yapı ve kentsel mekânlar bu araştırmanın örnek alanı dışında kalmakla birlikte, konunun içeriği kamu erki mekânının süreç içinde değişim ve dönüşümü olması sebebiyle çalışmanın teorik çerçevesini destekleyici ve tamamlayıcı nitelikte olacağı değerlendirilmektedir. Bununla beraber söz konusu çalışmalardan elde edilen veri ve bulgular da bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu kapsamda kamu erki mekânının; temsil biçimi, simgesel değerler, kentsel mekân ve kamusal mekân, kent planı ve kentsel tasarım, kentsel işlevler, ideolojik-toplumsal-ekonomik durum, kurumlar, mimarlık ortamı ile ilişkileri açısından üretim biçiminin geçirdiği dönüşüm ve değişimin program ve planı, amaçları veya tesadüfiliği incelenebilecek kavramlar olarak değerlendirilmiştir.

Literatür taramasında son aşamada ise yargı erki ve mimarlık ilişkisi kapsamında yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu çerçevede yürütülen çalışmalar mekânsal disiplinler alanından araştırmacılar kadar hukuk ve sosyal bilimler alanından akademisyenlerin de katkısı olduğu görülmüştür (Bkz. Ek-1). Çalışmanın 3. Bölümü “Adalet ve Yargı Mekânları” başlığında kapsamlı olarak aktarılan bu çalışmaların konusu hukukun ilkeleri, yargının işleyişi ve temsili çerçevesinde ele alınmış olup mimarlık tarihi, belirli bir mimarın tasarımı olan yargı mekânının analizi, bölge/ülke-yargı mimarisi ilişkisi gibi incelemeleri de içermektedir. Yargı mekânına ilişkin kaynakça ilgili araştırmacıların faydalanması için ekte sunulmuştur.

Özetle literatür taramasının ilk aşaması; bu araştırmanın konusunun daha önce hangi açılardan incelendiğini belirleyerek araştırma sorusuna ilişkin yazındaki boşlukların tespit edilmesi ve çalışmaya ilişkin sınırlılıkların belirlenmesi üzerine olmuştur. Literatür taramasında ikinci aşama ise bu çalışmada “devletin mimarlık kültürü” olarak tanımlanan olgunun oluşmasını sağlayan kamu erkinin; mekânı nasıl ürettiğine ilişkin sürecin, tutum ve yaklaşımı ile mekânı nasıl tanımladığının, mekânsal temsil ve pratiklere ilişkin unsurlarının

literatürde nasıl ele alındığı, hangi yöntemler ve örneklemelerle incelendiği hususları üzerine olmuştur. Son aşamada ise yargı mekânları özelinde yapılan çalışmalar incelenerek farklı ülkelerde ve dönemlerde dönüşen ve değişmeyen nitelikler ve gereksinimler belirlenmiştir. Bu doğrultuda yargı erki mekânına ilişkin ilkeler ve dayanakları anlamak için, yapı ve kent ölçeğinde yargı binalarına ait bilgi (süreç, sonuç ürün, etkileşim ve değişim), toplumsal ve siyasi içeriğin tarihi süreçte ve farklı coğrafyalarda yansımaları, gelişim ve değişimi incelenmiştir. Her ne kadar çalışmanın içeriği doğrultusunda yüksek mahkeme binaları odaklı bir inceleme yapılmış olsa da yargı mekânları olarak kamusalılık, yargının bağımsızlığı, şeffaflık ve erişilebilirlik gibi ortak unsurları taşıyan adliye binaları da literatür taraması kapsamında incelenmiştir.

Bu doğrultuda devlet ve mimarlık ilişkisi ile yargı erki mekânlarına ilişkin mevcut literatürün bulguları, argümanları ve ihtilafları ile değerlendirmesi çalışmanın alt başlıkları altında ilgili araştırmaların incelenmesi ile aktarılmıştır.

Yöntem

Çalışmanın kuramsal altyapısı iki temel dayanak/aşama üzerine oturmaktadır. Öncelikle kamu erki mekânına yönelik iktidar, ideoloji, devlet, ulus, başkentler ve yönetim merkezi, kamu yapıları, temsil ve kimlik, anıtsallık gibi kavramların sunduğu yollar takip edilerek devleti temsil eden mekânların; değişen iktidar ideolojileri ile daimi olan devlet kimliği arasında nasıl kurgulandığı, dönüştüğü ve değişmeyenleri üzerine bir tanımlama kurulmuştur. Bu tanımlama ile kamu erki ve mekân ilişkisinin “kültür” kavramı üzerinden ele alınacağı kuramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu teorik çerçeve kapsamında kamu erkinin en üst düzey mekânsal temsili olan yönetim merkezi ve mevkilendiği başkentler incelenmiştir. Daha sonra ise bu kuramsal çerçeve yargı erki ve mekân ilişkisi bağlamında ele alınmış ve yargı erki mekânının hangi kavramlar ve olgular çevresinde örgütlendiği tanımlanmıştır. Yargı mekânlarının farklı temsili değerlerini ortaya koyan bu altlıkla birlikte Türkiye’de yüksek yargı mekânları analiz edilerek kamu erki mekânı olarak; oluşum, değişim, dönüşüm süreçleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın içeriği; kuramsal altyapıya yönelik kavramların tanımlanması; adalet, yargı ve hukuk mekânları; Türkiye’de yüksek yargı erki mekânları çatısı altında üç temel aşamayı izleyecektir.

Öncelikle kamu erki ve mekân ilişkisi kapsamında; kısaca ideolojik ve politik fikirlerin mekân aracılığıyla iletilmesi olarak mekânsal temsil kavramının açıklanması ve bu

çerçevede temsilin hangi araçlarla sağlandığı belirlenmiştir. Daha sonra kamu erki, devlet ve iktidarın nasıl bir yapıyı ifade ettiği aktarılarak kamu erkinin bu yapısını mekânda nasıl sergilediği üzerinden okuma yapılmıştır. Bu kavram, tanım ve okumalar çerçevesinde kamu erki kurumunun mekânla kurduğu ilişkide tutumu ve araçları tanımlanmıştır. Bu tanımlar doğrultusunda kamu erkinin mekân üretim sürecinin belirleyicileriyle kültür kavramının bileşenleri arasında bağlantı kurulmuştur.

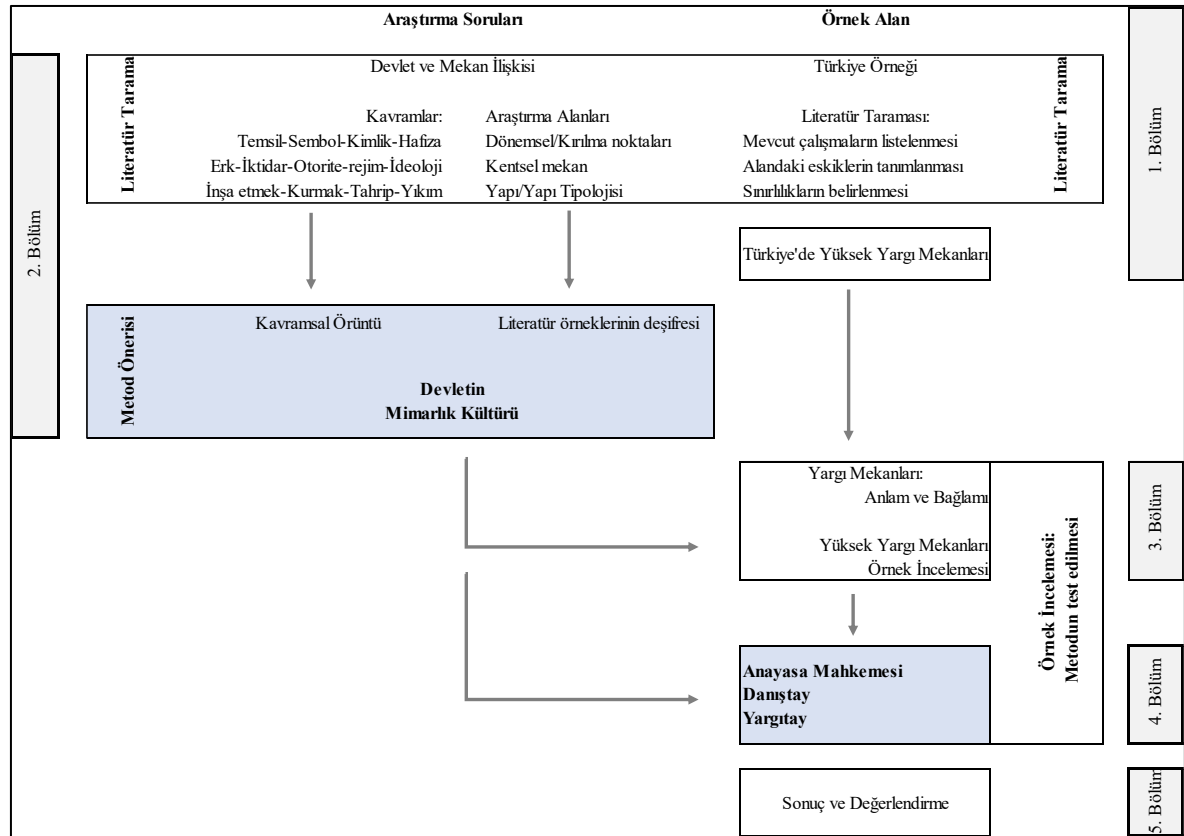
Bu değerlendirme sonrasında yargı, hukuk ve adalet olgularının toplumsal ve kuramsal izdüşümleri; yargı mekânı olarak anılan mimari ve kentsel mekânın tarihi ve bugünü; bu doğrultuda yapı ve kent ölçeğinde nitelikleri, Başkent ve yönetim merkezi ile ilişkileri üzerinde odaklanılmıştır. Bu çalışmanın genel çerçevesi doğrultusunda çağdaş devlet kurumlarında, kamu yapılarının sahibi ve işveren olarak izlediği tutumların (yöntem/eylem/söylem gibi) belirlenmesi için, farklı örnekler üzerinden mimari ve kentsel ölçekte veriler toplanmıştır. Bu veriler; mekâna ait nitelik ve niceliksel bilgilerle beraber mekânsal üretim süreci, sonuçları, kentsel ilişkililer ve sosyo-politik etkileşime ilişkin bilgilerdir. Yargı kavramı ile yargı mekânlarının kent, yapı ve mimari bileşenlerine ilişkin verilerin değerlendirilmesinin Türkiye’de yüksek yargı kurumlarının incelemesine altlık oluşturması amaçlanmıştır.

Ardından, yüksek mahkemelerin analizine bağlamsal bir arkaplan sağlaması için Türkiye’de kamu erki mekanının en üst düzey mekânsal temsili olan Başkent Ankara’nın tarihçesi ile mevcut yargı sistemine ilişkin temel bilgiler aktarılmıştır. Son olarak, Türkiye’de yargı erkinin mekânsal temsili Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay Başkanlıklarının hizmet binaları; devletin mimarlık kültürü üzerinden okunmuştur. Kuramsal çerçevesi devletin mimarlık kültürü olarak tanımlanan; kamu erki mekânsal edimleri, söylemleri ve ürünleri çatısı altında yargı erkinin yapısı, mekânsal temsil unsurları ve Başkent yönetim merkezi ile ilişkisi bağlamında analiz edilmiştir.

Verilerin elde edilmesinde kurum arşivleri, mimarlık literatürü, gazete yayınları, kurumların resmi web sitelerinde bulunan görsel ve yazılı materyal, basın açıklamaları, resmi makamlarca yapılan açıklama ve konuşma metinleri, yarışma raporları ve röportaj gibi araçlardan faydalanılmıştır.

Bu bölümde kapsamlı olarak ifade edilen araştırmanın genel süreci kısaca aşağıdaki biçimde ifade edilebilir. Araştırmanın çıkış noktası “kamu erki mekânlarının nasıl olması ve nasıl

üretilmesi gerektiğini tanımlayan bir ölçütler grubu var mıdır?” sorusu olmuştur. Bu başlangıç noktası sonrasında gerek yazında yapılan araştırmaların sonucu gerek Türkiye’nin gündemi, araştırmayı “yargı erki mekânları” ile sınırlandırmaya yöneltmiştir. Kamu erkine ev sahipliği yapan mekânlar, bunların nasıl yapıldığı ve bu mekânlar üzerindeki düşünceler genel anlamda mekânların üretim sürecini belirleyen ölçütler olarak ele alınmış ve mimarlık/mekân pratiği, söylemi ve ürünü çerçevesinde tanımlanmıştır. Mekâna yönelik eylem, söylem ve yapıtı kapsayan bu süreç “mekân/mimarlık kültürü” kavramı ile açıklanmış, bu kapsamda yargı erkinin mekânsal temsili devletin mimarlık kültürü ile ele alınmıştır.

Şekil 1.1 Tez akış şeması

2. KAVRAMLAR: TEMSİL, MİMARLIK KÜLTÜRÜ, ERK

Devlet, içerdiği topluluk adına düzeni kuran ve koruyan örgütlenmiş bir iradedir. Soyut bir oluşumu tanımlayan bu irade, varlığını onu temsil eden nesneler/varlıklar üzerinde somutlaştırmaktadır. Başka bir ifade ile erk olarak devlet, onu temsil eden mekânda somut ifadesini bulmaktadır. Karar verebilme ve uygulama gücünü ifade eden bu irade farklı biçimlerde tezahür edebilir. Örneğin farklılaşan düzen kurma biçimleri ile rejimin tanımlanması, içerdiği toplulukların kimliği, siyasi örgütlenme biçimi ile bu erk mekanizmasını tanımlayan unsurların değişimine ilişkin referanslar onu temsil eden mekâna da yansımaktadır. Bu bağlamda mekân ve devlet ilişkisinde öne çıkan temsil ve erk, bu bağın çözümlenmesi için anahtar kavramlardır. Bu temel kavramların tanımlanması; mekân-devlet ilişkisinin okumasına yönelik bir yöntem önerisinin kurulmasını sağlamıştır.

2.1. Temsil

Temsil; bir olgu, kavram, fikir, kişi, nesne (şey) için aracı olmak veya onun adına niteliklerini yansıtmaktır. Mekânsal temsil ise bu nitelikleri mekânsal birleşenlerle/(de) yansıtmak, onu aktarırken mekânı aracı olarak kullanmaktır. Sonne (2003)'nin "*Representing the State*" adlı çalışmasından yola çıkarak; mimarlıkta/mekânda devletin temsili "politik fikirlerin mekânsal semboller aracılığı ile ifade edilmesi" olarak açıklanabilir (Politik fikirlerin/anamların aktarılmasında mekânsal sembollerin aracı olması). Temsil olgusunda; aktaran, yansıtan ve aracı olanı ifade eden anahtar kavram "sembol"dür. Semboller, fikirleri ve/ya anlamları aktarmada aracıdırlar; anlamların ifadelerini şifreleyerek biçimlere/ingelere kodlarlar. Bu kodların anlamı ise bu sembolü oluşturan ve kullananlarca paylaşılan şifreler ile mümkün olur. Sembolleri okumaya ve anlamlarını bilmeye yarayan bu "paylaşılan şifreler" ise kültürdür. Bu nedenle erkin/yargı erkinin mekânsal temsili, kültür olgusu üzerinden yapılan okuma ile deşifre edilecektir.

2.1.1. Temsil ve sembol: göstergebilim alanı

Barınma, korunma/güvenlik, estetik gibi pek çok farklı amaca hizmet eden bir disiplin olarak mimarlık alanında öne çıkan kavramlardan biri de iletişim olgusudur. Fiziksel işlevlerin yanı sıra mimarlık, iletişimin temeli olan anlam yüklenme ve mesaj iletme işlevini de üstlenmektedir.

Mimarlığın iletişim işlevi, bu disiplini dil olgusu ile ortak bir paydada buluşturmaktadır. Bu

ortak payda, göstergebilim (*semiology*) çalışma alanının konusu olmuştur. Göstergebilim alanı, 1900'lerin başında İsviçreli dilbilimci Saussure (2011)'in dili göstergelerden oluşan bir sistem olarak tanımlaması ve tüm dillerin sistemi için geçerli ortak bir yapı (structure) tezi ile şekillenmiştir. 1960'larda Roland Barthes, işaretler biliminin dilden daha geniş bir sistem yelpazesini kapsadığı fikri ile bu teoriyi ileriye taşımıştır. Barthes (2021) göstergebilimi, sistemin içeriği veya sınırları ne olursa olsun herhangi bir işaret sistemi ile ilişkilendirilebileceğini söylemektedir. Böylece göstergebilim disiplini zaman içinde dilbilim dışında edebiyat, antropoloji, sosyoloji gibi farklı alanlarda sistem özelliklerinin ve ortak yapıların ele alındığı bir yöntemle dönüşmüştür. Mimarlık da göstergebilim ile birlikte ele alınan disiplinler arasında yerini almıştır.

Saussure (2011)'e göre, dilin birimleri olan kelimeler birer göstergedir ve kelimelerin yazılan/konuşulan “somut” ifadesine ek olarak algılanan “soyut/kavramsal” ifadeleri vardır. Kelimenin somut ifadesini “gösteren”, kavramsal ifadesinin ise “gösterilen” olarak; gösteren ve gösterilen ifadeleri ile bir bütün olarak sözcüğü de “gösterge” biçiminde tanımlamıştır.

Mimarlık göstergebilimi üzerine çalışmış olan Eco (2019: 19,20), gösteren ve gösterilen ilişkisini aktarırken; kullanım nesnesinin işlevinin, düz anlama sahip *gösterilen*; nesneye ilişkin kültürel/toplumsal olguların ise yan-anlama sahip *gösterilen* olduğunu ifade eder. Ancak bazı durumlarda kültürel/toplumsal olgular nesnenin işlevine dönüşür.

Eco (2019), gösteren ve gösterilen ilişkisini oldukça yalın bir örnekle “kaşık” kelimesi üzerinden aktarır. Kaşık bir yiyeceği yemek için kullanılan bir gereçtir. Ama kaşık kelimesi ile zihnimizde canlanan kavram yemek yemek, hatta elle yemeyerek bir sofraya adabına uyarak yemek yemek. Bu durumda kaşık bir nesne/gereç olarak boyutları, şekli ve materyali ile bir gösteren, belli kültürel olguları ve işlevi temsil etmesi ile bir gösterilendir. Kaşık kelimesi de gereç, işlev ve kültürel olguyu tanımlayan göstergedir. Bir gösterge olarak kullanım nesnesinin, kesin ve üzerinde uzlaşmış bir düz anlama (geleneksel şifreler) sahip gösterileni işlevidir, yan-anlama sahip gösterileni ise kültürel/toplumsal olgulardır (Eco, 2019: 19,20).

Göstergeyi, Eco'nun diğer varsayımsal örneği mağara ve taht üzerinden tekrarlamak, kavramın mekânsal anlatısı ve ideolojik içerimini aktarmak açısından daha açıklayıcı olacaktır. Mağara; jeolojik bir oluşum olarak gösteren, ilkel insan için barınma ve korunma işlevi ile düz anlamlanan gösterilen, güven ve aile kavramlarının toplumsal/kültürel ifadesi

ile yan anamlanan gösterilendir. İşlevi simgesel olan taht örneği ise farklı bir anlamla karşımıza çıkar. Aslında bir oturma nesnesi olan tahtın kültürel gösterileni “hükümdarın oturması” hatta “haşmettir”. Diğer gösterileni olan oturma işlevi ise rahatlık ve işlevsellik açısından değerlendirildiğinde daha dolaysızdır. Bu durumda tahtın işlevi oturmaktan ziyade bir hükümdarı, onun gücü ve görkemini temsil etmektir. Eco (2019: 33)’nun ifadesi ile “simgesel yan-anlamlar, bir nesnenin toplumsal kullanım değerini... ilettikleri sürece, işlevsel anlamlar olarak ortaya çıkarlar...” Başka bir ifade ile bazı kavramların tanım değerlerinde toplumsal/kültürel anlamları, fiziksel işlevinden önce gelmektedir.

İşaret bilimi olarak ifade edebileceğimiz göstergebilim; işaretlerin anlamları ve anlamlandırılmalarını çalışmaktadır. Bu işaretler görsel, jestler, işitsel veya nesnel olabilir. Okunabilen, anlamlandırılabilen, çözümlenebilen herhangi bir şey olabilir (Crow, 2010). Ancak işaretlerin doğru okunması ve anlamlandırması, toplumun ürettiği ve paylaştığı kodlar aracılığıyla sağlanabilir.

2.1.2. Sembollerin deşifresi: kolektif bellek

Mimarlık, mekânı kuran(lar) ile mekâna maruz kalan(lar) arasında iletişim aracı ise iletişim sağlanabilmesi bu aracın imgeler sisteminin taraflar için ortak olmasına bağlıdır. İletişimde, iletilen mesajı anlama ve değerlendirilme süreci algı(lama)dır. Bu durumda bireyin/alıcının mekânsal uyarıyı/uyaranı algılaması, onu belleğinde eşleştirdiği imgelerle anlama ve değerlendirmesi ile gerçekleşir. Ancak yapıyı çevreye ait bu imgeler, mekânda “müşterek bir var olma biçimi” (Halbwach, 2018) ile kolektif olarak (yeniden) düzenlenmişlerdir. Başka bir ifade ile mimarının iletişim sağlaması, algılanan mekânın bireyin belleğinde konumlanmış kolektif/paylaşılan imgelerle gerçekleşir.

Mimarlıkta iletişimi mümkün kılan ortak imgeler, mekân ve “kolektif bellek” çalışmalarını ortak bir zeminde buluşturur. “Kolektif Bellek” kavramı bellek ve toplum ilişkisi alanında, çalışmaları bir dönüm noktasını tanımlayan Maurice Halbwachs’a aittir. Halbwachs (1992: 38 akt. Olick, 2014)’a göre “İnsanların belleklerini edindikleri yer normal olarak toplumun içidir. Yine toplumla beraber hatırlar, anlar ve hatırladıklarını nereye konumlayacaklarına karar verirler.”

Kolektif bellek kavramı; beyinsel aktiviteler, fizyoloji ve nörolojiyle ilişkili olan ve bireylerin zihninde/hafızasında yer alan bilgilerin, bireyin-toplumsal ilişki içinde etkileşime girdiği ortamla birlikte içeriğinin, muhafaza edilme süresinin ve düzeninin etkilendiğini,

böylelikle belleğin çevresel koşullarla (yeniden) biçimlendiğini ortaya koyar (Assmann, 2015). Kavram, zaman içinde farklı disiplinler içinde toplumsal bellek, kültürel bellek gibi değişen yaklaşımlarla çeşitlenmiştir. Bu yaklaşımların farklılıklarını tartışmak, çalışmanın sınırları dışında kalmaktadır. Ancak temel olarak “bireylerin fikirlerinin dâhil oldukları gruplardan nasıl etkilendiklerini” (Burke, 1989: 98 akt. Olick, 2014) aktaran bu farklı terimleri kullanarak, her alanın sunduğu çerçeveden faydalanmak amaçlanmıştır.

Örneğin; Assmann (2015: 23), bellek kavramını “ortak deneyim, beklenti ve eylem mekânlarından bir ‘sembolik anlam dünyası’ yaratan kültürün bağlayıcı yapısı çerçevesinde ele almaktadır. Ortak kurallar ve değerler oluşturan, ortak geçmişe dayanan, ortak bilgi ve algılama biçimi sunan bu bağlayıcı etkenin; kuralcı ve anlatsal, yönlendirici ve nakledici yönleri, birleştirici gücü, güven ve dayanak imkânı sağlayan yapısı ile bireylere “biz deme imkanı veren kimlik ve aidiyet temelleri” oluşturduğunu ifade etmektedir.

Assmann (2015) “kültürel bellek” olarak tanımladığı bu kavramın bağlayıcılığının temel ilkesinin “ortak” olanı hatırlamayı sağlayan “tekrarlama ve canlandırma” olduğunu belirtir. Tekrarlama ve canlandırma ile “olaylar dizisinin sonsuzda kaybolması önlenir ve bir ortak ‘kültürün’ unsurları olarak, tanınabilir ve hatırlanabilir örneklere dönüşmesi sağlanır” ve “Toplumlar öz imgelerini (kendilerini algılayış ve tanımlayışları ç.n.) hayali olarak oluştururlar ve yarattıkları hatırlama kültürü ile bu imgeyi kuşaktan kuşağa iletirler.” (Assmann, 2015: 23, 25) Tekrarlama ile hatırla(t)ma işlevinde bilgi iletiminin ritüeller (eylemler) ve metin (işaret sistemi) aracılığıyla gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Benzer biçimde Halbwachs (2018) da kolektif belleğin semboller, ritüeller ve metin aracılığıyla oluştuğunu söylemektedir. Diğer bir deyişle tekrarlanan eylemler ve işaretler sistemi ile hatırlanan/hatırlatılanlar bağlayıcı ortak bir bellek oluşturur.

Assmann (2015), hatırlanacak olanı seçme, nasıl hatırlanacağını belirleme ile hatırlanacak olanın düzenlendiği “kültürel hatırlama tekniğini” (*mnemo* tekniği), hatırlamanın “yapay biçimi” olarak ifade etmektedir. Aynı zamanda hatırlanacak olanın seçilerek düzenlenirken, “sansür, yok etme, değiştirme ve tahrif etme, dışlama” ile unutulacak olanda belirlenmektedir. Başka bir ifade ile hatırlatma, unut(tur)ma ile aynı olgunun negatif biçimleri olarak ele alınmaktadır (Assmann, 2015: 30, 31). Hatırlamanın anahtarı/şifresi “tekrarlama ve canlandırma” ise; unutma da belleğin içeriğine ilişkin anahtarın/şifrenin kaybolmasıdır. Bağlamın ortadan kalkması, bağlantıların bozulması, ilişkilerin kopartılması sonucu; toplumsal bellekte yer alan unsurların şifrelerine erişim engellenir (Sancar, 2008).

İktidar, tarihi gerçeklerle bir yandan egemenliğini pekiştirecek, otoritesini güçlendirecek diğer yandan milli bir kimlik ve paylaşılan bir geçmiş kuracak olan hatırlama figürlerini belirleyerek tarihin ideolojik bir versiyonunu oluşturur (Azaryahu: 480). Assmann (2015), iktidarın geçmişle kurduğu bağ ile kendine sağlam bir köken oluşturduğunu, bununla birlikte hatırlanmak için eylemlerinin anlatısının kurulması, anıtların inşası ve arşivleme ile geleceği de “gasp ettiğini” ifade eder. “İktidar kendisine geriye yönelik meşruluk ve ileriye yönelik ebedilik kazandırır” (Assmann, 2015: 79).

Bir olgu ya da kavramın, bir grubun belleğine girmesi için bir anlamla zenginleşmesi gerekmektedir. Assmann (2015: 46) “hatırlama figürleri” olarak ifade ettiği bu anlam unsurlarını zaman ve mekân, kimlik ve kurgu olarak açıklar. Zaman gibi mekânı da somut bir dayanak noktası vermesi açısından güçlü bir hatırlama figürü olarak yorumlar. Sonuç olarak mekân hem toplumun ürettiği ve paylaştığı kodları tanımlayan bir hatırlatma figürü hem de mesajı ileten bir temsil aracı işlevini üstlenir.

2.1.3. Temsil, mekân ve devlet

Yaşamın ayrılmaz parçası olan yapılı çevre, iktidarın kurduğu ideolojik anlatının ortak bir bellek oluşturmak için kullandığı bir hatırlatma figürüdür. Seçilmiş mekânsal imgeler, kamusal yapılarda tekrarlanarak kolektif bir sembolik anlam bütünü oluştururlar. Eco (2019:114) kentsel çevrenin fiziksel olarak kullandığımız kısımdan daha çok iletişimsel açıdan değerli olan imgelemlerle yüklü olduğunu savunur. Halbwachs (2018: 166-168) ise yapılı çevre değişse ya da yıkılsa bile bazı mekânsal izlerin uzun bir süre bellekte kaldığını çünkü mekânın, yerle ilgili alışkanlıkların toplumun sadece hareketlerini değil aynı zamanda düşüncelerini de düzenlediğini belirtmektedir. Kamu yapıları da; kullanılsa bile isimleri, imajları ve temsilleri ile gündelik hayatın bir parçasıdır. Bu yönüyle de kolektif belleğin bir parçası olurlar. Böylece mekânsal imgeler ile kurulan ideolojik anlatıların temsili, kolektif olarak kodlanarak okunabilir olurlar.

Bu bağlamda resmi yapılar, rejimin bir ifadesi ve devlet tarafından yapılan bir bildiridir. Vale (2008: 3) resmi yapıların hükümet kurma ve rejim destekleme girişimleri olduğunu, devlet kurum ve makamları için sadece mekânsal kullanım işlevi görmediğini, ayrıca devletin sembolleri olduğunu belirtir. Resmi yapılara ek olarak, bir ülkenin mekânsal yönetim merkezi olarak başkentler de aynı biçimde kentsel ölçekte devletin temsildir. Vale (2014: 37) başkentlerin coğrafi konumunun belirlenmesindeki etkenler kadar, kent ölçeğinde

kurumların konumlanmasının başkente verilen anlamın ve (işveren olarak) iktidarın hâkimiyet ve istikrarına olan güven mesajını ilettiğini belirtir.

Erkin hem konumunu hem de temsili olarak başlıca kurumların kentte nereye yerleşeceğinin hükümet tarafından kentte nasıl yerleştirileceği önem taşımaktadır. Çünkü başkentler kurumlara sadece yerleşim sağlamazlar aynı zamanda onları sergilerler (Vale, 2008: 37, 42). Bu çerçevede devletin temsili olarak resmi yapılar başkentin, özellikle yönetim merkezinin mekânsal kurgusu çerçevesinde ele alınmalıdır. Siyaset bilimci Edelman (1985) yönetim merkezlerinin bu mekânsal kurgusunu tanımlarken “siyasi sahne” (*political setting*) kavramını kullanırken, Cengizkan (2010) da benzer biçimde “ulus ve vatandaşları için mizansen” (*mise en scène for a nation and its subjects*) ifadesi ile tanımlar.

Bu sahne/mizansen; bayrak, kahraman kişiler, marşlar gibi politik sembollerden biri olmakla birlikte “kullanım nesnesi olarak, iletilen mesajın deneyimlendiği” (Sonne, 2003: 40) mekânlar olarak diğer temsil biçimlerine göre daha somut ve olağan/gündelik bir iletişim aracıdır. Ancak, Sonne (2003: 39, 42-43)’nin de belirttiği gibi bu mizansen “devletin varlığını” temsil eden bir sembol olmakla beraber sahnenin kurgusuna ilişkin mesaj salt yapıyı çevrenin biçimleri ile okunamaz. Başka bir ifade ile aks, simetri, meydan, yükseklik, ölçek gibi nitelikler mekâna vurgu yapan “bir mesajın bulunduğu dair işaretler” olmakla beraber bu mesajın içeriği ancak “tarih”, “üreticinin niyeti”, “toplumun görüşü” gibi geleneksel/toplumsal şifreler (*conventional codes*) olan bağlama ilişkin bilgiler ile anlaşılır (Sonne, 2003: 287-315).

Bu bağlamda devletin mekânsal temsili, inşa edilenin niteliklerine ek olarak inşa edilme süreci ve inşa edilene ilişkin aktarılan (ya da paylaşılmayan) bilgiler ışığında düşünülmelidir. Temsili kuran semboller, onların okunmasını sağlayan paylaşılan/ortak imgeler ve anlaşılır kılan bağlama ilişkin toplumsal kodlar bizi “kültür” kavramına yönlendirmektedir. Kültür kavramı ve mimarlık kültürü tanımı incelenerek inşa edilen ürün, inşa edilme süreci ve inşa edileni sunma biçiminin hangi kapsamda ele alınacağı aktarılacaktır.

2.2. Kültür Kavramı ve Mimarlık Kültürü

Jamerson’ın kullandığı “kod çevirimi” tanımı, teorinin üretilmesinde birtakım terimlerin veya özel seçilmiş bir terminoloji oluşturulması ve bunun birbirinden farklı alanlarda da kullanılabilir hale getirilmesinin ifadesidir. Bu terminolojiyi kullanan alanların da birbiri yerine ifadeler kullanabildiği veya birbirinin etki alanlarında olduğunu belirtir (akt. Hays,

2000: x). Buradan hareketle Hays'in (2000) ifadesi ile mimarlık teorisi; mimarlığın kendine ait olmayan (Marksizm ve gösterge bilimden psikanalize kadar değişen) birçok farklı terminoloji veya kodlarla düşünme veya konuşma alanı oluşturur ve mimarinin diline yabancı bu düşünce biçimlerini yeniden yazar. Mimarlık teorisinin temel çıkarımının mimarlık üretiminin toplumsal-tarihi bağlamının ilişkisel ve ayrılmaz olduğunu ifade eder. Yani başka bir deyişle aslında mimarlığın sosyoloji, tarih ve ideoloji gibi farklı disiplinlerden alarak ürettiği kavramların aslında onun ayrılmaz bir parçası olduğu, onlarla bir bütün oluşturduğu ve bu bütünün alt metinleri olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada da "kültür" kavramı mimarlık üretiminin bağlamsal ilişkilerini açıklamak amacıyla ödünc alınacaktır.

Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin hazırladığı "Kültür ve Mekân" isimli Dosya 16 yayın çalışması editörü Emine Onaran İncirlioğlu her iki kavramı da "çok kapsamlı, katmanlı, çok yönlü bakabilen, farklı bağlamlarda, hatta farklı anlamlarda kullanılan anahtar kavramlar" olarak açıklamış, farklı alanlarda da bu kavramların çalışma konusu olduğunu belirtmiştir (İncirlioğlu, 2009: 2). Örneğin Adorno kültür kavramının modern ve post-modern yaşam içinde üretim ve tüketim ilişkisi çerçevesinde değerlendirirken aynı zamanda kitabının adı olan ve bir kavrama dönüşen 'kültür endüstrisi' tanımını ortaya koymuştur. Hofstede ise özellikle kurumsal kültür üzerine yaptığı birçok çalışmanın en kapsamlısı olan *Cultures and Organizations: Software of the Mind* (1991) kitabında kültürü zihinsel/düşünsel bir programlanma olarak açıklamaktadır.

İncirlioğlu'nun belirttiği gibi "kültür" kavramı bu çalışma içinde de bir anahtar kavram olarak devletin mekân, yer, yerleşme, yapı, yapılaşma konularına ilişkin izlediği yöntemler ve uygulamalar ile bunların dayandığı tutum, beklenti, amaçların açıklanması için kullanılmıştır. Bu nedenle mimarlık kültürü ile ifade edilen olgu, ilke ve kavramların altyapısını kurgulamak amacıyla kültür kavramının tanımları, kapsamı ve belirleyici/ayırt edici özellikleri/nitelikleri ile kültürün bağıntıları üzerinden bir çerçeve oluşturmaktadır.

2.2.1. Kültür

Kültür, antropoloji disiplininin temel çalışma alanı olup kavramın sınırları ve yapısı birçok farklı görüş ve eğilime göre değişkenlik göstermektedir. Kültür kavramının başlıca bir disiplinin çalışma konusu olduğundan hareketle, bu çalışma içinde kültür üzerinde yapılan teorik yaklaşım ve tanımların incelenmesi ve irdelenmesi tezin amaç ve kapsamının sınırları dışında kalacağı açıktır. Ancak kavram, genel olarak ortaya konan kültür kuramını ve

tanımlarını ele alan diğer çalışmaların analiz ve incelemeleri ile oluşturulacak çerçeve içinde değerlendirilecek olup, bunun yanında literatürde önemli ölçüde kabul görmüş bazı kuram ve çalışmaların yaklaşımları aktarılacaktır. Vermeersch (1965: 162) kültür kavramını tanımlarken antropoloji disiplini içinde ele alınan bir alan olarak sınırlarının belirlendiği gibi, yazında ve gündelik yaşamda çeşitlenen kullanımları olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde bu çalışmada kavramın terim olarak tanımı kültürün bileşenleri ve kavrama yaklaşımları belirlemek açısından aktarılmakla beraber, yazında ele alınan edebi kullanımı ise ‘mimarlık kültürü’ tanımını oluşturmak için kullanılacaktır.

Türk Dil Kurumu (TDK) kültürün ilk anlamını “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” olarak belirtmiştir.

Literatürde, özellikle antropolojide önemli bir yeri olan, en çok kabul gören ve en kapsamlı olduğu söylenen (Güvenç, 1991: 100-101) tanımlardan biri, Edward Tylor’un İlkel Kültür (*Primitive Culture, 1874*) çalışmasındaki “kültür veya medeniyet, en geniş etnografik anlamıyla alındığında, insanoğlunun toplumun bir mensubu olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, töre, yasa, görenek ve diğer tüm yetenekler ile alışkanlıkların oluşturduğu karmaşık bir toplamdır” ifadesidir. Güvenç (1991: 101) ise Taylor’ın tanımdan hareketle kültür kavramını “...toplum, insanoğlu, eğitim süreci ve kültürel muhteva gibi değişkenlerin ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerin bir işlevi” olarak açıklamıştır. Güvenç (1991) kültür kavramını kullanım alanına göre bilimsel, beşerî, estetik ve maddi olmak üzere dört alanda farklı içeriklerde incelenebileceğini ifade etmiştir. Tezcan (2008: 5) kültürün tanımlarından hareketle maddi ve manevi bileşenleri olduğunu ve kültürün yaşamak için gerekli biyolojik gereksinimler ile düzen ve refah için gerekli toplumsal ihtiyaçlar sonucu oluştuğunu ifade etmiştir.

1952 yılında antropolog Kroeber ve Kluckhohn (1952) “Kültür; Kavram ve Tanımların Eleştirel Değerlendirmesi” (*Culture; A Critical Review of Concepts and Definitions*) kitabında kültür kavramı hakkında yaptıkları çalışma sonucunda altı kategoride (açıklayıcı, tarihsel, normatif, psikolojik, yapısal, kökensel, tamamlanmamış) inceledikleri yüz altmışın üzerinde farklı tanım derlemişlerdir.

Bu kapsamda antropoloji disiplini yazınında Kroeber ve Kluckhohn’ın çalışması başta

olmak üzere kültür kavramının tanımlarına bakıldığında; davranışlar, alışkanlıklar, gelenekler, değerler, eğilimler ve bilgi sistemi gibi düşünsel ve tutuma ilişkin soyut terimler; yeme-içme, dil-iletişim, inanç, evlilik gibi olgular ve kurumlar ile eserler, araç ve malzemeler gibi araçsal ve somut ürünleri kapsayan kültür bileşenlerinin oldukça değişken bir terminoloji ile aktarıldığı görülmektedir (Vermeersch, 1965). Kültürün niteliklerinde ise toplum (*society*), ortaklık (*common*), bütünlük (*whole*), tamamlayıcılık (*complex*), toplam (*summation*), sistem, ilgi ve ilişki (*interrelation*) gibi tanımlayıcılar kültür bileşenleri arasındaki kurguyu; miras, geleneksel, kalıtım gibi ifadeler ise zaman ve kuşaklar arasındaki bağlılığı açıkladığı görülmektedir.

Bunun yanında kültür kavramı bazı tanımlarda farklı kavramlarla birlikte kullanılmakta ya da aslında farklı kavramlarla aynı anlamda oldukları ifade edilmektedir. Williams (1983: 87) “*Keywords*” kitabında kültür kelimesinin Avrupa dillerindeki karmaşık tarihi gelişiminin yanında birçok disiplin ve farklı düşünce sisteminde kullanılan önemli bir kavram olması sebebiyle, İngilizcede tanımlanması en karmaşık iki ya da üç kelimeden biri olduğunu belirtir.

Medeniyet, eğitim ve ideoloji kavramları kültür üzerine yapılan çalışmalar genelinde kültürle özdeşleştirilmiş, aynı anlamda kullanılmışlardır. Hofstede (1991: 5) kültürün batı dillerinde genelde ‘medeniyet’ anlamı ile kullanıldığını ifade etmiştir. Güvenç (1991: 97) beşeri bilimler alanında kültür kavramının kullanımının “düşünme, seçme ve eleştiri gücümüzün geliştirilmesini sağlayan bilgi ve bilincimizin bir bütünü ve bileşkesi olarak eğitim kavramına” yaklaştığını ifade etmektedir. Eagleton (1991: 52) ise ideoloji için ortaya koyduğu tanımların ilkinde kavramı “toplumsal yaşamdaki fikir, inanç ve değerleri üreten genel maddi süreç” olarak ifade etmiş ve ideoloji bu tanımıyla “hem siyasi hem de epistemolojik olarak yansız ve terimin geniş anlamında alındığında “kültür”e yakındır” demiştir. Ancak bu ifadenin devamında gelen ideoloji ve kültür kavramlarının ayrıştığı hususa ilişkin açıklama bu çalışmada “kültür” kavramının tercih edilmesindeki gerekçeye açıklayıcı olması açısından önemlidir.

“İdeoloji veya kültür, bu anlamda, belirli bir toplumdaki bütün anlamlandırma pratiklerini ve simgesel süreçleri kapsayan bir kompleksin tamamına karşılık gelir; toplumsal pratiklerin kendilerinden çok, (bunlar siyaset, ekonomi, akrabalık kuramı vb.’nin alanına girer) bireylerin bu pratikleri “yaşama” biçimlerini ima eder. Bu anlamda alındığında ideoloji, değerleri hakkında mutabık kalınan sanatsal ve entelektüel çalışmalarla sınırlanan dar anlamda “kültür”den daha geniş, ama belirli bir hayat biçiminin bütün etkinlik ve kurumlarını kuşatan antropolojik kültür

tanımından daha dardır... İdeolojinin bütün anlamlarının bu en genel, düşüncenin toplumsal belirlenimi üstünde durur, bu yüzden de idealizme karşı değerli bir panzehir sağlar; kullanışsız ölçüde geniş ve siyasi çatışmalar konusunda kuşku uyandıracak şekilde sessiz kalır... İdeoloji, genel “kültür” alanı ile çakışmaz, bu alanı belirli bir açıdan aydınlatır (Eagleton, 1991: 52-3)

Sonuç olarak kültür; düşünce, uygulama ve ürünü içine alan ve ortak olanı işaret etmesinin yanında çeşitlik ve değişimi de kapsayan bir kavram olarak mekânın gerek oluşum sürecini gerekse bu sürece etki eden farklılıkları ve ilişkileri tanımlamada bütünleştiriciliği açısından elverişli bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

2.2.2. Mimarlık Kültürü

Kültür ve mimarlık (ya da mekân) birçok çalışmada birlikte anılan kavramlardır. Mekân kültürü, yapı kültürü, tasarım kültürü ve mimarlık kültürü ifadeleri de yazında tekrarlanan kavramlar olmakla birlikte açık biçimde tanımlanmamış, bu tanımların ifadelerinin veya çağrıştırdığı anlamların zaten bilindiği ve anlaşıldığı varsayılmış ya da kabul edilmiş gözükmektedir. Benzer biçimde bir tespitte bulunan Davis (2006: 327), yapı kültürünü ele aldığı ve tanımladığı kitabında (*The Culture of Building*) “yapı kültürü” fikrinin aşikâr görünse ve bu tür kültürlerin var olduğu belki de dolaylı olarak anlaşılsa da insan sistemlerine atıfta bulunan yapı kültürü teriminin açıkça yer aldığı çok sayıda yazılı eser olmadığını belirtmiştir¹. Ayrıca Lui ve Zhang (2017: 1) de UIA kongresinde sundukları *The Influence of Architectural Culture Superposition on Urban Differentiation* başlıklı güncel bir çalışmada mimarlık kültürüne ilişkin bir tanımın bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu sebeple çalışma kapsamında “mimarlık kültürünü” anlamak ve sınırlarını belirlemek amacıyla; hem mimarlık kültürüne değinmiş akademik çalışmalardaki konunun içeriğinden hem de tanımı, bileşenleri ve yaklaşımları ile açıklanan kültür kavramından faydalanılacaktır².

Konuya ilişkin ilk örnek devletin yapılaşma ve yerleşmeye yaklaşımını kültür olgusu üzerinden nasıl kurguladığını göstermek açısından Almanya’nın mimarlık politikası üzerine hazırladığı bir rapordan örnekendirilmiştir. Bu raporun başlığı “Almanya’da Yapı Kültürü

¹ Bu terimi kullanan çalışmalar için, Jane Morley tarafından yazılan “İnşaat tarihinde temalar oluşturma: Delaware Valley grubunun son çalışması” İnşaat Tarihi 3 (1987) başlıklı bir makaleyi örnek vermektedir (Davis, 2006: 327)

² Literatürde “mimarlık kültürü” kavramının nasıl ele alındığını anlamak için yapılan taramada “mimarlık kültürü” ve “yapı kültürü” ile İngilizce karşılıkları olan “*architectural culture*” ve “*building culture*” ifadeleri kullanılmıştır. Eser/yayın başlıkları, anahtar sözcükler ile özet içeriğinde belirlenen bu ifadelerin ya da benzer/ ilişkili ifadelerin bulunduğu az sayıda çalışma kapsamındaki tanımlar değerlendirilmiştir.

Üzerine Durum Raporu: Mevcut Durum ve Tavsiyeler” olup “Almanya’nın geleceği için yaşamsal önemde konular” içerdiği belirtilmektedir (Mimarlar Odası, 2007: 17). Rapor yapı kültürünü tanımlamakta, nasıl ölçülebileceğini, neden önemli olduğunu, nasıl ulaşılabileceğini ve geliştirilebileceğini, etkilerini, gelecek için önemini, ilgili aktörleri ve yetki/sorumluluklarını açıklamaktadır. Rapora göre; “‘Yapı Kültürü’ terimi, yapıyı çevreyi geliştirme sürecini ve bizim bu sürece yaklaşımımızı tanımlar. Terim, planlamayı, yapı üretimini, yapıların yeniden kullanımını ve bakımını içerir... Yapı Kültürü, yapıyı çevrenin yaratılması ve onunla etkileşim içinde olunması demektir... insan deneyimlerinin yapıyı bir biçime kavuşması demektir.” (Mimarlar Odası, 2007: 20-23).

Mimarlık kültürü ifadesi yerine yapı kültürünü ele alan bir diğer çalışma ise yukarıda da bahsedilen Howard Davis’in *The Culture of Building* isimli kitabıdır. Davis (2006, s.3,5) bu eserinde terimi “belirli bir yer ve zamanda, inşaat faaliyetine katılan kişiler tarafından paylaşılan ve binaların ve şehirlerin alacağı biçimi belirleyen koordineli bilgi, kurallar ve prosedürler sistemi” olarak tanımlar. Yapı kültürünün, bireysel eylemlerden ziyade kolektif bir olgu olduğunu, yapı sürecinde yer alan aktörlerin ortak ve paylaşılan rollerinin önemini vurgular. Yapıların gerçekleştiği sosyal bağlamların önemi ve bu bağlamların inşa edilen sonucu nasıl etkilediği konusundaki farkındalığın “sağlıklı” bir yapı kültürü oluşturmak için gerekli olduğunu ifade etmektedir. Kültür kavramını farklı bir mekânsal disiplin olan planlama ile kullanan Knieling ve Othengrafen (2009) kentsel ve bölgesel planlama ve gelişmenin, bir toplumun kültürel bağlamlarına veya özelliklerine sıkı sıkıya bağlı olduğunu, planlamayı teknik veya apolitik bir etkinlik olarak görmenin gerçekçi olamamakla beraber planlamanın hedeflerine ulaşmakta yetersiz kalmasına sebep olacağını ifade etmiştir. Bu anlamda “planlama kültürü” terimi Knieling ve Othengrafen (2009: xxiv) için, özellikle farklı planlama sistemleri ve gelenekleri, mekânsal gelişimin kurumsal düzenlemeleri ve mekânsal planlama ve gelişimin daha geniş kültürel bağlamını ifade eder. Planlama araç ve prosedürlerinden daha fazlasını içerir; kentsel ve bölgesel planlamanın sosyal, çevresel ve tarihsel temellerinin toplamıdır.

Mimari kültür; Sibel Bozdoğan’ın “Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür” çalışmasına hem alt başlığına ismini veren hem de kendi ifadesi ile çalışmanın “merkezinde” yer alan bir kavramdır. Bozdoğan (2001: 25)’in çalışmasında “mimari kültür kavramı mimariye sadece formlarla ve form oluşturmayla ilgilenen özerk, kendi kendine göndermede bulunan bir disiplin olarak değil, daha çok önemli siyasi içerimleri olan daha geniş bir kurumsal, kültürel ve toplumsal alan olarak

bakılması gerektiği öncülünden yola çıkar” ifadesi ile ele alınmaktadır. Bozdoğan (2001:25)’a göre bir dönem veya bir yere ait mimarlık kültürü “mimari hakkındaki söylemleri üreten, yeniden üreten ya da onlara itibar kazandıran bütün kurumsal pratikleri- mimarlık okullarını, yayınları, sergileri, yarışmaları ve mesleki dernekleri- içerir”. Mimari kültürünü incelemek, mimari eserin açıklanması değil, “söylenenler, yazılanlar ve inşa edilenlerin, kolektif *olarak*, dönemin siyasi ve ideolojik gündemlerini nasıl onayladıklarını, yorumladıklarını, tartışmaya ya da müzakereye açtıklarını anlamaktır” (Bozdoğan, 2001:25).

Mimarlık kültürüne değinen bir başka çalışma ise Sarah Williams Goldhagen ve Réjean Legault’ın “*Anxious Modernisms: Experimentation in Postwar Architectural Culture*” isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada kavram açıkça tanımlanmamakla beraber çalışmanın içeriğinin aktarıldığı giriş bölümünde dönemin mimari kültürünü incelerken değindikleri noktalar bu kavramı nasıl ele aldıkları hakkında ipucu vermektedir. Örneğin mimarların hangi dürtüler (*impulses*) ile hareket ettikleri, güdülerinin (*motivations*) farklılık ve karmaşıklığı, eleştirel yaklaşımlar (*critique*) veya radikal görüşleri içeren akım ve uygulamalar, mimarların seyahatleri, yeni deneyim ve işveren arayışları, mimarların yeni düzene tepkileri, bu düzen karşısında mimarların tanımladıkları konu ve problemler ile bunlara karşı aldıkları yönelim ve pozisyon gibi hususlar üzerinde bir sorgulama olduğu görülmektedir (Goldhagen ve Legault, 2000: 11-22). Yazarlar konunun söylem (discourse), kuram ve kurma biçimlerine (constructions) bakarak incelendiğini söylemektedir (Goldhagen ve Legault, 2000: 15). Bu kavramların modernizm hareketi, popüler kültür, günlük hayat, demokrasi, kitle iletişim, endüstriyel gelişmeler gibi konularla beraber ele alındığı ifade edilmiştir.

Kültürün kapsamlı tanımları dışında en yalın ifadesi ile var olma/yaşama biçimi olarak ele aldığımızda mimarlık kültürünü mekânı var etme (üretme) ve mekânı yaşama (tüketme/kullanma) biçimi olarak düşünebiliriz. Bu doğrultuda kültür bileşenleri mimarlık kültürü bileşenleri ile ilişkilendirildiğinde ise mekânı üretme ve kullanma biçiminde düşünsel ve tutuma ilişkin süreç ve durumlar, olgu ve kurumlar, somut ürünler bir ön tarif olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede kültürü tanımlayan bu bileşenlerin mimariye ilişkin karşılıkları tariflenebilir. Ayrıca hem kültür kavramının içeriği hem de mekânsal disiplinlerde ele alınışı toplumsal olaylarla, siyasi içerimler ve ekonomik gündemle ilişkisi ile yorumlandığı görülmektedir. Dolayısıyla bu karmaşık ilişkileri bütünlük içinde ele almak için kültürün bileşenleri gibi mimarlık bileşenleri de söylenenler (söylem veya tutuma ilişkin), yöntemler (kuramsal veya olgusal) ve inşa edilenler (kurma biçimleri veya ürünler)

olarak ele alınmalıdır.

Bu noktada mimarlık kültürü ve mimarlık politikası arasında bir ayrım yapma ve neden kültür kavramının tercih edildiğini açıklamak uygun olacaktır. Zira çalışmada “devlet”, erk, mimarlık ve mekân kavramları birlikte ele alındığında iktidarın mekân üzerinde ya da mekân üzerinden yürüttüğü politikaların öne çıktığı düşünülebilir. Bu anlamda, birçok farklı ülkenin yapılaşma, mimarlık, kent ve mekân konusunda oluşturduğu politikaları da değerlendirilerek bu yönde bir yaklaşım beklenebilir. Ancak politikada devlet ya da iktidarın ortaya koyduğu “ne yapılacağı ya da yapılmayacağına” ilişkin yürütülen stratejiler, hedefler, faaliyetler ve programların kurgulanması, mevzuat düzenlemeleri, kurumların oluşturulması gibi somut süreç ve sonuçlar söz konusudur. Bu çalışmanın kapsamında ise daha çok kararlar karşısındaki eylem ve tavırlarının da yeri önemli görülmektedir. Farklı biçimde ifade etmek gerekirse teorik olarak alınmış kararlardan ziyade pratikte gerçekleşen uygulamaya odaklanmak amaçlanmaktadır.

2.3. Mekân ve Devlet Erki

2.3.1. Erk/İktidar

Erk kavramı, sözlük tanımıyla güç veya iktidar kelimesi ile eş anlamlıdır. Daha geniş ifade edersek sözlükte belirtilen tam tanımlarıyla üç farklı ifade şu şekildedir; (TDK)

1. *isim* Bir işi yapabilme gücü, kudret, iktidar.
2. Sözü geçerlik, istediğini yaptırabilme gücü, nüfuz.
3. *toplum bilimi* Bir bireyin, bir toplumun, başka birey, küme veya toplumları egemenliği, baskısı ve denetimi altına alma, hürriyetlerine karışma ve onları belli biçimlerde davranmaya zorlama yetkisi veya yeteneği.

Eagleton (1991: 19) özel bir terim açıklanırken toplumda genel olarak nasıl kullanıldığına (tabii eğer kullanılıyorsa diye ekleyerek) bakmanın yararlı olacağını söyler. Genel bir ifadeyle erk kelimesinin günlük dilde pek kullanılmadığı, bunun yerine eş anlamlısı olan iktidar veya güç kelimelerinin tercih edildiğini söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır. Bu genel kullanımlar yerine çalışma kapsamında “erk” kelimesinin tercih edilmesi, Eagleton’ın söylediği gibi toplumsal kullanımları ile güç ve iktidar kelimelerinin belirli çağrışımlar oluşturmasıdır. Ancak erk kelimesi güç ve iktidar kelimelerinin yarattığı ön yargıdan uzaktır ve kullanımla yıpranmamıştır. Burada bahsedilen çağrışım ve yıpranma toplumsal kabullerde, genel olarak ifade etmek gerekirse, güç kelimesinin fiziksel bir kuvveti (güçlü ordu gibi), iktidarın ise siyasal üstünlüğü (iktidar partisi gibi) çağrıştırmasıdır. “Erk”

kelimesinin seçilmesindeki gerekçe, kavramın bu her iki anlam ve çağrışımdan farklı olarak incelenecek olmasıdır. Bu çalışmada kavram daha geniş anlamıyla ve kapsayıcı olarak farklı güç biçimlerini de tanımlamaktadır. Elbette kavramın açıklanmasında farklı anlamsal ifadeler, sınıflandırılma, yaklaşımlar ele alınırken; terminolojik olarak farklı kelimeler ile (erk, güç, iktidar, kudret, nüfuz vb.) tartışılacaktır.

İktidar kavramının tartışılmasında ortaya çıkan çeşitliliğe rağmen, yaklaşımlarda iktidarın öznesi ve nesnesi yönünden ele alınması ile iki biçimde yönelim görüldüğü söylenebilir. İlki gücün nasıl kullanıldığına yönelmiş, bu doğrultuda nesneye yönelik teorilerle açıklanan yaklaşımlardır. Bu yaklaşımda Foucault kontrol, disiplin ve ceza; Arendth otorite ve itaat; Gramsci hegemonya ile iktidar kavramını açıklamıştır. Diğer yaklaşımda gücün kullanım özelliklerine ve çeşitlerine odaklanmış yani gücün öznesini anlatmışlardır. Weber iktidarı tanımlarken itaat, otorite, meşruiyete vurgu yapmakla beraber iktidarı sağlayan karizmatik, geleneksel ve yasal olmak üzere üç tür otoriteden bahseder. Bunun yanında Russell iktidarı bir güdü olarak tanımlar ve siyasi, sosyal, sınıfsal, inançsal, iktisadi, örgütsel olarak iktidarın biçimlerini açıklar.

İktidar üzerine yapılan çalışmalarda kavramın özne tarafından zorlama, ikna veya kontrol etme yeteneği ile kullanıldığı ve nesnenin direnç, itaat veya rıza ile karşılık verdiği iktidarın özne ve nesnesinin bir etkileşimi olarak farklı eksenlerde ele alındığı; erk öznesinin ise kamu erki, siyasi iktidar, otoriter kişilik gibi farklı formlarda betimlendiği görülmektedir. Bu çalışmada da mekânı kurgulayan erkten bahsedilirken kavram farklı yönleri ile; erkin biçimi, motivasyonu ve araçları birlikte düşünülmelidir. Tanım, devlet organlarının idare üzerinde sahip oldukları yaptırım yetkilerini ifade etmekle beraber aslında halka ait olan, ondan devralınmış güçtür. Bu ifadedeki çelişki/muğlaklık dolayısıyla kavramın ifade ettiği anlamı açıklamak önemlidir.

Kamusal alan ve kamusallık üzerinden yapılan birçok tartışmada Lefebvre, Habermas, Foucault, Arendth, Giddens, Sennett ve Gramsci gibi isimler kamu ve kamu erkini tanımlamış ve bu kavramların geçirdiği süreçleri analiz etmişlerdir. Bu tartışmaların ve kuramların ana kurgusu içinde kamu kavramı, toplum ve iktidar arasında salınan ve bu ikili arasında uyumsuzluk ve çatışmanın merkezinde yer değiştirir bir biçimde ele alınmaktadır. Habermas (1990: 57) kamu kavramı ve buna bağlı terminolojideki muğlaklığın hukuk, siyaset bilimi, toplum bilim gibi disiplinlerin dahi bu kavrama ilişkin “kamusal”, “kamuoyu” gibi ifadelerin yerini kesin olarak belirleyebilecek durumda olmamaları ile açıklamaktadır.

Bu açıklamanın devamında ise kamu erkinin devlet olduğunu ve “bu sıfatını kendi hukukuna tabi olanların ortak kamusal selametini sağlama görevine borçlu” olduğunu belirtir (Habermas, 1990: 58).

“Kamu erki mekânı” ifadesi, kelimelerin ayrı ayrı anlam ve kavram ilişkileri ve tanımlarının kapsayıcı bir tamlama oluşturması amacıyla kullanılmıştır. Kamu erki; devlet, iktidar, resmi makamlar gibi birbiri ile ilişkili ve farklı anlamları çerçevelemektedir. “Kamu” kelimesi anlamı, yalın bir ifade ile “halk” olarak tanımlanmakla beraber, algıda devlet ile özdeşleştirilen bir kavramdır. Erk kelimesi ise güç ve iktidarı tanımlamakla beraber kamu erki “kural koyma, buyurma, kolluk ve silah, parasal erk gibi devletin ve diğer kamu tüzel kişilerin sahip oldukları erklerin tümü, kamusal güç” olarak ifade edilmektedir. Mimarlık disiplinin ana çalışma alanı olan mekân kavramı ise bu çalışmayı bina, yapı, tesis, yerleşke, açık alan, yeşil alan, kamusal alan, kentsel alan, sokak, meydan gibi geniş bir çerçeve içinde değerlendirmeye fırsat sunmaktadır.

2.3.2. Erkin mekânı

Minkenberg (2014: 3) erk ve mimarlık ilişkisinin 20. yüzyıl başkentleri üzerinden anlatıldığı, aynı zamanda editörü olduğu ‘*Power and Architecture*’ isimli kitabın giriş bölümünde, güç/erk (*power*) kavramının siyasi gücü ifade ettiğini, daha detaylı haliyle siyasi otorite/yetki ve rejime ilişkin bir olgu olarak ele alındığını ifade eder. Erk kavramını (ulus) devletle ilişkili olarak ve Weber’in “iktidar, sosyal ilişkiler çerçevesi içinde bir iradenin ona karşı gelinmesi halinde dahi yürütülebilmesi imkânıdır” tanımı ile aktarmıştır. Bu çerçevede politik otoritenin, rejimin, devletin vb. (iradesine karşı gelinmesini önlemek amacıyla) güçlü olduğu bilgisini somut biçimde ifade etme araçlarından biri de mekândır. Kamu mimarisi, resmi yapıları ve resmi alanların kentsel tasarımı siyasi meşruiyetin sağlanmasında bileşenler olarak görülmekte olup kamu yapıları siyasi iktidarın, kullanımının ve biçiminin somut ifadesidir (Minkenberg, 2014: 3).

Aynı çalışma kapsamında başkentlerin mimarisini ulusal kimlik (*national identity*) ve ulusal temsiliyet ile ele alan Vale (2014, p. 31)’nin ulusal kimlik kavramının aslında uluslararası kimlik (*international identity*), alt-ulusal/etnik kimlik (*sub-national identity*) ve bireysel kimlik (*personal identity*) olarak ifade ettiği üç diğer kavramla ilişkili olarak ele alınması gerekliliğinden bahsetmesi, erkin farklı biçim, motivasyon ve araçlarla mekân kurgulamasına örnek oluşturmaktadır. Vale (2014: 32), özellikle yeni kurulan ulus

devletlerde vatandaşların gözünde meşruiyet kazanmak için ulusal kimliğin mekânsal bir araç olarak kullanılırken, mekânın küresel bir vitrin olarak uluslararası alanda hem politik hem ekonomik itibar elde etmek amacıyla kullanıldığını belirtir. Ayrıca baskın ulusal kimlik (çoğunluk) ve etnik kimlikler (azınlık) arasındaki denge unsuru olarak alt-kimlik kurgusunun da mekân kurgusunda hem amaç hem araç olarak kullanıldığını ifade eder.

Vale'nin bu açıklamasında amacı, mekân kurgusunda kullanılan erkin amacı, araçlarını ve temsil biçimini tanımlamaktan ziyade kimlik unsurunun mekân kurgusunda nasıl farklı biçimlerde ele alındığını anlatmaktır. Ancak Vale'nin kurgusu bu çalışmanın bakış açısıyla ele alındığında; ulusal, uluslararası, etnik ve bireysel kimliğin bir amaç ve aracı tanımlarken, aynı zamanda farklı erk biçimlerini tanımladığını söylemek mümkündür. Erk ve mimarlık ilişkisi kapsamında, uluslararası kimlik ekonomik gücü, ulusal kimlik siyasi gücü, etnik kimlik sosyal/sınıfsal/inançsal gücü, bireysel kimlik ise (Weber'in de deyişiyle) karizmatik otoriteyi işaret etmektedir.

Foucault (1980: 39-40) ise mekân ve erk ilişkisini tanımlarken, devletin ve aygıtlarının toplumu kontrol etmek için aslında tek tek bireyleri gözlemlediği, bireylere ait bilgiyi topladığı ve onlar üzerinde kontrol sağladığını; bunun içinse hastane, okul, kışla gibi bilinen günlük mekânları kullandığını belirtir. 18. ve 19.yy. Avrupa'sı ve kurumları üzerinden incelemelerini aktarırken, gücü kullanma biçiminin geçirdiği hızlı değişime rağmen, iktidar mekanizmasının temel varoluş biçiminin bedeni kontrol etmeye dayandığını belirtir (Foucault, 1980: 39). Hapishanenin Doğuşu eserinde bu kontrol biçimini hapishane üzerinden örneklendirmekte ancak bu örneğin gücün mekanizmasını anlatmak için bir araç olarak kullanıldığı, günlük hayatımıza sızan kurum yapıları ve mekânlarının aynı biçimde toplumu kontrol ettiğini belirtir (Foucault, 1980: 40; Foucault , 1992: 281-285). Klinik, hapishane, askeri kışla ve okullarda yerleşim şeması, bilginin tutulduğu ve gücün odağı olan merkezi bir gözlem noktası çevresinde kurgulanmaktadır (Foucault, 1980: 146-148). Konut ölçeğinden kentsel mekân ölçeğine kadar mekânlar işlev veya gruplara göre bölünüp kodlanarak gözetleme ve kontrol mekanizmasının işleyişi pekiştirilmiştir. (Foucault, 1980: 148-149). Mimariyi, erkin kontrol aracı olarak kilit pozisyonda görmektedir, çünkü artık kaba kuvvete ve silahlara ihtiyaç yoktur. Foucault (1980: 149-155)'ya göre "bütün bir tarih mekân üzerine, aynı zamanda güçlerin tarihi (çoğullukta bu terimler) olarak yazılmakta- yani jeo-politikanın büyük stratejilerinden, habitatın küçük taktiklerine, sınıflar ve hastanelerinden tasarımı ile kurumsal mimari ve ekonomik ve politik kurgudan geçmektedir." Bu nedenle mekân probleminin tarihi-politik bir problem olarak görülmesinin

bu kadar gecikmesini şaşırtıcı bulmaktadır.

Foucault (1980) erkten bahsederken; monarşi, kral, modern devlet ve kurumlara atıflarda bulunmuşsa da erk kavramını tek bir oluşumla tanımlamamıştır. Güç/erk anlayışının on sekizinci yüzyıl sonrası bireysellikten çıkıp herkesin yakalandığı bir mekanizmaya dönüştüğünü ifade eder. Bu mekanizmanın kontrolü tek bir kişide olmamakla beraber, güç uygulayanın üzerinde de güç uygulandığı, kendi içinde farklı pozisyonları olan bir sistemdir (Foucault, 1980: 156).

Foucault'nun mekân ve erk ilişkisini aktarırken kullandığı mekanizma olarak güç kavramı tarafsız ve her yerde olan bir sistemi ifade ederken, diğer birçok çalışmada erk; (ulus) devlet, iktidar, ideoloji gibi kavramları tariflemektedir. Başka bir ifade ile bu alanda yapılan çalışmalarda kullanılan temel tanımlayıcı kelimeler devlet, rejim, politika, siyasi iktidar, (ulusal) kimlik, temsil (temsiliyet) ile mimarlık, kent, başkentler ve mekân kavramlarından alınmaktadır.

Örneğin erk ve mekân ilişkisi Lefebvre tarafından politika ile birlikte tanımlanmıştır. Lefebvre (2009: 170-174) ünlü deyişi “mekânın bir politiği vardır, çünkü mekân politiktir” (*il ya a politique de l'escape, parce que l'escape est politique*) ile mekânın bir ideoloji, strateji ve taktik odağı olduğunu söyler. Mekânın, sadece yapıli çevre olarak değil doğal çevre olarak da (milli parklar örneği üzerinden) ideoloji ve politikadan sıyrılmış bilimsel ve biçimsel bir obje olmadığını ifade eder. Kentsel planlama disiplini ise ideoloji ve kurumların bir operasyonu olarak tanımlar (Lefebvre, 2009: 176). Devletin ürettiği mekânın amaç ve hedefleri açısından politik olarak tanımlanması gerektiğini ve devletin gelişimini, belirli kritik noktalardan geçen karmaşık ve değişen ilişkilerle mekâna bağladığını belirtir. Bu kritik anları ise fiziksel, sosyal ve zihinsel mekânın üretimi olarak açıklar (Lefebvre, 2009: 224-225). Fiziksel mekân üretim sürecini devletin “kent” ile tanımlanması olarak ifade eder. Mekânlara atfedilen değerler, semboller ve tanımlarla oluşan ortak ve ulusal bir dilin mekânın sosyal üretimi olduğunu belirtir ve aile, okul, çalışmayı tanımlayan her kurumun işlevini tanımlayan, buna uyarlanmış beklenti ve tepkileri karşılayan, herkesin üzerinde uzlaştığı bir mekânı olduğunu vurgular. Lefebvre'in tanımı ile mekânın zihinsel üretimi ise fiziksel ve sosyal üretiminden farklı ancak onlarla tamamlanan, devletin insanlar tarafından oluşturulan temsilini; temsilin mekânı ve mekânın temsilini ifade eder.

Lefebvre de mekânın, devletin en gizli köşelerde dahi varlığını gösterme, kontrol ve gözlem

için kullanıldığını söyler (Lefebvre, 2009: 227,234). Mahalle, kentsel, bölgesel ve küresel olmak üzere insanlar arası ilişkilere, hareket alanlarına göre düzenlenen, idare edilen ve yönetilen mekân; kozmolojik düzenle ilişkilendirilen mekân; ölçülen ve gösterilen optik/perspektif mekân; bölünmüş ve homojen özelliklere sahip niceliksel mekân aracılığı ile mevcut mekân üretiminin devletin kontrol mekânı olarak betimlenebileceğini söyler (Lefebvre, 2009: 228, 230-234).

Mekân ve erk ilişkisinin farklı kavramlarla ilişkilendirerek kullanılmasına diğer bir örnek inşa etme kavramıdır. Mimarlık ve devletin kurulması ilişkisini ele alırken devletin inşası ve mekânın inşası, yapılaşma bağlamında bir arada kullanan birçok çalışma bulunmaktadır. Savaş sonrası orta Avrupa’da devlet yapılanması, mimarlık ve politika bağlamında ele alan Molnár’ın “*Building the State*”, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde yeni kurulan rejim, modernizm ve mimarlık ilişkisini inceleyen Sibel Bozdoğan’ın “*Modernism and Nation Building: Turkish Architectural Culture in the Early Republic*” ve Zeynep Kezer’in *Building Modern Turkey: state, space, and ideology in the Early Republic*” kitapları bu bakış açısına örnek gösterilebilir.

Heidegger’in var oluşumuzu (oturmak, ikamet etmek ile) tanımlayan eylemin yapmak (inşa etmek) olduğunu belirtir. Harvey (1993: 5) mekânda kendimize yer seçmemizin zamanda kalıcılığı sağladığını vurgular. Aynı durum siyasi erk içinde geçerlidir; kendini var etmek için mekânı inşa ederken, kalıcılığını sağlamak için mekâna yerleşir. İnsan yaparak, inşa ederek kendine dünyada bir yer belirleme, bir yere tutunma ile varlığını kalıcı hale getirmeye çalışır. Mekânsal hatırlama figürleri inşa ederek kolektif belleği kurgulayan erk, var olan hatırlama figürlerini tahrif ederek toplumsal unutma/amneziyi de kurgular. Bu açıdan yıkma eylemi de bu kalıcılığı ortadan kaldırmak, dünyadaki varlığı belirsizleştirmekle ilişkilidir.

Yapmak ve yıkmak, ilahi bir güç olarak atfedilen “yaratmak ve yok etmek” kudretinin insanın faniliği ile gerçekleştirebileceği haline indirgenmiş eylemler olarak bilincimizde eşleşir. Bora’nın (2016) ifadesi ile doğanın yıkımları ve afetlerin ilahi güç tarafından bir cezalandırma şeklinde algılanmış olması insanı yıkıma karşı duyduğu korkuyla, onu yüceltmeye itmiştir. Bu nedenle insan içgüdüsel olarak yaratmak gibi yapmak ve yok etmek gibi yıkmak gücüne sahip olmayı arzular. “Çünkü ancak yıkım gücünü de elinde bulunduranlar, kendi yapımlarını sonsuza dek sabitleyebilirler.” (Bora, 2016: 33-34).

Heidegger’in var olmayı oturmak ile tanımladığı, oturmanın da inşa etmek eylemini

ürettiğini, inşa etmenin uzantısının ise düşünmek olduğu fikri gibi Kuban (1995)'da düşüncenin oturanlar/yer tutanlar tarafından üretildiğini belirtmektedir. Tarih boyunca, toprağa bağlı olan-kendine yer tutmuş toplumların, mimari ve kentle birlikte düşünce de ürettiğini, başka deyişle kalıcı olma, inşa etme ve mimari ile düşünce, kentle uygarlık aynı yönlü olgulardır der Kuban. Gelişmenin yapmak/inşa etmek/yerleşmeye ilişkin olduğunu ifade edebiliriz. O halde yıkmak ise gelişmenin karşısında olandır, yapıları geri almak, üretileni geriletmek, gerilemektir. 'Yerle bir etmek', bir insani çaba ürününü sıfırlamaktır... (Kuban, 1995).

Kuban (1995) savaşın fiziksel yıkım amacını uygarlığın yok edilmesi olarak yorumlamakta; ancak uygarlık üretildiği kente karşı savaşın sadece silahla olmayacağını aynı zamanda hem ideolojik hem ekonomik bir savaşın varlığını vurgulamaktadır. “Bu savaşın da amacı bir düşüncenin ya da bir düşünceler sisteminin ürettiği fiziksel yapının yok edilmesidir. Örneğin bir eski yapının, eski kentin yok edilmesi onu ayakta tutan, onun barındırdığı düşüncenin yok edilmesi isteğidir.” (Kuban, 1995). “Kent fatihleri” olarak nitelendirdiği siyasilerin fiziksel yapıyı yok eden boyutu ile düşüncenin temsil ettiği uygarlığa açtıkları savaş aslında bir yağma isteğine dayalı” olarak yaptıklarını söylemektedir (Kuban, 1995). Özkan ise mimarlığın sahip olduğu etkili ve uzun süreli iletişim kabiliyetinin “çoksesli bir dünyaya tahammülü olmayanların hedefi yapması” üzerinden bu yıkım biçimini Artemis Tapınağı'nın yıkım hikâyesi ile özetler;

“... Barbar Kral Erostrate Efes'te Artemis Tapınağı'na bakıp da, önderlerin tarihe geçmek için ne uzun yıllar çalışıp ölümsüz yapıtlar ürettiklerine duyduğu kıskançlıkla, kendisinin de tarihe geçmesinin gerektiğini düşünmüştü. İyi biliyordu ki savaşla, fetihle, işgalle tarihe geçilse bile kalıcı olmuyordu. Oysa tarihte ancak böyle yapıtlarla ölümsüz olunabilirdi. Ama öylesine bir kalıcılığı gerçekleştirecek ne bilgisi, ne görgüsü, ne de uğraşacak sabrı vardı. O da, Eski Dünya'nın Yedi Harikasından biri olan tapınağı yıkarak kendini ölümsüzleştirme yolunu seçti. İşte tarihin derinliklerinden gelen yıkım dürtüsünün güçlü ellerle açacağı yaralar, hala yaşaya geldiğimiz trajedinin öncül halkalarından sadece birisi. Yıkma dürtüsü bir tür kleptomani, ama en tehlikelisi, çünkü eylemi geleceği çalmak.” (Özkan, 1995)

Mimarlık literatüründe yıkım kavramı üzerinden ele alınmış; savaş, doğal afet, terör, sıhhileştirme/dönüşüm, bina ömrü gibi konuların dışında bambaşka bir “yıkım biçiminden/eyleminden” bahsedilmektedir. Bu yıkım biçimi bir yönüyle bu kavramların hepsine referanslar vermekle beraber hiçbirinin tam karşılığı da değildir. Bugün, bu yeni yıkım biçimine ilişkin tartışmalar süreç ve yaşanan olaylar etrafında ele alınmaktadır. Bu konuya ilişkin çalışmalarda ise “yıkım” kelimesi ile “miras (*heritage/legacy*)”, ve “bellek

(*memory*)” kavramlarının birlikte anıldığı görülmektedir. Bu yıkım biçimini politika/ kentsel politika, kentsel arındırma ve kentsel travma olarak ele alarak açıklayan çalışmalar ise yeni yıkım biçimi için daha açıklayıcı kavramları sunduğu söylenebilir. Yıkımın gerekçelendirilmesi sebebiyle başvurulmuş yollar arasında bina kullanımına yönelik ve itibarsızlaştırma amaçlı işlevsizleştirme (*unoccupied buildings*³), tahrip etmek, tahribata bırakmak, ya da binanın korunması önündeki hukuki dayanaklar olan karar ve kanunların değiştirilmesi/yok sayılmasının yanında bilimsel bir sebep bulma ihtiyacı ile deprem dayanım raporlarının sunulması gibi farklı yöntemlerin uygulanmasına tanık olunmaktadır. Bununla beraber yıkım(lar)ın sonuçlarından yola çıkarak ulaşılabilecek asıl amaçların/niyetlerin rant elde etme, mirassızlaştırma (*disinheritance*⁴), yıkarak yapma ile elde edilen güç ve prestij kazanımı hususları da bu yeni yıkım biçimi ile birlikte tartışılan kavramlardır. Bu duruma örnek olarak Hausmann’ın Paris’te gerçekleştirdiği yıkım ve dönüşüm etkinliği verilebilir.

Bununla beraber güç ilişkileri bağlamında siyasi iktidar ve politika ile mekânsal kurguyu ilişkilendiren çalışmalar; ideoloji veya demokrasi/otoriter rejim gibi kavramlara yapılan vurgu; devlet/erk ve mekân kavramının temsiliyet çerçevesinde ele alınması; erk mekân ilişkisi kapsamında ulusal kimlik temasının incelenmesi veya modernizm ve yirminci yüzyıla ilişkin değişimlere odaklanılması; savaş ve savaş sonrası dönemlerin mekân-erk ilişkisi kapsamında öne çıkan çalışmaları içermesi; bu çalışmaların bazılarında kentler, başkentler veya planlama öne çıkarken bazılarında örneklerin yapı ve mimari ölçekte ele alınması konu üzerinde çeşitlenen ve öne çıkan alanlardır. Devlet erkinden bahsederken; rejimi oluşturan güçler, siyasi iktidar ya da politik bir figür otoritesi gibi farklı biçimlerde öne çıkan mekanizmalar görülmektedir. Biçimi farklılaşmakla beraber erk, ideolojisini kurarken hem yeni bağlar/bağlantılar kurar hem “diğeri” ile mesafesini belirler. Bunu yaparken ise değerlerini uzlaşma ile sunabilir ya da buyurgan bir tavır (zorlama/baskı) ile ortaya koyabilir. Yukarıda da sunulduğu üzere yapıyı çevrenin politik bir araç, bir temsil, bir sembol olduğu kaçınılmaz bir olgudur. Ancak bu belirli bir siyasi ideolojiye özgün, yapıcı

³ “*Unoccupied*” kavramı Özge Şahin tarafından 2008 yılında hazırlanan “Impacts of Policies After 1980 On Public Buildings: The “Unoccupied” Buildings Of Emlakbank, Sümerbank And Tekel in Ulus in Ankara” (1980 Sonrası Politikaların Kamu Yapıları Üzerindeki Etkisi: Ankara’da, Ulus’ta Boşalan Emlakbank, Sümerbank ve Tekel Merkez Binaları) isimli Yüksek Lisans Tezinden alınmıştır.

⁴ “*Disinheritance*” kavramı G.J. Ashworth tarafından 2010 yılında konferans bildirisi olarak (2nd International Conference on Heritage and Sustainable Development of Portugal) sunulan “Heritage is also about demolition and disinheritance: power, ideology and popular identification in decision about the Palast der Republik, Berlin” başlıklı çalışmasından alınmıştır.

ya da olumsuz olarak tanımlanabilecek bir husus değildir. Bu konuda asıl olan erkin mekânla olan ilişkisinde öne çıkan farklı niteliklerdir. Erkin mekânla ilişkisinde analiz; mekân mevcut rejime ait değerleri mi yansıtmaktadır ya da siyasi iktidarın ideolojisine yönelik bir temsiliyet mi vurgulamaktadır; hangi döneme ait mimari niteliklerle bağlantı kurmakta hangi nitelikleri dışlamaktadır; yapılı çevre toplumsal açıdan kapsayıcı mı yoksa ayrıştırıcı mıdır soruları ile anlam kazanacaktır. Bu çalışmanın kapsamında da mekân ve erk ilişkisinde hangi mekanizmaların temsil edildiği, hangi bağlantıların kurulduğu ve hangi pratiklerin uygulandığı deşifre edilecektir.

İktidarın kamu erki mekânı üretiminde politik amaçlara ait göstergelerin, mekânın imajı üzerinden okunması bir yöntemdir. Bununla birlikte mekân üretimi sürecinde izlenen tutum ve yöntemlerin incelenmesi vasıtasıyla yine bu amaçların göstergeleri izlenebilir. Mimarlık kültürü ile kastedilen en yalın ifade ile mimarlık yapma/üretme biçimidir. Mimarlık ve şehircilik ilkeleri, tasarım süreci, yetkinlikler, yapı teknolojileri, ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik, işlevsel gereklilikler, yapım/inşa süreci gibi hususların nasıl düzenlendiğini, uygulandığını, algılandığını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle kamu erki mekânının kentte izdüşümü, nereye yerleştiği ve nasıl yerleştiğine ilişkin süreç, başkentler ve yönetim merkezleri üzerinden irdelenecektir.

2.4. Erk ve Mimarlık Kültürü Bağlamında Başkentler ve Yönetim Merkezleri

Yüksek yargı mekânları, devletin üç erkenden birini temsil eden yapılar olup genelde başkentlerde bulunurlar. Bu nedenle yüksek yargı kurumlarının binalarının tasarımını mekânsal nitelikleri, pratikler ve söylemler çerçevesinde değerlendirirken başkentler ve yönetim merkezlerinin karakteristiklerini tanımlamak önemlidir. Başka bir ifade ile yüksek yargı mekânlarının dönemsel bağlamı, kentle ve diğer kamu yapıları ile ilişkisi bakımından başkentler ve yönetim merkezlerini bir altlık olarak ele almak gerekmektedir.

Bu kapsamda, bölüm içinde çağdaş başkent kavramı ve örneklerinin özellikleri; erk ve mimarlık kültürü çerçevesinde incelenmiştir. Kamu erki mekânı, iktidar ve ideoloji ile özdeşleşmiş olup birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu açıdan mekân, temsiliyet ve anıtsallık özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Kamu erki mekânı, mevcut erkin/gücün soyut simgesi olarak toplumsal yapıyı ve algıyı yönlendirmenin bir aracı olmasının yanında, hem yapı ve hem kent ölçeğinde mekânı yönlendirici etkiye sahiptir. Bu sonuçlar kimi zaman tasarlanmış, amaçlanmış bir planın ürünü bazen de tesadüfi/düşünülmemiş ya da

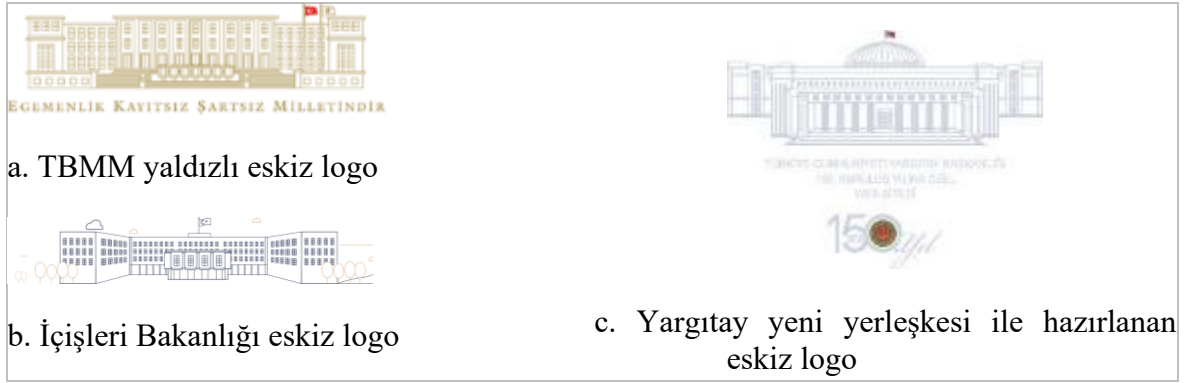
beklenmeyen durumlar olabilir. Goodsell (1988), mimarların tasarımının politik kültürden iki düzeyde etkilendiğini belirtmektedir. Birincisi mimar ve devlet yetkilileri arasında gerçekleşen bilinçli aktarımı tanımlayan yüzeysel etkileşim diğeri ise daha derin ve belirgin bir aktarımı tanımlayan kültürel etkileşimdir.

Mekânın kamu erki tarafından bir araç olarak kullanılmasında en belirgin örnek erkin merkezi olması sebebiyle başkentler olmaktadır. Vale (2008: 37) başkentlerin coğrafi konumunun belirlenmesindeki etkenler kadar, kent ölçeğinde kurumların konumlanmasının başkente verilen anlamın ve (işveren olarak) iktidarın hâkimiyet ve istikrarına olan güven hissini ifade ettiğini belirtir. Erkin hem konumunu hem de temsili olarak başlıca kurumların kentte nereye yerleşeceği, idare tarafından kentte nasıl yerleştirileceği önem taşımaktadır. Çünkü başkentler kurumlara sadece yerleşim sağlamazlar aynı zamanda onları sergilerler (Vale , 2008: 37, 42).

Kurumların temsili olarak, onları “sergileyen” mekân günlük hayatta olağan birçok örnekle karşımıza çıkmaktadır. Augé (2016: 66) “İktidarın, görevini yerine getirdiği yerle ya da temsilcilerini barındırdığı anıtlı özdeşleşmesinin, modern devletlerin siyasi söylemi içindeki şaşmaz bir kural olduğuna” işaret etmekte ayrıca “bir ülkeyi başkenti ile başkenti de yöneticilerin bulunduğu binanın adıyla” anmanın “yer”e atanan olağan bir imgelem olduğunu belirtmektedir. Basında, Cumhurbaşkanlığı makamından yapılacak bir açıklamadan bahsedilirken makamın bulunduğu Cumhurbaşkanlığı Köşkünün kent içindeki konumu kullanılarak “Gözler Çankaya’ya çevrildi” ile ifade edilirdi. Cumhurbaşkanlığı makamının kentteki yerinin değişmesi ile bugün Beştepe’de konumlanan yerleşke kurumu temsil etmekte ve artık “Gözler Beştepe’ye çevrilmekte”dir. Haberlerde Anayasa Mahkemesi kararlarına ilişkin açıklamalar kurumun hizmet binasının görüntülülere ile birlikte verilir. TBMM, İçişleri Bakanlığı ve Yargıtay Başkanlığı yazışmalarında ve yayınlarında binanın ön cephesi logo olarak kullanmaktadır (Şekil 2.1.).

Son yıllarda yeni başkentlerin inşası 20. yüzyıla göre ivme kaybetmiştir ancak iktidarlar yeni yönetim merkezlerine yatırım yapmaktadırlar. Bu yönetim merkezleri kentte istenilen hiyerarşik düzene ilişkin mesajı iletmek üzere kentsel tasarım ne kadar güçlü bir araç olduğunun hatırlatıcı gibidirler (Vale , 2008: 37). 19. ve 20. yüzyıllarda tüm dünyada gerçekleşen politik, sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin oluşturduğu yeni dengeler toplumsal yapı ve mekânsal yapı etkileşiminde de değişimlere sebep olmuştur. Bu dönemde imparatorluklardan ulus devletlere geçiş, yönetim biçimlerinin demokratik düzene doğru

değişimleri, sömürge devletlerin bağımsızlığını ilan etmesi yeni ülke düzenlerini oluşturmuştur. Bu yeni düzen, gerek sembolik gerek jeopolitik açıdan birçok ülkede “yeni başkentlerin” kurulmasına sebep olmuştur. Yeni başkentler tasarlanırken devletin temsili olarak öne çıkan yönetim merkezleri ve yönetim yapıları önemli bir mekânsal unsur olmuştur (Uludağ, 2009). Elbette her kentin kendine özgü bağlamı çerçevesinde sonuçları olmakla birlikte yeni rejim ve yeni ulus kimliği inşasında bu mekânsal unsurların odak haline geldiği görülmektedir.

Şekil 2.1. Kamu idari organlarının temsilinde binaların logolarda kullanılmasına örnekler:.
a. (TBMM) ; b. (İçişleri B.) c. (Yargıtay 150.Yıl)

Yirminci yüzyılda, dünya savaşları sonrası değişen sosyo-ekonomik yapı ve yeni kurulan ulus devletlerle birlikte yeni ulus kimliğini oluşturacak başkentler, kentsel mekân anlamında hiçbir donanımı olmayan yerlerde hatta bazen bir yerleşim yeri bile olmayan boşluklarda inşa edilmişlerdir. Doğal süreç içinde kentsel mekânlar evrilerek gelişmekte iken, yeni başkentler kısa zaman aralıklarında bir anda kurulmuşlardır. Bunun yanı sıra kısa sürelerde gerçekleştirilen inşa faaliyetlerinin önemi, ölçeği ve kapladığı alan açısından da öne çıkmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse konum, süre ve ölçek unsurları bu başkentlerin kuruluşunda ortak noktalar.

Siyasal iktidarların yerleşim ve yönetim merkezi olarak başkentler, erk ve mekân ilişkilerinin yoğunlaştığı alanlardır. Yönetim erki merkezi olarak başkentlerin taşıdığı nitelikler her dönem ve coğrafya için farklılaşmaktadır. Ancak tarihin her döneminde görülen erk ve mekân ilişkisi endüstri devrimi ile birlikte farklı bir bilinç düzeyine ulaşmış, mekân yeni anlamlar ve işlevler kazanmıştır. Çağdaş başkentlerin ortaya çıkışı büyük ölçüde ulus-devletlerin gelişmesine denk düşmektedir.

1850-1880 yılları, Avrupa’nın önde gelen başkentlerinde kökten dönüşümlerin gerçekleştiği

yıllardır. Kıta Avrupası'nda Paris'in yeniden yapılanması süreciyle ortaya çıkan başkentlerin dönüşümü süreci Avrupa'nın diğer başkentlerini de etkilemiş, benzer gelişmeler oralarda da görülmüştür. Londra, Paris, Viyana, Roma, Atina, Berlin gibi siyasi dönüşümü daha uzun bir sürece yayılmış Avrupa ülkelerinin başkentleri ve yönetim yapıları değişimden ziyade bir dönüşüm geçirmişlerdir.

Ancak Kıta Avrupası dışında savaş veya sömürge sonrası bağımsızlık mücadelesi ile yeni kurulan devletlerin başkentlerinde durum daha farklıdır. Çünkü bu devletlerin temsili, tarihi meşruiyette değil mevcut yönetime dayanmalıdır. Bu çerçevede Washington, Canberra, Yeni Delhi, Ankara, Brasilia, Chandigarh, Islamabad, Abuja yeni siyasi yönetimin temsil mekânlarını kuran yirminci yüzyılın tasarlanmış başkentleridir. Tasarlanmış başkentler erken dönem, 2. Dünya Savaşı sonrası ve 60'lar sonrası olarak üç dönemde ele almaktadır (Vale, 2008). Erken dönemde incelenen başkentler arasında Washington, Canberra, New Delhi ve Ankara bulunmaktadır. Chandigarh ve Brasilia kentleri 2. Dünya Savaşı sonrası dönemdeki başkentler olarak incelenmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri bağımsızlık savaşı sonrası federal hükümet merkezini eyaletlerden bağımsız bir bölgeye taşınması kararı ile 1791'de Washington'ı başkent olarak belirlemiş ve kentin planlanması için Fransız mühendis Pierre Charles L'Enfant görevlendirilmiştir. L'Enfant planı ile Başkanlık Sarayı, Kongre Binası ve kütüphane, müze gibi ulusal kurumların yer aldığı "*Capitol Hill*" olarak adlandırılan yönetim merkezi tasarlanmıştır. L'Enfant, yasama erki meclisi yüksek bir noktada ve yürütme erki olan başkanlık ile bakanlık yapılarından ayrı olarak konumlandırarak 1789 Amerikan Anayasasının güçler ayrılığı ilkesini yönetim merkezinde mekânsal olarak sembolleştirmiştir (Sonne, 2003:58; Vale, 2008: 68). Böylelikle yirminci yüzyılın yeni başkentlerinde demokratik siyasi rejimin mekânsal göstergesi için yönetim merkezi mekânsal düzeni öncü bir tasarım ölçütü haline gelmiştir. Avustralya'da bulunan altı Britanya kolonisinin 1901 yılında federasyon oluşturacak şekilde birleşerek tek bir yönetim oluşturulması sürecinin ardından Sidney ve Melbourne arasındaki rekabet nedeniyle yeni başkent için yer arayışı ile iki kent arasında yer alan Canberra'da karar kılınmıştır. Yeni başkent Canberra'nın tasarımı için uluslararası yarışma düzenlemiş ve sonucunda 1912'de Amerikalı çift Walter Burley Griffin ve Marion Mahony Griffin'in projesi uygulanmak üzere seçilmiştir. Parlamento Binası "*Capital Hill*" olarak tanımlanan en yüksek noktada konumlandırılmış ve önünde yer alan üçgen alan içinde yürütme organlarının bulunduğu Hükümet Merkezi tasarlanmıştır (Sonne, 2003; Vale, 2008).

İngiliz sömürgesi altında bulunan Hindistan'ın başkenti Kalküta 19. Yüzyıl sonlarında sömürge hükümetine karşı siyasi ayaklanma ve ekonomik boykotların merkezi haline gelmiştir. Bu nedenle 1911 yılında Britanya Hint İmparatorluğu başkenti, yönetimi lojistik açıdan daha kolay ve güvenli olacak Hindistan'ın merkezinde bulunan Delhi'ye taşıma kararı almıştır. Kentin planı ve birçok önemli yapının tasarımı Edwig Lutyen ve Herbert Parker tarafından yürütülmüştür. Hindistan'ın 1947'de bağımsızlığını kazanması sonrasında da Yeni Delhi başkent olarak kalmıştır. Yönetim merkezi, Kral Yolu olarak tanımlanan emperyal bir aks sonuna yerleştirilen Hükümet Binası ve onu çevreleyen yürütme organlarından oluşan bir akropol alanı olarak düzenlenmiştir. Ancak Yeni Delhi'de görülen anıtsal aks gerek adı gerek törensel mekânsal pratikleri ile emperyalist bir göstergedir (Sonne, 2003; Vale, 2008).

20. yüzyıl ortasında bağımsızlığını kazanan Hindistan ile Pakistan arasında yeniden çizilen sınırlar nedeniyle ikiye bölünen Pencap eyaletinin yeni başkentinin; tarihi, kültürel, ekonomik bir merkez olan Lahor kentinin gölgesinde kalmaması amaçlanmıştır. Sonuç olarak uygun jeopolitik konumu nedeniyle 1948 yılında Pencap eyaletinin başkenti olarak Chandigarh seçilmiş ve bağımsız Hindistan'ın ilk planlı şehrinin planlanma süreci ulusal başkent Yeni Delhi'nin önüne geçmiş, ulusal hükümet ve devlet başkanı da kapsamlı biçimde yürütülen çalışmalara dâhil olarak planlamayı yönlendirmişlerdir. Hindistan'da yürüttüğü çalışmalar sırasında yerel kültüre aşinalığı sebebiyle 1950 yılında Mayer, Whittlessay and Glass ortaklığından oluşan bir Amerikan firması görevlendirilmiş ancak Nowicki'nin bir uçak kazası sonucu hayatını kaybetmesi sonrasında 1951 yılında İsviçre-Fransa asıllı mimar Le Corbusier (Charles Eduard Jeanneret) sorumluluğunda geliştirecek proje ile devam edilmiştir. Corbusier planında yönetim merkezi, işlevsel bölümlere ayrılan planın “baş” kısmında konumlandırmıştır. Kentin “baş” kısmı olarak tanımlanan yönetim merkezi, parklar ve yollar ile kentin diğer bölümlerinden izole edilmiş olup Yüksek Mahkeme binası ile birlikte Yasama Meclisi ve Sekretery (Bakanlık birimleri) gibi devlet kurumları ile yönetimin temel birimlerini içerir (Bharne, 2011; Vale, 2008).

1951 yılında; İsviçre-Fransa asıllı mimar Le Corbusier (Charles Eduard Jeanneret) sorumluluğunda geliştirecek proje için, saha ve kıdemli mimarlar eşlik edecek olan genç Hint mimar ve plancılar ekibi (N. Sharma, A. R. Prabhawalkar, U.E. Chowdhary, J.S. Dethe, B.P. Mathur, Aditya Prakash, N.S. Lanbha v.d.) görevlendirilmişlerdir (Chandigarh Gov.; Fiederer, 2018). Chandigarh Hükümetinin resmi web sitesinde tasarımdan sorumlu “yıldız” mimarın ismi yanında Hint tasarım ekibi isimleri özellikle belirtilmiştir. Bu ifade ile

bağımsız Hindistan'ın ilk planlı şehri olan Chandigarh ve kentin önemli yapılarında ulusun kendi teknik bilgi ve emeğinin de payı olduğu satır arasında belirtilmek istenmiştir. Ayrıca Le Corbusier'in mimari yapıtları kapsamında yönetim merkezinin Dünya Mirası olarak belirlenmesi sürecinde, kentin adının sadece Le Corbusier ile anılmasının ulusal ölçekte ve Hint mimar/ plancı meslek ortamında yarattığı tepkileri ve kentin oluşumunda yerel isimlerin katkısının da ön plana çıkarılması (Chalanaa ve Sprague, 2013) bu anlayışın ürünü olarak değerlendirilebilir.

Brezilya'da, Portekiz sömürge döneminde kentleşmenin kıyı bölgeler ile sınırlı kalmış olması nedeniyle başkent Rio de Janeiro (1763-1960) ülkenin coğrafi merkezinde bulunan bir konuma taşınması 19. Yüzyıl sonlarında gündeme gelmiş, Anayasa'da da Brezilya'nın başkent olarak resmiyet kazanmasına rağmen fiziki olarak nihayete erdirilemeyen bir karar olarak askıda kalmıştı. Dönemin yeni devlet başkanın Kubitschek'in seçim kampanyası kapsamında yeni başkent kurulması için harekete geçeceği vaadi (Galbinski akt. Koyuncu, 2010) sonucu ancak 1950'lerde fiili olarak gerçekleştirilebilmişti.

1957'de düzenlenen yarışma sonucunda sıfırdan kurulan planlı, yeni bir başkent tasarımı için Lúcio Costa'ya ait olan proje "*Plano Plato*" seçilmiş, kentteki anıtsal ve resmi yapıların neredeyse tamamı mimar Oscar Niemeyer tarafından tasarlanmıştır. Kent planının fiziksel kurgusu merkezde kesişen anıtsal aks (*Eixo Monumental*) ve yerleşim aksı olmak üzere iki ana akstan oluşur. Anıtsal aks (*Eixo Monumental*) üzerinde başta devlet yapıları olmak üzere sosyal ve kültürel kamu ve kamusal yapılar yer almaktadır. Bu aksın bir ucunda "Üç Erk Meydanı" (*Plça dos Tres Podores*) olarak anılan alan bulunmaktadır (Resim 2.1.). Eşkenar üçgen bir alanın içine yerleşmiş bu meydanda Niemeyer tarafından tasarlanmış olan devletin Yasama-Yürütme-Yargı erklerini temsil eden yapılar bulunmaktadır. Bu yapılar yasamayı temsilen parlamento binası Ulusal Kongre Merkezi, yürütmeyi temsilen başkanlık çalışma ofisi Planalto Sarayı ve yargı erkini temsilen Brezilya Federal Yüksek Mahkemesi binalarıdır (Williams R. J., 2005).

Başkent Brezilya 1957-1960 yılları arasında bomboş savananın ortasına kırk bir ayda sıfırdan inşâ edilmiş ve 1960 yılında resmi olarak yeni başkent olur. Dört yıl içinde bomboş savananın ortasına modern bir kent planlaması örneği olan Brasília inşa edilir. Brezilya'nın kuruluşunun 50. yılı anısına basılan kitapta Costa, Niemeyer ve Kubitschek kentin kurucusu olarak ifade edilmektedir. Bir diğer kaynakta ise bu "üçlü kahraman" kentin kurucusu Kubitschek, tasarımcıları Costa ile Niemeyer ve "*candagos*" ismiyle anılan işçilerdir

(Palazzo ve Saboia, 2012). Niemeyer de anılarında, kentin inşası sırasında Başkan Kubitchek'in rutin ve sık saha ziyaretleri ile kapsamlı ve yoğun ekip çalışmasını aktarmaktadır. Kentin hem fiziksel hem kültürel bir boşlukta sıfırdan, kısa sürede inşa edilmesi ve kahramanlar yaratması; kentin kuruluşunu mitleştiren unsurlardır (Fernandes, 2003).

Pakistan'ın, 1947 yılında bağımsızlığını kazanması ardından 1959 yılında ülkenin iç kesimlerinde ve bölgenin ulaşım ağı üzerinde yer alan İslamabad yeni başkent olarak seçilmiştir. 1959'dan 1963 yılına kadar uzanan süreçte Yunan mimar ve plancı C.A. Doxiadis, yeni başkent için kent planı çalışmalarını sürdürmüştür. Yönetim merkezi, İslamabad'ın merkezinden geçen ana eksenin sonunda bir tepenin üzerinde yerleştirilmiştir. Tüm eksen boyunca algılanan meydanı Başkanlık Sarayı, Parlamento, Başbakanlık, Yüksek Mahkeme Binası çevrelemiştir (Doxiadis ve Verlet, 1965; Vale, 2008).

Resim 2.1. Brezilya Üç Erk Meydanı (Plaça dos Três Poderes) a. (Gautherot, 1960) b. (Costa, 1957 akt. designKULTUR, 2010); c. (googlemaps.com)

Nijerya Hükümetince, 1975 yılında başkentin kıyı kenti Lagos'tan ülkenin coğrafi merkezinde olan böylelikle farklı bölgelerdeki etnik gruplara eşit derece yakın olacak Abuja'ya taşınmasına karar verilmiştir. Plan çalışmaları Wallace, McHarg, Roberts ve Todd ortaklığındaki IPA firması tarafından yürütülmüştür. IPA tarafından geliştirilen plan 1981'de Japon Kenzo Tange Urtec firması tarafından detaylandırılmıştır. Tange, "*Three Arms Zone*" olarak adlandırılan ulusal kurumlar ve bakanlıkların da bulunduğu yönetim merkezini tasarlamış ve Ulus Meydanını (IPA tarafından tanımlanan ilk yerleşime uygun olarak) ortada Ulusal Meclis yerleşkesi, soluna başkanlık ve sağında yüksek mahkeme olacak şekilde düzenlemiştir. Ekonomik yetersizlik, askeri darbe ve siyasi iktidarsızlığın sebep olduğu ortam nedeniyle Başkentin Abuja'ya taşınması ancak 1991 yılında gerçekleşmiştir (Vale, 2008).

Tasarlanmış yirminci yüzyıl başkentlerinin yansıra; Tanzanya'nın yeni başkenti ilan edilerek

planlaması yapılmış ancak tamamlanmamış Dodoma, Geoffrey Bawa tarafından projelendirilen Sri Lanka'nın yönetim merkezi adası, Louis Khan projesi Bangladeş Dhaka Parlamentosu, Jorn Utzon imzalı Kuveyt Parlamentosu, yirminci yüzyılın ilk yarısında inşa edilen Kazakistan'ın yeni başkenti Astana gibi farklı başkentler, yönetim merkezleri ve yönetim yapıları tasarlanmıştır.

İster koloni yönetiminde ister bağımsızlık sonrası kurulmuş olsun yirminci yüzyılın başkentlerinde, kentin odağını tanımlayan (ana aksın sonunda ya da kentin merkezinde ya da başında konumlanan) bir yönetim merkezi yer almaktadır. Yeni başkentlerde tek tek yapılar yerine, yönetim merkezi kentsel bir doku olarak anıtsal niteliği üstlenir. Anıtsal yapılar yerine, katılımcı bir yönetimi simgeleyen, kentsel mekânla tanımlanan yönetim yapıları bu yönetim merkezlerinde üç erkin temsiliinin altı çizilerek yerleştirilir.

Bu yönetim merkezlerinde geniş meydanlar çevresinde devletin yasama-yürütme-yargı erklerini temsil eden parlamento, başkanlık sarayı/konutu ve yüksek mahkeme binası yer alır. Kongre merkezi, opera-tiyatro-sergi salonları, kütüphane, üniversite, müze, dini merkezler gibi kurumlar ile askeri ve diplomatik birimler, ulusal anıtlar yönetim merkezinde konumlandırılmış ya da planın belirleyicisi olan akslarla yönetim merkezine bağlanan farklı bir node/merkezde kümelenmişlerdir. Bir hükümet binasının diğer önemli yapılarla olan bağı, barındırdığı kurumu diğerleri tarafından nasıl görülmesini istediğine dair mesajlar gönderir (Vale, 1993). Bu mesajlar yapıların izole konumları, erişilebilirlikleri aracılığıyla olduğu gibi kütlelerin ölçekleri ve oranları ile de gerçekleşebilir (Vale,1993).

Bu yapıların konumları ise bize yönetim erklerinin devlet mekanizmasındaki yerlerini; kent planındaki rolüyle siyasi iradenin gözünden aktarırlar. Örneğin, Chandigarh yönetim merkezinde yer alan kentin yerel yöneticisinin ikameti Eyalet Valisi Sarayı, “demokratik” bir yönetim merkezine uygun olmadığı sebebiyle Başbakan Nehru tarafından proje kapsamından çıkartılırken (Bharne, 2011: 102), Islamabad yönetim merkezinin ana aksla kesiştiği noktada yer alan Parlamento yerine Başkanın direktifi ile Başkanlık Sarayı konumlandırılmıştır (Sarshar, 2016: 89). Washington yönetim merkezi 1871 L’Efant planında yüksek mahkeme konumlandırılmamışken, Yeni Delhi’de bir yüksek mahkeme de yoktur.

Yönetim merkezlerinde; halkın kullanımına açık; Chandigarh *Esplande*, Brezilya *Tres Poderes Praça*, Washington *Federal Triangle-National Mall*, Abuja *Three Arms Zone* gibi

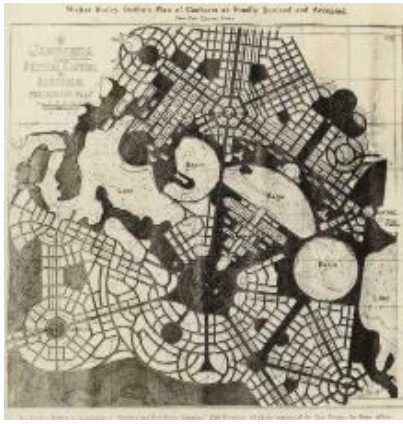
geniş bir meydan veya aksla demokratik yönetim ve halkın egemenliğine vurgu yapılır ve yasama meclisi bu alanın en baskın yapısı olarak konumlandırılır. Başkentler ve yönetim merkezleri tasarımında “üçgen” güç dengesini simgeleyen bir gösterge olarak kullanılır. Örneğin Washington’da L’Efant planında konumlandırılmayan yüksek mahkeme binası için 1930’da *National Mall*’da üç erkin eşitlik ve ayrılığını vurgulayacak bir “üçgen” içinde yer almasına karar verilmiştir (Sonne, 2003: 58; Vale, 2008: 70) (Şekil 2.2). Griffin, Canberra planında; Hükümet Merkezi, Yerel Yönetim Merkezi ve Ulusal kurumları barındıran bir sosyal merkezin olduğu üç bölgeyi bağlayan büyük bir “kentsel üçgen” tanımlamıştır (Vale, 2008: 86) (Şekil 2.3). Ancak bugün bu kentsel üçgeni tanımlayan noktalar; hükümet merkezi, ticaret merkezi ve askeri merkeze dönüşmüştür. Abuja’nın üç erk bölgesinde (*Three Arms Zone*), askeri darbe yönetimleri sırasında inşa edilen kışla ve askeri tesisler, dördüncü erkin mekânsal varlığını oluşturmuştur. 1984 yılında Hindistan Başbakanı Indira Gandhi’nin suikastı sonrası, ülke genelinde alınan güvenlik önlemleri nedeniyle Chandigarh yönetim merkezi tel örgülerle çevrilerek korumaya alınmış, korumalar ve silahlı görevliler yerleştirilmiş, meydanın kamusal erişimi kısıtlanmıştır (Bharne, 2011:103-108). Başkentler, maruz kaldıkları siyasi otorite ile sürekli bir değişim içinde olmuşlardır. Bu nedenle kent planları erkin salt temsili değil erkin ve belirli bir zamanın ürünüdür (Vale, 2008: 68).

Günümüzde hemen hemen her rejim demokrasinin taşıyıcısı olduğunu iddia etse de kamu idari binalarının en önemlilerinin yerleşimi ve tasarımı hakkında halkın katılımı neredeyse yoktur ve kamunun yapılara erişimi dikkatle kontrol edilmekte, mimari ve kentsel tasarım belirli siyasi amaçlara hizmet etmek ve "ulusal güvenliği" savunmak için manipüle edilmektedir (Vale, 1993). Çoğu yerde, sözde kamu yapılarında kamusal erişimin sınırlandırılması, siyasi yaşamın asli bir gerçeğidir ve tasarımcılar, bu durumun tehlikelerine rağmen konuyu görmezden gelirler (Vale, 1993).

Mimarlık kültürü kavramı içinde mekânsal pratikler; mekânı kurma ve kullanma biçimine ilişkin süreci ve yaklaşımı aktaran bileşendir. Bu kapsamda mekânı kurma süreci içinde kurumlar, aktörler ve yöntemlerin rolü ile mekânın deneyimlenme biçimleri; mekânı oluşturan toplumsal bağlam hakkında mesajlar iletirler. Mekânı kurma süreci; yapının yer seçimi aşamasından projelendirmesine kadar geçen ve sürece dâhil edilen kurumlar, bürokratik aşamalar, proje veya mimar seçim tercihleri, tasarım beklentileri gibi çeşitli yöntemlerle tanımlanabilir. Mekânsal deneyimler ise tasarlanan mekânın kullanımı dışında pratikler içeren törenler, anma ve ziyaret etkinlikleri gibi kurgulanan mekânsal etkileşimleri kapsamaktadır.

Şekil 2.2. Washington *National Mall*: a. L'Enfant tarafından tasarlanan ve onaylanan plan, 1900; b. uygulanan öneri plan, 1928 (Library of Congress-LOC)

Şekil 2.3. Canberra: a. Griffin'in onaylanan planı (Griffin, 1913); b. 1962- 1967 yılları arasında uygulanan plan. (National Capital Development Commission, 1962).

Bu bağlamda yarışma ile proje elde edilmesi tasarım çeşitliliği, kamuoyu önünde şeffaflık, mesleki fırsat eşitliği, kurumun tanıtımı gibi nitelikleri sebebiyle kamu yapıları elde etme sürecinde tercih edilen bir yöntem olagelmıştır. Ancak kurumların tasarım üzerinde kontrol sahibi olmak istemesi sebebiyle talep gören diğer bir yöntem ise görevlendirme, sözleşme, ihale gibi yöntemlerle mimarlar ile kurumların ortak çalışma sonucu proje üretimidir. Bu durumda kamuoyu karşısında kurumsal itibarı sağlamak açısından mimar tercihinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Mekânsal tasarım kadar; planlama çalışmaları için düzenlenen yarışmalar, davet edilen dünyaca tanınmış isimler, siyasi otoriterlerin ve kurumların sürece dâhil olmaları gibi tasarım süreci ve aktörler de sahnenin önemli parçaları olarak öne çıkar. Vale'nin bireysel kimlik (*personal identity*) kavramı için verdiği örnekler ise kurumsal bir yapı ya da ideolojik bir oluşum olarak erk tanımı dışında, bir otoritenin mekânı bireysel kimliği ile kurgulaması olarak açıklamaktadır. Bireysel kimlik ve başkentler ilişkisi için verdiği ilginç referanslar ise tasarımcı kimliğinin öne çıktığı Le Corbusier ve Chandigarh'ın kamusal yapıları ile Louis

Kahn ve Bangladeş'in yönetim merkezi (*Capitol Complex*); baskın işveren kimliğinin okunduğu Julius Nyerere ve Tanzania Dodoma, Hastings Banda ve Malawi Lilongwe, François Mitterrand ve Paris Mega Projeleri ile Nursultan Nazarbayev ve Astana, Kazakistan; ve hem tasarımcı hem işverenin kişisel hedeflerinden söz edilebilecek Oscar Niemeyer- Juscelino Kubitsche ve Brezilya ile Hitler-Speer ve Berlin örneklerdir (Vale, 2014: 32).

Brezilya gibi kısa bir zaman aralığında tamamlanan başkentler olduğu gibi Dodomo örneğinde olduğu gibi siyasi istikrarsız ve ekonomik koşullar nedeniyle çok uzun süre tamamlanamayan başkentler de vardır. Ya da Canberra'da olduğu gibi siyasi değişimler ile plana müdahalelerin artması ile nihai sonucunun plandan farklılaşması da söz konusudur.

Ekonomik gücün göstergesi olarak modern; siyasi bütünlüğün göstergesi olarak ulusal unsurların mimari yapıda birleştirme isteği de yirminci yüzyıl başkentlerinin siyasi söylemlerinden biridir. Tasarımcılar ise söylemlerini mekânsal deneyimin iki temel unsuru olan görsel ve fiziksel imgeler üzerinden farklı yollarla inşa etmişlerdir. Özetle, mekânın görsel deneyimini kütle ve fiziksel deneyimini erişim ile tanımlandığında bunları ifade eden araçların belirlenmesi kolaylaşacaktır. Mekânın kütlelerini; dolu ve boşluklar, ölçek ve oran, yükseklik, biçim, malzeme-doku ve renk gibi nitelikler ile tanımlarken erişim; konum, uzaklık, eşik, yönelim ile açıklanabilir. Yapıların görsel ve fiziksel imgelerini niteleyen bu araçların ne yapısal elemanlarda ne de ilettikleri mesajlarda tek bir karşılığı yoktur. Örneğin halkın iradesini temsil eden meclisin önemini vurgulayan yapının anıtsal ölçekte tasarlanması ya da tam tersi demokratik yönetimi işaret eden bir yapının mütevazı bir ölçekte tasarlanması da söz konusu olabilir. Alman ve Brezilya Parlamentosunun kubbesi tasarım ve malzemesi ile çağdaş teknoloji ve temsil edilenlerin birleştiriciliğini ifade ederken Islamabad ya da Abuja Parlamentosunun kubbesi kültürel bir yapı ögesinin tekrarlanmasıdır. Yapı için kullanılan malzeme bazen ekonomik bir gösterge iken bazen yerel kültüre yapılan bir gönderme olabilir.

Mekân deneyimini belirleyen bu araçların imgeleri bağlamla belirlendiğinden anlamları kategorize edilemez. Ancak her ne kadar temsil ettikleri nitelikler farklılaşsa da benzer yapısal/mekânsal öğelerde tekrarlandığı söylenebilir. Bu anlamda yönetim yapılarının hiyerarşik yerleşimi, formu, cephe karakteristiği ve malzemesi, çatıları, bahçeleri, girişleri, merdivenleri, karşılama mekânları, temel işlevi tanımlayan mekânların düzeni gibi öğeler; görsel ve fiziksel imgeler ile mesaj ileten kolektif göstergeler haline gelmiştir. Goodsell

(1988) kamu erki mekanını (civic space) tanımlarken; mekanın kontrolü (sahiplik, tasarruf sahibi olması gibi), kurum mensubu olmayanların erişimi, işlev ve kullanımı, kapalılık derecesi ile değerlendirmektedir. Bu değerlendirmeye göre kamusal mekandan ve hizmet yapılarından farklı olarak kamu erki mekanının özelliklerini kamuya açık ancak kontrollü erişim sağlanabilen, belirli bir işlevin sembolik ve törensel öğelerini içeren, sınırları belirlenmiş alanlar olarak tanımlar.

Edelman (1978 akt. Vale, 1993), binaların netlik, düzen ve öngörülebilirlik arayışını katalize ettiğini ileri sürmüştür. Ancak aynı zamanda, yapıların ölçeği, siyasi izleyici kitlesine; erk mekânına bir ricacı olarak girdiklerini, keyfi retlere ve iltimaslara açık olduklarını ve uzaktaki belirsiz bir otorite figürüne tabi olduklarını hatırlatır (Edelman, 1978 akt Vale, 1993). Dahası, bu anıtsallık, bu yüce bölgeyi kendilerininmiş gibi tanımlayan yetkili ve bürokratların öz algılarını karşılıklı olarak pekiştirebilir. Bu şekilde güç her düzeyde meşrulaştırılabilir ve yoğunlaştırılabilir. Bu ikili yabancılaşma ve güçlendirme duygusunu teşvik eden tasarım manipülasyonu, kentsel alandan ofise kadar her ölçekte izlenebilir. Bir hükümet binasının iç tasarımı, orada çalışan bürokrasinin doğası hakkında ipuçları verir. Örneğin ayrıcalıklı bir alanda konumlanan makam ofisi ve protokol girişleri ve güvenlik kontrol noktaları, otorite yapısını netleştirmeye yardımcı olur. Ya da tersine, bir yöneticinin makam odası veya ana toplantı odasının kasıtlı olarak (fiziksel erişimi değilse bile) görsel erişime açık olarak konumlandırılması, gerçek veya imgesel bir erişilebilirlik algısı aktarmayı sağlayabilir (Vale, 1993).

Kamu idari yapılarının potansiyel anlamlarının kaynağı, kütlelerinden çok daha dışa doğru uzanır. Bu nedenle kentsel tasarımla ilgili kararlar, dış kamusal alanda da karşılıklı olarak güç hiyerarşisini besler (Vale, 1993). Giriş, iç ve dış arasında bir geçit olarak aslında salt bir kapıyı değil bir alanı tanımlamaktadır. Binaya yaklaşım alanı, cephesi, binanın kaidesi ve basamaklar, saçak, yarı açık/kapalı alanlar, kolonadlar, gibi yapısal elemanlar dış mekânda girişi tanımlarken iç mekânda ise giriş holü, galeri, yönlendirme, anıtsal merdivenler gibi öğeler giriş mekânını tarif etmektedir. Tarihi süreç içinde örneklerle bakıldığında da ilahi/kozmozik olanla dünyevi olan arasında bir eşik iken çağdaş yönetim yapılarında erk ve erkin mekânı ile halk ve gündelik yaşamı ayrıştıran bir geçiş olarak kurgulanan giriş alanları bulunmaktadır. Ancak kamusal alandan yönetim yapıları giriş alanına geçişin fiziksel veya görsel engellere takılmadan pürüzsüz şekilde sağlandığı örneklerde bulunmaktadır.

Bu eşiği oluşturan mekânsal öğelerden biri de yükseltilmiş kütleleri tanımlayan merdivenlerdir. Merdivenler işlevi gereği geçişi sağlayan, mekânları birleştiren yapısal elemanlar olmakla birlikte mekânları ayıran ve farklılığını vurgulayan bir bariyer de olabilirler. Merdivenler sembolik olarak bir yolculuğu temsil ederler; yükselme veya inişin, iki farklı noktayı bağlayan bir geçişin gerçekleştiği hareketle farklı mesajları iletirler. Merdivenlerin anlam yükü ise kültürel belleğin bir parçası olarak yükselme ile eşdeğer görülen güç ve statü, manevi yücelik, bilgelik gibi kavramlarla bağdaştırılır (Templer, 1994). Devleti temsil eden mekânlarda ise merdiven otorite ve güç simgesi olarak görülmekte; kamusal mekân ve idari yapı arasındaki yüksek merdivenler alt ve üst olarak iki farklı konumu tanımlayan bir eşik oluşturmaktadır. Bu nedenle yönetim yapılarının çağdaş örneklerinde anıtsal merdivenler ve yükseltilmiş yapı kütleleri yerine yönetim işlevini toplumun dahil ve hâkim olduğu bir faaliyet alanına indiren hemzemin girişler ve kütlelerle tasarlandığı görülmektedir.

Binanın erişilebilirliği, kentsel konumu ve arsa ile binaya girişin açıklığı kadar iç mekân ve dış mekânın birbirine sembolik bağlantısını sağlayan cephedeki şeffaflık ve açıklıkla ölçülmektedir (Sonne, 2003). "Yakın dönemlerde kamudan hiçbir şeyi esirgememe, sakınmama şeklinde savunulan 'yasal ve siyasal' saydamlık, özellikle yönetim binalarında ve yargı mekânlarında değişmeceli [mecazi] anlamla yüklenmiş olan camın yoğun olarak kullanılmasıyla sonuçlanmaktadır" (Öymen Gür, 2006). Cam malzeme her ne kadar şeffaflık özelliği ile ilişkilendirilerek siyasi, idari veya yargısal şeffaflık ve erişilebilirliği temsilen kullanılsa da cam kullanımında yarı saydam veya geçirimsiz yüzeyler de tercih edilmektedir. Camın kullanımı doğrudan görsel erişilebilirlik ile şeffaflık algısını oluşturmaktan ziyade cam imgesinin temsil ettiği görsel temas, aydınlık, hafiflik ve yalınlık vurgusunu kullanmaktır. Başka bir ifade ile geleneksel yapılarla özdeşleşmiş anıtsallık, otorite ve güç imgeleri ile yüklü masif kütleler ve geçirimsiz malzemelerin aksi olan cam farklı olanı temsil eder. Bu durumda cam; geleneksel mekânın çağrıştırdığı mekânla özdeşleşmiş olan işleyişin imgesi yerine yenilenmiş, farklı ve ulaşılabilir bir mekânla anılacak yeni bir işleyişi temsil eder. Geçirgenlik fiziksel olmasa da imgesel olarak sağlanır.

Ana girişin bağlandığı karşılama alanlarında cephenin geçirgenliğine benzer biçimde fiziksel geçirgenlik açısından açık-yarı açık ve kapalı olmak üzere farklı niteliklerdedir. Ana girişler yönlendirmeyi sağlayan bir karşılama alanına açılmaktadır. Giriş holü olarak tanımlanan bu mekânda biçimsel olarak farklılaşan yapısı ile bir dolaşım elemanından çok tasarım objesi olarak yerleştirilen merdivenler yer almaktadır. Tüm yapısal öğeleri ile bu

yarı kamusal alan kat yüksekliği ve geniş açık alanı ile mekânın algılanmasını kolaylaştıran ve hem mekânsal imgeler hem de sembollerle beklentileri şekillendiren mesajlar sunmaktadır.

Yönetim yapılarının temel işlevini üstlenen mekânlar da görsel ve fiziksel mesaj aktaran göstergeler ile donatılırlar. Meclis yapılarının birçoğunda salonların; form, kütle hareketi, malzeme ve yüzey olarak açığa çıkarmaya yönelik tasarlandığı görülmektedir. Bu tasarım yaklaşımı hem söz konusu yapının işlevini vurgulamakta hem de kararların verildiği bu mekânları görsel erişime sunmaktadır. Benzer şekilde salonların iç mekânda yerleşim düzeni de kullanıcıların rollerini, hiyerarşik konumlarını ve sistemin işleyişini belirleyen nitelikleri ile mekânsal imgeler kurarlar. Basın ve halk için düzenlenen alanlar, konuşmacı kürsüsü, meclis başkanlarının yükseltilmiş konumu, bakanlar için ayrılmış ayrı oturma alanları, siyasi partiler için bölünmüş sıralar, mobilyaların tasarımı, aydınlatma gibi pek unsur düzeni bu imgelerin belirleyicisidir (Goodsell, 1988).

Yapısal, söyleme ilişkin ve pratiklerle devletin mimarlık kültürü tanımlayan diğer önemli yapı grubu ise Başkanlık ofis ve ikamet binalarıdır. Bazı ülkelerde cumhurbaşkanlığı konut ve çalışma alanı aynı mahalde yer alırken bu iki işlev ayrı mahallerde/binalarda ve alanlarda da bulunabilmektedir. Bu çalışma ve ikametgâh mahalleri; genel olarak saray anlamına gelen kelimelerle tanımlandığı gibi “saray”ın çağrıştırdığı otoriter rejim, israf ve gösteriş anlamlarını barındırmayan ancak yapı tipolojisi olarak büyük ölçek, heybet, anıtsallık çağrıştıran villa veya köşk olarak da ifade edilmektedir. Bununla beraber devlet başkanları yaşam alanı ve/veya çalışma makamları için bina, ofis, ikametgah, kompleks/tesis, kule, merkez (*headquarters*) gibi yapı tipolojisini tanımlamaya özgü ve anlamsal yük bakımından tarafsız az sayıda kullanımların bulunduğu gibi Hükümet/Devlet Evi, Ulusal Saray, Ulus(un) Sarayı, Halk Sarayı, Devrim Sarayı, Halk Evi gibi ulus devlete, demokratik kavramlara gönderme yapan ön adlar (belirten) kullanarak ev ya da saray olarak bu binanın aidiyetinin burayı kullanan devlet başkanında olmadığı anlamı yüklenen örneklerde bulunmaktadır. Birçok örnekte (*Kosta Rica-Casa Presidencial, Kenya-State House, Ghana-Jubilee House, ABD-White House* gibi) ev kelimesinin tercih edildiği de görülmektedir. “Saray ve konak yöneticilik vasfı ve görkemi belirten ikametgâhlar iken, ev ise aile kavramı ve sadeliği vurgular.” (Arslan ve Uludağ, 2020).

Aslında birçok kamu yönetim yapısında benzer durum söz konusudur; bir yanda otorite, güç, anıtsallık ile temsil edilen mekânlar diğer yanda halka ait olan, mütevazı, birlik kavramlarına

atıf yapan söylem, imge ve pratiklerle kurgulanan mekânlar söz konusudur. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanlığının resmi ikametgâh ve çalışma makamı olan “White House” aile kavramını çağrıştıran biçimde ev olarak anılması, başkanların “ev” içinde ailesi ile birlikte günlük hayatından kareler basına sunularak görsel medya ile de desteklenmektedir (Resim 2.4.). Bununla birlikte White House’un “devletin evi” olarak zihinlerde yer etmesi için günlük hayata kolayca dâhil olan yirmi Amerikan doları banknotu üstüne de yerleştirilmiştir (Resim 2.4.). Ayrıca kontrollü günlük ziyaretlerin, kamuya açık davetlerin yapılabilirdiği White House için; halkın konuk edilmesi ile ev tanımı bütünleştirilmektedir (Arslan ve Uludağ, 2020).

Colomina (2009) modern mimarlığı bir kitle iletişim aracı olarak tanımladığı çalışmasında; mimari üretimin inşaat alanı dışına çıkarak mekânın yayınlar üzerinden sözcükler ve görsellerle yeniden üretildiği ve görsel imgelerin mimarinin kendisinden daha kalıcı hale geldiğini ifade etmektedir. Mekânsal deneyimin yerini, kütlesi ve hacmini kaybetmiş seçilmiş görseller üzerinden algılanan mekânların aldığını ifade etmektedir. Mekânın fotoğraf, grafik ve görsellerinin yayınlanması mimariyi bir haber, bilgi iletim aracına dönüştürmektedir (Colomina, 2009). Colomina’nın iddiasından hareketle; mekâna ait sunulan görsellerin mekânın kullanım ve bağlamına ilişkin deneyimden bağımsız, soyutlanmış bir bilgi aktarım nesnesine dönüştürdüğü ifade edilebilir. Bu nedenle kurumların mekânlara ilişkin sunduğu görseller de aslında bir söylem oluşturmaktadır.

Resim 2.4. Beyaz Saray (*White House*) a. JFK, White House başkanlık ofisi/oval ofiste çocukları ile oynarken (Stoughton, 1962); b. 20 ABD doları banknotu (Wikipedia Commons)

2.5. Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde ana hatları ile aktarılan devletin mimarlık kültürünü yansıtan unsurlar; kültür kavramında tanımlanan eylem, söylem ve yapım başlıkları altında kavramsal olarak incelenmiştir. Bu kapsamda kültür kavramının tanımlarından yola çıkarak, mekânsal temsili kuran semboller; inşa edilen somut ürüne ilişkin olan mekânsal imgeler, inşa edileni sunan

düşünsel ve tutuma ilişkin mekânsal söylemler ile mekânı üretme ve kullanma biçimine yönelik mekânsal pratikler olarak kategorize edilmiştir.

Erk kavramı üzerinde yapılan çözümlemede; biçimi, motivasyonu ve araçları ile farklı mekanizmaların tezahür ettiği görülmüştür. Devlet aygıtının karar verme ve uygulama gücünü ifade eden erk; kontrol, ikna, zorlama gibi güdülerle ve kamu erki, siyasi iktidar veya otoriter kişilik gibi formlarla ifade edilmektedir. Bu bağlamda farklı mekanizmalarla işleyen erkin mekânsal temsilindeki yansıması hem kuramsal çalışmalar hem örnek mekânlar ile birlikte incelenmiştir. Bu çerçevede mekânsal temsil unsurlarını oluşturan mekânsal imgeler, mekânsal söylemler ve mekânsal pratiklere ilişkin alt başlıklar tanımlanmıştır.

Mekânsal imgelerin; konumlanma, ölçek ve form, iç mekân düzeni temaları altında tarif edildiği görülmüştür. Konumlanma gerek ülkenin coğrafyası gerek kent mekânı içinde toplum ve yapı ile ilişkisi açısından mekanın erişilir ya da tecrit edilmiş/soyutlanmış olma durumuna odaklanmaktadır. Ölçek ve form; mekânın kültürel, ekonomik ve (politik) düzene ilişkin göstergeleri aktaran bir vitrin olarak tanımlanmaktadır. İç mekân düzeni ise işlevlerin değerlerinin belirlenmesi açısından ele alınmaktadır. Yükseklik, görkem, merkezilik, hiyerarşi gibi mekânsal imgeler iç içe geçen kavramlardan oluşmakta ve konum, form, iç mekan nitelikleri hem bireysel hem birlikte okunabilmekte, birbiri içine geçen kavramların çeşitliliği ile birlikte anlam çeşitliliği oluşturmaktadır.

Görsel, yazılı veya sözlü olarak mekâna ilişkin sunulan tasvirleri kapsayan mekânsal söylemler; (dayanak noktasının sağlamlığından bağımsız olarak) siyasi propaganda metinleri, tasarım bağlamına ilişkin anlatılar, basın-yayın organlarında veya hatıra objelerinde yer alan mekân imajlarının sunum biçimi, yapıların tanımları ve isimlendirmeleri ile farklı anlam ve hisler uyandırmakta böylelikle mekânın zihinsel olarak yeniden kodlanmasını sağlamaktadır.

Mekânsal pratikler; aktörlerin mekânın işlevindeki rollerini tanımlayan, mekâna ilişkin icraat ve uygulamalar ile mekânı sahne olarak kullanan eylem, gösteri ve performansları kapsamaktadır. Bu etkinliklerin belirli katılımcılarla bir düzen çerçevesinde rutin olarak gerçekleşmesi bunları kontrol eden otoritenin statüsünü ve kurduğu sahnenin meşrulaştırılmasını sağlamaktadır. Başka bir ifade ile yapının projelendirilmesine ilişkin eylemler zinciri sürece katılan tasarımcının seçimi ve kurumların rolleri mekâna ilişkin karar vericilerin yetkilerini tanımlamaktadır. Mekânda gerçekleşen açılış, kutlama gibi törenler

katılımcıların statülerini pekiştirmekte, törenin konsepti ile mekânın işlevi arasında bağ kurmaktadır.

Son olarak bu unsurlar mekân ve erk ilişkisinin çerçevesini tanımlar ancak nitelikleri herkes için ve her zaman aynı anlamı taşımazlar. Anlamları değişebilir hatta tam tersine dönebilir ya da sadece farklılaşabilir. Örneğin yapının ölçeği, merkezi konumu ya da masif cephesi bir mesaj iletmekle beraber mesajın içeriği tek bir anlama bağlanamaz. Yani erkin niteliklerinin mekânsal temsilinin belirli formlarla ilişkilendirilmesi, temsilin okunması için uygun değildir. Mekânsal imgeler, söylemler ve pratikler tek başlarına aktive olamazlar, temsilin katalizörü toplumsal bağlamıdır. Ayrıca her mekânsal temsil unsuru bir diğeri ile karşılıklı, katmanlı ve çok yönlü değerlendirilmelidir. Çalışmanın mekân ve erk çerçevesinde ele alınan bu bölümünde incelenen yazın kapsamında ve çalışma genelinde incelenen kaynaklarda aktarılan bilgiler ışığında bu kategorilerin içerikleri devletin mimarlık kültürünü yansıtan/oluşturan unsurlar altında bir taslak olarak kurgulanmıştır (Çizelge 2.1.).

Çizelge 2.1. Devletin mimarlık kültürünü yansıtan/oluşturan unsurlar

Mekânsal Pratikler	Mekânsal Söylemler	Mekânsal İmgeler		
		Kentsel Ögeler	Yapı Tipolojisi ve Yapısal Ögeler	Mekân Organizasyonu
Hizmet alımı ve süreç yönetimi tercihleri (yarışma, ihale, görevlendirme) (*ünlü* mimar)	Tasarımcının sunuşu	Kentsel Konum Yapılı çevre ve/ya yönetim merkezi ile ilişkisi (Merkezi) (Mekânsal Hiyerarşi)	Kütle Organizasyonu Ölçek Yatay-Dikey Tek/parçalı yapı blokları	Kilit Mekânlar Salon/Divan Makam Giriş Merdivenler
Ritüeller (Temel Atma/ Açılış /Yıldönümleri vb törenler, Toplantılar, Basın açıklamaları, Heyet ağırlama vb.)	İşverenin tanımlaması	Kentsel Arayüz Meydan Yönelim-Aks Yükseklik Peyzaj	Yapı Kabuğu Giriş Çatı-Kubbe Cephe Malzemesi Açıklık-Şeffaflık	Ortak Mekânlar Dolaşım/Yönelim Ofisler Sosyal Alanlar Müze/Sergi
Eylemler (Protestolar, Kutlamalar, Bekleyişler...)	Kullanıcı/ Kamuoyu yorumları		Biçim /Üslup Saray-Mabet vb referanslar Tarihi ve/ya çağdaş referanslar	

Bu doğrultuda, önerilen okuma yönteminin sınaması, yargı erki mekânlarının bu başlıklar altında ele alınması planlanmaktadır. Özetle, yargı erkinin mekânsal temsili; mekânı kuran devlet erkinin kullandığı semboller üzerinden okunacaktır. Bu sembollerin işaret ettiği/gösterdiği anlamların toplumsal olarak kurulmuş veya kurulan unsurlara ilişkin olması nedeniyle bu okuma kültür kavramının birleşenlerinden faydalanarak yapılacaktır.

3. ADALET VE YARGI MEKÂNLARI

Yargı faaliyetlerinin yerine getirildiği mekânlar, farklı işlevleri barındırması ve işleyişleri açısından farklı biçimlerde isimlendirilmiştir. Bu farklı işlevlere sahip binalar adliye, mahkeme ve kurul vb. isimlerle ifade edilmektedir. Bu nedenle kapsayıcı olması açısından tüm mekânları ifade edecek biçimde Patricia Branco çalışmasında yargı mekânları, Muteber Erbay ise adalet mekânları olarak anmıştır. Gerek yargı erki ile gerekse işleve ilişkin vurgusu nedeniyle bu çalışmada yargı mekânları ifadesi kullanımı tercih edilmiştir.

19. yüzyılın ortalarına rastlayan dönemde ortaya çıkan yargı mekânları (Maan, 2013: 2), elbette modern hukuk ve yargılama sistemi ile eşzamanlı olarak kendini göstermiştir. Bugün modern hukukla birlikte eylemlerin yasaya uygunluğuna dair yargılama, muhakeme ve uzlaşma vb. işlemler ile bunlara bağlı hukuki ve adli işlerin resmi olarak yürütüldüğü yapılar adliyelerdir. Ancak elbette gerek modern hukuk öncesinde oluşan farklı tabanlı hukuk sistemlerinin varlığı ile yasaya uygunluk kavramı gerekse toplumsal kurallara uymayan eylemlerin günah, suç, yasak, yanlış vb. kavramlar ile nitelendirilmesi sebebiyle, bu kavramların karşılığında oluşturulan yaptırımlar olarak ‘ceza/cezalandırma’ kavramlarına bağlı yargılama işlemi elbette insanoğlunun tarihi ile aynı yaşıttır. Bu hukuki ya da toplumsal kurallara göre hakların ya da karşı eylemlerin (kim, nasıl ve neden) tespitin ve bu tespitler sonucu uygun yaptırıma veya sonuca karar verilmesi sürecini evrensel olarak nitelendirirsek bir yargıya⁵ varma çabası olarak yargılama süreci olduğunu söyleyebiliriz. Her dönem ve toplumda farklı biçimlerde de olsa bir yargılama sürecinin bulunmasına bağlı olarak, bugünkü anlamı veya formu ile yargısal faaliyetlere özel olmasa da tarih içinde çeşitli biçimlerde yargı mekânlarının bulunduğu görülmektedir. Hukuk; sosyal ve etik kurallar ile bunların uygulanması ve yaptırımı açısından medeniyet seviyesi ile gelişme göstermiştir. Yargılama kavramının gelişimi tarihsel süreçte incelendiğinde, hukuk sistemlerine bağlı olarak, kendi dönemine göre gelişmiş toplumlarda gözlemlendiğini görülmektedir.

Bu sebeple bu bölümde antik medeniyetlerden günümüze farklı toplumsal yapılara bağlı olarak farklı hukuk ve yargı sistemleri ile bu sistemlerin yargı mekânlarını nasıl oluşturduklarına, politik, ekonomik, toplumsal bir perspektif oluşturmak amacıyla

⁵ TDK; Güncel Türkçe Sözlük; 1. isim Kavrama, karşılaştırma, değerlendirme vb. yollara başvurularak kişi, durum veya nesnelerin eleştirici bir biçimde değerlendirilmesi, hüküm. 2. hukuk Yasalara göre mahkemece bir olay veya olgunun doğuşuna etken olan sebeplerin de göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi sonucu verilen karar, kaza. (<http://www.tdk.gov.tr>; Erişim Tarihi: 17.10.2016)

değinilecektir. Elbette amaç hukuk sistemleri ve tarihini ele almak değil, farklı tarihi dönemlerde ve medeniyetlerde hukuk-adalet ve mekân ilişkisini temel değerleri ile aktarabilecek bazı örnekler sunmaktır. Bu tarihi örneklerle ek olarak ulus devlet, demokrasi, başkent, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı kavramları çerçevesinde çağdaş yargı mekânları incelenerek devletin mimarlık kültürünü oluşturan unsurları (pratikler, söylemler, imgeler) nasıl yansıttıkları çözümlenmektedir. Bu çerçevede incelemeye olanak sağlayan (yapının kimlik bilgileri, görselleri, yazılı açıklamalar, akademik metinler gibi) verilerine ulaşılan yüksek mahkemeler listelenerek (Bkz. Ek-2) mevcut bilgiler kapsamında ele alınmıştır. Bu incelemenin bir altlık oluşturması planlandığında tüm bu veriler içinden anlamlı sonuçları işaret eden, farklılaşan yönleri ortaya koyan, ortak noktaları tanımlayan bilgiler değerlendirmeye alınmıştır. İncelenen örnekler içinde planlı başkentlerde; Chandigarh'da Punjab ve Haryana Eyaletleri Yüksek Mahkemesi, Brezilya'da Brezilya Federal Yüksek Mahkemesi, ABD Yüksek Mahkemesi ile farklı nitelikleri ile öne çıkan yapılardan; Johannesburg'da Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, Almanya Federal Anayasa Mahkemesi, Hollanda Yüksek Mahkemesi, Yeni Zelanda Yüksek Mahkemesi, İsrail Yüksek Mahkemesi, Polonya Yüksek Mahkemesi ve Avrupa Birliği İnsan Hakları Mahkemesi bulunmaktadır.

3.1. Yargılamanın Tarihsel Gelişimi içinde Yargı Mekânları

Her hukuk düzeninin kurallarını ifade eden kavramlarla, sistemleştiren kategoriler bulunmaktadır. Somer (2005)'in ifadesi ile hukuk kuralları din, örf ve adetler, mahkeme kararları, hukuk âlimlerinin görüşleri, kanun koyucunun yasaları, felsefi fikirler gibi çeşitli esas ve kaynaklara dayanabilir. Hukuk tarihinin ele alındığı MÖ 5000'li yıllardan 19. yüzyıl sonuna kadar olan geniş bir zaman diliminde hukuk sisteminin döneme ve toplumların anlayışına göre değiştiği görülmektedir (Somer, 2005). Hukuk kurallarının dinsel bir sisteme bağlı olarak temellenebildiği gibi, bir yasa koyucunun oluşturduğu model veya mahkeme kararları çerçevesinde şekillenen bir yapı olabildiği de görülmektedir (Davit, 1985: 25 vd. akt. Somer, 2005). Bu farklı hukuk sistemleri de döneme ve sosyal yapıya bağlı olarak farklı yargı mekânları ile biçimlenmişlerdir. Örneğin Sümer ve Akad gibi antik uygarlıklarda dini temelli hukuk sistemlerinde hâkimler genellikle rahipler iken yargılama yerinin tapınaklar olduğu; ticari etkinliğiyle ön çıkan antik Asur'da ise bir seçkinler kurulu olarak nitelenebilecek 'yaşlılar meclisi' ve 'şehir meclisi' tarafından gerçekleştirilen yargılama faaliyetinin kentin 'karum' denilen pazar alanında kurulan 'tanrı kapısı' adı verilen mahkemelerde yapılmakta olduğu aktarılmaktadır (Kozak, 2015: 48). Kadim Mısır

medeniyetinde ‘adaletin verildiği yer’ olarak tanımlanan ‘tapınak kapısı’, adaletin simgesi olan tanrıça *Ma’at*’ı temsil eden yapının eşiğidir. Başka bir deyişle içerdeki kozmik ve kutsal dünya ile dışardaki kaos arasında bir bağlanma noktası olarak sembolik ve dramatik bir noktadır (Manning, 2012: 7,8). Roma döneminde ise mahkemeler; içinde kentin yasalarının yazılı olarak bulunduğu, önünde kanun ve kuralı temsil eden tanrıça *Themis*’in heykelinin yer aldığı *bazilika* türü yapılar ile kentin siyasi, sosyal ve ticari merkezi olan *forum* alanında konumlandırılmıştır (Öztaner, 2010). Geleneksel Afrika kültüründe tüm köyün katılımıyla büyük bir ağacın altında gerçekleşen yargılama (CCSA), Orta Asya medeniyetlerinde “Hakanın veya İlbeyinin çadırında veya çadırı önünde açık olarak yapılmakta idi” (Ergül, 1989).

Demokratik yönetimin temelini atıldığı Antik Yunan’da yargılama işlevi üstlenen (çok amaçlı) yapılar agorada konumlanmışlardır. Agora kentin politik, dini ve ticari alanları kapsayan başlıca kamusal merkezdi. Kentin törensel yolunun içinden geçtiği ve siyasi, adli, ticari yapılar ile çevrili ‘agora’, antik Yunan kentlerinde idari, askeri ve dini merkez olarak yerleşim alanının en yüksek noktasında inşa edilen ‘akropolis’ ile “tamamlayıcı hatta eşdeğer bir ilişki içinde” idi (Katz, 1998). Agora günlük yaşamın geçtiği halka ait merkez iken, akropolis kutsal ve stratejik bir merkezdi. Bu durumda görüyoruz ki antik Yunan’da mahkeme binaları ulaşılmaz, korunaklı, görkemli akropolde değil; günlük hayatın bir parçası olan agorada konumlandırılmıştı. Bilindiği üzere antik Yunan demokrasinin temellerinin atıldığı uygarlıktır ve kentlerinde yargılama işlemine katılan sadece asiller veya yöneticiler değil aynı zamanda halktır (Şekil 3.1.)⁶

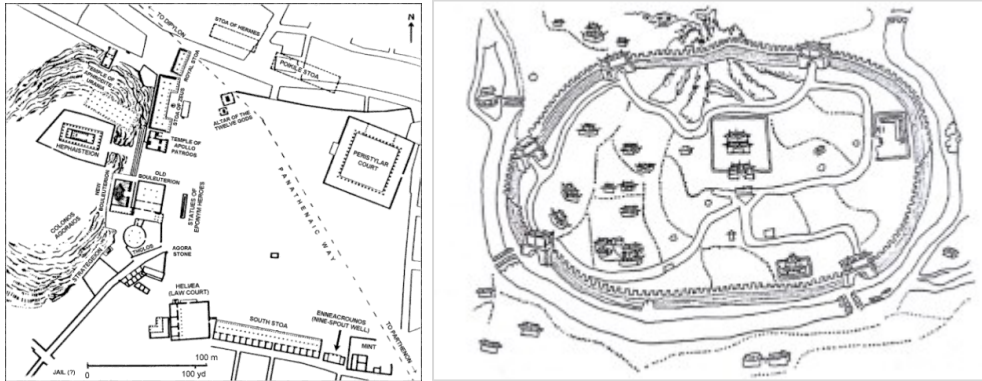
Antik Çin İmparatorluğu döneminde ise yargı mekânları; oldukça büyük ölçekli, birçok yapıdan oluşan ve farklı kentlerde tip planlama ile uygulanan idari işlerin yürütüldüğü *yamen* yerleşkesinde bulunmaktadır (Jones, 2013). 7. yüzyıl Çin İmparatorluğu’nda yargıç aynı zamanda kentin fiili yöneticisi konumundadır ve idari merkez olan *yamen* hem bu idarecinin

⁶ Şekil 3.1’de; 4. yüzyıla ait antik Atina agorası haritasında mahkeme binası olarak belirtilmiş iki yapı bulunmaktadır The Athenian Agora isimli, Atina’da yürütülen arkeolojik kazı çalışmalarının sunulduğu eserde, Bouleuterion (meclisin toplandığı bina), tapınak ve sunaklar ile stoaların (revaklı ticaret alanları) bulunduğu Atina agorasında Heliaia ve Peristyle (sütunlarla çevrilmiş avlulu bina) mahkeme binaları olarak iki yapı tariflenmektedir. Bu iki yapı 3-4. yüzyıla tarihlenen ana kullanımı amaçları mahkeme olan binalar olarak nitelendirilmekle birlikte farklı yapılarda duruşma işlemlerinin yapıldığına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Bu çalışma da hem Atina agorasındaki adli yapılar hem de dönemin adli işleyişine ilişkin genel terimsel ifadeler açıklanmaktadır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. (Boegehold, 1995)

resmi konutu hem de çalışma alanıdır. *Yamen*, kentin merkezinde yolların kesiştiği noktada konumlandırılmış, yerleşkeyi çevreleyen yüksek duvarlar ve giriş kapısı ile şehrin içinde şehir imajı veren bir kurguya sahiptir. İmparatorun kentteki temsilcisi olarak yargıç, merkezi konumu ve korunaklı yapısıyla bu resmi yapıda İmparatorun konumuna ilişkin mesajı iletmektedir (Jones, 2013).

İslam medeniyetlerinde yargılama faaliyetleri için sabit bir mekân bulunmamakla birlikte genel olarak tarafların duruşma için kabulü edildiği, dinlenmesi ve muhakeme işlerinin; İslam kentlerinde kamusal alanlar olan pazar, mescit (cami) ve çeşme önü gibi mekânların civarında hatta bunların bir arada bulunduğu meydanda, kadının evi, kentin açık yolu, medrese (kadı müderris ise) gibi çok çeşitli yerlerde gerçekleştirildiği belirtilir (Ortaylı, 2015: 32; Atar, 1979). Bu durum yargı işlemimin yürütülmesinde alenilik gözetildiğini, toplumca görünür ve duyulur olması gerektiği anlayışına işaret etmekte olup ayrıca Ortaylı (2015)'nın belirttiği üzere Müslümanların kolayca erişebilecekleri yerde yargılama yapılması amaçlanmıştır.

Bu kısa örneklendirmelerde görüldüğü gibi medeniyetlerin farklı idari ve toplumsal yapıları, hukuk sistemi dolayısıyla da adalet ve yargı mekânlarının şekillenmesi ve temsiline yansımaktadır. Bu örnekler çerçevesinde, idari yap, hukuk sistemi ve mekân ilişkisinin farklı toplumlardaki yansımaları görülmektedir. Yargı mekânının konumuna ilişkin belirteçler farklı olmakla birlikte merkezilik, alenilik, kamusalılık ve erişim açısından kent içinde yerleşimi önem arz etmektedir. Buna ek olarak tarih içinde yargı mekânlarının, toplumun dinamikleri çerçevesinde farklı işlevlerle (ticari, dini, idari) mekânsal birlikteliği ortak unsurlardan biri olduğu görülmektedir.

Şekil 3.1. a. Sokrates ve Plato döneminde (MÖ. 4. yy) Atina Agorası ve mahkeme yapılarının konumunu gösteren harita (Suzanne, 1998), b. (sağda) Çin, Ping Xiang şehri ve kentin Yamen'i (Jones, 2013)

3.2. Modern Hukuk ve Yargı Mekânları

17. Yüzyıl Aydınlanma Çağı, 18. Yüzyıl Fransız İhtilali ve 19. Yüzyıl Sanayi Devrimi; bunları hazırlayan toplumsal, ekonomik ve bilimsel koşullar ve ortaya çıkardığı sonuçları ile tüm dünyada köklü değişimlerin ve kopuşların yaşandığı, kırılma noktalarının meydana geldiği yeni bir düzenin kurgusunu oluşturmuştur. Bu dönüşüm sonucunda bugün ‘modern’ olarak adlandırdığımız bu düzen toplum, hukuk, kent, tıp vb. tüm alanlarda yeni bir kurgu getirmiştir. İnsanın düşünme biçiminden, üretim koşullarına; her türlü yaşam şeklini değiştiren bu kurgu, otoriter rejimlerin ve bununla beraber hukuk sisteminin de yeniden yapılanması ile sonuçlanmıştır.

Bu değişimler sonucu oluşan yeni hukuk düzeninin gereklilikleri sonucu, modern dünyanın (ulaşım (tren garı), haberleşme (postane), finans sistemi (banka), seri üretim (fabrika) ve kamu idari yapıları ile beliren) yeni işlevlere özel yeni yapı tipolojilerine adliyeler/mahkemeler eklenmiştir. Yargının bağımsız bir erk statüsüne geçmesi ile idari hizmet yetkilisi ile yargı yetkilisi ve dolayısıyla bu yetkililerce gerçekleştirilen faaliyetlerin yapıldığı mekânlar ayrılmıştır. Bu suretle devlet; resmi, kurumsallaşmış ve kamusal mekânda hizmet sunmaya başlamıştır.

Elbette bu değişim aşamalı olarak gelişmiştir. Önceleri (17. ve 18.yy’da) devletin resmi kurumlarının bir arada hizmet verdiği (*townhall*, *civic hall* vd.), içinde yargı mekânlarının da bulunduğu çok amaçlı resmi kurum yapılarının, 19. yüzyılda özelleşen adliye binalarına yerini bıraktığı görülmektedir. Portekiz’de 20. yüzyıla kadar idari ve yargı birimlerinin bir arada bulunduğu çok işlevli yapılar olan *Casas de Câmara*’dan (Nunes, 2003 akt. P. Branco, 2016: 431) bahsedilmektedir. Bu dönemde birçok farklı ülkede (örneğin Birleşik Krallıkta *Town Hall* Almanya’da *Rathaus*, İsviçre’de *Richthaus* olarak adlandırılan) benzer şekilde yargı mekânları ve idari birimlerin birlikte bulunduğu çok işlevli resmi hizmet yapıları görülmektedir (Branco, 2016: 426–441; Seat of Local Government, 2017; Spaulding, 2013; Tait vd., 2013: 515,545). Bu yapıların ülkemizdeki örnekleri ise hükümet konakları/binaları olup, yapıların değişim süreci ve kullanımının oldukça benzerlik gösterdiği görülmektedir.

3.2.1. Hukuk ve adalet bağlamında yargı mekânı

Türkiye yargı sistemini tanıtıcı, Avrupa Konseyi çalışmaları kapsamında hazırlanan kitapçıkta hukuk ve adalet kavramlarının sistemi aktarmak için yargı kavramı dahil olmak üzere çokanlamlı bir konsept (*metaconcept*) olarak değerlendirildiğini belirtilmiştir (Aksel,

2013). Bu kapsamda bu kavramların genel olarak sistemi tanımlayan çokanlamlı ifade biçimleri olarak değerlendirilebileceği söylenebilir.

Mimari olarak yargı mekânları, adalet ve hukukun anlamını, uygulandığı mekân olarak etkileyen (Manderson, 2005), dönemin ve politik, ekonomik, yasal sosyal, kültürel koşullarının bir ürünü (Branco, 2015), belirli bir toplumsal görüşü aktaran (Commaile, 2008), politik ve sosyal referanslar çerçevesinde kültürel ve ideolojik kurum yapıları (Boulad-Ayoub, 2008), hukuk imajının asli bir unsuru (Robert Jacob, 1994), adalet ve hukuk sistemi ile onun aktörlerinin somut ve maddeselleşmiş hali olarak (Spaulding, 2012 akt. Branco, 2016: 426–441) ifade edilmiştir.

Hukukun ilkeleri ile mekân arasında kurulan ilişkinin fiziksel ifadesi olarak yargı mekânları mimarisini, sosyal önemi açısından hukuk alanında akademisyenlerce ihmal edilmiş bir alan olarak ifade eden Mulchay (2013), farklı disiplinlerden konuya yaklaşımın daha verimli olduğunu ancak yine de literatürün kısıtlı olduğunu belirtmektedir. Örneğin mimari alanda tarihi adliye binaları hakkında araştırmaların daha çok üsluba yoğunlaştığını, mekânsal pratiklerin sosyal ve politik önemine pek de değinilmediğini belirtir. Çağdaş mimarların ise binaların teknik ve üslup özelliklerinden ziyade anlam, temsil ve kurgusunu anlamlandırmaya yöneldiğini, sosyolog ve sosyo-coğrafyacıların da ancak yakın zamanda yargı-mekân arayüzü üzerinde çalışmalar yaptığını ifade eder (Mulchay, 2013). Benzer biçimde literatürdeki eksiklikten bahseden Spaulding hukuk teorisinde adalet ve tecelli ettiği mekân ilişkisi hakkında çok az şey söylendiğini, işleve özel yargı mekânlarının dünyada yüz elli yıllık geçmişine rağmen konumu, tasarımı ve kullanımı hakkında gerek idari gerekse kamusal anlamda dikkate değer biçimde ele alınmadığını belirtmiştir (Spaulding, 2013).

Yargı mekânları mimarisini, hukuk ve hukuk düzeni bağlamında bugüne kadar gözden kaçırılmış bir konu olduğunu belirten Branco, kullanıcılarına iletteği mesaj ve algı bakımından, mekân ve mimarlık ile adalet ve adillik arasındaki ilişkinin aktif olarak düşünülmesi gereken bir alan olduğunu vurgulamıştır (Branco, 2016: 426–441). Branco (2016) adalet mekânları olarak adliyeleri, Portekiz yargı mensuplarına yönelik gerçekleştirdiği anket çalışması sonucu, hâkim ve savcıların adliye binaları projelerinde önem ve önceliğine göre belirlediği; tanınma, işlevsellik ve hukuk ve adalete erişim özellikleri ile ele almıştır. Tait et. all (2013) birçok ülkede hükümetlerin yargı teşkilatı için büyük ölçekte yapı programlarına giriştiğini ve bu modern projelerin birçoğunda ortaçağ ve Rönesans *townhall* sembolizmini amaçlandığını ifade etmiştir. Gerek bu projelere yapılan

yatırımlar gerekse projeler için dünyaca tanınmış mimarların seçilmesi, bu yapıların prestiji ve devlet erkinin sembolü olarak değerlendirildiğini ifade eder. Yapıların mimari tasarımında sıkça kullanılan cam cephelerin (*glass facade*) hukukun erişilebilirlik ve şeffaflığını amaçladığını belirtmiştir.

Branco (2013), Portekiz’de yeni adliyeleri, hukuk ve yargının işleyişi ile ilişkilendirdiği, coğrafi, kentsel, mekânsal ve mimari olmak üzere dört farklı fiziki düzeyde incelemiştir. Bu kapsamda coğrafi olarak ülke haritasında yargı mekanlarının dağılımını, kentsel ölçekte bulunduğu yerleşim biriminde konumunu, mekânsal anlamda sosyal, kültürel, fiziksel temsilini, mimari düzeyde ise hem içi hem dışı olmak üzere binanın kendisini (cephe, iç düzeni, malzemeleri, duruşma salonu vb.) ele almıştır. Mimarlığın toplumun istek ve beklentilerinin sonucu oluştuğunu ve çevresini şekillendirdiğini aktaran Rosenbloom (Rasmussen, 1959; Soja, 1989 akt. Rosenbloom, 1998) bu doğrultuda yargı mekânları mimarisinin de yargı ilkeleri ve değerlerinin bir sonucu olduğunu belirtir.

Yargı mekânları, bazı yazarların da ifade ettiği gibi, iyi tasarlanmış mahkemelerin, adalet hakkında bilgi; adaletin erişilebilir olduğu, güvenlik ile mahremiyetin önemsendiği şeklinde mesajlar verebileceği gibi kişilerin mahkeme önünde eşit olmadığı ya da mahkeme yönetiminin ihtiyaçlarının vatandaşlarınkinden daha önemli olduğu izlenimini de yaratabilir (Canberra University, 1998 akt. Branco, 2010: 6) buna rağmen hukuk ve adalet kavramlarının ilk önce kurallar, kanunlar ve yazılı metinleri akla getirdiğini, hukuk ve adaletin tecelli ettiği mekânlar üzerinde çok düşünülmendiğini, bu mekânların etkisiz ve belirsiz (*neutral and non-existent*) olarak değerlendirildiğini ifade eder.

3.2.2. Hukukun ilkeleri bağlamında yüksek mahkemeler

Rosenbloom (1998, 463–523) ve Watsons (2012b) yargı mekânları üzerinde yaptıkları çalışmalarda kamu mimarisi kavramını ve bu alandaki çalışmaları inceleyerek, mekân ve toplumsal ideolojiye ilişkin kuramsal altyapıyı aktarmışlardır. Mekânın politik bir ürün olduğunu belirten Lefebvre (2014) , kamu yapılarının ulusal kimliği oluşturduğunu ifade eden Wren (akt. Rosenbloom, 1998: 463–523) ve kamu yapılarının politik otoritenin farklı ve amaçlı konseptlerini vurguladığını ifade eden Goodsell (1988 akt. Watson, 2012a: 75)’e ait tespitleri aktaran yazarlar yargıya ilişkin mekânların da kamu erkinin adalet ve hukuk kavramlarına yaklaşımını temsil ettiğini belirtmişlerdir. Haldar (1994, 185–200) ise yargı mekânları mimari estetiğinin politik ya da tesadüfi olmanın ötesinde yargının kurumsal

gücünün belirtisi olduğunu, kanun gücünün mimari dil ile temsil edilmesinin hukuk üzerine düşünme, yazma hatta yaşama şeklimizi dikte eden yaratıcı bir yol olduğunu söyler.

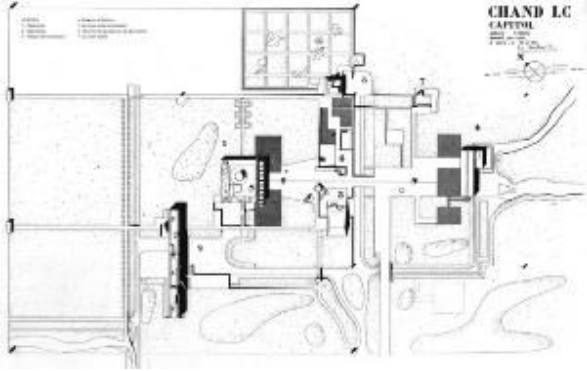
Tarafsızlık ve bağımsızlık hukukun temel ilkeleri bağlamında en önemli unsuru temellendirmekte olup, ulusal anayasalardan pek çok uluslararası hukuk metnine bu ilkenin önemi ve kapsamına değinilmektedir. Örneğin Birleşmiş Milletler Bangalore Yargı Etiği İlkeleri kapsamında Bağımsızlık başlıklı 1. İlke içeriğinde yargının, yasama ve yürütme organlarıyla uygunsuz bağlantılardan ve bu organların etkisinden bağımsız olması gerektiğini belirtmektedir. Hatta bağımsız olmanın işleyiş dışında “görünümde de” sağlanması gerekliliği vurgulanmaktadır. Benzer biçimde Yargıda Şeffaflığa İlişkin İstanbul Bildirgesi; adaletin şeffaf biçimde gerçekleştirilmesine ilişkin 6. İlkesinde “Yargı görevlerinin ifasında ve adaletin gerçekleştirilmesinde, görünüm, gerçek kadar önemli” olduğu ifade edilmektedir.

Eğer planlı bir başkent ya da yönetim merkezi söz konusu ise yüksek yargı mekânları, temsil ettikleri yargı erkinin devletin yasama ve yürütme erkini barındıran yapılarla aynı alanda konumlandırılması sıkça görülen yaklaşımlardandır. Bu üç erkin temsil mekânlarının yerleşimi, güçler ayrılığı, bağımsızlığını aynı zamanda birbiri karşısında kurduğu dengeyi ifade etmek amacıyla kullanılan mekânsal bir imgedir.

Demokratik yönetimlerde devletin üç ana unsuru sayılan yargı, yasama ve yürütme yetkileri (kuvvetleri) birbirinden ayrılarak iktidar dengelenmiş ve güç bölünmüştür. Bu yetkiler birbirlerinden bağımsız olmakla beraber, eş öneme de sahiptir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde; yargı ile yasama ve yürütme bağımsızlık ve eş olma durumlarını görünümde de yansıtmalıdır. Başka bir ifade ile yargı mekânının, yargının bağımsızlığını görünürde yansıtmak biçimde ele alınması gerektiği sonucuna varılabilir. Bu kapsamda başkentlerde yönetim merkezi erklerin mekânsal dizilimini yasama yürütme ve yargı yetkilerinin ayrılığı ifade edecek biçimde kurgulamışlardır. Bu kurguya örnek olarak Brasilia *Plaça dos Tres Poderes* (3 Erk Meydanı), eyalet başkenti Chandigarh’da yönetim merkezi (*Capitol*) (Şekil 3.2.), Nijerya’nın başkenti Abuja’da Üç Güç Bölgesi (*Three Arms Zone*) hatta uluslararası bir merkez olan Strasbourg kentinde Avrupa Birliği Konsey Binası, Avrupa Parlamentosu ve İnsan Hakları Mahkemesinin bulunduğu Avrupa Bölgesi gösterilebilir (Resim 3.1.).

Yargı mekânlarının özel bir bina olarak görülmesi, toplum açısından üstlendiği görevi ve hukukun üstünlüğüne göre yönetildiğini göstermesi istenen bir durumdur. Eski dönemlerde,

yargı mekânlarının ölçeği, merdivenleri veya heybetli bir giriş kapısı ile etkileyici olması beklenirken, günümüzde beklenen görünüm şeffaflık ve erişilebilirlik algısına dayanmaktadır. (Mann,2013: 3)

Şekil 3.2. Chandigarh Yönetim Merkezi yerleşim şeması (Final plan of capitol. 2010 Artists Rights Society (ARS), New York/ADAGP, Paris/F.L.C., Bharne, 2011)

Resim 3.1. Strazburg Avrupa Bölgesinde Avrupa Palamentosu, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Euopean Commison)

3.2.3. Günümüzde yargı sistemi

Dünyada yaygın olarak kullanılan beş hukuk sistemi bulunmaktadır. Anglo-Sakson (*Common Law*), Kıta Avrupası/Medeni (*Civil Law*), Örfi, Dini Hukuk ve karma hukuk olarak nitelendirilen bu sistemler hukukun kaynağı olan yasaların niteliğine göre çeşitlenmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse; Kıta Avrupası hukuk sistemi büyük ölçüde anayasa, kanun, tüzük ve yönetmelik gibi yazılı kurallara, Anglo-Sakson hukuk sistemi içtihat olarak nitelendirilen gelenek ve mahkeme kararları ile oluşan kurallara, dini hukuk (Şeri hukuk ya da Halakha gibi) dini metinlere dayalı kurallara dayanmaktadır. Amerika, İngiltere, Kanada'da Anglo-Sakson hukuk sistemi uygulanırken tüm Avrupa'da Medeni Hukuk sistemi kullanılmaktadır.

Hukukun kaynaklarına göre farklılaşan sistemlere ek olarak hukuk alanlarının niteliğine ve kararların denetime göre yargı teşkilatının işleyişini, mahkemelerin görev ve yetkilerini belirleyen farklı yargı kollarına ve kademelerine ayrılmıştır. Bu anlamda farklı yargı sistemleri ve ülke uygulamalarında bu çalışma kapsamında tanımlanan yüksek yargı teşkilatının yapısı değişmektedir. Örneğin adli ve idari yargı alanlarında farklı mahkemelerin yetkilendirilmesi çerçevesinde işleyen yargı ayrılığı sistemini benimseyen ülkelerde (Fransa, Almanya, İtalya ve Türkiye gibi) birden fazla yüksek mahkeme mevcuttur. Yargı birliği sisteminin uygulandığı (ABD, Birleşik Krallık, Kanada ve Avustralya gibi) bir ülkede sadece bir yüksek mahkeme vardır ve bu mahkeme anayasa yargısını da, idari yargıyı da, adli yargıyı da tek başına temsil etmektedir (Koçak Süren, 2009).

Belirtilen bu ayrımlar çerçevesinde farklı hukuk sistemi ve yargı teşkilatına sahip yargı yapılarının çalışma kapsamı dışında tutulacağı anlamına gelmemektedir; çünkü her ne kadar farklı yargı işleyişine sahip olsalar da sonuçta her yapı türü temelde yüksek yargı işlevine ve temsiline odaklıdır. Bu sebeple; çalışma üst derece yargı birimi temyiz mahkemeleri olan ve ülkemizdeki karşılığı ile Danıştay ve Yargıtay Başkanlığı ve anayasa yargısından sorumlu yüksek mahkeme olan Anayasa Mahkemesi (*Constitutional Court*) hizmet binalarına olmakla beraber farklı sistemlerde üst mahkeme (*high court*), yüce mahkeme (*supreme court*) olarak ifade edilen yüksek yargı yapıları da çalışmanın içeriğine katkısı nedeniyle örneklendirmelere dâhil edilmiştir. Bu çerçevede yargı mekânının temsil değerini belirlemek için genel anlamda niteliklerinin hangi düzlemde tanımlandığı incelenmelidir.

3.2.4. Kamusal mekân bağlamında yargı mekânları

Yargı mekânlarının kamusalılığı konusunda da yargı teşkilatının işleyişine bağlı olarak ilk derece ve üst derece yargının kamusal mekân olarak farklı açılardan değerlendirileceği anlaşılmaktadır. İlk derece yargı hizmet binaları adliyeler gerek duruşma salonları gerekse diğer adli birimler ile halkın sürekli olarak kullandığı mekânlardır. Ancak yargılama sürecinin işleyişi açısından; üst derece mahkemeler, halkın kullanımı kısmi olduğu yargı mekânları olmakla beraber, yüksek yargı organlarının asgari düzeyde halk ile temas içinde olduğu söylenebilir. Bu kapsamda mekân ve hukuk ilişkisi kapsamında; adliyeler kamusal mekân olma niteliği ile ele alınırken, yüksek mahkemeler yargının bağımsızlığının temsili olarak değerlendirilmektedir.

Kamu yapıları tanımını iki farklı yaklaşım ile ele alabiliriz, bunlardan biri kamu yapılarını

“devletle olan resmi işlerin yürütüldüğü, plan, proje, bütçe, muhasebe, personel vb. pek çok işin ve işlemin yapıldığı alanlardan oluşan bürolarda kamu hizmeti veren kurumları” (Göral, 2002:4) olarak tanımlarken, diğer anlamda “insanların tümünü ilgilendiren, herkese açık, toplumun her bireyi tarafından erişilebilir...” (Akkar Ercan, 2012) mekân olarak ifade edilir. Bu bağlamda “kamusal” olma anlamında iki niteliği olan “yargı mekânları” bu çerçevede değerlendirilmiştir.

Branco (2013: 1-14) adliyelerin birer toplumsal merkez olarak ele alınması gerektiğini belirtirken; (Mulchay, 2013) birçok alanında kısıtlı erişim olmasına karşın “modern adliyeler kamusal yapı olarak adlandırılabilir mi?” sorusunu sorar. Adliye binaları mimarisi itibari ile o mekânı her gün deneyimleyen yargı mensubu ve çalışanları, adli işleri için orada bulunan kullanıcıları etkilemekle beraber, o bölgede bulunan veya o alanı kullanan kentliyi de etkilemektedir (Branco and Duoamlin, 2014 akt. Branco, 2016). PPS (Project for Public Spaces, 1994) geçen yüzyılın adliyelerini yerel gurur kaynağı, karma kullanımı ile sosyal yaşantının merkezi olarak toplumun yapıtaşı olarak tanımlamış, ancak günümüzde güvenlik ve özelleşmiş mekânlar olarak yargı sisteminin toplumsal yaşamdan fiziksel, sosyal, psikolojik ve politik olarak kopuşuna sebep olduğunu dile getirmiştir. Artık kamusallığını yitiren adliye binalarının toplumsal canlılık ve katılımı geliştiremeyeceğini ifade eder. Adliyelerin özelleşmiş ve sadece tasarımı ile ön plana çıkan binalar değil meydan, alan, toplanma yeri oluşturan kamusal yapılar olması gerektiğini savunur.⁷

Adalet erişim kavramı, “toplumun tüm kesimlerinin ihtiyaç duydukları adaletle kolaylıkla ulaşabilmesi ve haklarını etkili bir şekilde arayabilmesi için devletin gerekli tüm imkânları sağlaması ve bu imkânların varlığını etkin bir şekilde tanıtması” olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram; süre, masraf, adli destek, alternatif çözümler gibi konuları kapsamakla beraber mahkemeye “fiziki erişim” (coğrafi lokasyon) konusu da adalet erişim çerçevesinde değerlendirilmektedir (CEPEJ, 2007: 27). Buna ek olarak yargı faaliyetlerinin etkin biçimde işleyebilmesinin bir koşulunun da uygun fiziksel altyapının sağlanmasına bağlanmaktadır.

3.3. Yüksek Mahkeme Binaları Tasarım Süreci ve Bağlamı

Yüksek yargı mekânları, yapıların kurumsal kimliği açısından üç grupta değerlendirilebilir; mevcut bir yapıda bulunan, işleve özel tasarlanmış bir yapıda bulunan ve tasarlanmış

⁷ Örneğin Amerika’da Adliye Binası meydanlarının kent planlamasında kent merkezinin anahtar bir bileşeni olduğu belirtilmektedir (Flango, McDowell, Campbell, & Kauder, 2009).

yönetim merkezinde bulunan yapılar. Evrimlerini iç dinamikleriyle gerçekleştirmiş olan Londra, Paris, Roma, Brüksel gibi başkentlerde; 19. yüzyılda inşa edilmiş “Adalet Sarayı” olarak anılan binalarda bulunan yüksek mahkemeler, bazı durumlarda da farklı amaçla inşa edilmiş kamu idari yapılarına yerleşmişlerdir. Bu genel durum dışında ikametgâh ve ticari amaçla yapılmış tarihi yapılara yerleşen az sayıda örneğe rastlanmaktadır. Örneğin anayasa mahkemesi kurumunun bulunduğu ilk ülkeler arasında yer alan Avusturya Anayasa Mahkemesi, Viyana’da daha önce bir banka tarafından kullanılan, 20.yüzyıl başlarında inşa edilmiş neo-klasik tarzda bir binada bulunuyor (Resim 3.2.). Avrupa ülkelerinde tasarlanmış yüksek yargı mekânları 19.yy. klasik üslubu ve 20.yy. modern tarzı olarak ikiye ayrılmaktadır. Yunanistan Anayasa Mahkemesi, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, Polonya Anayasa Mahkemesi, Hollanda Anayasa Mahkemesi binaları Avrupa’da yirminci yüzyılda inşa edilmiş az sayıda örneklerdendir.

Resim 3.2. Günümüzde Yüksek Mahkeme olan Avrupa’da 19. Yüzyılda inşa edilmiş Adalet Saraylarına örnekler a. Avusturya Anayasa Mahkemesi (VFGH); b. İspanya Yüksek Mahkemesi (Wikipedia, 2012); c. Fransa Yargıtayı (Wikipedia, 2014)

Bu bölümde; çalışmanın örnek alanı olan Türkiye’de yüksek yargı mekânlarının analizine bir altlık oluşturması için farklı yüksek yargı mekânları, 2. bölümde devletin mimarlık kültürü çerçevesinde tanımlanan mekânsal imgeler, söylemler ve pratikler üzerinden incelenecektir. Türkiye yüksek yargı mekanları ile dönemsel uyum içinde olması nedeniyle inceleme için 20. yüzyıl sonrası inşa edilmiş olan yüksek mahkemelerin uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bu çerçevede incelemeye olanak sağlayan (yapının kimlik bilgileri, görselleri, yazılı açıklamalar, akademik metinler gibi) verilerine ulaşılan yüksek mahkemeler listelenerek (Bkz. Ek-2) mevcut bilgiler kapsamında ele alınmıştır. Bazı binalarda kent planı ile ilişkisinden imalat detayına kadar kapsamlı bilgiler toplanabilirken, bazı binalarda ise kısmi bilgilere ulaşılabilmektedir. Bu incelemenin bir altlık oluşturması planlandığında tüm bu veriler içinden anlamlı sonuçları işaret eden, farklılaşan yönleri ortaya koyan, ortak noktaları tanımlayan bilgiler değerlendirmeye alınmıştır.

3.3.1. Mekânsal imgeler

Kentsel konum: yönetim merkezi, tarihi lokasyon

Yüksek Mahkeme binaları, başkent ve yönetim merkezi ile ilişkisi açısından; yönetim merkezinde olan, diğer kamu yapıları ile fiziksel ve görsel ilişki içinde olacak şekilde konumlandırılmış ve yönetim merkezi ile diğer kamu yapılarından bağımsız bir konumda bulunan mekânlar olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. Tasarlanmış başkentlerde yüksek yargı mekânları da tasarım süreci ve kararları açısından kendi içinde farklılıklar göstermektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri başkenti Washington'ın 1791 tarihli mimar L'Enfant tasarımında Yüksek Mahkeme için bir yapı öngörülmemiş, yönetim merkezinde bir alan ayrılmamıştır. Her ne kadar Mahkeme kendine ait tasarlanmış bir binaya ancak 1930 yılında geçmiş olsa da, kurumun yönetim merkezinde yerleşmesi sağlanmıştır (Sonne, 2003: 50,58).

1950'lerin ilk yarısında tasarlanan Chandigarh ve son yarısında inşa edilen Brasilia kentlerinin planlarında ise yüksek mahkemeler yönetim merkezinde bir meydan çevresinde üç erk temsiline gönderme ile konumlandırılmış ve tüm yapılar her ikisi de küresel ölçekte çalışmaları ile öne çıkan tek bir mimar tarafından tasarlanmıştır. Punjab eyaleti başkenti Chandigarh yönetim merkezinin tüm yapıları aynı zamanda kent planı üzerinde de çalışan Le Corbusier tarafından, Brazilya kenti yönetim yapıları ise Oscar Niemeyer tarafından tasarlanmıştır.

20. yüzyıl tasarlanmış başkentleri arasında tasarım vizyonu ve tasarımcısı ile önemli bir yeri olan Chandigarh kentinin Yüksek Mahkeme binası, Le Corbusier'in çalışmalarının odaklandığı alan olan yönetim merkezi *Capitol* Yerleşkesindedir. Le Corbusier, kendisinden önce görevlendirilen Mayer-Nowicki ekibinin hazırladığı “bahçe kent” modeline dayanan planın üzerinden çalışmaya devam etmekle birlikte kısa süreli bir çalışma ile planın ana şemasını yeniden şekillendirmiştir. İnsan vücudunun bölümlerine işlevsel olarak benzer şekilde yerleştirilen kentsel işlevler de Mayer-Nowicki planı ile benzer lokasyonlardadır.

Demokratik devletin yetkilerini temsil eden bu yönetim yerleşkesinin, şehrin geri kalanından parklar ve karayolları ile fiziksel ve görsel olarak kopuk olmasının yanısıra bağlamsal olarak da bağımsız, mekânsal olarak farklı bir dile sahiptir (Curtis: 429. akt. Fiederer 2018). Yönetim merkezinin tasarımı; gerek baskın anıtsal dili gerekse fiziksel konumu ve kentten ayrışması ile yarattığı ifade, kenti hem fiziksel hem de algısal olarak ikiye ayırmıştır.

Yönetim merkezinin, kentin kalanı üzerinde incelikli bir etki yaratması niyetlenmiş olsa da; mekânsal hiyerarşinin iletlediği mesaj “emperyal”, fiziksel ve görsel kopukluk ise “kentin gövdesinde” bulunan ile “başında” olanın kopukluğu, anıtsal ölçek ise iki farklı statünün görünürlüğü olarak yorumlanmıştır (Bharne, 2011: 99-100; Chalana, 2015: 68; Gethin, 1973: 294; Joshi, 1999: 30 akt. Shaw, 2013: 868).

Tasarımda; Meclis, Sekreterlik, Yüksek Mahkeme ve inşa edilmeyen Eyalet Valisi Sarayı, bir meydanı (*Esplanada*) üç cephesinden çevreleyen yapılar şeklinde yerleştirilmiştir. Meclisin karşısında, meydanın güneybatısında Yüksek Mahkeme binası yer almaktadır (Curtis: 429. akt. Fiederer 2018). Le Corbusier ile Chandigarh tasarımı sürecinde birlikte çalışan Hintli mimar Balkrishna Doshi, Yüksek Mahkeme ve Meclisin diziliminin yargının siyaset karşısında bağımsızlığının sembolü olduğunu ileri sürmektedir (Kempe, 27-28 akt. (Tanner ve Jay, 2011). Capitol yerleşkesinde yapılması planlanan kentin yerel idari yöneticisinin ikameti olan Eyalet Valisi Sarayı, “demokratik” bir yönetim merkezine uygun olmadığı sebebiyle Başbakan Nehru tarafından proje kapsamından çıkartılmıştır (Bharne, 2011: 102). Bu nedenle Bharne (2011), yönetim merkezinin aslında bitmemiş, tamamlanmamış bir mekân olduğunu ifade etmektedir.

Yönetim yapılarının etrafını çevrelediği Büyük Meydan (*Esplanada*); kompleksin işlevsel gereksinimlerini aşan ölçeğinden kaynaklanan kopukluk algısı, iklim koşullarının da etkisiyle zorlaşan fiziksel kullanımı (yürüme mesafesi, sosyal etkileşimi, toplumsal ritüeller gibi) sorunlar (Bharne, 2011: 103; Gethin, 1973; Högner, 2011; Woudstra, 2000: 146) nedeniyle tasarım amacı olan kamusal açık alan işlevini etkin olarak gerçekleştirememektedir.

Yarışma projesi sonucu Lucio Costa tarafından tasarlanan Brezilya kent planı *Plano Piloto*’nun amacı “ideal kent ile ideal toplum” oluşturmaktır. Brasília, 1933 tarihli Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi’nde (CIAM) deklare edilen “işlevsel kent” modeline uygun olarak tasarlanmıştır. Bu modelde sağlıklı bir fiziksel çevre yaratabilmek adına kentsel mekân ticaret, sanayi, konut gibi farklı işlevlere ait yerleşimler bölgelere ayrılarak çözülmüştür. Kent Planı, kent merkezinde kesişen anıtsal (*Eixo Monumental*) ve yerleşim aksı olmak üzere iki ana akstan oluşur. Brasília’da da kent merkezine kamusal ve idari işlevler yerleştirilirken, kent merkezinin çevresine toplu konutlar inşa edilmiştir. Anıtsal aksın ilk kısmı Três Poderes (üç erk) Meydanıdır. Eşkenar üçgenin içine yerleşmiş bu alan devletin Yasama-Yürütme-Yargı erklerini temsil eden, kentteki birçok sembol yapı

gibi Niemeyer tarafından tasarlanmış yapıların bulunduğu meydandır. Meydanın güneyinde yer alan Mahkeme, Planalto Başkanlık Sarayı ile karşılıklı konumlandırılmıştır.

Tasarlanmış başkentlerde yasama, yürütme ve yargı erklerinin bir arada kurgulanmasına bir diğer örnekler ise Kanada'nın başkenti Ottawa, Avustralya'nın başkenti Canberra ve Pakistan'ın başkenti Islamabad'dır. Doxiadis'in 1960'larda kurguladığı Islamabad planında yönetim yapıları bir aks üzerine konumlandırılmış olup, bu aks üzerinde bulunan Pakistan Yüksek Mahkeme binası 1980'lerde Kenzo Tange tarafından tasarlanmıştır.

Tasarlanmış bir başkent ve yönetim merkezi bulunmamakla beraber Kolombiya'nın başkenti Bogota'da da yönetim yapıları benzer biçimde bir meydan çevresinde kümelenmiştir. Kolombiya'da Adalet Sarayı olarak isimlendirilen yapı Yüksek Mahkeme ve Anayasa Mahkemesi kurumlarını barındırmaktadır. Bolivar Meydanında bulunan yapı ilk olarak 1960'larda mimar Roberto Londoño tarafından tasarlanmıştır. Ancak 1985 yılında M-19 isimli gerilla örgütü tarafından saldırıya uğrayan mahkeme binası, ordu ve gerillalar arasında çıkan çatışma sonucu kullanılmaz hale gelmiştir. Bugün kullanılan yapı ise yine aynı mimar tarafından tasarlanmış ve aynı lokasyonda bulunmaktadır. Bolivar Meydanında yargı erki temsili olan Adalet Sarayı ile birlikte yasama erkine ait Senato ve Kongre Binası ve yürütme erkinin bulunduğu Bogota Kent Konseyi yer almaktadır. Meydanı çevreleyen binalar arasında Kolombiya'da halen din kurumunun sahip olduğu gücü simgeleyen Primate Katedrali de bulunmaktadır (Silva, 2010). Bogota'da yönetim yapılarının bir arada bulunmasının yanı sıra kentin tarihi ve günlük yaşamı ile ilişkisini koruyan bir mekânsal düzen sürdürülmektedir.

Her ne kadar uluslararası bir kuruluşun organları olsa da Strasbourg'da yer alan yargı kurumu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile yasamayı temsilen Avrupa Parlamentosu ve yürütmeyi temsilen Avrupa Konseyi'ne ait olan yapılarda da kentsel konum itibarıyla bölgesel bir kümelenme görülmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 1959'da kurulmuş uluslararası bir mahkemedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde belirtilen medeni ve siyasi hakların ihlal edildiği iddiasıyla bireysel veya devlet başvurularına bakar. 1989 yılında yarışma sonucunda seçilen, Rogers'ın tasarımı olan yapı Strasbourg'da Ren Nehrine bağlanan üç kanalın kesiştiği Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi binalarının bulunduğu "Avrupa Bölgesi" olarak anılan alanda konumlanmaktadır. Üç erkin temsili olan yapıların çevrelediği alan diğer örneklerden farklı olarak bu durumda imgesel bir meydan olmuştur.

İsrail Yüksek Mahkemesi Binası da kentsel ölçekteki konumu ile yönetim merkezini domine eden bir yerleşime sahiptir. Tepe üzerinde konumlanan yönetim merkezinin coğrafi merkezinde yer alan mahkeme binası bakanlıklar ve *Knesset* (Parlamento Binası) ile çevrilidir. Aynı bölgede kümelenmiş olmakla birlikte güvenlik bölgeleri ve park alanları ile birbirinden izole edilmiş yapıların fiziksel bağlantısı sadece yollardan oluşmaktadır. Mahkeme binası; ilki çoğunlukla kamu yapılarının yer aldığı kuzey-güney eksenini, ikincisi kent parkı ve üniversite yerleşkesinin yer aldığı yeşil doğu-batı eksenini ile üçüncüsü eski kent ve hükümet merkezini bağlayan gelişim eksenini olmak üzere üç eksenin kesişim noktasında yer almaktadır.

Yapının mimarlarından Ada Karmi-Melamede; mahkeme binasının şehir ve yönetim merkezi arasında kilit taşı olarak konumlandığını ayrıca yürütme, yasama ve yargı organları arasındaki ilişkiyi vurguladığını belirtmiştir. Hâkim konumu göz önüne alındığında, Yüksek Mahkeme binası bağımsız bir nesne olarak ele alınmamış, yakın çevresi hem de daha geniş kentsel bağlamı ile ilişkilendirilmiştir (Karmi-Melamede, 1990).

Mimar yapıyı tariflerken yerleşim kurgusu veya plan gibi çizim terimleri yerine kişisel ve kolektif hafızada iz bırakan ve onları bir araya getirerek kişiye kim ve nerede olduğunu hatırlatan şehir haritaları ile birlikte tanımlar. Kavramsal amacın, kentsel/mekansal deneyime dayanan şehir haritasını yapının mimarisine yansıtarak dahil etmek olarak ifade eder (Sharon, 1993: 35 akt. Yacobi, 2016). Bu ifade, mimarların kendi eylem alanlarını nasıl belirlediklerini netleştirir. İlk olarak, binaların iki boyutlu tanımı için profesyonel bir terim olan 'plan' yerine 'harita' kavramını kullanmayı seçmişler, böylece daha büyük mekânsal öneme sahip bir yer yaratma isteklerini vurgulamışlardır (Yacobi, 2016).

Yüksek Mahkeme binasının yönetim merkezi ile fiziksel ve görsel ilişki içinde konumlandığı diğer bir örnek Yeni Zelanda Yüksek Mahkemesi binasıdır. 2004 yılında kurulan mahkeme için öncelikle eski Üst Mahkeme Binasının yenilenerek kullanılması öngörülmüş ancak ihtiyaçların karşılanması noktasından yetersiz kalacağı için tarihi yapı yanında bulunan (1981 tarihli) ek bina yıkılarak yeni bir Yüksek Mahkeme Binası yapılmıştır. Bu alanın tercih edilmesi, yargı erkini temsil eden kurumun hükümet merkezi ve diğer yargı kurumları ile fiziksel ilişki içinde olmasını sağlama ve mevcut tarihi mahkeme binası ile bağını devam ettirme çabası olmuştur (Watson, 2012). Yeni Zelanda örneğinde kent planı ve kentsel tasarım çalışmaları dışında, yeni bir bina için yer seçimi kararının etkisi görülmektedir.

İnşaatı 1996'da başlayan ve yapımı 1999'da tamamlan Polonya Yüksek Mahkemesi binası için; tarihi binasının bulunduğu Krasinskich Meydanı'nın doğusunda bir alan belirlenmiştir. Yüksek Mahkeme, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Krasinskich Meydanı'nda yer alan (günümüzde İngiliz Milletler Topluluğu Sarayı olarak bilinen) barok Krasinski Sarayında hizmet vermiştir. Krasinski Sarayı; Temyiz Mahkemesi, Yüksek İdare Mahkemesi, Adalet Bakanlığı, Varşova Bölge Mahkemesi ve Yargıtay gibi diğer adalet kurumlarının da yer aldığı Varşova'nın yargı bölgesinin merkezinde bulunuyordu. Savaş dönemi ve sonrasında, çoğu devlet kurumu gibi Yüksek Mahkeme de önce farklı bir şehre, ardından 1950'lerde başkente yeniden taşındı. Ancak Mahkeme de savaşın sebep olduğu kentsel yıkımlar nedeniyle diğer devlet kurumlar gibi farklı bir yapıyı kullanarak hizmet vermiştir. Aradan geçen uzun zaman sonra yeni bir yerleşkeye ihtiyaç duyan mahkeme için tarihi binasında olmasa da, tarihi konumunda yeni bir yapı yapılması yönünde karar verilmiştir (Bojanczyk).

Bunun yanı sıra başkentlerde bulunmayan ancak farklı kentlerin önemli tarihi ve kültürel merkezlerinde konumlanan yüksek mahkeme örnekleri de bulunmaktadır. Almanya'nın hem Federal Yargıtayı hem Anayasa Mahkemesi Karlsruhe kentinin bugün müzeleri ve eğitim kurumları ile bir kültür alanı olan tarihi merkezindedir. Almanya Yargıtay binası, 19. yüzyıl sarayları ile 2003 yılında yapılan Dohle&Lohse tasarımı ek bina ve 2012 yılında açılan Harter&Kanzler tasarımı kabul binası ile beş farklı yerleşkede hizmet vermektedir. 1949 yılında kurulan Alman Federal Anayasa Mahkemesi; Karlsruhe Sarayı'nın yanında bulunan, mimar Paul Baumgarten tarafından tasarlanan binalar topluluğuna 1969 yılında taşınmıştır (Bundesverfassungsgericht). Hollanda Yüksek Mahkemesi binasının yer seçiminde de benzer bir yaklaşım bulunmaktadır. Hollanda'nın başkenti Amsterdam olmakla birlikte Lahey (Den Haag) kenti ülkenin idari merkezi olarak tanımlanmakta; Hollanda hükümeti, kralı ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Ceza Mahkemesi de bu kentte bulunmaktadır. Ayrıca hukuk sisteminin en üst düzey yetkilisi olan Yüksek Mahkeme de Lahey'de yer almaktadır. Yeni Hollanda Yüksek Mahkemesi binası, 2012 yılında düzenlenen proje yarışması sonucunda birinci seçilen KAAN Architects tarafından tasarlanmıştır. Şehir merkezinde, Noordeinde Sarayı ile şu anda geniş bir *Malievelde* kent parkında bulunan *Huis Ten Bosch* kır sarayı arasındaki birkaç kurumsal binayı Parlamento binasına bağlayan tarihi bir hat olan *Korte Voorhout* üzerinde bulunmaktadır.

Öncelikle yönetim merkezi ile ilişki içinde bir alanda konumlandırılan yüksek mahkemeler için meydan, odak, kümelenme, aksenel düzen gibi tasarlanmış çeşitli yerleşim biçimleri

görülmektedir. Yönetim merkezi ilişkisine ek olarak kentin tarihi ve/ya ticari-iş merkezi içinde konumlanan yüksek mahkeme binalarının günlük yaşam içinde bulunma çabasının olduğu örnekler de bulunmaktadır. Yönetim merkezi bağlantısını bir kenara bırakarak tarih ve sosyal bağlar açısından toplumla kurduğu ilişkiyi ön plana çıkartan farklı bir örnek ise Güney Afrika Anayasa Mahkemesi binasıdır. Mahkemenin konumundan gelen tarihi anıtsal nitelik, yapının farklı işlevsel kurgusu ile bütünleşerek kentsel etkileşim alanına dönüştürülmüştür.

Bugün Güney Afrika Anayasa Mahkemesi'nin bulunduğu alan, İngilizlere karşı savunma hattının bir parçası olarak kullanılmış, daha sonra 1890'larda askeri garnizon olarak bir kaleye çevrilmiş ve hapishane olarak kullanılmıştır. 1964'ten 1987'ye kadar Mandela (1958-1963) ve Gandhi (1906-1913) de dahil olmak üzere politik mahkûmların tutulduğu bu hapishane ulusal bir anıta dönüşmüştür. Bu kişilerin mahkûmiyetindeki adaletsizlik; anayasa mahkemesinin, şu anki fiziki konumunun arka planını oluşturmuştur (Patel and Van der Merwe, 2013). 1994 yılı demokratikleşme süreci öncesi yaşanan hak ve özgürlüklerin kısıtlanması ve devlet tarafından uygulanan ırkçı politikalara karşı zaferi temsil eden Anayasa Mahkemesi, bu politikaların mekânsal temsili olan hapishane ve askeri kale olan alanda inşa edilmiştir (Patel and Van der Merwe, 2013). Mekânsal olarak halkın zaferinin simgesi haline gelen alan, bulunduğu bölge ile gelişime açılmış ve kamusal bir alan ve merkez olarak hem fiziksel hem işlevsel düzenlemeler yapılmıştır (MacIver, 2011). Bu mekân hem bir mahkeme binası, hem de bir sit alanı ve sosyal merkeze dönüşmüştür (Freschi, 2007).

Alanın sosyal, ekonomik ve tarihi değerleri kullanılarak, bu gelişim projesini anayasal ve insan hakları anlamında küresel bir işaret aynı zamanda yerel gelişimde katalizör olması hedeflenmiştir. Bu alanın geliştirilmesinde, Anayasa Mahkemesi aynı zamanda bir araç olarak kullanılmıştır (Naidu, 2003). Bugün sadece etkinlikler için kullanılan bir alan değil; günlük yaya aksında düzenlenmiş meydan ve yollar ile gece gündüz insanların kullanabileceği, ev, iş, okul güzergâhında bulunan bir kamusal alan oluşturulmuştur (MacIver, 2011). Johannesburg kentinin üç bölgesini birbirine bağlayan bu alanda, erişilebilirlik ve şeffaflık yaratabilmek için, toplumda güvenlik kaygısı (belki paranoyası) sebebiyle olağan bir kullanıma dönüşen tel çitlerin, bir fiziksel bariyer olarak tasarımı yönlendirmesine, kentle bütünleşmeyi engellemesine izin verilmemiştir (Patel and Van der Merwe, 2013). Güvenlik konusundaki endişeler karşısında “insanların gözü güvenliği oluşturur” (*eyes of the people are security*) sözüyle Jane Jacobs'tan alıntı yapan yapının

mimarlarından biri olan Andrew Makin, en önemli yerin en kamusal alanda konumlandırıldığını vurgulamıştır (MacIver, 2011). Erişilebilirlik ve şeffaflık sadece kamusal alan için değil aynı zamanda mahkeme ve yargının sembolik değerleri için de önemlidir. Böylece adalet halkın ulaşamadığı bir kavram olmaktan çıkıp, adaletin temsili olan yapıyla günlük hayatın içinde bir mekân haline dönüşmüştür.

Mahkeme Binasının bulunduğu bu alanın; geçmişle gelecek, zengin ile yoksul, siyah ve beyaz arasında her anlamda bir köprü görevi üstlenmesi amaçlanmıştır. Mahkeme Binası yerel mahkûmların tutulduğu eski cezaevi ile Avrupalı mahkûmların tutulduğu kalenin arasında bulunan noktada konumlandırılmıştır. O dönemi yaşamayanlar içinde geçmişin bir hatırlatıcısı olarak insan hakları ihlalinin temsil eden bu cezaevi ile geleceği inşa eden ayrımcılığın karşısında olan Anayasa Mahkemesi, bu alanda geçmişle geleceği bağlar. Aynı zamanda kentin varlıklı ve yoksul bölgesi arasında bulunan bu alan, toplumsal eşitlik açısından da birleştirici bir konuma yerleşmiştir. (Freschi, 2007; Ashcroft, 2014)

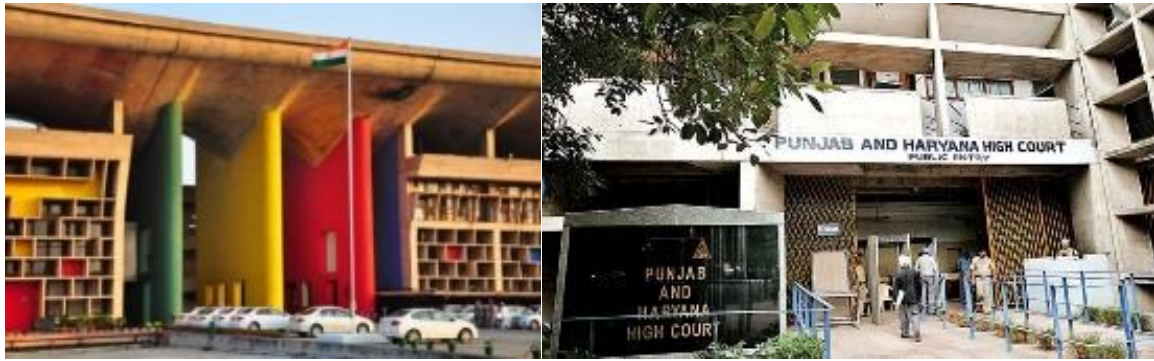
Kentsel arayüz: girişler, cephe ve anıtsal semboller

Kamu mekânlarının örgütlenmesinde kullanıcılara ve işlevlere göre farklı girişlerin düzenlendiği görülmektedir. Erbay (2004) yargı mekânları tasarım ilkeleri üzerine yaptığı çalışmada, önemli bir girdi olan güvenliğin sağlanması için kamu, hâkim ve tutuklunun kullanacağı üç farklı girişin gerekliliğinden bahseder. Yüksek mahkeme yapılarının işleyişi gereği bu çoklu giriş tanımlaması; kullanıcı girişi, kamusal giriş ve törensel giriş olarak ifade edilebilir. Bu farklı işlevli girişlerin benzer yaklaşımlarla ele alındığı görüldüğü gibi tasarlanan ve kullanıcı müdahalesi ile yeniden işlevlendirilenler de bulunmaktadır.

Meydan, park ya da avlu gibi bir alana açılan; kolonlar, payandalar, heykeleller ile tanımlanan, ileri çıkan ya da içe çekilmiş; çıkmalar veya boşluklarla vurgulanan; cephe uzunluğunca ya da birden fazla katı içeren uzunluklarda, cephede geniş açıklıklarla belirginleştirilen, malzemesi veya sanatsal işçiliği ile mesaj veren birçok farklı giriş örneği bulunmaktadır. Giriş tanımının bu farklı yönleri birçok kamu yapısında da gözlemlenebilir olduğundan, bu kapsamda ele alınan örneklerde yapının tasarımında belirleyici olan girişler ile yargı ve hukuk kavramlarının sembolik mesajlar ile vurgulandığı örnekler aktarılmıştır.

Chandigarh'da bulunan Punjab Üst Mahkemesi binasının ön cephesi boyunca yükselen kırmızı yeşil ve sarı parlak renkleri üç payanda/kolon törensel görünümüyle hem cephe/işlev ilişkisini ayıran hem binanın kamusal girişini tanımlayan en dikkat çekici yapısal öğedir

(Serenyi, 1983: 110; Frampton. akt. Tanner ve Jay, 2011; Gans, 2006). Projede bu giriş, Mahkemenin önünde bulunan *Esplanade* üzerinden ulaşılan ve yaya kullanımı için tasarlanmış, binaya araçla giriş sadece arka cepheden ve daha düşük bir kottan sağlanacak biçimde düzenlenmiştir (Sheidegger, 1977 akt. Tanner ve Jay, 2011) Ancak Mahkeme binasının kullanıcıları olan yargı mensupları halkın arkadaki açık otoparkı kullanmaları ve kendi arabalarını *Esplanade* üzerine park etmeleri ve ön girişin kendi kullarımlarına ayrılması konusunda ısrarcı olmuşlardır (Gans, 2006). “Seçkin” hâkim sınıfın, yaya için ayrılmış bu büyük geniş meydanı, araç park yeri olarak “kendi cennetlerine” dönüştürdükleri ifade edilmektedir (Gethin, 1973: 294). Yargıçlar haricinde, binanın tüm kullanıcıları için arka otopark alanının gerisinde biten bölüm dolambaçlı bir yönlendirme ile rutin giriş olarak yeniden tanımlanmış (Gans, 2006; Högner, 2011), bu “ana kamusal giriş”, artık özel bir makam girişine dönüşmüştür. Mahkeme kullanıcıları ve idaresinin yarattığı değişimle işlevsel olan bu yapısal öge salt “imaja” indirgenmiştir (Resim 3.3.).

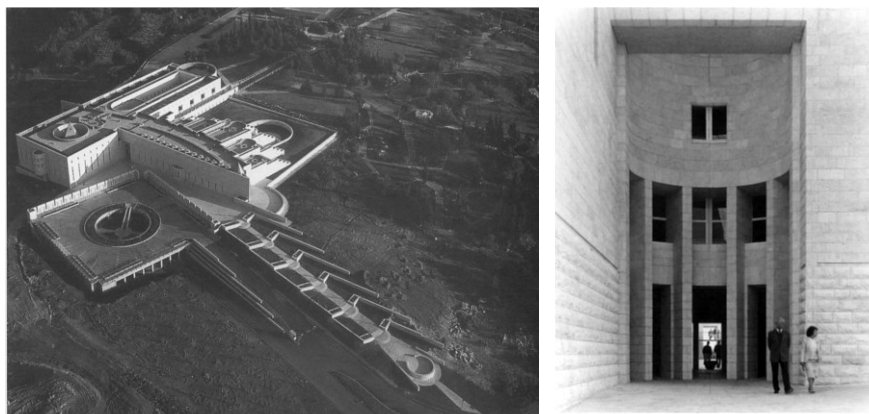
Resim 3.3. Chandigarh’da bulunan Punjab Üst Mahkemesi a. ana giriş (O’Donnell ,2012)
b. arka giriş (Livelaw, 2021)

Pakistan Yüksek Mahkemesinin yola bakan ana cephesini oluşturan temel öge bina girişi etrafında şekillenmektedir. Giriş kapısının arkasında, tüm büyük mahkeme salonlarına erişilebilen tonozlu büyük bir salon yer almaktadır. Mahkemelere halkın ana erişimini sağlayan bu kapı idare tarafından kullanıma kapatılmıştır. Yoldan binaya erişilen kısımda çitlerle çevrilerek kapatılmıştır (Resim 3.4.). Böylelikle büyük salonda kamusal mekân işlevini yitirmiş, hatta binanın dolaşım ve işlevleri de bu müdahale sonucu tasarlanan biçimde kullanılamaz duruma gelmiştir (Naqvi, 2005).

Resim 3.4. Pakistan Yüksek Mahkemesi ana giriş (BBC, 2018)

İsrail Yüksek Mahkemesi yerleşkesinin tamamında yer alan öncelikli olarak kutsal kitap ve dini atıflar ile hukuki sembollerle biçimlenmiş mekânsal düzenlemeler, ana giriş kapısı olarak tanımlanan kamu girişinde de görülmektedir. Ana giriş kapısı cephenin belirsiz bir köşesinde, içe çekilmiş ve insan ölçeğinde yerleştirilmiş olmakla birlikte binaya yönelim tamamıyla bir giriş ritüeli olarak kurgulanmıştır (Resim 3.5.). Toplu taşıma veya özel araçla gelen herkes yapı kompleksine aynı güzergâhtan yönlendirilerek yargı önünde “eşitlik” kavramının vurgulanması amaçlamıştır (Karmi-Melamede, 1990). Kentsel ölçekte bir “duvarın” eşlik ettiği ve daralarak ilerleyen bu yaya güzergâhının sonunda dik bir açıyla yerleşen bağımsız bir obje olarak “geçit” yer alır. Ancak bu demokratik yaklaşım altında; kontrolcü, mekânda sert hareketlerle bedeni yönlendiren/kısıtlayan bir anlatının varlığı da okunmaktadır (Yacobi, 2016).

Resim 3.5. İsrail Yüksek Mahkemesi a. havadan görünüm; b. ana giriş kapısı (Albatros; Bryant)

Güney Afrika Anayasa Mahkemesinin girişi yapının önünde yer alan küçük ölçekli bir kamusal alana bakan ana cephesinde yer alır. Giriş içeri çekilmiş cam cephe ile hem yüz ve

tüm cephe uzunluğunda sekiz metre yükselen ahşap kapıdan sağlanmaktadır. Bu ahşap kapı üzerinde, Anayasa’da bulunan yirmi yedi temel insan hakkı metninin yazıldığı ve işaret diliyle betimlendiği oyma bir yüzey tasarlanmıştır (Resim 3.6.). Bu tasarım fikri, mahkeme yapısının girişinde hukuk ile birey ve toplum arasındaki diyalogun başladığını simgelemektedir (Freschi, 2007).

Resim 3.6. Güney Afrika Anayasa Mahkemesi a. giriş kapısı (Ben, 2013); b. giriş cephesi (Walker)

Polonya Yüksek Mahkemesi’nin girişlerinden birinde mimarının tanımı ile “İnanç, Umut ve Sevgi” sembolü olan üç karyatid yerleştirilmiştir (Resim 3.7.). Kolombiya Adalet Sarayının Bogota meydanına bakan, kolonlarla tanımlanmış yarı açık giriş yapısının üzerinde ise “*Colombianos las armas os han dado la independencia, las leyes os darán la libertad*” (Kolombiyalılar, silahlar size egemenlik sağladı, hukuk ise özgürlüğü sağlayacak) sözü bulunmaktadır (Resim 3.8.). Benzer biçimde ABD Yüksek Mahkemesinin batıda Capitol binasına bakan ana girişinin korint sütunlarla desteklenen alınlığında “Kanun Altında Eşit Adalet”, diğer girişin alınlığında ise “Özgürlüğün Muhafızı Adalet” yazmaktadır (Resim 3.9.).

Bununla birlikte yargı mekânlarının kamusal arayüzünü oluşturan giriş meydanı, giriş kapılarında, giriş holü gibi alanlarda farklı biçimlerde stilize edilmiş adalet tanrıçası *Themis* heykeli gibi adalet, hukuk ve yargıyı simgeleyen iki ve üç boyutlu tasvirler; hukuk ve yargıyı temsil eden kişi ve olaylara referans veren heykelleri veya kabartmaları ile kanun metinleri, hukukun ilkelerine atıf yapan sözler gibi yazılı sembollerin kullanıldığı görülmektedir. Bu tasvirlerin iki yönlü işlevleri vardır.

Kolektif hale gelmiş imgelerin kullanımı ile yargı mekânının karşılama alanında yargının tarihi ve kadim geçmişini vurgulayarak geçmişle bağlantı kurar ve köklü bir uygulama

olarak güç ve meşruiyet mesajı verir. Diğer yönü ile yakın tarihin yargıya ilişkin olay ve isimleri için anma imgeleri oluşturarak yeni bir kolektif bellek oluştururlar.

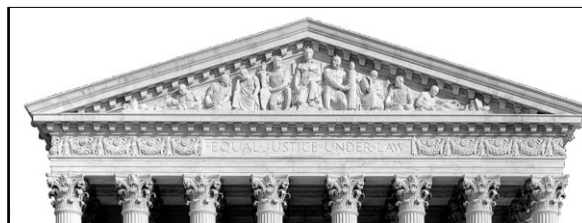

Resim 3.7. Polonya Yüksek Mahkemesi (Marek Budzyński Architekt)

Resim 3.8. Kolombiya Adalet Sarayı (CPJ, 2021)

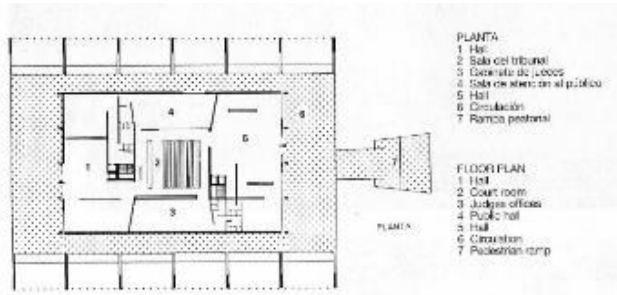
ABD Yüksek Mahkemesinin giriş alınlığının odak noktasında insan sureti ile sembolize edilen özgürlük tasvir edilmiştir. Bir tahtta oturan Özgürlük, Düzen ve Otoriteyi temsil eden figürler tarafından korunur. Stilize edilmiş bu karakterlere, 1921-1930 yılları arasında Baş Yargıç olan William Howard, ABD Güzel Sanatlar Komisyonu'nu kurmak için yasa çıkaran Senatör Elihu Root, binanın mimarı Cass Gilbert, Yargıtay Binası Komisyonu Başkanı Başyargıç Charles Evans Hughes, alınlıktaki figürlerin heykeltıraş sanatçısı Robert Aitken, 1801-1835 yılları arasında Baş Yargıç olan John Marshall figürleri eşlik etmektedir (Resim 3.9.).

Resim 3.9. ABD Yüksek Mahkemesi a. giriş b. alınlık detayı (Supreme Court of the U.S.)

Benzer bir diğer örnek ise Hollanda Yüksek Mahkemesinde görülmektedir. Yapının ana cephesinin önünde 19. yüzyılın Hollandalı hukuk bilginlerini temsil eden altı heykel yer alır. Heykellerin arkasındaki şeffaf cepheden lobinin iç duvarına büyük paslanmaz çelik harflerle yazılmış, Yüksek Mahkeme'nin Latince sloganı “*Ubi Iudicia Deficiunt Incipit Bellum*” (Adalet yetersiz kalırsa silahlı mücadele başlar) yer almaktadır (Resim 3.12.).

Brezilya Yüksek Mahkemesi cephe tasarımında öne çıkan bir giriş tanımı bulunmamakla birlikte meydana bakan cephe törensel amaçlı, arka cephesi yargı personeli girişi, yan cephe ise kamu girişi olarak kullanılmaktadır. Törensel giriş yapının cephesi yerine geniş ancak alçak bir rampa ile tanımlanmıştır (Şekil 3.3.; Resim 3.10.). Benzer biçimde Hollanda Yüksek Mahkemesi, Yeni Zelanda Yüksek Mahkemesi, Alman Federal Anayasa Mahkemesi binalarının da vurgulanmış bir girişleri bulunmamaktadır (Resim 3.11; Resim 3.12.; Resim 3.13.). Bu yapılara komşu oldukları kentsel güzergâhlara açılan yalın kapılar ile erişilmektedir. Yirmi birinci yüzyıla ait bu yapıların tasarım kriterleri adalet, yargı ve hukuk kavramlarını; heybetli bir anıtsallık yerine erişilebilir ve şeffaf bir imajla tanımlamak olmuştur. Yapıların formu, malzemesi gibi birçok tasarım ögesine yansıyan bu kriterler dolaysız ve sade girişlerinde de gözlemlenmektedir.

Şekil 3.3. Brezilya Yüksek Mahkemesi planı (Wikiarquitectura)

Resim 3.10. Brezilya Yüksek Mahkemesi önünde Themis heykeli (Wikiarquitectura)

Kamu yapılarında giriş; iç ve dış, kamusal ve özel alanları tanımlayan bir eşiktir. Bu nedenle 2. bölümde de belirtildiği gibi cephe, binanın kaidesi ve basamaklar, saçak, yarı açık/kapalı alanlar, kolonadlar, giriş holü, galeri, yönlendirme, anıtsal merdivenler gibi farklı yapısal elemanları kapsamaktadır.

Resim 3.11. Yeni Zelanda Yüksek Mahkemesi giriş (Tetrattech, 2019)

Resim 3.12. Hollanda Yüksek Mahkemesi a. ön cephede hukukçu heykelleri (Arkitera); b. giriş cephesi (Guerra)

Resim 3.13. Alman Federal Anayasa Mahkemesi girişi (German Law Journal,2020)

Yargı mekânlarında da erk ve erkin mekânı ile halk ve gündelik yaşamı ayarıştıran bir eşik olarak kurgulanan (örn. İsrail Yüksek Mahkemesi) giriş alanları tasarlandığı gibi kamusal alandan yargı mekânı giriş alanına geçişin fiziksel veya görsel engellere takılmadan pürüzsüz şekilde sağlandığı (örn. Hollanda Yüksek Mahkemesi) örneklerde bulunmaktadır.

Bu anlamda iki farklı konumu temsil eden merdivenler de birleştiren veya ayıran bir geçiş elemanı olabilir. Yargı mekânlarının (Almanya Federal Mahkemesi veya Polonya Yüksek Mahkemesi gibi) çağdaş örneklerinde anıtsal merdivenler ve yükseltilmiş yapı kütleleri yerine yargı işlevini toplumun dâhil ve hâkim olduğu bir faaliyet alanına “indiren” hemzemin girişler ve kütlelerle tasarlandığı görülmektedir. Hintli mimar Balkrishna Doshi, Chandigarh Meclis ve Yüksek Mahkeme binalarında, bulunmayan heybetli merdivenler için; “demokrasilerde binalar yüksek kaideler üzerinde konumlanmazlar” demek istercesine doğrudan zemine oturtulmuş olduklarını belirtmiştir (Kemme akt. Tanner ve Jay, 2011). Yapı elemanlarının kendisi kadar anıtsal merdiven örneği gibi yokluğu da iletmediği mesajları belirlemektedir. Mekânlara geçişi simgeleyen bir diğer öğede cephelerdir. Görsel erişim ya da imgesi malzeme ile sağlanabildiği gibi fiziksel erişimde açık-yarı açık ve kapalı formlarla oluşturulmaktadır. Buna ek olarak iç mekândaki erişim giriş holünün yönlendirmeyi sağlayan nitelikleri ile tanımlanmaktadır.

Kilit mekanlar: giriş holü, dolaşım, duruşma salonu

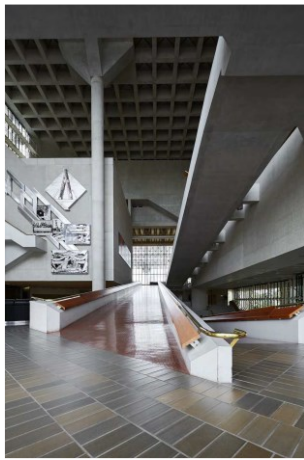
Giriş holü genel olarak yapının ana işlev mekânı olan ana mahkeme salonuna doğrudan erişimi sağlamaktadır. Heykelsi bir merdiven veya açık rampa ile odak noktası oluşturularak dikeyde yönlendirme sağlayan örneklerin yansıra giriş holünde genişleyen bir alana veya giriş kapısı karşısına yerleştirilen hemzemin mahkeme salonlarının bulunduğu farklı örnekler görülmektedir.

Chandigarh Yüksek Mahkeme binasının girişi olarak düşünülmüş renkli dev payandaların arasından yarı açık bir giriş holü işlevi gören porticoya geçilir (Resim 3.14.). Ancak mahkeme salonları blokları arasında bulunan *portico*, aynı zamanda binanın arkasında bulunan ve dikey sirkülasyonu sağlayan rampaya geçiş yoludur (Grindrod, 1956: 295). Bu alanın bir bekleme alanı gibi işlediği; avukatların, *porticoda* duruşma öncesi müvekkilleri ile dosyalarını tartıştığı belirtilmiştir (Högner, 2011). Bu rampa, kullanıcı hiyerarşisine ve güvenliğine dayalı bir iç dolaşım sistemi yerine, bir organizma olarak yapının, dışlanmış ve tekil bir dağıtım elemanından ziyade; insanların dinamik ve sürekli hareketi ile görülebilen (yargı idaresi içinde) bir dizi yayılma işlevinden oluşmasını sağladığı ifade edilmiştir (Gans, 2006). Rampanın, çalışanların el arabaları ile dosyaları bir yukarı bir aşağı taşıdıkları üst katlardaki ofislere çıkan mimari bir gezinti aracı gibi işlemektedir (Högner, 2011).

Benzer biçimde Avustralya Yüksek Mahkemesi de giriş holü de tüm kütleyi dolaşan rampa

sistemi ve galeri ile tanımlanan bir hacimdir. Açık rampa sistemi ile giriş holü tüm mekânlara görsel erişim sağlamaktadır. Kütle boyunca devam eden rampa tüm mekânı kullanıcıların görsel deneyimine açarken mekânlar arasında kinetik bir süreklilik oluşturmakta, işlevlerine göre bölümlere ayrılan hacimler arasında görsel akışkanlığı sağlamaktadır (Kringas, 2017).

Kanada Yüksek Mahkemesinde; ana giriş, mahkeme salonları ile çevrelenmiş olup yüksek pencereler ile sağlanan doğal ışık ile yargının şeffaflığını vurgulanmak amaçlanmıştır. Giriş holü tüm trafik akışının sağlandığı alan olarak düzenlenmiş olup ana mahkeme salonuna giden büyük merdiven ise alanın odak noktasıdır (DesBaillets, 2018).

Resim 3.14. Chandigarh Yüksek Mahkemesi rampası a. (Basheer, 2016); b. (Pare, 2012)

Güney Afrika Anayasa Mahkemesinde de benzer biçimde giriş holü ana mahkeme salonuna yönlendirmeyi sağlayan ve şeffaflık algısını oluşturan camlarla çevrili mekân olmakla beraber bu alanın odak noktası yerel toplumda ağacın altında gerçekleştirilen yargılama geleneklerine (*Justice under a tree*) referans oluşturan sembolik bir ağaç figürüdür.

Mahkeme salonu, yüksek mahkemelerin işlevsel merkezi olarak yapının kalbinde yer alır. Yapılarda farklı kullanımlarda ve boyutlarda toplantı kurul ve duruşma salonu yer alabilir ancak divan salonu olarak anılan ana mahkeme salonu yüksek mahkemelerin temelini oluşturur. Meclis yapılarının ana toplantı salonu gibi yüksek mahkemelerin divan salonu da anlam ve işlev olarak aynı önemdedir. Bu nedenle mahkeme salonları; form, kütle hareketi, malzeme ve yüzey nitelikleri ile farklılaşarak yapının işlevini vurgulamakta ve görsel erişime sunmaktadır.

Mahkeme salonlarının biçimsel olarak farklılaşmasının yanı sıra yapı içinde konumlandırılması da farklı mesajlar içermektedir. Kolay ulaşılabilir bir alanda

konumlandırılan örnekler olduğu gibi mahkeme salonuna erişimin bir ritüel olarak düzenlendiği tasarımlarda bulunmaktadır. Mahkeme salonlarının plan şeması, iç mekânda farklı rollerdeki kullanıcıların konumları ile malzeme, renk, ışıklandırma tercihleri gibi düzenlemeler ise yargının işleyişine ilişkin en önemli mesajları veren tasarım prensipleridir.

Mahkeme salonları yargılama prosedürü kadar yargı erkine dair ilettikleri mesaja göre de biçimlenmektedir. Örneğin Japonya’da mahkeme salonlarının düzeni, sanıkların gözetimini ve korunmasını vurgulayan basit bir tasarımı temsil ederken Amerika’da mahkeme salonu katılımcılarının hiyerarşisine ve statüsüne odaklanan dramatik ve tiyatral bir düzeni destekleyen kurguya sahiptir (Hanson, 2011).

Mahkeme salonu, konuşmacının inandırıcılığı ve yaptığı açıklama hakkında değerlendirmelerde konum, görüş çizgisi ve akustiğin kritik olduğu bir sahneye dönüştürülür (Fischer-Taylor, 1993). Mahkeme salonunda bir bölme veya engel oluşturulduğunda, iç ve dış, ayırım veya eşitsizliği işaret etmeye hizmet edebilecek bir karşıtlığa dönüşebilir. Zemin yükseltildiğinde, hiyerarşi ve gücün fiziksel tezahürü olma potansiyeline sahiptir. Kürsünün arkasına bir hükümdarlık arması yerleştirildiğinde, yönetimin tüm yetkisi ve gücünün yargıcın arkasında olduğunu açıkça ortaya koyar (Mulchay, 2013).

Tipik bir mahkeme salonunda, yargıç kürsüsü yetkiyi sembolize etmek için bir kaide üzerine yükseltilir. Buna karşılık, halk, davaların sonucunu etkilemede görece sınırlı güçlerini göstermek için yargılama faaliyetinin dışında kalan bir alan tanımlayan bariyerin arkasında yer almaktadır. Dava sürecinde halk seyirci konumundadır. Öte yandan hâkimin dava üzerindeki etkisinin azaltıldığını vurgulama amacıyla kürsünün yargılama alanından kopartılmış, güç ve statü etkisinin hafifletildiği alçak bir platform üzerine yerleştirildiği örneklerde bulunmaktadır (Hanson, 2011). Avukatlar ve tarafların yargıca bakacak şekilde ya da birbirlerine bakacak şekilde konumlandırıldığı iki farklı düzen gözlenmektedir. Hanson (2011), davalının akıbetiyle ilgili bir karara varılmadan önce tarafların sorumlulukları ile yüzleşmeleri için karşılıklı yerleştirildiğini ifade etmektedir.

Mahkeme salonları, kamusal mekân olan giriş alanında veya aynı kotta doğrudan erişim sağlayacak şekilde yerleştirilmektedir. Üst kotlarda ya da giriş alanında erişilmeyen geride kalan alanlarda ise çalışma alanları yer almaktadır. Çalışma alanları hem yargı işlevi gereği mahremiyet gerektiren yarı özel mekânlar olmasından hem de yargı mensuplarının güvenliğini sağlamak amacıyla kısıtlı erişim alanları olarak düzenlenmektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra tasarlanan yüksek mahkemelerin duruşma salonlarında aydınlık ve şeffaflık algısının ön plana çıkarıldığı görülmektedir (Resim 3.15.). Mahkeme salonlarında çatı ışıklığı, üst kotta düzenlenen pencere açıklıkları veya tamamen cam yüzeyler hem doğal ışığın oluşturduğu ferah ve güvenli bir ortam hissine hem de yargının aydınlıkla tanımlanan açıklık, şeffaflık niteliklerine katkı sağlamaktadır. Doğal ışığın yanında, ahşap ve açık renk malzemelerin kullanımıyla doğal, refah ve rahat bir ortam kurgusu oluşturmaktadır. Ayrıca yargıç kürsülerinin yüksekliklerinde vurgunun zayıflatıldığı görülmektedir. Ancak yüzyılın ilk yarısında yapılan Kanada, Amerika, Hindistan gibi yüksek mahkemelerin duruşma salonlarında yargının şeffaflık ve güvenliğini temsil eden bu niteliklerin henüz tasarıma yansımamıştır.

Resim 3.15. Yüksek mahkeme salonlarına örnekler a. Japonya Yüksek Mahkemesi (Supreme Court of Japan); b. Almanya Anayasa Mahkemesi (BVERFG); c. Avrupa Adalet Divanı (Fessy)

3.3.2. Mekânsal pratikler: mimarlar, ritüeller vd.

Mekânı kurma ve kullanma biçimine ilişkin süreci ve yaklaşımı tanımlayan mekânsal pratikler; projelendirme süreci ve mekânsal deneyimler olarak

iki temel bileşen altında ele alınabilir. Bu bağlamda yüksek yargı mekânlarında; tasarımcı, sürece dâhil olan kurumlar, törenler ve farklı etkinlikler üzerinden mekânsal pratiklerin anlamları okunabilir.

Hollanda Yüksek Mahkemesi (KAAN Architecten), Güney Afrika Anayasa Mahkemesi (OMM Design Workshop and Urban Solutions), Strasburg Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Richard Rogers), Polonya Yüksek Mahkemesi (Marek Budzyński ve Zbigniew Badowski), Uluslararası Ceza Mahkemesi (Schmidt Hammer Lassen Architects), İsrail Yüksek Mahkemesi (Ada Karmi-Melamed ve Ram Karmi), Avustralya Yüksek Mahkemesi (Edwards Madigan Torzillo - Briggs / EMTB) binaları, yirminci yüzyıl başından günümüze kadar inşa edilen yüksek mahkeme yapıları içinde yarışmayla elde edilen örneklerdendir.

Court of Justice of the European Communities - Dominique Perrault, Singapur Yüksek Mahkemesi - Foster and Partners, Pakistan Yüksek Mahkemesi - Kenzo Tange ve Shin Toki, Hindistan-Punjab Yüksek Mahkemesi - Le Corbusier ve Brezilya Federal Yüksek Mahkemesi- Oscar Niemeyer örneklerinde de mimari proje için küresel ölçekte çalışmaları ile öne çıkan mimarlar tercih edilmiştir.

Yüksek Mahkeme binalarının tasarımı için mimarın seçiminde diğer bir yöntem ise doğrudan görevlendirilmedir. Bu önemli yapıların projelendirilmesi için tercih edilen mimarların gerek yargı mimarisinde tecrübeli gerekse önemli kamu yapılarının projelerinde çalışmış olduğu görülmektedir. Alman Federal Anayasa Mahkemesini tasarlayan Mimar Baumgarten, savaşta hasar gören Rieschstag (Parlamento) binasının 1960'lı yıllarda yürütülen restorasyon çalışmalarının öncülüğünü yapmıştır. Kanada Yüksek Mahkemesi binası; Quebec Temyiz Mahkemesi binasını, Gatineau'daki Devlet Basım Bürosunu ve Montréal Üniversitesi'ni tasarlayan Mimar Ernest Cormier tarafından tasarlanmıştır. Cass Gilbert, Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkeme binasından önce Minnesota, Arkansas ve Batı Virginia Eyalet Meclislerini tasarlamıştı.

Yeni Zelanda Yüksek Mahkeme projesinde; 1970'lerden günümüze kadar aralarında Parlamento ve Yürütme Kanadı (*Beehive*) binalarının yenilenmesi de olan farklı kamu idari yapısının tasarımında görev almış Warren & Mahoney firması görevlendirilmiştir. Bu önemli binanın tasarımı için açık ya da davetli bir yarışmanın olmaması mimarlık camiasında eleştirilmiştir. Projeye liderlik eden Adalet Bakanlığı yetkililerinin Yüksek Mahkeme projesi için yarışma yöntemini tercih etmemelerinin sebebi tasarımı paydaşların isteklerine uygun olarak bir süreç içerisinde işbirliği ile geliştirilecek ekip çalışması ile yürütmek istemeleri olmuştur. Projelendirilme aşaması Adalet Bakanlığı'ndan temsilciler, Yüksek Mahkeme yargı ve idari personeli, mimarlık ofisi proje yöneticilerinden oluşan Proje Danışma Grubu (PSG) tarafından yürütülmüş ve tüm süreç kayıt altına alınmıştır (Watson, 2012). Bu sayede sürecin izlenebilir ve şeffaf olması sağlanmıştır.

Yarışmayla, görevlendirmeye ya da “ünlü” bir mimarla çalışma; tercih edilen yöntemin tanımından çok bu sürecin hangi bürokratik pratikler kapsamında yürütüldüğü, yargı mekânının elde edilmesi konusunda algı hakkında daha net bir bilgi veriyor. Mimari projelendirme sürecinde yarışma düzenlenmesi, katılımcı ve şeffaf bir süreci tanımlarken; görevlendirme yöntemi tasarım önerilerinin zenginliğini azaltmakta, mimarın neden tercih edildiği ise muğlak bir alanı işaret etmektedir. Bu muğlak alanın farkındalığı ile devletin

bürokrasi pratiğine karşı eleştirileri önlemek adına kurumsal yayınlarda; tercih edilen/görevlendirilen mimarların, “daha önce tasarladığı önemli yapılar” hakkında bilgilendirme yapılmakta hatta bazen kapsamlı biyografilerle başarılarının altı çizilmektedir.

Diğer bir hususta yerli-ulusal olmanın vurgulanmasıdır. Mimar yabancı ise ona eşlik eden bir ulusal takım-ekip, ya da inşaatın gerçekleşmesinde ulusun katılımı gibi unsurlar mekânsal pratikler içinde öne çıkarılan diğer unsurlar olarak görülmektedir. Ulusal başkent inşaatının bir parçası olan Brezilya ve Chandigarh kentlerinde gerek tasarım gerek inşaat sürecine yerel katılım ve katkının vurgulandığı görülmektedir.

Yüksek yargı mekânlarına ilişkin diğer önemli pratik ise açılış ve temel atma törenleridir. Törenler üst düzey bürokrat ve yöneticilerin katılımı ve geniş çaplı organizasyonlar şeklinde düzenlenmektedir. 1939 yılında yapımına başlanan Kanada Yüksek Mahkemesi binasının temel atma töreni İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth, Vali ve Başbakanın katılımıyla gerçekleşmiştir. Strazburg İnsan Hakları Mahkemesi binasında, 1992 yılında uluslararası ve yerel temsilcilerin katıldığı törende dönemin Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand tarafından temel atılmıştır. Yapımı 1995 yılında tamamlanan binanın açılış töreni ise Václav Havel (Çek Cumhuriyeti Devlet Başkanı), Jacques Toubon (Fransa Adalet Bakanı), Catherine Trautmann (Strasbourg Valisi) ve uluslararası temsilcilerin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Avustralya Yüksek Mahkemesi binası 26 Mayıs 1980’de İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth tarafından ve Yeni Zelanda Yüksek Mahkemesi binası 18 Ocak 2010’da İngiltere Prensi William tarafından büyük bir kamusal törenle gerçekleştirilmiştir. Güney Afrika Anayasa Mahkemesi binasının sembolik atıflarından biri de açılış günü olarak 21 Mart, İnsan Hakları Günü’nün seçilmiş olmasıdır. Benzer biçimde mahkemelerin kuruluş yıldönümleri veya ulusal öneme sahip anma günlerinin de mahkeme binalarında gerçekleştirildiği örnekler bulunmaktadır.

Yargı mekânlarında yargının temsiline ilişkin olmayan farklı aktivitelerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin Hindistan Yüksek Mahkemesinde Bağımsızlık Günü kutlamaları gibi milli törenler, Avustralya Yüksek Mahkemesinde Uluslararası Müzik Festivali gibi kültürel faaliyetler, İsrail Yüksek Mahkemesinde ise yüksek yargıların cenaze törenleri gibi resmi-dini organizasyonların düzenlenmesi yargı mekânlarının toplumsal olaylara dahil etmek için gerçekleştirilen sıra dışı pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Resim 3.15.; Resim 3.16.).

Yargı mekânları gibi meclis yapılarında da görülen farklı bir mekânsal pratikte binaların tanıtımı için düzenlenen turlardır. Bu tanıtım organizasyonları; tarihi bir alan veya müze ziyareti gibi gruplar halinde düzenlenen, rehberler tarafından eşlik edilen, broşürlerin verildiği etkinliklerdir. Müzelerin, “icad edilmiş gelenek” ve “hayali cemaatler”⁸ kavramı açısından incelenen kurgulanmış bir tarihi bellek inşa eden mekânlar olarak değerlendirildiği düşünüldüğünde yargı mekânlarında düzenlenen bu müze ziyaretini andıran programlar farklı bir mekânsal pratiğin ipuçlarını sunmaktadır.

Resim 3.16. Hindistan Yüksek Mahkemesi önünde yapılan 2013 *Independence Day* töreninden görüntüler (Chandigarh High Court)

Resim 3.17. Yüksek mahkeme binalarında farklı mekânsal pratikler a. Avustralya Yüksek Mahkemesinde Canberra Uluslararası Müzik Festivali (Hislop, 2014); b. İsrail Yüksek Mahkemesinde eski Mahkeme Başkanı cenaze töreni (Hadas Parush/Flash90)

3.3.3. Mekânsal söylemler

Mekâna ilişkin söylemler; mimari ürünü anlatan ifadelerin dışında mekânın bağlamının, toplumsal ve ideolojik çerçevesinin, kurumsal mesajlarının nasıl tanımlandığını ve sunulduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede yapıyı tasarlayan mimarın, siyasi bir figürün ya da kurum otoritesinin proje hakkında hangi ifadeleri kullandığı, hangi ortamda bilgi

⁸ Bkz. Anderson, B. Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması.; Hobsbawm, E. J. Geleneğin İcadı.

aktardığı kadar bir bilgi sunup sunmadığı da önem kazanır. Örneğin İsrail Yüksek Mahkemesinin mimarlarından Ada Karmi-Melamede, yapının mimarisi üzerine *Perspecta* dergisinde bir makale yayınlamıştır ancak Pakistan Yüksek Mahkemesi mimarı Kenzo Tange projesini web sayfasına dahi eklememiştir. Birçok yüksek mahkemenin resmi web sayfasında kurum yerleşkesi tarihinin bir parçası olarak aktarılmakta hatta bazı örneklerde yazılı ve görsel tanıtımı, video, kitap, broşür benzeri araçlarla özel olarak tanıtılmaktadır.

Konum bilgisi; sokak, meydan, yeşil alan ile kurulan geçirgenlik ilişkisi; ölçek ve kentsel imge nitelikleri; yapı alanı, kat yüksekliği, yapı programı ve mekân kapasiteleri gibi niceliksel veriler; yargıçların çalışma alanları, duruşma salonları, kütüphane gibi ana mekânların yerleşim düzeni ve hiyerarşisi; ışık ve iklim kontrolünde tasarım kriterleri; cephede ve iç mekânda malzeme tercihleri; şeffaflık algısı ve doğal ışıkla sağlanan aydınlık etkisi ile yargının şeffaflık ve erişilebilirliğinin temsili; hukuk metinleri veya heykellere ilişkin açıklamalar mimarlık ofislilerinin ve başta kullanıcı idare olmak üzere resmi kaynakların yapılar ile ilgili sunduğu kısa bilgilendirme metinlerinin ortak noktasıdır. Bu ortak bilgilerden farklı olarak mimarların ve kurumların yapıyı tanımlarken ve tasarıma ilişkin açıklama yaparken kullandığı ayırt edici yönleri bulunan mekânsal söylemler aktarılmıştır.

Yeni Zelanda Yüksek Mahkemesinin tasarımcısı olan Warren & Mahoney Mimarlık Ofisi ve Kurumun, mahkeme binası için yapının tasarım süreci ve kullanıcı istekleri, eski ve yapı ile ilişkisi, cephe tasarımı ve ana duruşma salonu tasarımının yerel kültürle bağlantısı gibi farklı konuları içeren birbirine paralel olan açıklamaları bulunmaktadır. Kullanıcı idare ve ilgili kurumların tasarım sürecine resmi bir heyet olarak dahil olması, tarihi sürekliliği ve mekânın bağlantısı ile yerel kültüre ilişkin referansları mimari tasarıma ilişkin açıklamalar kapsamlı olarak aktarılmamıştır. Süreç, tarih ve kültürel faktörlere ilişkin konuların ifade edilmesi Yeni Zelanda Yüksek Mahkemesi örneğinde yargının mekânsal temsilde meşru, yerleşik, köklü, kapsayıcı kaynakları imgeleyen bir mekânsal söylem oluşturmaktadır.

Güney Afrika Anayasa Mahkemesi OMM Design Workshop kısa ancak tasarım stratejisinin farkını aktaran bir metin sunmuştur. Bu açıklamada eski hapisane alanı ile kurgulanan mahkeme yapısını bir toplum merkezi olarak kurguladıklarını; tasarımı iç yollar, teraslar, avlular ve bahçeler ağıyla birbirine bağlanan bağımsız binaların oluşturduğu bir yerleşke olarak ele aldıkları ve proje sürecine; kapılar, seramikler, armatürler gibi farklı elemanların tasarımı ile birçok kişiyi dâhil ettiklerini belirtmişlerdir. Anayasa Mahkemesinin tasarımcısı;

gerek yapının işlevlerinde gerekse tasarım ve üretim sürecinde toplumun dahil olduğunu vurgulayarak yargı ve toplum arasındaki ilişkinin önemini ifade eden bir mekânsal anlatı sunmaktadır. Kurumun yapıya ilişkin açıklamaları tarihi cezaevi arazisi, yarışma süreci ve mekânsal kurguyu aktarmaktadır. Yer seçiminde tarihi cezaevi arazisinin tercih edilmesinde Güney Afrika'nın ırkçı, otoriter bir toplumdaki anayasal bir demokrasiye dönüşümünü dramatize eden, tarafsız bir alan yerine bir direniş simgesini temsil etmesinin önemi vurgulanmış; mekânsal kurgunun diğer mahkemelerden farklı olarak yasaklayıcı değil davetkâr olduğu belirtilmiştir.

İsrail Yüksek Mahkemesi mimarı Ada Karmi-Melamed (1990); tasarımın geçmiş ve gelecek, manevi ve dünyevi olan arasında bir geçiş olarak tarihi Kudüs şehrine referanslarla şekillendiğini ifade etmektedir. Başka bir ifade ile mimar; yargının ilkelerinden ziyade kentin tarihi ve beraberinde dini imgeler ve ritüellere işaret eden bir mekânsal söylem ortaya koymaktadır. Yüksek Mahkemenin mekânsal kurgusu kurum tarafından da aynı dini söylemi içeren ifadelerle aktarılmaktadır. Örneğin revaklı avluda taş zemin ve su kanalı için Tevrat'tan bir bölümler ile açıklama yapılmıştır; “yerden çıkarılan taş ve gökyüzünü yansıtan su, hakikat ve adaletin Tevrat'ta anılan sembollerini temsil eder: Hakikat yerden fışkıracak ve adalet gökten yansıyacak [Mezmurlar-Zebur, 85:11]... ‘Ama adalet sular gibi, doğruluk da sürekli akan bir ırmak gibi aksın’ [Amos 5:24].” Başka bir örnek ise mahkeme salonlarında bulunan çatı ışıklılıkları için yine Tevrat'tan bir alıntı ile kavramsallaştırılmıştır; “Işıklığın dairesel ana hatları, adalet kavramının görsel bir ifadesidir: “Beni adalet çemberlerinde yürütür” [Mezmurlar-Zebur, 23:3].” İslam coğrafyasına özgü mimari öğelerden müşrefiye, kentin tarihi referanslarına gönderme yapan Roma bazilikası gibi örnekler de tasarıma ilişkin detaylar arasında bulunmakla birlikte duruşma salonu kapıları, piramit blok, ana giriş, bekleme alanı hatta yapının dairesel ve düz formları gibi temel yapısal elemanlar ve mekânların tasarımları Tevrat'tan bölümler ile açıklanmıştır. Yapının tamamının dini metinler kaynak gösterilerek şekillendiğini aktaran tanımlamalar yapılmıştır (Yacobi, 2016).

Yargı mekânları, hukuk ve adaleti temsil eden ve çağrıştıran simgelerle donatılırken işlevleri gereği bu yapıların kendiliğinden yargının sembolüne dönüştüğünü kurumsal olarak mimari imajın yargıyla kaynaştırıldığı görülmektedir. Bu kurum ve mimari ile sembolleştirildiği durumun izlendiği pratikler meclis yapılarında da gözlenmektedir. Mimari yapının kurumsal kimlik olarak öne çıktığı en belirgin örnek logo kullanımıdır. Yapının genelde giriş ve/ya ön cephesi soyut, sadeleştirilmiş ve stilize edilmiş çizgilerle ifade edilerek kurumsal bir logoya

dönüştürülür (Şekil 3.4.). Bu logo, kurumun arması ile her türlü basın ve yayın aracında kurumu "hatırlatıcı" bir unsur olarak yer alır.

Şekil 3.4. Yüksek Mahkeme logolarından kurumların mimari ile sembolleştirildiği örnekler (Brezilya, Kazakistan, İspanya, AİHM, Kolombiya)

3.4. Bölüm Değerlendirmesi

Tarihin farklı dönemlerinde yargı mekânları çok amaçlı alan, çok işlevli yapı, kamusal alanlarda veya yapı komplekslerinde, Yunan peristyle ve heliaia'sı, Roma bazilikasında, tapınaklarda, heyet/kurulların toplandığı alanlarda, yerel yöneticinin konutu içinde tanımlanmış ve oradan da idare binasına ve işleve özel yargı mekânlarına uzanan süreçte yaklaşık son iki yüz yıldır işleve özel mahkeme binaları olarak hizmet vermeye başlamıştır.

İşleve özel yargı mekânlarının özelleşmesi yakın bir gelecekte gerçekleşmiş olsa da, tarihin farklı dönemlerinde ve farklı medeniyetlerde hukuk, adalet ve yargıya ilişkin mekânların, bu kavramlara yüklenen anlamı ve hukukun işleyişini temsil ettiği görülmektedir. Bu yapılar sadece bina ölçeğinde değil bulundukları çevre ve yerleşim (kent) ile ilişkisinde de bu anlam kapsamında değerlendirilmiştir. Bazen kamusallığın ön plana çıktığı, bazen merkezi konumlanma ile ifade edilen yaklaşımların, çoğu zaman kentin önemli bir parçası olduğu hatta kentsel mekânın odağı ve şekillendiricisi olduğu görülmektedir.

Yargı mekânları özelleşmiş yapılar olarak mekânsal özelliklerinin (mimari ve kentsel) çalışma konusu olması, yakın tarihte ve küresel ölçekte ivme kazanmıştır. Konu üzerine henüz kapsamlı bir literatür bulunmamakla birlikte, bu yeni çalışmalarda yargı mekânları; hukukun ilkeleri, yargının işleyişi, erişilebilirliği, ulaşılabilirliği, şeffaflığı, temsil gücü kapsamında ele alınmaktadır. Mekânsal nitelikleri açısından bu özellikler gerek duruşma salonu, bina içi dolaşım ya da cephe özellikleri gibi alt ölçeklerde gerekse bina oturumu,

yakın çevresi ve kentle ilişkisi bakımından üst ölçekte çalışmalara konu olmuştur.

Tarihin farklı dönemleri ve coğrafyalarında yargının adilliğinin bir göstergesi olarak pazar alanı, ibadet mekânı, kentin odak noktası gibi kamusal, merkezi ve erişilebilir mekânların seçildiği görülmektedir. Çağdaş hukukla birlikte yargının bağımsızlık, tarafsızlık ve şeffaflık ilkeleri tanımlanması ile bu unsurlar yargının mekânsal temsilinin bir parçası olmaya başlamıştır. Konumları ile farklı nitelikleri vurguladıkları görülmektedir. Tarihi bir lokasyonla ilişkisi geçmişle kurulan bağın bir göstergesi, yönetim yapıları ile ilişkisi hiyerarşik düzenin göstergesi olduğu görülmektedir. Şeffaflık ve açıklık ilkesi çerçevesinde; yargı mekânlarının tasarımını malzeme kullanımında hafiflik algısına, kütlelerin insan ölçeğinde değerlendirilmesine, merdiven ve giriş gibi yapısal elemanlarında sadeleşmeye yönlendirmiştir. Yüksek mahkemelerin odağı olan divan/kurul/mahkeme salonlarında da benzer tercihlerin yanı sıra hâkim kürsülerinin ihtişamlı yüksekliklerinin göz hizasına indiği görülmektedir. Kadim hukuk metinleri, önemli hukuki şahsiyetler ya da mitik figürler aracılığıyla yargının meşruiyetini geçmişten alan kökenleri olduğunu işaret etmek amaçlanmaktadır. Ayrıca ülkenin demokrasi ve bağımsızlık sembolleri olarak gösterilen yüksek mahkemeler hem resmi hem de kamusal etkinliklerin merkezi olarak kullanılmaktadırlar. Bu yapıların elde edilme sürecinde yarışma düzenlenmesi veya uluslararası tanınırlığıyla öne çıkan tasarımcı tercihleri ile yargı mekânlarının tanıtımı yapılmaktadır. Mimarlar veya resmi kurumlar tarafından tasarımlara ve yapılara ilişkin açıklamaların ortaya koyduğu en belirgin söylem şeffaflık ve erişilebilirlik üzerinedir. Buna ek olarak aktarılan diğer bilgiler birkaç örnek dışında genel olarak yargının mekânsal temsiline önem verildiğini belirtmek adına ortaya konan tanımlamalardır.

Mekânsal imge, söylem ve eylemleri yargının ilkelerine ilişkin göstergeler taşıyan mekânlardan farklı olarak dini, etnik, yerel, tarihi kimlik unsurlarının sembolleştirildiği yüksek mahkeme örnekleri de görülmektedir. Buna ek olarak siyasi aktörler veya yargı mensuplarınca yapının tasarlanan niteliklerine müdahale ile mekânda hiyerarşi ve itibar tanımlarını dönüştürdükleri uygulamalar bulunmaktadır.

Bu inceleme çerçevesinde devlet erkinin mimarlık kültürünü yüksek mahkemelerin mekânsal imge, söylem ve pratiklerinde; ilkelere işaret eden göstergeler, kimlik unsurlarına dikkat çeken göstergeler, statü kurgularını tanımlayan göstergeleri ile ifade ettiği görülmüştür. Türkiye’de yüksek yargı mekânlarının analizi bu tespitler ışığında çözümlenecek olup Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay binaları ele alınacaktır.

4. TÜRKİYE’DE YÜKSEK YARGI SİSTEMİ VE YARGI MEKÂNLARI İLİŞKİSİ

Bu çalışma çerçevesinde incelenen yüksek yargı kurumları Anayasa’nın 145. Maddesinde Yüksek Mahkemeler başlığı altında; Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesi olarak tanımlanmıştır. Ancak Ankara Hükümetinin kuruluşu olan 1921 yılından bu yana Anayasamızda birçok değişiklik yapılmış, bu kapsamda yüksek mahkemeler ve yargı sisteminin işleyiş mekanizmaları da yeniden tanımlanmıştır. Yargı sisteminin farklı dönemlerde devlet teşkilatındaki konumunu tanımlamak yargı mekânının bağlamı içinde ele alınması açısından önemlidir. Bu nedenle temel ilkeleri ile yargı teşkilatının ve yüksek mahkemelerin tanımını Anayasa kapsamında nasıl değiştiği açıklanacaktır.

Bununla birlikte Cumhuriyetin kuruluşundan günümüzde geçen yüz yıllık süreçte farklı sosyo-politik dönemlerde inşa edilen yargı mekânlarının dönemin bağlamında inceleyebilmek için Başkent Ankara’nın yönetim merkezi ve kamu idari yapılarının yüz yıl içinde geçirdiği değişim siyasi ve sosyo-ekonomik kırılmalarla farklılaşan mekânsal pratikler, söylemler ve imgeleri ile bir arka plan incelemesi olarak aktarılacaktır.

Siyasi iktidarın; ideolojik yaklaşım, ekonomi politikaları ve kurumsal yapılanması ile devletin mimarlık kültürünü hangi araçlarla ve ölçüde belirlediğine ilişkin bu arka plan çalışması ardından; Türkiye’de yüksek yargı mekânları işleve özel olarak tasarlanmış ve inşa edilmiş ilk Yargıtay Başkanlığı binası (Clemens Holzmeister-1935), Danıştay Başkanlığı binası (Telei-Sisa Mimarlık-1969/1978), Anayasa Mahkemesi binası (Mono Mimarlık-2009) ile yeni Danıştay Başkanlığı (Cem Açikkol-2012) ve yeni Yargıtay Başkanlığı (Sönmez Mimarlık-2021) binaları üzerinden kapsamlı olarak incelenecektir.

4.1. Arka plan: Başkent Yönetim Merkezi ve Yüksek Yargı Sistemi

27 Aralık 1919 günü Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara’ya gelmesi ile başlayan Ankara’nın başkentlik öyküsü, 23 Nisan 1920’de İttihat ve Terakki Cemiyeti binasında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılması ile fiili duruma dönüşür. Ankara Hükümetince, 1921 Anayasa’sı olarak da bilinen 23 maddeden oluşan kısa, katı ve “çerçeve” niteliği ile tanımlanan Teşkilat-ı Esasiye hazırlanarak 20 Ocak 1920’de kabul edilmiştir. Bu anayasa yasama, yürütme ve yargı erkinin tek elde toplandığı kuvvetler birliğine dayanan ve bu yetkileri meclise devreden bir sisteme dayanmaktaydı. “Teşkilât-i Esâsiyye Kanunu’nda idarenin yargısal denetimine

ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Esas olarak TBMM'nin oluşumunu, görevlerini ve ayrıca idarenin mülkî bölümlenmesini düzenlemekle yetinmiş fakat genelde yargı erkine, özelde ise yürütme erkinin eylem ve işlemlerinin denetlenmesine ilişkin hiçbir hükme yer vermemiştir” (Günday, 2003: 44 akt. Çora, 2015: 177-178).

Kurtuluş Savaşı yıllarını kapsayan bu dönemde Ankara'da hem hükümetinin kuruluşu ve hem kentsel mekânın oluşumu zorlu koşullarda seyretmiştir. Bu nedenle kamu idari kurumları büyük ölçüde mevcut yapıları kullanmışlardır. Bu dönemde; 1920 tarihinde TBMM Hükümeti tarafından Temyiz Heyeti oluşturulmuş, düşman işgali altında olan İstanbul'a evrakların gönderilememesi nedeniyle önce Sivas hükümet konağında faaliyetlerini sürdürmüş 1923 tarihli yasa ile Temyiz Mahkemesi olarak tanımlanan Yargıtay, Sivas'tan Eskişehir'e taşınmıştır.⁹

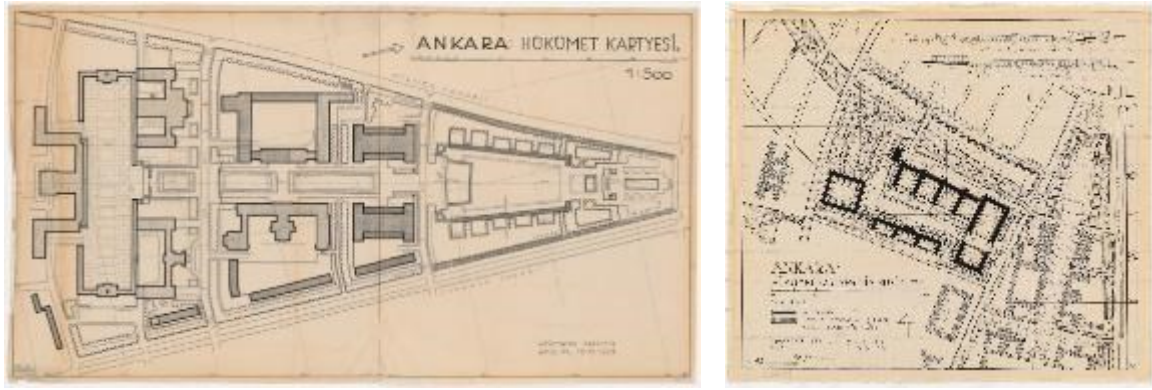
24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması sonrası İstanbul işgali sona ermiş ve 13 Ekim 1923'te Ankara'nın başkentliğini belirleyen tek maddelik "Türkiye Devleti'nin makam idaresi (başkenti) Ankara şehridir" yasa tasarısı kabul edilmiştir. Bu dönemde Başkentin plan çalışması öncesi Ulus ve Yenışehir arasında ikili yönetim merkezi ve dağınık bir yerleşimin olduğu, mevcut teknik kadronun Osmanlı döneminde yetişmiş kişilerden oluşmasının da etkisiyle mimari de henüz Osmanlı mirasının devamı niteliğinde tasarımların sürdürüldüğü bir yaklaşım söz konusudur.

Cumhuriyetin ilanından sonra yeniden düzenlenen 20 Nisan 1924 tarihli Anayasa ise yasama, yürütme ve yargı erkelerinin tanımını yapmakta, yargı erkinin bağımsız mahkemelerde olduğunu belirtmektedir. Ancak yasama ve yürütme erkini mecliste olduğu kuvvetler birliğine dayalı Meclis hükümeti sistemini kurmaktadır. Bu dönemde kanunlar kapsamında henüz bir yüksek mahkeme tanımı bulunmamaktadır. Yargıtay üst mahkeme (Temyiz Mahkemesi) konumunda yetkilendirilmiş iken Danıştay (Şura-yı Devlet) görevleri ve teşkilatı, bir danışma kurulu niteliğinde yasama ve yürütme organlarının bir parçası olarak düzenlenmiştir.

Ankara'nın ilk plan çalışması olan 1924 tarihli Lörcher Planı'ndan uygulama zorlukları nedeniyle daha sonra vazgeçilmiş ancak geçen süre zarfında uygulamaya konulan kısmı

⁹ Sivas Temyiz Heyetinin görev yaptığı bina bugün mevcut değildir. Eskişehir Temyiz Mahkemesinin çalıştığı Töre Sokağındaki bina yıkılarak yerine Adalet İlkokulu yapılmıştır. Ancak binanın müracaat veya nizamiye kısmı korunarak müze olarak kullanılmaktadır. (Yargıtay)

1928 yılında davetli bir yarışma ile elde edilecek Jansen Planı için altlık oluşturmuştur. Jansen Planı kararlarına göre kent, kuzey güney ekseninin doğu batı ekseni ile kesiştiği noktada bulunan Yenişehir’de “Vekâletler Mahallesi”, “Bakanlıklar Sitesi” veya “Hükümet Kartiyesi” olarak anılan yönetim merkezi¹⁰ ile şekillenmiştir (Şekil 4.1.). Anayasa ve kanunlar kapsamında üst mahkeme olarak tanımlanan Yargıtay yönetim merkezi içinde konumlanmış ve 1935’te kurum için tasarlanan binaya taşınmıştır. Ancak o dönemde bir kurul olarak görev yapan Danıştay’ın kurumsal örgütlenmesi olgunlaşmadığından yönetim merkezinde kendine ait bir bina tahsis edilmemiş, Başvekalet için tahsis edilmiş bir binada faaliyet göstermiştir.

Şekil 4.1. Herman Jansen Planı a. Yenişehir Hükümet Kartiyesi planı (Jansen, 1935); b. Bakanlıklar Sitesi genişletme projesi, 1938 (Jansen, 1938).

Başkent’in planı yarışma ile elde edilmiş olmasına rağmen, yönetim yapıları için bu yöntemle başvurulmamıştır. Ülkede mevcut teknik kadro yetersizliği ve deneyim eksikliği nedeniyle hem projelendirme hem eğitim için yabancı mimarlar davet edilmiş olup yönetim merkezi yapıları için Avusturyalı mimar Clemens Holzmeister görevlendirilmiştir. Bu dönemde, planda Y.M.’nin bir parçası ve tamamlayıcısı olarak belirlenen TBMM için ayrıca davetli bir yarışma düzenlenmiştir. 1938 yılında sonuçlanan yarışmada Clemens Holzmeister’in projesi birinci seçilmiştir. Binanın yapımına hemen başlanmış ancak politik ve ekonomik nedenlerle 1962 yılında tamamlanabilmiştir (Alpagut, 1999: 55).

60’lar hem kamu yapıları hem yargı sistemi açısından bir kırılma dönemini belirlemektedir. Türkiye Cumhuriyeti, 1961 Anayasasının kabulü ve yürürlüğe girmesine kadar kuvvetler birliğini benimseyen 1924 Anayasası ile yaklaşık otuz altı yıl idare edilmiştir. 1924

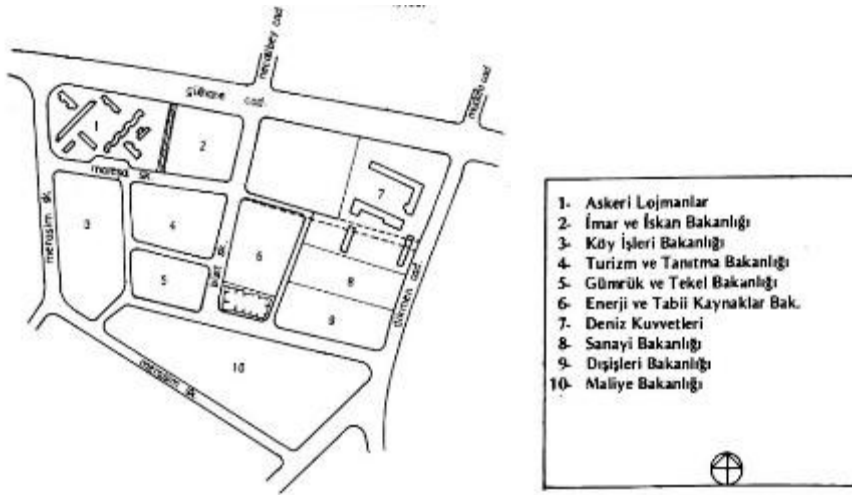
¹⁰ Kısaca Y.M olarak ifade edilecek.

Anayasasının 1960 yılına kadar yürürlükte olması ile geçen süre zarfında, devletin erkleri arasında dengede, Meclis baskın konumdadır. Buna ek olarak 1924 ve 1930 yıllarında çok partili sisteme geçiş için başarısızlıkla sonuçlanan denemelerde, rejimin demokrasi uygulamasını henüz tam anlamıyla gerçekleştiremediğini göstermektedir. Atatürk'ün ölümü ve II. Dünya Savaşı, ülke siyasi gündeminde çok partili siyasi rejime geçişi 1950'ye ertelemiştir.

Aradan geçen 23 yıllık süreden sonra 14 Mayıs 1950 seçimleri ile (Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının, Demokrat Partiye geçmesiyle sonuçlanan) çok partili sisteme geçiş sağlanmış ancak kısa süre sonra halen yürürlükte olan Anayasa'da "iktidarı denetim mekanizmalarının eksikliği" sebebiyle 1924 Anayasa'nın bu sistemi uygulamak için "elverişli" olmadığı anlaşılmıştır. Bu eksiklik ülkenin siyasi arenasında büyük "bunalımlara" sebep olmuştur. "Bunalım giderek öylesine aşılmaz boyutlara ulaştı ki 'gerçek demokrasiyi getirme' amacı ile Cumhuriyet tarihinin ilk askeri müdahalesini"nin gerçekleşmesine sebep olmuştur. Bu askeri müdahale sonucu hazırlanacak (1961 Anayasası olarak anılan) yeni Anayasa ile kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan parlamenter sistem getirilmiş, başta yüksek yargı kurulunun kurulması ile yargı erki tam bağımsızlığa kavuşmuş ve yasama organlarının işlemlerinin anayasal denetime tabi tutulması için Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. (Mumcu, 2007: 275-276)

Jansen'in 1938 yılında sone eren anlaşmasını yenilememesi, Atatürk'ün vefatı ile ortaya çıkan kadro değişimleri, II. Dünya savaşı sırasında ve sonrası yaşanan ekonomik değişimlerde Ankara'nın kamu kurumları yapıları inşasının yavaşlaması sürecinde etkili olmuştur (Tekeli İ., 2011: 281-4; Altaban, 1987: 36). İnşasının başlaması bu döneme denk gelen TBMM binası da bu süreçten olumsuz etkilenmiştir. TBMM inşaatı maliyetine eleştiriler gelmiş; binanın kamu yararına bir üniversiteye veya hastaneye dönüştürülmesi konusunda ısrar eden bakanlar olduğu gibi, binanın yıllık bakım maliyetlerinin inşaat maliyetlerini aşacağını belirten politikacılar olmuştur (Demirkol, 2009: 91). Yapının zaman içinde tamamlanan kısımları farklı kurumlarca kullanılmış, 1954 yılında Bağdat Paketi görüşmeleri için inşaatı hızlandırılmış ve 60 darbesi sonrasında yeni kurulacak hükümetin yeni Meclis binasında göreve başlaması talebiyle 1961 yılında büyük oranda tamamlanmıştır. Hiyerarşik bir dizilimi ve kamusal alanı tanımlayan alan çevresinde tasarlanan Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlık binaları inşa edilememiştir. Her ne kadar TBMM ve YM tasarlanan biçimiyle inşa edilememiş olsa da Meclisin yeni binasına taşınması ile yönetim merkezinin kimliği tamamlanmış olur.

1950’li yıllara gelindiğinde, kentin göç alması nedeniyle ihtiyaç haline gelen Başkent Ankara için yeni planlama çalışması 1954 yılında düzenlenen yarışma ile elde edilmiş, yarışmanın birincisi olan Raşit Ubadin ve Nihat Yücel’in hazırladığı proje nazım plan olarak uygulamaya konulmuştur. Ancak Ankara için yapılaşma konusunda, bu dönemden başlayarak uzun bir süre gündemde kalacak öncelikli konu, konut ve gecekondulaşma problemi olmuştur. Bu nedenle takip eden süreçte kamu yapılarının geri planda kaldığı söylenebilir. Bununla birlikte 1955-80 yılları arasında kamu idari yapılarının fiziksel kapasite artışı nedeniyle yönetim merkezinin genişlemesine yönelik Devlet Mahallesi içinde yeni bir yerleşke için plan çalışmaları (Şekil 4.2.) yapılmış ancak ilk girişim DPT’nin gerekli ödeneği onaylamaması nedeniyle (Altaban, 1987: 37), ikinci girişim ise askeri darbe sonucu yönetimdeki değişimler ve sonrasında önerilen yapılaşma bölgesinin askeri kurumlara tahsisi edilmesi ile uygulanamamıştır (Aygen, 1987: 53). Bu nedenle yeni kamu idari yapıları Devlet Mahallesi çevresinde parçalı biçimde konumlanmıştır.

Şekil 4.2. Bakanlıklar Sitesi AMANPB genişleme öneri yerleşim planı, (akt. Altaban, 1987).

1960’larda Ankara’nın kamu yapılarının kentteki konumunu değiştirecek ve bugün Eskişehir Yolu üzerindeki yapılaşma kararlarının temelinde yatan yerleşkelerin yapımı gerçekleşmiştir. Bunlar, kamu bürokrasisindeki değişimlere bağlı olarak kurulan, özerk bütçeli ancak idari yönden bakanlıklara bağlı teknik araştırma ve yatırım kuruluşlarının yapıları olmuştur. T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü (1963), Devlet Su İşleri (1958), Devlet İstatistik Enstitüsü (1958), Devlet Malzeme Ofisi (1975-1978) gibi “yeni kuruluşlar için Eskişehir Yolu üzerinde askeri alandan büyük alanlar ayrılmış ve görkemli kamu yapıları inşa edilmiştir” (Altaban, 1987: 36). Bakanlıklar üçgeni dışında olan Devlet Mahallesi

sınırlarında inşa edilmiş kamu kurumu yapılarının çoğu yarışma projesi ile elde edilmiş olup dönemin imar mevzuatı değişimleri çerçevesinde yüksek katlı yapılar olarak inşa edilmişlerdir. Liberal ekonomi politikalarının da etkisi ile yapı sektörüne giren yeni malzeme ve teknolojiler ile bu yapıların kütlesi, cephe malzemeleri, açıklıklar, yapı yükseklikleri gibi tasarım unsurlarında belirgin değişimler yaşanmıştır. Gerek kavramsal çeşitlilik gerekse 1950'li yıllardan itibaren betonarme, alüminyum ve cam malzemelerin kullanım teknolojisindeki gelişmeler tasarım anlayışında yenilikleri beraberinde getirmiştir. Yeni mimari yaklaşımların kamu yapılarındaki yansıması, çoğunlukla büyük bir programın tek bir prizma içinde sığdırılması (Vanlı, 2006) anlayışı ile gerçekleşmiştir. Dönemin imar mevzuatı süreci ve yapı teknolojilerinden etkilenen bu yapılardan biri de yüksek mahkeme statüsü ile kurumsal özerkliğini kazanan Danıştay Başkanlığı için işleve özel tasarlanan yeni binası olmuştur.

Ülkede çok partili rejime geçiş, liberal ekonomi politikalarının benimsenmesi, planlı kalkınma politikası, yeni Anayasa ile yaşanan siyasi değişimler mimarlık alanında; Mimarlar Odasının kurulması, yeni mimarlık fakültelerinin açılması, İmar Kanunu düzenlenmesi, İmar ve İskân Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve imar ofisleri kurulması, planlı kalkınma politikalarının benimsenmesi gibi kurumsal dönüşümleri tetiklemiştir. Bu dönemde mimarlık ortamını etkileyen önemli politik kırılmalar ve dönüşümlerin Ankara'da kamu resmi kurumlarının yapılaşmasına fiziksel yansımaları ise 80'lerden itibaren daha net biçimde görülmektedir.

1980'ler sonrasında fiziki kapasite nedeniyle zaruri hale gelen yeni yönetim yapıları alanı için Eskişehir Yolu önerisiyle batı ekseni yerleşimi dönemi başlamıştır. 2000'li yılların başına kadar devam eden süreçte kamu idari yapıları içim batı ekseni boyunca yer kapma uğraşı ile geçmiş hatta birçok kamu kurumu farklı kuruluşların hizmet binalarına el koyarak yerleşmiştir. Bu kurumların farklı amaçlarla yapılmış yapılara yerleşmesi, işlevsel gereklilikleri ve temsili değerleri açısından kamu idari yapılarında “mimari kültür” ve mekânın algılanış biçimine dair bir kırılmaya neden olmuştur. HalkBank Genel Müdürlüğü Binası (1983) henüz inşaatı başlamadan Hazine Müsteşarlığınca devralınmış, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) Genel Müdürlüğü Binası (1982) için tasarlanmış olan yapı henüz inşaat aşamasında iken Dışişleri Bakanlığı tarafından alınmıştır. Benzer biçimde Makine ve Kimya Enstitüsü Genel Müdürlüğü binası Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na (1977-1983); PTT Genel Müdürlük Binası Başbakanlığa, PETKİM Genel Müdürlüğü de Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Binasına dönüşmüştür (Özbay, 1987).

80 askeri darbesi etkisi kentsel mekana da yansıyan siyasi alanda yeni bir kırılım yaratmıştır. Yönetim merkezi genişleme alanı askeri kurumlarca işgal edilmiş ve bu işgal süreci sonrasında genelleşmiş ve yayılmıştır. Yönetim yapıları batı gelişim aksında yer arayışına girmişler, buradaki yapı ve arsalara el koymuşlardır. Hasan Özbay'ın ifadesi ile “el koymak” aslında sadece “binayı kaptırmak”, konusunu değil, kent arazisinin işgal edilmesine ilişkin yaklaşımı da ortaya koymaktadır. Ankara'nın bu yeni aksı üzerine tek tek inşa edilen bu kamu yapılarında, yapılaşma olgusu kente yerleşmeyi amaçlayan bir bakış açısından ziyade, değerlendirilen kent arazisinde bir yeri ele geçirme yaklaşımı izlendiği görülmektedir. Bu dönemdeki uygulamalara işaret eden bir diğer örnek Anayasa Mahkemesidir. Kurum için Meclis yanındaki arazide yeni bir bina yapılması planlanmışsa da 80 darbesi sonrasında el konulan Genel İş Sendikası binası tahsis edilmiştir.

Bununla beraber 80 sonrasında yerel yönetimler otopark, çarşı gibi sosyal donatı alanlarına yer bulabilmek için açık alanları tahrip etmeye yönelmiştir (Tunçer, 2019) (Uludağ ve Aycı, 2016). Bu bozum faaliyetlerinden birinin nesnesi olan Zafer Park ise Danıştay hizmet binasının kentle ilişkisini tanımlayan kamusal açık alan olması nedeniyle kentsel hafızada farklı bir gündem oluşturmuş; sonucunda kentsel mekân ve kamu haklarının korunması kavramı Türkiye’de ilk kez hukuki bir zeminde yer bulmuştur.

Son olarak 2000’lerde yaşanan siyasi alandaki kırılma, kamu idari yapılarının kentsel alanda konumlanması ve mimarisinde de bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. İktidarın siyasi çehresindeki değişim, 90’ların ortalarından itibaren hem yerel yönetim hem de merkezi hükümette etkisini göstermeye başlamıştır. 2002 genel seçimleri sonrası yirmi seneyi aşan tek parti iktidarı beraberinde yaşanan ülke genelinde oluşan yapılaşmaya ilişkin yeni faaliyetler ve yaklaşımlar, Ankara kent mekânı ve kamu yapılarını da büyük oranda etkilemiştir. Geçtiğimiz yirmi yılı aşkın süreç içinde yeni kamu yapıları inşaatlarında hızlı bir atış yaşanmıştır. Bu inşaat faaliyetleri farklı çeşitlerde adli yapılar, her ölçekte sağlık yapısı, her düzeyde eğitim yapısı gibi kamu hizmet yapıları; bakanlık, yerel yönetim, genel müdürlük binaları gibi geniş bir yelpazeye sahip kamu yönetim yapıları, tesisleri veya ek binaları ile yine devlet eliyle yapılan (yaptırılan) dini, spor, kültür, sanat tesisleri ve binaları gibi kamusal yapılar (hatta toplu konutlar) da dâhil olmak üzere oldukça geniş bir çeşitliliği kapsamakla beraber il, ilçe, mahalle gibi her ölçekte ve geniş bir coğrafyada tüm ülkede devam etmektedir. Bu inşaat faaliyetlerinin arkasında iki temel sebep bulunduğu söylenebilir; biri hızla değişen teknoloji ve kurum/hizmet yapısına uygun binaları sağlamak iken diğeri ise ekonomik bir faaliyet alanı yaratıyor olmasıdır.

Ankara’da ise son yirmi yıllık zaman diliminde Batı aksına yerleşen kamu binaları yansırı bu eksenden kopmuş ve kentsel odaklarda uzaklaşmış kamu mekânları oluşmuştur. Bunlardan biri devletin en üst temsil makamı olan, tarihselci üslubu, AOC işgali ve maliyeti ile mimarlık gündemini uzun süre meşgul eden Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesidir. Diğer önemli örnek ise Ahlatlıbel, İncek semtinde bulunan Anayasa Mahkemesi Binası ve yapımı henüz tamamlanmış olan Yargıtay’ın yeni yerleşkesidir. Diğer bir yanda ise özellikle Konya Yolu güney eksenini üzerinde ve gerisinde bulunan iş ve ticaret alanında yoğunlaşmış bazıları kiralanmış ofis kulelerinde bulunan kamu kurumları burada yeni bir odak oluşturmuşlardır. Gerek konumları gerekse kentsel arayüzleri nedeniyle kamusal alandan kopartılmış kamu idari yapılarında mekânsal pratiklerde değişmiştir.

Yönetim merkezi ve Devlet Mahallesi’ndeki kamu yapılarında işlev değişiklikleri, yıkım, yenilemeler yapılmıştır. 2007 yılından itibaren özellikle 2013’ten sonra gerek Ankara’da gerek Türkiye genelinde yoğunlaşmış şekilde hem merkezi hükümet hem yerel yönetimin müdahaleleri ile gerçekleşen kamu yapısı ya da kamusal alan yıkımı sadece ilgili aktörler çevresinde değil kamuoyunda da gündem yaratmış çok sayıda yapı ve alan bulunmaktadır (Bkz. Ek-3). Bu yapı ve alanların birçoğu yıkım konusu gündeme gelmeden çok önce kültür varlığı olarak tescil edilmiş ya da hali hazırda kullanımı devam eden yapılarıdır.

AKP, iktidarı sonrasında 2002 yılından itibaren bakanlar, bürokratlar, yerel yöneticiler, milletvekillerince dile getirilen “Selçuklu-Osmanlı” mimari üslubu konusunu; AKP 2014 yılı yerel seçimlerinde Seçim Beyannamesi’nde bulunan “Mimari üsluplar, şehirlerin belirgin tarihi kimliklerine göre uygulanacaktır...” ifadesi ile kurumsallaştırmıştır. Gerek ulusal basında gerek akademik yayınlarda sıklıkla bahsedilen bu yaklaşım “yeni Osmanlı”, “(ideolojik) tarihselci”, “gelenekselci”, “muhafazakâr”, “İslamcı”, “Osmanlı-Selçuklu canlandırmacı”, “yerli-milli” gibi farklı sıfatlarla tanımlanmaya çalışılmıştır.

2007, 2010, 2017 yıllarında gerçekleşen Anayasa değişikliği referandumları ile yargı teşkilatı ve kamu idaresinde yaşanan birçok değişimle beraber iktidar sistem üzerindeki etki alanını belirleyici olmuştur. 2003 yılında gerçekleşen Kanun değişikliği ile TOKİ kamu yatırımlarında işveren konumuna gelmiştir. Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı bağlı hizmet binalarının proje ve yapım işlerini yürütmek için kendi bünyelerinde teknik birimler kurmuşlardır. Bu teknik birimlerin proje elde etme süreçleri ağırlıklı olarak ihale yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. 2011 yılında ise ülkemizde kentsel gelişme politikalarında en üst düzeyde belirleyici rolü olan Devlet Planlama Teşkilatı

kaldırılarak Kalkınma Bakanlığı kurulmuş 2018 yılında ise Kalkınma Bakanlığı kaldırılarak Cumhurbaşkanlığı bünyesinde Strateji ve Bütçe Başkanlığı oluşturulmuştur.

Son Anayasal düzenlemelerle, kamu idaresindeki dönüşümlerin yanı sıra yargı teşkilatında da özellikle yüksek yargı kurumlarının yapısını düzenleyen değişimlere gidilmiştir. Bu düzenlemeler sonrasında daha önce aralarında askeri mahkemelerinde yer aldığı üst derece (yüksek) mahkemeler; Anayasa Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay olarak tanımlanmıştır.

Günümüzde Türkiye’de yargı ilk, ikinci ve üst derece olmak üzere üç kademeden ve anayasa yargısı, adli yargı, idarî yargı ve uyuşmazlık yargısı olmak üzere dört yargı kolundan oluşmaktadır (Çizelge 4.1). Yüksek mahkemeler, yargı teşkilatının en üst kademesi olup; yürütme ve yasama ile birlikte devletin üç erkinden biridir.

Çizelge 4.1. Türkiye’de yargı teşkilatı

Yargı Kolu	Anayasa Yargısı	Uyuşmazlık Yargısı	Adli Yargı		İdarî Yargı	
Üst Derece (Yüksek) Mahkeme	Anayasa Mahkemesi	Uyuşmazlık Mahkemesi	Yargıtay (Temyiz)		Danıştay (Temyiz)	
İkinci Derece Mahkeme			Bölge Adliye Mahkemeleri (İstinaf)		Bölge İdare Mahkemeleri (İstinaf)	
İlk Derece Mahkemeleri			Hukuk Mah.	Ceza Mah.	İdare Mah.	Vergi Mah.

Anayasa Mahkemesi; Yüce Divan yargılamaları¹¹, siyasi parti kapatma davaları ile temel hak ve özgürlüklerin ihlaline karşı bireysel başvuruların değerlendirilmesi, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunca kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi, Sayıştay’ın yardımı ile siyasi partilerin mali denetimi, yasama dokunulmazlığı işleri ve milletvekilliğinin düşmesi işlerinden sorumludur (Anayasa Mahkemesi [AYM]). Mahkeme kararları; Genel Kurul, Komisyon ve Yüce Divan Kararları olarak ayrılmaktadır. Yüce Divan yargılamaları ve siyasi parti kapatma davaları mahkemede duruşma ile görülmekte olup, diğer görevler kurul ve komisyonlarca dosya üzerinden incelenmektedir.

¹¹ Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları, bakanlar, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyeleri, Başsavcılar, Cumhuriyet Başsavcısı, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyeleri, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan’da yargılanır.

Bununla birlikte diğer yüksek mahkemeler Yargıtay ve Danıştay ise temyiz incelemesi yapmakta olup, istinaf (bölge) mahkemesi tarafından verilen kararın sadece hukuki yönden (kanunun olaya doğru uygulanıp uygulanmadığını) denetlemesini gerçekleştirmektedirler. Yani, ilgili kanun maddelerinin dosyadaki delillerle oluşan maddi vakanın yerinde uygulanıp uygulanmadığı yönünde hukuki bir denetim yapar. Temyiz incelemesi aşamasında delil toplanamaz, tanık dinlenemez, keşif yapılamaz. Başka bir deyişle, temyiz aşamasında duruşma yapılmaz, söz konusu dava dosyası ilgili dava dairesi kurulu tarafından incelenerek yargı kararının hukuka uygunluğu değerlendirilir¹².

Yargıtay ve Danıştay ise kurul anlamına gelen toy/tay takısı ile yargı kurulu anlamında türetilmiş kelimeler ile ifade edilmektedir. Aslında bu yüksek yargı organlarının çalışma biçimin ifade eden kelimeler ile yapılarında işlevinin adliyelerden nasıl ayrıldığını ifade etmektedir. Bu sebeple mahkeme ve duruşma sistemi ile işlemeyen bu yargı birimleri kullanıcıları niteliğiyle adliyeler gibi kamusal mekânlar olmamakla beraber, ülke genelinde teşkilatlanmış binalar şeklinde değil tek bir kurum olarak yapılanmışlardır.

4.2. Türkiye’de Yüksek Yargı Erki Mekânları

4.2.1. Anayasa Mahkemesi binası: yüksek yargı erkinin temsil mekânı

Türkiye’de 1961 Anayasası ile kurulan Anayasa Mahkemesi, 1962 yılında faaliyete başlamış ve o günden 1989 yılına kadar Kızılay Mahallesi Selanik Caddesinde bulunan kiralık bir binada hizmet vermiştir. Kuruluşu üzerinden geçen uzun sürenin ardından, bina yaptırılması çalışmalarına 1973 yılında başlanmış, 1974 yılında Anayasa Mahkemesi kendine yer seçmiş/seçebilmiştir (AYM).

Anayasa Mahkemesinin hizmet binası için yaşanan süreç, dönemin kamu idari yapılarında yaşanan genel süreci yansıtmaktadır. Ankara’da 1955-1980 yılları arasında geçen dönemde, kamu idari yapılarının fiziksel kapasite artışı nedeniyle yönetim merkezinin genişlemesine yönelik plan çalışmaları yapılmış ancak ekonomik ve politik gerekçelerle uygulanamamıştır. Bakanlıklar için bu dönemde Devlet Mahallesi içinde yeni bir yerleşke tasarımı yapılmış ancak DPT’nin gerekli ödeneği onaylamaması sonucu bu proje gerçekleştirilememiştir (Altaban, 1987: 37). Bu olanağın sağlanması önemli görülmüş olacak ki, kamu yapılarının bir arada bulunan bütüncül ve tamamlayıcı bir kentsel proje olarak ele alınması için, İmar ve

¹² Temyiz aşamasında duruşmanın yapılmasına ilişkin Kanunda istisnai hükümler yer almaktadır.

İskân Bakanlığına bağlı olarak kurulan Ankara Metropolitan Alan Nazım plan Bürosu (AMANPB) tarafından ikinci bir girişim gerçekleştirilmiş, 1973 yılında Başbakanlığa sunulmuştur (Altaban, 1987: 37,41). 1980 yılında ise Bakanlıklar alanının genişletilmesi için düşünülen, Meclisin karşısındaki yaklaşık 200.000 m² alana sahip bölge için Başbakanlık, Bağlı Kuruluşlar, Dış İşleri ve İmar İskân Bakanlığının birlikte bulunacağı yerleşke için Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından sınırlı proje yarışma düzenlenmiştir. Yarışmanın sonuçlandığı bahar aylarında projenin hemen uygulanması gündemde iken, sonbaharda gerçekleşen askeri darbe sebebiyle yönetimdeki değişimler projenin gerçekleşmesini ertelemiştir. Zaman içinde bu bölgede askeri kurumlara ait yapılaşmalar başlamış, bölgedeki yapılaşmaların niteliği nedeniyle, bu bakanlık binalarının bu bölgede uygulanma şansı yitirilmiştir (Aygen, 1987: 53). Planlı genişleme sağlanamadığından yeni kamu idari yapıları Devlet Mahallesi çevresinde parçalı biçimde konumlanmıştır.

Yeni kamu yapılarının mevcut yönetim merkezinin devamı niteliğinde bir yerleşkede ele alınması fikri Anayasa Mahkemesi için planlanmış yer seçiminde de görülmektedir. Atatürk Bulvarı üzerinde TBMM girişi yanında 7955 ada 4-6 parsel sayılı 7250 m² arsa Mahkeme için tahsis edilmiştir (Resim 4.1.). “İmar planının değiştirilmesine yönelik sorunlardan dolayı söz konusu değişiklik 1978 yılında tamamlanmış; kamulaştırma işlemleri 1979 yılında sonuçlandırılmıştır.” (AYM).

Bu dönemde liberal ekonomi politikalarının da etkisi ile yapı sektörüne giren yeni malzeme ve teknolojiler ile yapı formu, cephe malzemeleri, açıklıklar, yapı yükseklikleri gibi tasarım unsurlarında belirgin değişimler yaşanmıştır. Ayrıca mimarlık alanında (Mimarlar Odasının kurulması, yeni mimarlık fakültelerinin açılması, İmar Kanunu, İmar ve İskân Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve imar ofisleri kurulması, planlı kalkınma politikaları gibi) yaşanan kurumsal dönüşümlerle beraber kamu yapıları projelerinin elde edilmesinde yarışma yönteminin sıklıkla tercih edilmesini tetiklemiştir. Dönemin pratiklerine uyumlu olarak Anayasa Mahkemesi hizmet binası yapım işi için de mimari proje yarışması düzenlenmiştir. Yarışma sonucu birinci olan proje Ragıp Buluç, Ziya Tanalı ve Ercan Yener'den oluşan ekibin çalışması olmuştur. Mimarlık Dergisinde yayımlanan proje değerlendirmesine ilişkin bilgilerde Yarışma Seçici Kurul'nun projelere ilişkin genel bir eleştiri olarak görüşü şu şekilde ifade edilmiştir;

“Toplumsal (Ekonomik) koşulları herkesçe bilinen ülkemizde mimarlığımızın, biçimci, öykünmeci bir yolda aranmasının yanlışlığı açıkça görülmektedir. Yurdumuzda yüzyıllardır oluşan yapıların genel özelliği olarak, işlevin, iç-dış

oyluların, yöresel olanakların uyuşurluğu içinde çözümlenmesi tutumsallık, gereksiz biçimlerle değil konunun anlamında kişilik arama çabası günümüzde daha da önemsenmelidir. Bir yarışma uygulanabilir en iyi çözümü ararken özgün düşünceleri ortaya çıkarmak için yapılır. Son yıllarda açıkça görülen "araştırma çabası" eksikliği, ne yazık ki, bu yarışmada da saptanmaktadır. Seçici Kurulumuz, birçok yanlışlarına karşın, hiç olmazsa kendi içinde tutarlı yeni bir araştırma çabasını ödüllendirebilmek için uğraşmıştır. Böyle küçücük bir çabadan ötürü ödüller içine alınmış yapıtlar olmuştur.” (Mimarlık, 1981: 2).

Resim 4.1. AYM için arsa önerisi a. Çankaya Devlet Mahallesi, TBMM yerleşkesi yanında 7955 ada/4 ve 6 parsel arsa; b. 1981 yılında 1. Ödülü kazanan projenin vaziyet planı uydu görüntüsüne montajı (GoogleEarth)

Bu görüş kamuda yarışma projelerinden beklenen en belirgin ölçütün “uygulanabilirlik” olduğunu ifade etmektedir. Bu görüş uzun yıllar devam eden yaklaşımın ifadesi olmuştur. Seçici Kurulu, birinci seçilen 20 sıra sayılı proje için açıklamasında da işlevselliği ön plana çıkartan bir beklentiyi göstermektedir:

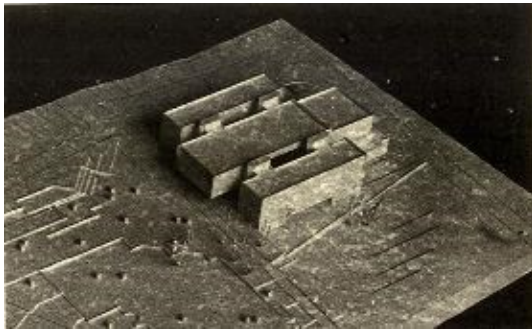
“... Özellikle Yüce Divan Salonu tüm iç-dış ilişkileriyle en olumlu çözüme ulaştırılmıştır. İşlev öğelerinin yatay ve düşey yerleşmeleri, yükseklikleri, boyutları bilinçli ve olumlu seçilmiştir. Dış bağlantılar ve iç bağlantılar olumludur. İşlev bölümlerine ayrı statik çözümler getirilmesi ve bunların eklemelenmesi olumludur. Bu tasarımın, düşey bağlantılarını sağlayan merdiven ve asansör kovaları çözümleriyle, çalışma yerlerinin cepheleri yeteri araştırmaya, olgunluğa kavuşturulamamıştır...” (Mimarlık, 1981: 3)

Ekibin proje raporunda yapının sembolik önemi ve çevresel bağlamına ilişkin yaklaşımı vurgulanmıştır ancak seçici kurul bu hususa ilişkin bir değerlendirmede bulunmamıştır:

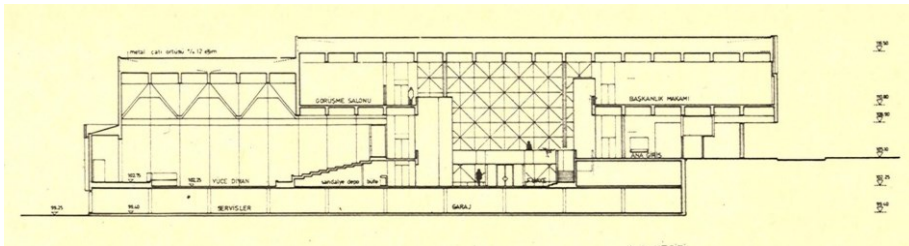
“Bu yarışmaya katılma nedenimiz; yasa-doğa-insan ilişkilerinin bu özel türüyle uğraşmayı ilgi çekici bulmuş olsak gerek. İnsan-yasa ilişkisi üstünde uğraşırken, duygu, düşünce ve denemelerimiz arasındaki gidiş gelişlerin fiziki bir çerçeveye yerleştirilmesi, bizim işimizmiş gibi geldi... Yapının içinde yer alacağı park ve sınırlamalar, özel konumuzun ölçeğini şanslı kılmaktaydı. Bunları Atatürk Bulvarından geri çekilme ve saçak kotunun sınırlı ölçeği, yapının içinde yer alacağı

park alanının insani ölçüsü ve yapının sembolik değeri olarak özetleyebiliriz. Yapının yalnız kullanıcıların değil, aynı zamanda yoldaki insanın yapısı olduğunu da düşündük...” (Mimarlık, 1981: 3)

Projeye ait sınırlı görseller nedeniyle kapsamlı bir değerlendirme mümkün değildir. Bununla birlikte uygulanmak üzere seçilen projenin plan ve maket görselinde temel tasarım kararları okunabilmektedir. Toplam inşaat alanı 13.210,38 m² olarak belirtilen yapının tasarım şeması, tüm mekanları birbirine bağlayan fuaye alanı ve ana girişi tanımlayan merkezi kütleyi çevreleyen Yüce Divan duruşma salonu bloğu, üye odaları bloğu ve genel sekreterlik makamları bloğu ile beş katlı dört ana kütleden oluşmaktadır. Planda belirtilen kotlara göre Yüce Divan duruşma salonunda yargıçların kürsü yüksekliğinin elli santimetre olduğu görülmektedir. Ana giriş olarak tanımlanan bulvar cephesi girişi ve fuaye girişi farklı kotlarda olmakla beraber yapı yüksekliği boyunca devam eden galeri ile tanımlanan fuayeye açılmaktadır. Başkanlık makamı ana giriş üstüne konumlandırılmış; kütüphane, yemekhane, arşiv gibi genel mekanlar fuaye giriş kotunda; rapörter, savcılık ve memur odaları ana giriş katına yerleştirilmiştir. Park içindeki yerleşkenin sınırı yapısal peyzaj ile belirlenmiş ve bulvarla arasında bulunan yeşil alanın proje üzerinde Anayasa yazıtları, anıt ve havuz gibi öğeleri içeren Anayasa Parkı olarak tanımlandığı görülmektedir (Şekil 4.3.; Şekil 4.4.).

Şekil 4.3. Anayasa Mahkemesi hizmet binası mimari proje yarışması-1981, 1. ödül a. maket b. vaziyet planı (Mimarlık, 1981)

Şekil 4.4. Anayasa Mahkemesi mimari proje yarışması- AA kesiti (Mimarlık, 1981)

Yarışmanın ardından birinci seçilen proje uygulanmak üzere, yapım işi 1982 yılında Emek

İnşaat ve İşletme A.Ş.'ye verilmiştir. Ancak inşaat işinin başlaması gecikmiş, arsanın tahsis süreside 1983 yılında dolmuştur. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi için yeni bir çözüm arayışı başlamıştır. 1983 yılında ise Mahkeme'nin kullanımı için Simon Bolivar Caddesi'nde yer alan Genel İş Sendikası binası tahsis edilmiştir (AYM). Tahsis edilen bu yapı, Genel İş Sendikasının eğitim merkezi olarak planlanarak yapımı başladıktan sonra DPT ihtiyacı için kamulaştırılmıştır¹³. Daha sonra DPT için yetersiz olacağı düşünülen yapı Ulaştırma Bakanlığına, ardından Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına (PETKİM) devredilmiştir. 1983 yılında Bakanlığın ihtiyacı ortadan kalkmış olması nedeniyle aynı yıl Anayasa Mahkemesine tahsis edilmiştir.

1980 döneminde genel bir uygulamaya dönüşen, farklı kurum ve kuruluşlar için inşa edilen yapıların kamulaştırılarak kamu kurumlarına tahsis edilmesi yönteminin Anayasa Mahkemesi için de uygulandığı görülmektedir. Yücel-Uybadin plan notları ile gelişme bölgesi olarak önerilen batı ekseni (Eskişehir Yolu / İnönü Bulvarı) üzerindeki araziler oldukça önem kazanmış ve Devlet Arsa Ofisince kamulaştırma çalışması başlatılmıştır (Sahil, 1990: 73-74). Devlet Mahallesi sınırlarından Bahçelievler konut alanına kadar uzanan aksın iki yanında arazilerin askeri kurumlara ait tesisler ve yerleşkelere tahsis edilmesi nedeniyle aksın devamında yer alan arsalar için bir yer kapma süreci başlamıştır. Bu aks üzerinde yer alan; Doğan Tekeli ve Sami Sisa tasarımı olan HalkBank Genel Müdürlüğü binası (1983) henüz inşaatı başlamadan Hazine Müsteşarlığınca (Hazine ve Maliye Bakanlığı) devralınmış, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESIYAB)¹⁴ Genel Müdürlüğü binası (1982) için yarışma projesi kapsamında Hasan Özbay, Tamer Başbuğ, Baran İdil tarafından tasarlanmış olan yapı henüz inşaat aşamasında iken Dışişleri Bakanlığı tarafından alınmıştır. Benzer biçimde Makine ve Kimya Enstitüsü Genel Müdürlüğü binası Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına (1977-1983); PTT Genel Müdürlük Binası Başbakanlığa, PETKİM Genel Müdürlüğü de Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı binasına dönüşmüştür (Özbay, 1987). Farklı kurumlar için tasarlanmış yapıların bakanlık hizmet binaları olarak kullanılmasının bu dönemde genel bir uygulama haline dönüşmesi; değerlendirilen kent arazisinde bir yeri ele geçirmenin kurum ve mekânsal temsil ilişkisi ve kente yerleşme disiplinin önüne geçtiği bir yaklaşımı işaret etmektedir. Aynı yaklaşımı Anayasa Mahkemesi

¹³ AYM'nin resmi web sitesinde binanın kamulaştırıldığı ifade edilmekle beraber, DİSK Başkanı Ekici, 12 Eylül 2012 yılında eski Anayasa Mahkemesi önünde bulunan Anayasa Parkında bir grup DİSK üyesi ile yaptıkları oturma eyleminde; 12 Eylül 1980 askeri darbesinde DİSK binasına el konulduğunu ifade etmiştir. (<https://www.haberler.com/disk-darbeyle-el-konulan-binalarinin-geri-3932639-haberi/>)

¹⁴ 1988 yılında Kalkınma Bankası olarak değiştirilmiştir.

hizmet binası için farklı bir kurum yapısının tahsis edilmesinde de görmekteyiz.

AYM'ye tahsis sürecinde inşaat aşamasında olan binanın revizyon projeleri ve ek olarak Yüce Divan salonu yaptırılması için 1984 yılında sınırlı proje yarışması düzenlenir. 1986 yılında uygulama çizimleri tamamlanan proje maliyetinin Bakanlık tarafından fazla görülmesi sebebiyle, müelliflerden bir revizyon istenir, ancak bu revizyonda gerçekleşmez. Tadilat ve ek birimlere ait projelerini tekrar çizilmesi ile inşaat 1989 yılında tamamlanmıştır (Resim 4.2.). Aynı yıl içinde Mahkeme Çankaya Mahallesi Simon Bolivar Caddesi üzerindeki hizmet binasına taşınmıştır (AYM 50. yıl albümü).

Resim 4.2. Simon Bolivar Caddesi üzerindeki hizmet binası a) öneri proje b) gerçekleşen yapı (Anayasa Mahkemesi [AYM])

Bu yapı yaklaşık yirmi beş yıl kuruma hizmet vermiştir. Bu süre zarfında mahkemede görülen önemli davaların (ki bu davalar AYM'nin görevi gereği ülkenin gündemine oturan yasa değişimleri, siyasi parti kapama ve devlet görevlilerinin yargılanmasına ilişkindir) takibi, izlenmesi ve kararların basın açıklaması ile duyurulması ile yapı kurumla özdeşleşen bir sembol olarak yazılı ve görsel basınla her haneye ve bireye ulaşmıştır (Resim 4.3.; Resim 4.4.; Resim 4.6.). 1997 yılında AYM'nin kuruluşunun otuz beşinci yılı sebebiyle Milli Piyango biletlerinde yapının fotoğrafının basılması ile kurum yine bu yapı üzerinden sembolleştirilmiştir (Resim 4.5.).

Resim 4.3. 14 ve 23 Haziran 2006 tarihlerinde A. Mesut YILMAZ ve Güneş TANER Davası duruşmalarında Mahkeme önünde alınan önlemler (AYM)

Resim 4.4. 24 Mart 2005 tarihinde ve 12 Nisan 2005 tarihinde yapılan Yüce Divan Duruşması (AYM)

Resim 4.5. 35. kuruluş yıldönümü için hazırlanan Milli Piyango bileti (AYM)

Resim 4.6. AYM’de düzenlenen sempozyumlardan görüntüler a. 44. kuruluş yıldönümü nedeniyle düzenlenen sempozyum, 25 Nisan 2006; b. 1992 yılında 30. kuruluş yıldönümünde düzenlenen uluslararası sempozyum (AYM)

Yapının sembolleşmesinin nedeni sadece görsel imgeler değildir. Bulunduğu konum itibari ile merkezi, gündelik hayatın işlevlerinin devam ettiği, konut ve ticaret alanları yanında Cumhurbaşkanlığı Köşkü yerleşkesi ve Atakule İş Merkezi ile komşu olan bir bölgededir. Yapı; yaya ve araç yolundan uzaklaşmamış sokakla doğrudan ilişkili olup güvenlik gerekçeleri öne sürülerek çit, duvar gibi engellerle parsel ve kamusal alan ayrımı yapılmamıştır. Bununla beraber yapının önünden geçen araç yolunun (Simon Bolivar Caddesi) karşısında bulunan yeşil alan Anayasa Parkı olarak isimlendirilmiştir. AYM ile fiziksel ve görsel ilişkisi sebebiyle bu yeşil alan salt bir sosyal donatı alanı olarak kalmamış, dava sürecinde protesto ve toplanma alanı olarak politik bir kamusal mekâna dönüşmüştür.

İlerleyen yıllarla beraber gelişen çağdaş yapı tasarımı ve mahkemenin değişen yapısı

sebebiyle bu hizmet binası yetersiz kalmıştır. Bu nedenle 2004 yılında T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, T.C. Anayasa Mahkemesi Hizmet Binası Tüm Proje İşi için¹⁵ serbest, ulusal ve tek kademeli mimari proje yarışması düzenlemiştir. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği üyelerinin katılabildiği bu yarışmaya yetmiş dokuz proje başvurusu değerlendirilmiştir. Yarışmanın asil jüri üyeleri İTÜ, ODTÜ VE GÜMMF öğretim üyelerinden oluşan beş kişilik bir ekip, danışman jüri üyeleri ise Anayasa Mahkemesi ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığından yetkililerin temsil ettiği bir ekipten oluşmaktadır. Yarışma, katılımcılar arasından Aybars Acarsoy, Gökhan Aksoy ve Gökhan Büyükkılıç tarafından temsil edilen Mono Mimarlık Ltd. Şti'nin hazırlamış olduğu projenin birincilik ödülü kazanmasıyla sonuçlanmıştır (Eralp, 2004; AYM yarışma, 2005). Acarsoy ve Büyükkılıç (2010); yarışma kurumunun genç mimarlara fırsat eşitliği oluşturduğu, yarışma sürecinin gerek üretim aşamasında gerek değerlendirme toplantılarında öğretici bir süreci kapsadığı, bu nedenlerle kendileri için çok değerli olduğunu ifade etmiştir.

2004 yılında düzenlenen yarışma projesi için 19.318,00m² alana sahip Çankaya Çukurca Mahallesi'nde bir parsel belirlenmiştir. Yarışmanın sonuçlanmasının hemen ardından projenin Çankaya Ahlatlıbel Mahallesi'nde 63.826,00 m² bir parsel üzerinde inşa edilmesine karar verilir (Resim 4.7.). Yapıda genel tasarım ilkeleri korunarak sadece arsaya uyumlu olarak düzenlemeler yapılmıştır (AYM). Ayrıca Mono Mimarlık yapının inşaatı sırasında kontrolörlük görevini de üstlenmiş olup, yarışma projesinden, revizyon ve uygulama projeleri ile inşaat çalışmalarına kadar projenin her aşamasında bulunmuştur (Acarsoy ve Büyükkılıç, 2017).

Arsa değişikliği kararının idare ve kurum tarafından öncelikle kendileri ile paylaşıldığını belirten mimarlar, arsanın yapı ve tasarım için uygunluğu konusunda kendilerinden görüş alındığını ifade etmişler; genel tasarım yaklaşım ve kararlarını etkilemediği gibi yapı kütlesi, mekân organizasyonu, bina girişleri gibi temel kararların da değişimine sebep olmadığını belirtmişlerdir (Şekil 4.5; Şekil 4.6). Ancak elbette tasarımın bir parçası olarak yeni arsanın nitelikleri, projede bazı düzenlemeleri beraberinde getirmiştir (Acarsoy ve Büyükkılıç, 2017). Mimarlar; Çankaya Belediyesine ruhsat için sunulan projelerin peyzaj düzenlemeleri dâhilinde yapı yaklaşma mesafesine uygun bulunmaması üzerine proje arsa değişikliği

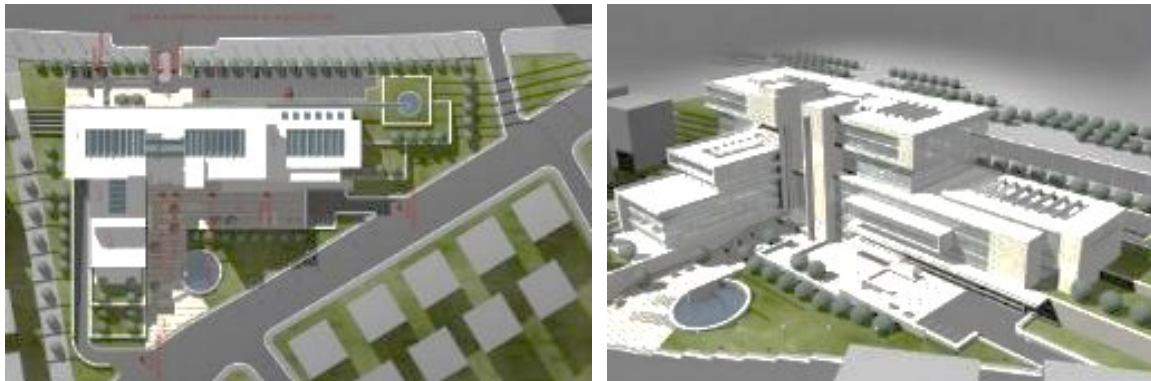
¹⁵ Kamu İhale Kurumu tarafından 24 Aralık 2002 tarih ve 24973 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama Ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği" kuralları içinde

süreci gündeme geldiğini ifade etmişlerdir. Yeni arsa konusunda hem mimarlardan hem de yarışma jürisinden görüş alınarak karar verildiği belirtilmiştir. Yarışma projesi üzerine yapılan röportajda; yeni arsanın karakteri ve kentsel referansları açısından farklılığının tasarıma yansımaları konusunda mimarların yanıtları, teknik olarak projenin yeni arsaya en az değişiklikle uyarlanabilir olması ve binanın işlevsel çözümlerine uyumlu olması yönündeki görüşleri ile sınırlı kalmıştır. (Acarsoy ve Büyükkılıç, 2010)

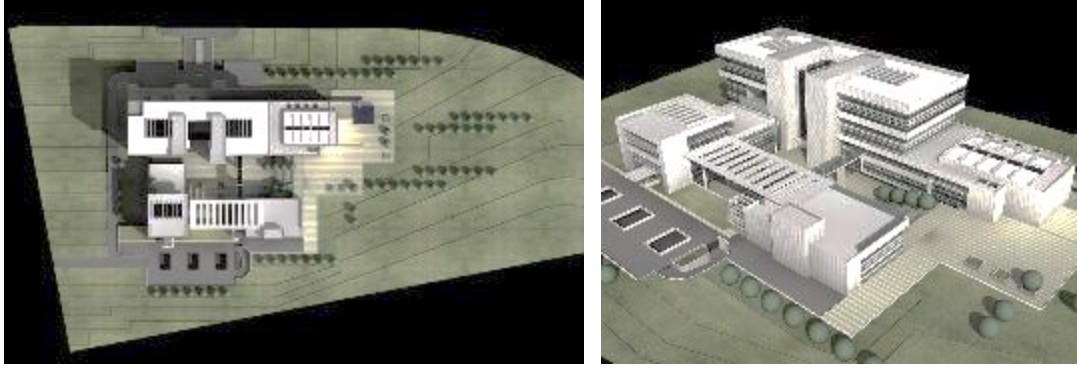

Resim 4.7. Anayasa Mahkemesi için seçilen arsalar a. Çankaya Çukurca Mahallesinde 28422 ada /1 parsel arsa; b. Çankaya Ahlatlıbel Mahallesi-Yalınca, 27012 ada 2 parsel arsa (GoogleEarth)

Binada kullanılan malzemeler açısından maliyet nedeniyle bir müdahale olmadan projede tarif edildiği biçimde gerçekleşmesi yönünde onay makamının gerekli desteği sağladığı belirtilmiştir. Bununla beraber ışık seviyesine göre açılan havalandırma, aydınlatmayı otomasyona sokan teknolojik altyapı sistemi yüksek maliyet açısından projeden çıkartılmıştır (Acarsoy ve Büyükkılıç, 2010).

Şekil 4.5. Yarışma Projesi (Çukurca Mah.) için hazırlanan proje görselleri (AYM yarışma, 2005)

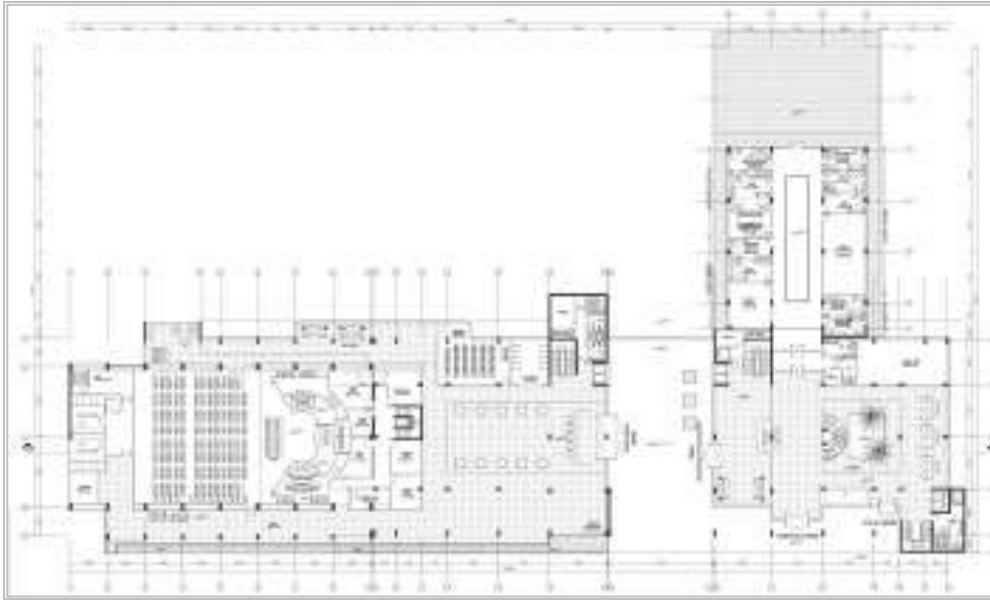
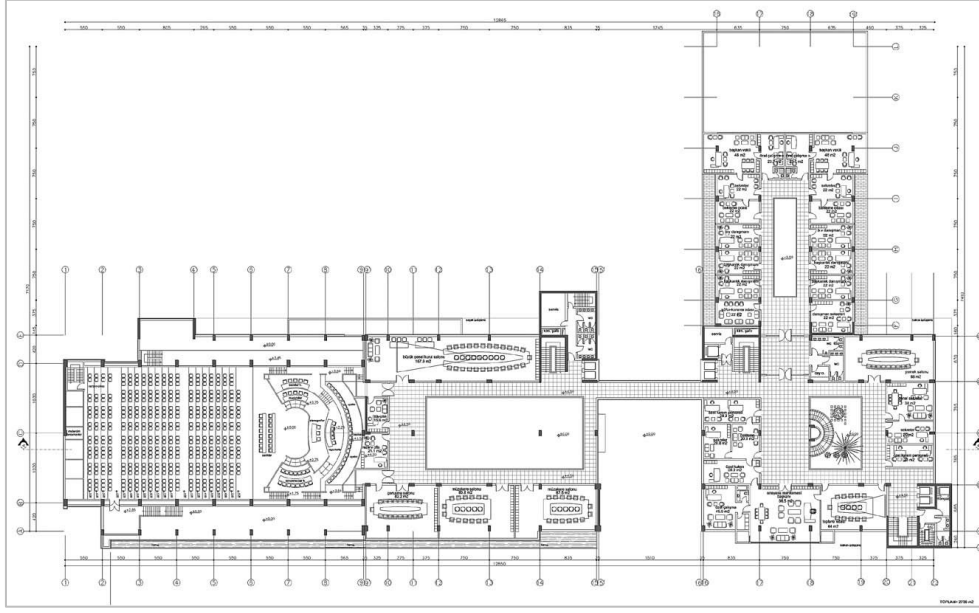
Şekil 4.6. Arsa değişikli sonrası (İncek Mah.) revizyon projesi görselleri (Mono Mimarlık arşivi)

29 Ekim 2006 tarihinde temel atma töreni gerçekleştirilmiştir. Anayasa Mahkemesi Başkanı Tülay Tuğcu, merasim için özellikle 29 Ekim gününü seçtiklerini vurgulamıştır. Törene TBMM Başkanı Bülent Arınç, Başbakan Erdoğan, on bakan, yüksek yargı organlarının başkanları, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt ve dört kuvvet komutanı katılmıştır (Resim 4.8.). Başbakan Erdoğan törende yaptığı konuşmada; adalet mekanizmasının etkin ve hızlı çalışması için kurumların çağdaş ve fonksiyonel mekânlara kavuşturulması gerekliliğine değinmiştir. Ayrıca demokratik, laik, sosyal hukuk devleti ilkeleri ile bu temel değerlerin önemini vurgulamıştır. Cumhuriyet Bayramı'nı kutlayan Erdoğan; Cumhuriyet kuruluş ideallerine sahip çıkılması gerektiğini belirtilmiş ve “Aziz Türk Milleti Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün işaret ettiği muasır medeniyetleri aşma yolunda kararlı adımlarla ilerlemektedir” demiştir (Erdoğan R. T., 2019a)¹⁶. AYM, yeni hizmet binasına 2009 yılı Mart ayı sonunda taşınmıştır.

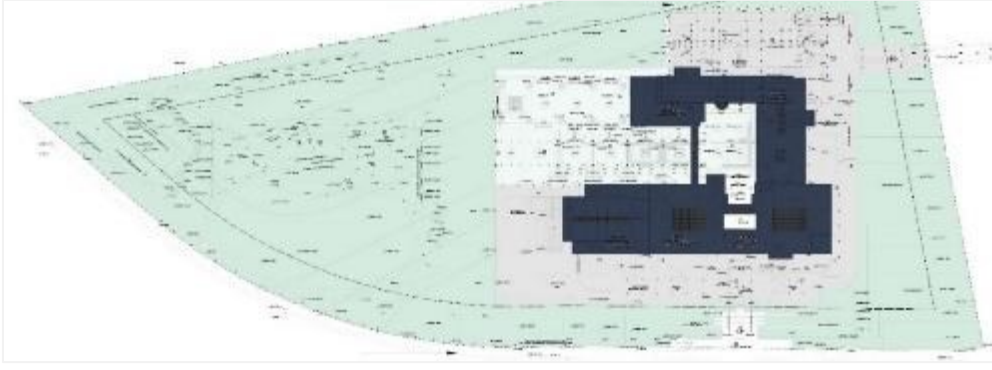
Resim 4.8. AYM temel atma töreni (AYM)

¹⁶ Recep Tayyip Erdoğan'ın Nisan 2003 ve Aralık 2014 arasında yaptığı konuşmaları içeren; Yeni Türkiye Vizyonu: YA ALLAH BİSMİLLAH isimli beş ciltlik ve Yeni Türkiye Vizyonu: MİLLETİN EVİ isimli ve şu an iki cilt olmak üzere on senelik içeriği kapsayan bir yayı dizisi bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi ve Danıştay Hizmet binaları açılış törenlerinde yaptığı konuşmaların tam metinlerine bu kaynaktan erişilmiştir.

Şekil 4.7. Anayasa Mahkemesi yarışma projesi kat planları (Arkiv)

Bina A-B-C-D olmak üzere dört ana bloktan oluşmaktadır. A-B-C Bloklar bulvara paralel olarak konumlanmıştır. A blok Yüce Divan Salonu ve yardımcı mekânlarına aittir. Yüce Divan Salonu ayrı bir kütle olarak tasarlanmış ve yol cephesinden algılanan biçimde konumlanmış olmakla beraber ayırt edici veya tanımlayıcı bir özellikle vurgulanmamıştır. Uyuşmazlık Mahkemesi birimleri D Blok'ta düzenlenmiştir. B ve C bloklarda Anayasa Mahkemesi'nin çeşitli birimleri bulunmakta olup zemin katta iki ayrı yapı olarak düzenlenen bloklar diğer kotlarda köprü ve geçitlerle birbirine bağlanmıştır (Şekil 4.8. ve Resim 4.9.)

Şekil 4.8. AYM yerleşkesinin vaziyet planı (Mono Mimarlık arşivi)

Resim 4.9. AYM yerleşkesinin uydu görüntüsü (GoogleEarth)

Resim 4.10. AYM ön cephe (AYM)

B blok zemin katta; basın brifing salonu, tanık bekleme, tutuklu bekleme, müdafî ve vekilleri bekleme alanları gibi destek mekânlarının çevrelediği Yüce Divan Salonuna geçişi sağlayan geniş bir giriş holü yer almaktadır. C blok zemin kat ise Başkanlık ve raportör hakimler için

tanımlanan giriş holü ile Başkanlık Makamının bulunduğu 1. kata çıkan spiral merdiven ile tanımlanmıştır. B blok 1.katta müzakere, genel kurul salonları ve görüşme toplantı salonu yer almakta olup C blok 1.kat Başkanlık Makamına bir köprü ile bağlanmıştır. B-C blok 2. Kat ve 3. Katta raportör hâkim odaları, 4. Katta ise Anayasa Mahkemesi üyelerinin makamları bulunmaktadır (Şekil 4.10; Şekil 4.11. ve Şekil 4.12.).

Yapı arsasına; her ikisi de araçla ulaşım odaklı, protokol ve ziyaretçi için tanımlanan iki giriş düzenlenmiştir. Protokol girişinden erişilen bina girişleri ise B Bloкта yer alan Yüce Divan Salonu girişi, C Blok makam girişi ile rapörtör hâkim ve ziyaretçi girişleridir. Ziyaretçi girişinden ise B-C blok girişine yönelen iç avlu ile Uyuşmazlık Mahkemesi bloğuna girişe erişilmektedir. Yapı arsası parmaklıklarla çevrelenmiş, vatandaşın erişebildiği ziyaretçi girişi arka cephede çözülmüş, ön cephede yer alan anıtsal giriş ise sadece törensel bir giriş olarak kullanılmaktadır. Her ne kadar yapı kompleksinin çevresindeki geniş peyzaj alanı ve yapı ölçeği ile uyumlu bahçe duvarı, giriş nizamiye binası gibi etmenler tasarım açısından fiziki erişim algısında olumlu katkıları bulunsa da pratikte Mahkemeye kamusal erişim sorunludur (Resim 4.11. ve Resim 4.12.).

Resim 4.11. AYM yerleşkesinde bahçeden görünüm (AYM)

Resim 4.12. AYM Binası cephe görünümüleri a. İncek Bulvarından; b. Uyuşmazlık Mahkemesi girişi (AYM)

Makam girişinde adalet tanrıçası Themis heykeli, alışılmış görüntüsünden farklı olarak gözleri açık bir temsili ile görülmekte hemen yanında ise Anayasa kitabını elinde tutan bir erkek figürü yer almaktadır. Giriş alanının sol duvarında duruşma salonları ile özdeşleşmiş Atatürk'ün “Adalet mülkün temeldir” sözü ve Atatürk heykeli yer almaktadır. Makam girişi merdiveninin iki yanında ise Anadolu medeniyetlerinde geçitlerin simgesi olan aslan figürü bulunmaktadır (Resim 4.13 ve Resim 4.14).

Yapı kütlesi cam cephe ve masif cephelerin dengeli bir birlikteliği ile tasarlanmış olup genel anlamda cam cephenin sağladığı şeffaflık algısı hâkimdir. Galeri boşlukları ve çatı ışıklıkları ile iç mekâna yayılan doğal ışık yapı içinde de benzer biçimde ferahlık ve görsel erişilebilirlik algısı ile Mahkemenin şeffaflık imajını desteklemektedir. Ancak bu “şeffaflık” imgesinin İdare tarafından talep edilmediği; Acarsoy ve Büyükkılıç (2010)'ın, “her yeri cam olmuş” eleştirisi karşısında açıklama yaparak bertaraf ettiklerini belirtmiş olmalarından anlaşılmaktadır.

Resim 4.13. AYM Ana Giriş a. makam girişi; b. giriş cephesinde yer alan heykeller (AYM)

Resim 4.14. AYM figüratif eserler a. Atatürk heykeli; b. rölyef pano (AYM)

Şeffaflık imajının Yüce Divan Salonuna yansıtılmadığı görülmektedir. Salonun fuayesi dahil olmak üzere dış mekânla görsel ilişkisi yoktur. Ayrıca yargılayan ve diğerleri arasında belirgin biçimde erişim engeli imgesi fiziksel olarak oluşturulmuştur. 430 kişi kapasiteli

Yüce Divan Salonunda Mahkeme Başkanı ve Üyelerinin yer aldığı kürsü 3.60 m yüksekliğindedir, bir alt kademede yer alan rapörterlere ayrılmış kürsü ise 2.70 m yükseklikindedir (Resim 4.17. ve Şekil 4.9). Kürsü ve dinleyici arasında hem yükseklik farkıyla hem yataydaki mesafe ile fiziksel ayrışma oldukça belirgindir. 575 m² büyüklüğündeki Salon, Yüce Divan yargılamaları dışında üyelerin ant içme törenleri, kuruluş yıldönümleri, sempozyum ve uluslararası eğitim faaliyetlerinde de kullanılmaktadır (Resim 4.18 ve Resim 4.19.).

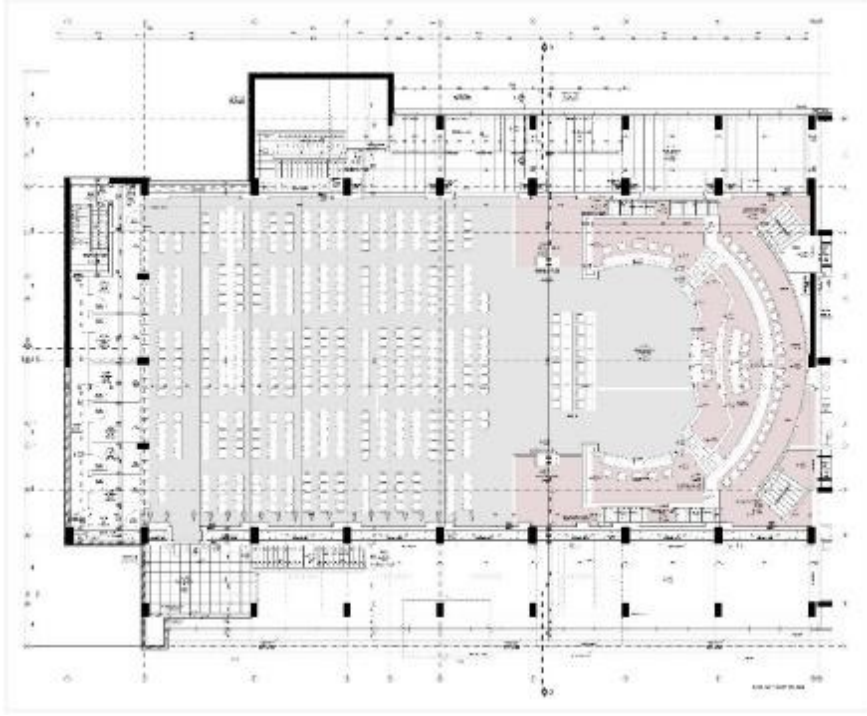
Anayasa Mahkemesi binasının grafik görselleri, her ne kadar kurumsal kimlik kılavuzunda yer almasa da Mahkemenin broşür, kitap, rapor benzeri yayınlarında logo olarak kullanılmış (Şekil 4.13 ve Şekil 4.14), yapının iç ve dış mekân fotoğrafları bu yayınların kapaklarında kurumun temsili olarak sunulmuştur. Ayrıca Mahkemenin resmi web sayfasında yer alan tarihçe bölümünde kurumun kullandığı yapılara ilişkin geniş bir bilgilendirme yer almaktadır.

Resim 4.15. Başkanlık bloğu giriş holü a. 1.kattan galeri ve merdiven; b. giriş kattan galeri ve merdiven (AYM)

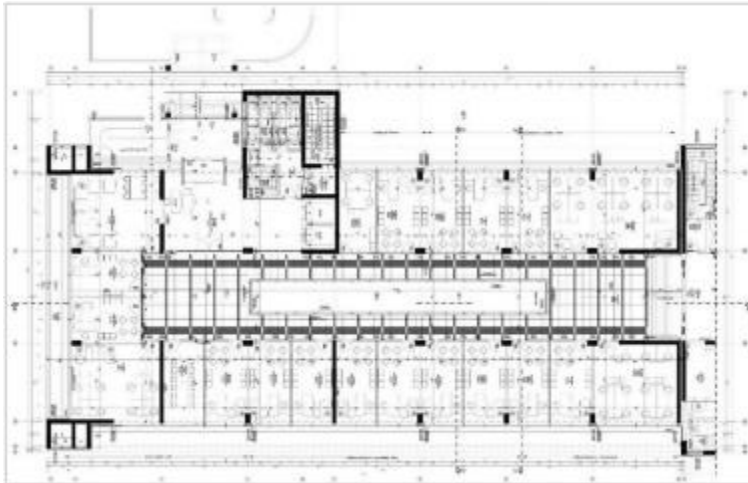
Resim 4.16. AYM iç mekan görünütüleri a. B-Blok Giriş Holü; b. Yüce Divan Salonu fuaye holü (AYM)

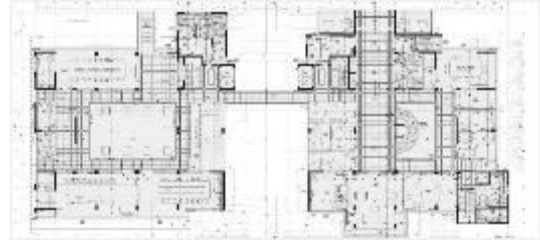
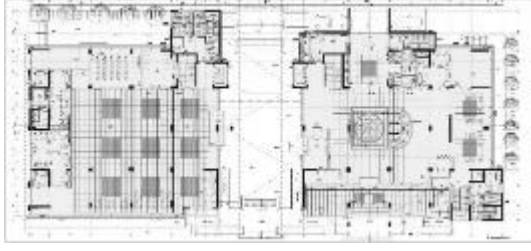
Şekil 4.9. A-Blok Yüce Divan Salonu kat planı (Mono Mimarlık arşivi)

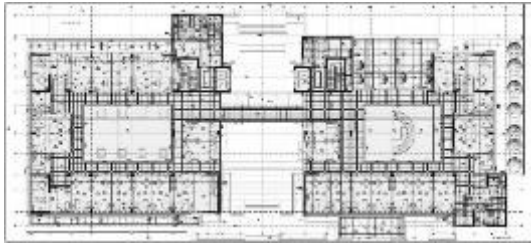
Resim 4.17. Yüce Divan Salonu a. kürsüden bakış; b. katılımcı alanından bakış (AYM)

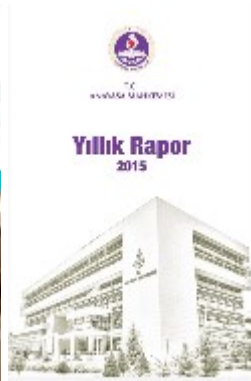
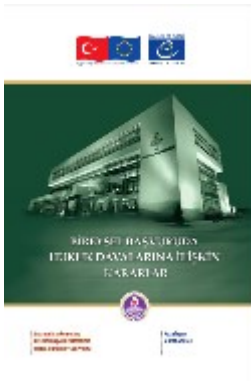
Şekil 4.10. D-Blok Uyuşmazlık Mahkemesi zemin kat planı (Mono Mimarlık arşivi)

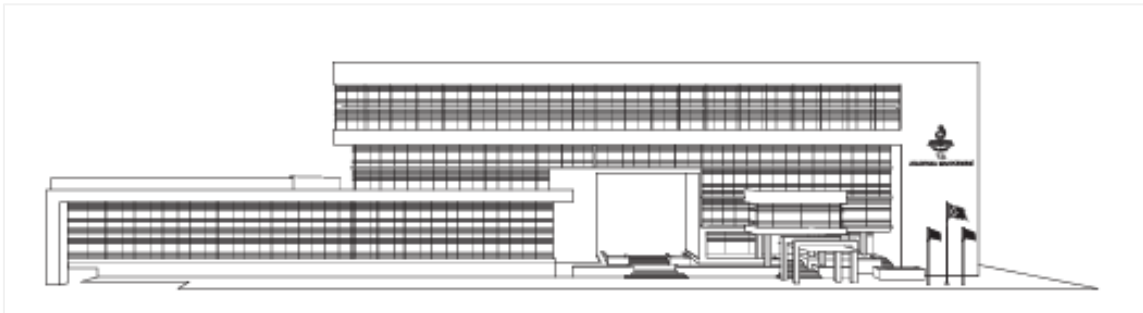
Şekil 4.11. B-C Blok a. Zemin Kat Planı; b.1. Kat Planı (Mono Mimarlık arşivi)

Şekil 4.12. B-C Blok a. 2. kat planı; b. 3. kat planı (Mono Mimarlık arşivi)

Şekil 4.13. Anayasa Mahkemesi yayınlarının kapak tasarımları (AYM)

Şekil 4.14. AYM yayınlarında binanın cephesinin grafik sunumu ile logo olarak kullanılması (AYM)

Resim 4.18. AYM Divan Salonunda düzenlenen programlardan görüntüler: a. AYM 53. kuruluş yıldönümü, b. 25.08.2016 tarihinde iki üyenin ant içme töreni (AYM)

Resim 4.19. AYM Divan Salonunda düzenlenen programlardan görüntüler: a. 25-26.04.2016 tarihlerinde düzenlenen ‘Bireysel başvuru Kararları’ konulu sempozyum, b. V. Yaz Okulu etkinlikleri (AYM)

4.2.2. Değerlendirme: Anayasa Mahkemesi

Başkent Ankara Jansen Planının tasarlanmış yönetim merkezinde yasama erkini temsil eden meclis binası TBMM, yürütme erkini temsilen bakanlıklara ait binalar ve yargı erkini temsilen Yargıtay bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi şu an yüksek yargının en üst makamı olmasına rağmen Cumhuriyetin ilk yıllarında, Başkent'in inşası sırasında henüz kurulmamış olduğundan bu yönetim merkezi içinde konumlanmamıştı.

Yargının en üst makamını temsil eden kurum AYM, 1960 yılında kuruluşundan sonra yaklaşık otuz yıl kiralık bir binada hizmet vermiş, bu süre zarfında bir yarışma ile proje elde edilmiş olmasına rağmen tahsis edilen arsada uygulama gerçekleşmemiştir. Tahsis edilen bu arsa ise konumu itibari ile önem arz ettiği açıktır. Hem Meclisle yan yana hem de Atatürk Bulvarı aksı üzerinde bulunması açısından, yargının en üst makamının temsili ve görünürlüğünün vurgulayan bir noktadadır. Bu alanda yarışma süreci tamamlanmış olmasına rağmen, demokratik yönetim sekteye uğraması ile bürokratik ve kurumsal süreçler üzerindeki müdahaleler nedeniyle seçilen bu hassas kentsel konumda Anayasa Mahkemesi projesi gerçekleştirilememiştir.

Devletin erkleri arasındaki dengenin, mekânsal ilişkiler aracılığı ile ifade edilmesi özellikle tasarlanmış başkentlerde kurgulanan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Başkentler ve

yönetim merkezleri başlığı altında incelenen örneklerde de açıklandığı gibi yüksek yargı mekânı kent planı, kentsel imge ve mimari açıdan bir iktidar söylemi olarak ele alınmakta; devletin üç erkinin temsil eden kurumlar bir arada konumlandırılmaktadır. Bu yapıların aynı meydana bir arada planlanmış ve tasarlanmış olması, üç erk arasındaki bağımsızlığın, bütünlüğün, eşitliğin temsilini sergilemektedir.

Benzer bir dengenin Anayasa Mahkemesi örneğinde bu konumla sağlanması öngörülmüş olabileceği düşünülmektedir. Türkiye’de Anayasa Mahkemesi “kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin Anayasa’ya "şekil ve esas" bakımından uygunluğunu denetleme... görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Anayasa’da sayılan kişileri Yüce Divan sıfatıyla yargılamak, siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara bakmak, siyasi partilerin gelir kaynakları ile giderlerine ilişkin hesapları incelemek” yetkileri itibari ile, gerçekleştirilemeyen proje konumunun Meclis’in yanı başında bulunmasının güç dengesi unsurunu fiziki mekânda gösterme aynı zamanda bunu kentin merkezi ve ana aksında üzerinde görünür kılarak kamusal bir arayüz oluşturmayı mümkün kılabileceği açıktır.

Güçler hiyerarşisinin temsili açısından önemli olan bu konumda yapının projelendirilmesi için yarışma düzenlenmiş olması da tasarım sürecindeki şeffaf ve demokratik bir yaklaşımı işaret etmektedir. Yarışma projesi sürecine karşın gerçekleştiremeyen projesi sonrası, çok önemli bir temsil değeri olan ve programı bir idari binadan oldukça farklı olan bu kurum; işlevi bambaşka olan Genel İş Sendikasının eğitim merkezi olarak planlanmış yapıya taşınır.

Her ne kadar kuruma özel tasarlanan yapı için ilk proje gerçekleşmemiş olsa da yeni hizmet binası projesinin elde edilmesinde yine yarışma yöntemi tercih edilmiştir. Bu yeni proje için tercih edilen konum yönetim merkezinde olmamakla birlikte kent merkezi ve gündelik hayat ile ilişki içindedir. Ancak proje yarışması sonuçlanması ardından arsa değişikliğine gidilmiş olması hem tasarımın bağlamla ilişkisini zedeleyen hem de yüksek yargı mekânının kamusal alanla bağlantısını koparan bir konum olması nedeniyle sorunlu bir karardır. Cengizkan (2004)’ın Lörcher planı için belirttiği gibi bürokrasinin meslek bilgisine ve teknik belgelere meta olarak bakışını göstermektedir. Aynı projeyi bir parselden başka parsele taşımak yapıyı salt bir nesneye dönüştürmektir. Bununla beraber yüksek yargının dolayısıyla devletin erkini temsil eden bu yapının yeni konumu gereği kamusal alandan kopartılmış olması dikkat çeken bir karardır.

Her ne kadar mimarlar tarafından yapının tasarımı ile cam cephenin sağladığı şeffaflık ve görsel erişilebilirlik imgesi sağlanmış ve yapı kurum tarafından bir temsil ögesi olarak

kullanılmakta ise de törenler, eğitimler gibi mekânsal pratikler de sadece davetli ve kısıtlı bir kitlenin erişimine açık olması, ayrıca bahçe duvar ve parmaklıklarıyla, ayrıştırılmış ve kontrollü girişleriyle de yapının kamusalılığı sınırlandırılmıştır.

Kurumun en önemli mekânsal birimi olan Divan Salonu da yargının erişilebilirlik, şeffaflık ve üstünlüğü ilkeleri açısından oluşturduğu imgeler çapraşıktır. Salonun dış mekânla görsel bir bağlantısı olmadığı gibi fiziksel erişimde doğrudan sağlanamamaktadır. Yapı yerleşkesinin ana girişi makam/protokol için düzenlenmiş, kamu erişimi ve divan salonu için erişim ikinci planda kalmıştır. Arsa değişikliği öncesi yarışma projesinin planlarında ise ana girişin hem divan salonu hem idari bloğa giriş sağlayan ortak bir giriş avlusuna yöneldiği görülmektedir. Benzer biçimde anıtsal merdivenin de makam bloğuna hizmet ettiğini; Divan Salonu ya da kütüphane gibi diğer kilit mekânlarla bağlantısı olmadığı görülmektedir. Divan salonu ayrı bir blok olarak vurgulansa da kütlesi özelleştirilmemiştir.

Mimarlar her ne kadar proje revizyonu sürecinin kurum ile uyumlu ve işbirliği içinde yürütülmüş olduğunu belirtse de arsa değişikliği kararının; yarışma ile elde edilen projenin, temel tasarım ilkelerini idarenin müdahalelerine açan bir süreci beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır. İdarenin müdahalelerinin ise kurumun temsil değerlerini yargının ilkeleri ve çağdaş yapı tekniği doğrultusunda vurgulamak olmadığı görülmektedir. Anayasa Mahkemesi binasının mekânsal pratikler ve söylemlere yansıyan imgelerinde de yargının ilkeleri ile ilişkisi okunmamaktadır. Çağdaş ve fonksiyonel mekânlar ile etkin bir adalet mekanizmasının amaçlandığına ilişkin tanımlamalar, yargının ilkeleri ve mekânsal temsili açısından asılı kalmış ifadelerdir.

4.2.3. Danıştay Başkanlığı binası: kamusal mekânda kamu kurumu yapısı

Yaklaşık altmış yıl boyunca kuruma ev sahipliği yapan Danıştay Başkanlığının ilk binası, işleve özel tasarlanmış bir yapı değildir. Ancak bu yapının konumu hem kurumun tasarlanan yapısının aynı yerde inşa edilmesi hem de kentin önemli bir kamusal alanı olan Zafer Meydanında yer alması sebebiyle önem kazanmaktadır. Ankara'nın başkentlik sürecini başlatan bir "ihtilal karargâhı" olduğu dönemde gerek zaman gerek mali koşullar nedeniyle; kamu yapıları mevcut yapı stoku ile dağınık biçimde hizmet vermekteydi¹⁷. Danıştay'ın (o

¹⁷ İttihat ve Terakki Fırkası binası olarak yapılan (1916- Mimar Salim Bey) I. TBMM; Cumhuriyet Halk Fırkası olarak projelendirilen (1923-24, Vedat Tek) II. TBMM, Maliye Vekâleti Binası olarak yapılan (1925, Mimar Yahya Ahmet-Mühendisi İrfan) daha sonra Başvekâlet ile birlikte kullanılan bina, Maarif Vekâleti olarak tasarlanan (1927, Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu) Hariciye Vekâleti, Maarif Vekâletine tahsis edilen Darülmualim binası gibi kamu yapıları örnek gösterilebilir.

dönemki adıyla Şurayı Devlet) bina ihtiyacı dönemin koşulları çerçevesinde Başvekalet için yapılan ek binanın tahsis edilmesi ile çözülmüştür (Resim 4.20.).

Resim 4.20. Zafer Meydanı'nda Başvekâlet-İstatistik Müdüriyeti olarak yapılan Şuray-ı Devlet Binası [Tweet] (@AntolojiAnkara, 2021- Yavuz İşçen Arşivi)

Bu yapının bulunduğu Zafer Meydanı adını, alanı iki parçaya ayıran bulvarın ortasında bulunan Zafer Anıtından (1927- İtalyan Heykeltıraş Pietro Canocia) almaktadır (Cengizkan, 2004: 78). Zafer Meydanının; Jansen Planında kuzey-güney ekseninde yerleşen kentin ana aksı (Atatürk Bulvarı) üzerinde bulunan meydanlar dizisinden¹⁸ biri olarak kent planında belirleyici bir konumu vardır (Şekil 4.15.). Şuray-ı Devlet Binası, Orduevi Binası ile, park olarak düzenlenen meydanın cephelerinden birini oluşturmaktaydı. Yarım bodrum üzerine 3 katlı olan bu yapı, Başvekâlet - İstatistik Müdüriyeti olarak açılmış, daha sonra Danıştay hizmet binası olarak kullanılmış, 1970'lerde ise Doğan Tekeli ve Sami Sisa projesi olan çok katlı Danıştay Binası yapılmak üzere yıkılmıştır (Cengizkan, 2004: 78; VEKAM).

Ankara'da kamu yapılarının yıkımı, mimari kültürel miras ve koruma disiplinlerinin henüz gelişim sürecini tamamlamadığı Cumhuriyetin erken döneminde kentin kurulması sırasında da gerçekleştiği yazın da görülmektedir. 70'li yıllar öncesinde gerek Türkiye genelinde gerek Ankara'da yıkımı kent ve mimarlık literatüründe anılan belirli yapılar bulunmakla beraber bu yıkımlar belirli dönemleri veya yapıları kapsayan sistematik bir uygulama olmadığı görülmektedir¹⁹. Ayrıca küresel ölçekte mimaride koruma kültürünün

¹⁸ Ulus (Hâkimiyet-i Milliye) Meydanı, İtfaiye (Tiyatro) Meydanı, Sıhhiye Meydanı, Zafer Meydanı ve Cumhuriyet (bugünkü Kızılay) Meydanı. Başkent Ankara'nın ilk planı olan ve bazı kısımları uygulamaya konulmuş olmasına rağmen daha sonra vazgeçilen ve Jansen Planı için altlık oluşturan Lörcher Planı çerçevesinde önce bu ana aks şekillenmeye ve meydanlar yerleşmeye başlamıştır (Cengizkan, 2004: 63-5,73-6).

¹⁹ Bu hususlar çerçevesinde ele alındığında Ankara'da yıkımı literatürde sıkça anılan yapılar, Sümer Bank'ın inşaatı için 1936 yılında yıkılan Taşhan, 1979 yılında yıkılan Kızılay Rant Tesisi ve 1982 Yılında yıkılarak yerine 10 katlı bir blok yapılan Büyük Postane binasıdır. Bu yapıların yanı sıra Selçuklu ve Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan aralarında; Hükümet Meydanı düzenlemesi için 1930'lu yıllarda yıkılan Hasan Paşa Hamamı ile Ankara Telgrafhanesi, 1940'lı yılların sonlarında yeni bir belediye binası inşası gündeme geldiği için yıkılan Ankara Belediye Dairesi ve Ziraat Bankası inşaatı için yıkılan Kızılbaş Külliyesi olan; medrese, külliye, mescid, hamam, han ve bazı konak yapılarının anıldığı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bunlar "yıkım" ile anılmaktan çok yapının mimarisi veya kentin tarihini anlatırken söz edilen

kurumsallaşması ve kültürel miras bilincinin yerleşmesi ancak 60'lı yıllar sonrasına, ülkemizde ise 70'li yıllar sonrasına rastladığı düşünüldüğünde bu tarihler öncesi gerçekleşen yıkımların mimarlıkta koruma anlayışının olgunlaşmaması ile ilişkili olduğu ifade edilebilir. Ancak yetmişler sonrası dönemde koruma kültürünün kurumsallaşma sürecinin başlamış ve kültürel miras bilincinin artmış olmasına rağmen yıkım etkinliği tersi yönde artmış bazı durumlarda sistematik bir sürece evrilmiştir.

Şekil 4.15. 1932 Jansen Ankara Planında a. Vekaletler Sitesi ile Ulus Meydanı arasında kalan bölüm; b. bu bölümden detay: Zafer Meydanı (Jansen, 1932).

Bu dönemde yıkım faaliyetlerinin en belirgin örnekleri imar faaliyetlerinin yoğunlaştığı ve dönemin Başbakanı Menderes'in de yakından takip ettiği İstanbul'da kamulaştırmalar, bulvarların açılması ve yıkımlar gibi geniş çaplı imar operasyonlarına odaklanmış olsa da Başkent Ankara için yeni bir plan ihtiyacı doğrultusunda yapılan çalışmalar kapsamında da yık-yap süreci öne çıkmaktadır. 1957 yılında onaylanan Ubaydin-Yücel Ankara planı kapsamında İmar Müdürlüğüne danışman olarak atanan Nihat Yücel'in ayrıntılı bir raporla eleştirmiş olmasına rağmen Bölge Kat Nizamı Tadilat Planı uygulanmaya konulmuştur. Bu süreç devamında imar mevzuatında farklı ekleme ve değişimler; Ankara'da yüksek katlı yapılar, kat ilaveleri ve yık-yap dönemini tetiklemiştir (Altaban, 1998). Kamu yapıları da bu değişimlerden büyük ölçü de etkilenmiş olup gerek eski yapının yıkımı gerek yeni yapının kat yüksekliği ile Danıştay Başkanlığı binası da bunlardan biri olmuştur.

Danıştay Binası proje yapım işi 1967 yılında Bayındırlık Bakanlığı tarafından ihale usulü ile Doğan Tekeli-Sami Sisa proje bürosuna verilmiştir (Resim 4.21.). Bakanlık bünyesinde projelendirilmesi gerçekleştirilemeyen işler için uygulanmaya başlanan bu ihale sürecinde Mimarlar Odası'ndan her iş için yeterli görülecek büroların listesi istenmekte ve bu

yapılardır. Bu yapıların yıkım sebebi, amacı, yıkım sırasındaki işlevi, kullanım durumu gibi bilgilere rastlanmamış, yapılar hakkında literatürde kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.

bürolardan uygun bulunanları ihaleye davet edilmekteydi (Mimarlık, 1967: 5). Tekeli ve Sisa 1957-79 yılları arasında, Bayındırlık Bakanlığı'nca açılan yarışmalar sonucu on kadar yapı gerçekleştirmiş olup, Danıştay Binası proje hizmeti, o yıla kadar Bakanlık'tan ihale yoluyla aldıkları tek proje hizmetiydi. Proje aynı yıl tamamlanarak onaylanmış olmasına karşın, inşaatı için ödenek bulunamaması sebebiyle yapı ancak 1978 yılında tamamlanabilmiştir. İnşaat sürecinde, dönemin uygulamaları kapsamında Bakanlık proje müelliflerine mesleki kontrollük görevini vermemiştir (Tekeli D., 2016). Proje süreci ile inşaatın tamamlanması arasında geçen uzun zaman diliminde Danıştay Başkanlığı, Kurtuluş Semtinde hizmet vermiştir.

Tekeli (2016) brüt beton olarak inşa edilecek yapının, en ince ayrıntılarına kadar tasarlanıp detaylandırıldığını ancak kontrollük görevi yapamadıkları için uygulama sırasında projeye aykırı olarak kitlelerin tepelerine çatı eklendiğini ve betonarme inşaat aşamasındaki (mimarın kendi ifadesi ile) “olağanüstü kalitesiz” uygulama sonucunda yapının tümüyle sıvanmak zorunda kaldığını ifade etmiştir.

Resim 4.22. Eski Danıştay binası a. maket fotoğrafı (Mimarlık, 1969); b. Bulvar cephesinden Zafer Park ile görüntü (Salt Arşivi)

Yapı iki bodrum kat, zemin kat ve on dört kattan oluşan 51.80 m yüksekliğinde bir kule blok ile 7.40 m yüksekliğinde iki parçalı yatay bir küleden oluşmaktadır. 1960’larda betonarme ve yüksek katlı yapıların ortaya çıkmaya başladığı Ankara’da 1965 yılında Türkiye’nin ilk gökdeleni sayılan zemin+22 katlı 73.45m bina yüksekliği ile Emek İşhanı inşaatı tamamlanmıştı. İşvereni Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü olmakla beraber yapının işlevi bir işhanı (ofis) bloğudur. 1960-70 döneminde tasarlanan veya inşa edilen yüksek katlı yapılar özel sektör girişimi olup, bu dönemde inşa edilen kamu yapıları (on üç katlı Karayolları G.M. ve on katlı Toprak Mahsulleri Ofisi G.M.) arasında en yüksek yapının

Danıştay binası olduğu görülmektedir. Proje müelliflerinin mimari ortama yön veren öncüler olarak anılması, yapının dönemin koşullarına göre yapım tekniği ve yapı yüksekliğinin yeni uygulamalar arasında örnek teşkil etmesi, yüksek yargıyı temsil eden bir kamu yapısı olması ve kent tarihinde önemli bir yeri olan Zafer Meydanı'nda bulunmasına rağmen Danıştay Hizmet Binası mimarlık ve kent yazınında incelenen veya anılan bir yapı olarak karşımıza çıkmamaktadır.²⁰

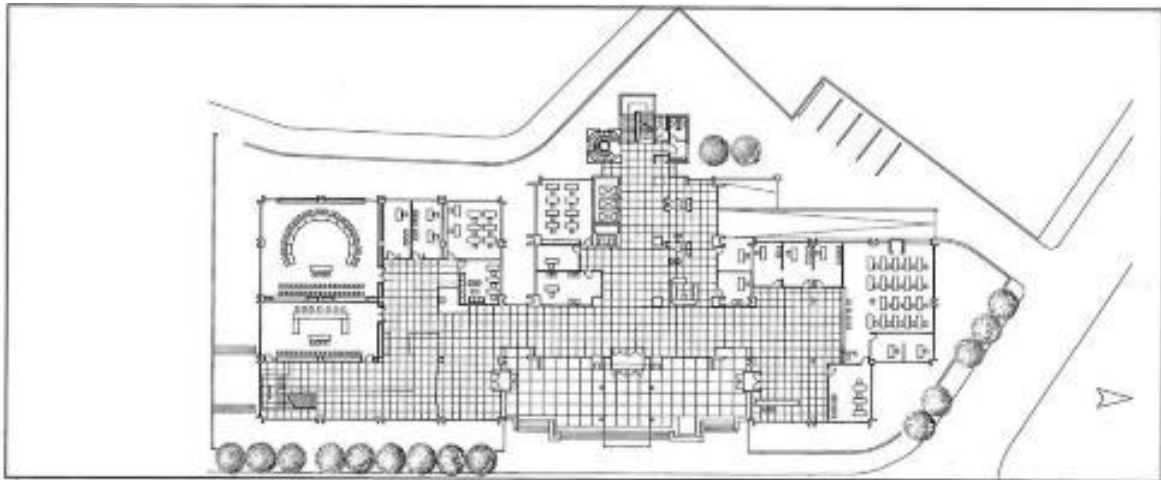
Doğan Tekeli ve Sami Sisa, dönemin önde gelen mimarlık aktörleri arasındadırlar. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi'nden mezun olan mimarlar, çalışmalarını önce 1954'te SİTE Mimarlık Bürosu, 1965 sonrasında Doğan Tekeli-Sami Sisa Mimarlık Ltd. Şti. adı altında yürütmüşlerdir. Aynı zamanda 1961 ile 1971 yılları arasında İTÜ Mimarlık Bölümü'nde öğretim görevlisi olan Tekeli 1957 yılında Mimarlar Odası Başkanlığı görevini de yürütmüştür. Tekeli ve Sisa'nın Danıştay projesi öncesindeki başlıca tasarımları arasında yer alan kamu yapıları Adıyaman ve Kırşehir Hükümet Konakları ile Yeni Delhi Türkiye Büyükelçilik yerleşkesidir. Bunu yanı sıra her ikisi de yarışma projesi olan ve modern Türk mimarisinin önemli yapıtlarından birisi olan İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (1960) ve Ankara Stad Oteli (1964) projelerini üstlenmişlerdir. Danıştay binasından da devam ettirdikleri tasarım yaklaşımları ve uygulanan yapı teknolojileri ile modern mimarinin Türkiye'deki öncü uygulamaları arasındadır.

“1950 sonrası imar faaliyetleri ve mimarlık alanındaki değişimler... sosyal ekonomideki değişimlerle uyumlu olarak, ithal edilen yeni lüks inşaat malzemelerinin kullanıldığı ve ABD mimarlık akımlarının etkisi altında gelişen sübjektivist akımlar almaya başlamıştır” (Ural, 1974), “1960'lı yıllara Enternasyonel Mimarlık akımının etkisi altında başlayan mimarlık faaliyetleri giderek çoğulcu bir ortama geçiyordu... Düşüncelerdeki çeşitlilik mimari yaklaşımlarda da yansımaları buluyordu.” (Batur, 1998: 37). Farklı mimarlık anlayışlarını tanımlamak için uluslararası (international) üslup, bölgeselcilik (regionalism), organik mimari, brütalizm, rasyonel mimari, eklektik mimari, historizm, yeni anıtsalcılık, sembolizm gibi kavramlar ortaya atılmıştı. Gerek kavramsal çeşitlilik gerekse 1950'li yıllardan itibaren betonarme, alüminyum ve cam malzemelerin kullanım teknolojisindeki gelişmeler tasarım anlayışında yenilikleri beraberinde getirmiştir.

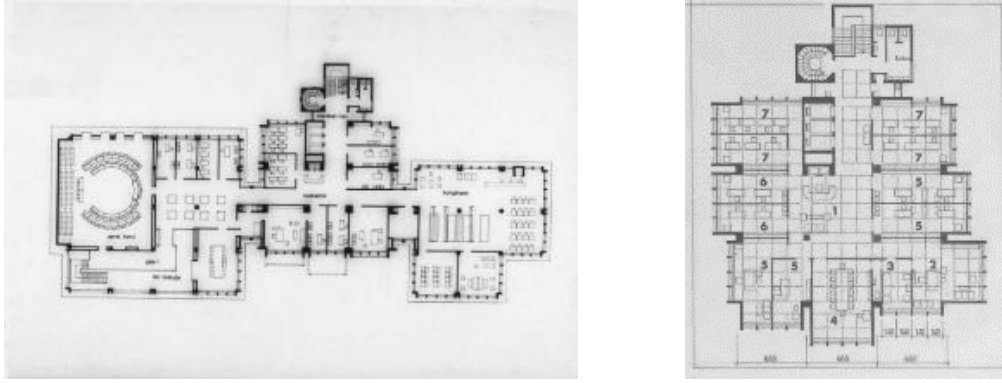
²⁰ Hatta Tekeli-Sisa mimarlık bürosunun web sitesinin güncel durumunda, projeler bölümünde Danıştay Binasının bilgi ve görselleri bulunmamaktadır.

Bu dönemde çoğunluğu yarışma ile projelendirilen Ankara'daki kamu yapıların mimarları genel olarak farklı olsa da her birinin Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde birçok farklı kamu yapısında imzası bulunmaktadır. Yeni mimari yaklaşımların kamu yapılarındaki yansıması, çoğunlukla büyük bir programın tek bir prizma içinde sığdırılması (Vanlı, 2006) anlayışı ile gerçekleşmiştir. 60'lara kadar bu prizma yatay formda çözümlenirken daha sonra çok katlı ve düşey blokların baskın olduğu görülmektedir. Bazı yapılarda ise bu dikey prizmalara eşlik eden mimari programın çözümüne yönelik olarak çoğunlukla karşılama alanı ve makam mekânlarını içeren az katlı ikinci kütleler veya bazalar yer almaktadır. Yapı formu gibi cephe malzemelerinde de ortak bir dil hâkimdir. Yatayda yapı boyunca uzanan açıklıklar eşit akslarla bölünmüştür. Yatayda kat aralarında, düşeyde taşıyıcı akslarda ve servis hacimlerinin sağır duvarlarında ise brüt olarak bırakılmış masif yüzeyler cephelerin genel belirleyicisidir. Ellilerden başlayarak kamu yapılarının hâkim dili olan yatay açıklıklar ve brüt masif yüzeylerle şekillenen büyük ölçekli prizmalar iki binli yıllara kadar baskın karakterini korumuştur. Danıştay binasının tasarım yaklaşımı da dönemin hem örnek hem öncü uygulamaları arasındadır.

Yapının Zafer Park'a açılan bir ana girişi bulunmakta olup bu kotta geniş bir dolaşım alanına açılan genel kullanım mekânları çözülmüştür. Duruşma salonu yapının sol kütleinde yer almakta, zemin kattan erişilmektedir (Şekil 4.16.). Birinci katta ise sol kütlede genel kurul salonu, kule kütleinde başkanlık makamı sağ kütlede ise kütüphane yerleştirilmiştir. Üçüncü kat sonrasında tip kat planı ile çözümlenen mekânlar daire başkan, üyeler ve raportörlerin odaları, bürolar ve toplantı odasından oluşmaktadır (Şekil 4.17.).

Şekil 4.16. Eski Danıştay Başkanlığı hizmet binası zemin kat planı (Salt Arşivi)

Şekil 4.17. Eski Danıştay Başkanlığı hizmet binası kat planları a. (solda) birinci kat planı b. sağda tip kat planı (1: Danışma ve bekleme salonu, 2: Daire başkanı odası, 3: Daire başkanı dinlenme odası, 4: Daire toplantı odası, 5: Üyeler odası, 6: Raportörler odası, 7: Bürolar) (Salt Arşivi)

Danıştay Binası’nın da tanımladığı Zafer Meydanı ve çevresi, yapının inşaatının başladığı 1970’li yıllara kadar kısmi olarak değişime uğramış olmakla beraber, 80’li yıllar sonrası meydan karakterini ve çevresindeki bulvara ait yapılaşma karakterini tamamen yitirdiği ifade edilebilir (Resim 4.22; Resim 4.23. ve Resim 4.24.). Meydanın, 60’lı yılların toplumsal hareketlerinin bir odak noktası haline dönüşmesi sonucu ilerleyen süreçte bu mekâna müdahale edilerek anlamının ve kullanımının değiştirilmesi hedeflenmiştir (İlkay, 2008). “İstiklal marşı, saygı duruşu, okunan marşlar gibi ulus devlet simgeleriyle DP karşıtı mücadelenin ritüellerinin yaratılıp, tekrar tekrar deneyimleneceği yer olarak Zafer Anıtı önü” “mekânın simgeselleşmesinde önemli bir ayrıntı” haline gelmiştir (İlkay, 2008). Meydanı oluşturan mimari ve peyzaj tasarım unsurlarının zaman içinde uğradığı değişimin en belirgin dönüşüm 60’lı yılların sonunda yapılan yeraltı çarşısı ile başlamıştır. Park alanı niteliğini yitiren meydanının doğu bölümünde bulvarla arasında bir arayüz oluşturan kavak ağaçlarının da kaybedildiği görülmektedir. Park alanı olarak düzenlenen peyzajı, yeşil alan, çay bahçesi ve kavak ağaçları ile bulvar yoğunluğunda bir “vaha” olarak tanımlanan alanın bu imaj ve işlevlerini yitirdiği görülmektedir. (Demiralp, 2010 ve Memlük, 2009 akt. Ayoğlu, 2010).

70’li yıllarda kent merkezinde yoğunluğun artması sonucunda imar planı değişiklikleri kapsamında ek kat hakkı verilmesi ile özellikle Atatürk Bulvarı’nda yoğunlaşan özel mülkiyetteki yapıların yıkılmasına neden olan süreç (Osmay, 1998) beraberinde yerel yönetimler sosyal donatı alanlarına yer bulabilmek için kent merkezinde arsa bulamadığı için kentin hafızasını oluşturan ve yapılaşmamış Atatürk Orman Çiftliği Güven Park, Zafer Park gibi açık alanları tahrip etmeye yönelmiştir (Tunçer, 2019; Uludağ ve Aycı, 2016).

Resim 4.23. Zafer Meydanı, Zafer Parkı ve çevresindeki yapılaşma 1960lı yıllar (VEKAM Arşivi)

Resim 4.24. 1963 Zafer Meydanı'nda Celal Bayar karşıtı gösteriler (İlkay, 2007)

Yargıtay önündeki park, Sıhhiye/Ankara

Zafer Çarşısı üzerindeki park, Sıhhiye/Ankara

Resim 4.254. Zafer Parkı (solda) Meydanın batı tarafında kalan park, (sağda) Doğu yönünde parkın yer altı çarşısı sonrası ilk hali (Ergin, 1990)

Meydana yapılan bir diğer müdahale ise 1986 yılında alanın batısında halen park ve yeşil alan niteliğini koruyan kısımdaki tahribat olmuştur. Büyükşehir Belediyesi'nin park alanını otoparka dönüştürmek için 28.03.1986 gününün sabahında park önündeki ağaçları kesmesi ile başlayan olay tepkiler ve protestolar ile karşılaşmış, olay basına yansımış ve hatta yargı sürecine taşınmıştır. Meydanı tanımlayan Danıştay Binası'nın "iki yüz çalışanı" yürütmenin durdurulması için idare mahkemesine başvurmuş, 1.10.1986 tarihinde 5. İdare Mahkemesi kararı ile otopark alanı düzenlemesini içeren imar planının iptaline karar verilmiştir. Temyiz sürecinde Danıştay'a yapılan başvuru sonucunda 16.12.1986'da karar oy birliği ile onaylanmıştır. Mülkiyeliler Birliği Vakfı tarafından yayın haline getirilen "Zafer Park Dosyası" isimli kitapta bu dava sürecinin idare hukuku uygulamasında bir örnek karar

niteliği taşıdığı şu satırlarla ifade edilmiştir; “Böylece Türkiye tarihinde ilk kez, kamu haklarını devlete karşı korumak için yurttaşlar idari yargıya başvuruyorlar ve idari yargı, kamunun haklarını devlete karşı koruyordu.” (Zafer Park Dosyası, 1988).

Aynı durumu aktarırken Bilsel (2018), yaşanan olayları yargı sürecine taşıyanları Danıştay Binası’nın “çalışanları” ya da “yurttaşlar” olarak tanımlamamış; “...parkı yok ederek otoparka dönüştürmek isteyen zamanın kent yönetimine karşı, hakimler, anında müdahale ederek ağaçların bir bölümünün olsun kesilip yok edilmesine engel olmuşlardı. O zaman park korunabildi ama Danıştay binası ve o hâkimler bugün artık “orada” değiller.” ifadesi ile Bilsel (2018) meydana tanımlayan yapının kullanıcılarını vatandaş niteliğinden önce yargı erki konumunda tanımlamıştır.

Danıştay Binası’nın bu kamusal alanda bulunması sonucu, sahiplenilerek Zafer Parkı korunmuş olmakla beraber, bu yapı için sonuç farklı olmuştur. Zaman içinde Danıştay hizmetleri için yeni bir yapı gereksinimi duyulmuş, 2008 yılında yarışma ile elde edilen Mimar Cem Açikkol ve ekibine ait yeni hizmet binası projesinin inşaatı 2012 yılında tamamlanmıştır. 2012 yılında Danıştay’ın Eskişehir yolu üzerindeki yeni binasına taşınması sonrasında boşalan ve işlevsiz kalan eski yapı için Gazi Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümünden alınan Deprem Risk Raporu ve Deprem Testi sonucu yapının ekonomik ömrünü tamamladığı sonucuna varılmıştır. Binanın yıkılarak yerine Yüksek Seçim Kurulu için yeni hizmet binası yapılması kararı verilmiş olup, 2014 yılında başlayan mimari proje çalışmalarının tamamlanması sonrasında, binanın yıkımı 2016 yılında gerçekleşmiştir (Resim 4.26.). Yıkım öncesi süreçte Mimarlar Odası (M.O.) Ankara Şubesi binanın Cumhuriyet dönemi mimarisi olarak korunması amacıyla tescili için idare mahkemesine başvuruda bulunarak, yıkımı durdurmak için dava açmıştır. Ankara 11. İdare Mahkemesi’nin açılan tescil davasında “telafisi imkânsız zararlar doğuracağı gerekçesiyle” yıkım işlemi için yürütmeyi durdurma kararı vermesine karşın, Danıştay Binası 11 Mart 2016 tarihinde yıkılmıştır. Yıkım esnasında, yürütmeyi durdurma kararı yetkililere M.O. avukatlarınca aracılığıyla elden iletmiş olmasına karşın yıkım durdurulamamıştır (Mimarlar Odası, 2016a)

Yıkılan Danıştay eski binasının yerinde bugün yapımı 2019 yılında tamamlanan Yüksek Seçim Kurulu (YSK) Binası yükselmektedir (Resim 4.27.). Mimari proje çalışmaları 2014 yılında başlamış olup, yeni YSK Hizmet Binası’nın yapımı ancak 2016 yılında yıkım sonrasında başlamıştır. Danıştay’ın binayı boşaltmasını takiben Ankara Büyükşehir Belediyesi, Zafer Park’ın bulunduğu parselin "Büyükşehir bölge parkı" ilan etmek üzere imar

uygulama plan değişikliği kararı almıştır. Bu karara karşı Mimarlar Odası Ankara Şubesi, imar planı değişikliği kararının yürütmesinin durdurulması ve iptali için dava açmış olup, mahkemeye sunulan bilirkişi raporunda, Zafer Meydanı'nda "Bölge Parkı" olamayacağı kaydedilmiştir (Mimarlar Odası 2016b; Mimarlar Odası).

Resim 4.26. Zafer Meydanı, Zafer Parkı ve çevresindeki yapılaşma 2000’li yıllar

Resim 4.27. Eski Danıştay binası a. maket; b. Atatürk Bulvarından görünüşü; c. binanın yıkımı (Arkitera)

Zafer Parkı, YSK inşaatının şantiye alanı olarak kullanılmış olup, etrafı çevrilmiş fiziksel ve görsel bütünlüğü bozulmuştur. Yaklaşık üç yıl park olarak kullanılmayan bu alan, görüntüsü ve hafızasını kaybetmiştir. Bununla beraber Mimarlar Odası’nın yaptığı açıklamaya göre metro yapımı için Zafer Parkı’nın Ulaştırma Bakanlığı’na devredilmesi planlanmaktadır (Mimarlar Odası, 2018). 2023 yılında parktaki çalışmalar biterek kullanıma açılmıştır.

Danıştay Binası ve Zafer Meydanı örneğinde ise tarihi yapının yıkılarak brüt beton yüksek katlı binanın inşası hem yıkım hem de kentsel bir bozumu parçası olmuştur. Bulvarın iki tarafında bölünmüş meydanın doğu kanadı yeni yapılan yer altı çarşısı ile yeşil alan niteliğini kaybederek bozuma uğramıştır. Bu alandaki tahribata müdahale de bulunmayan Danıştay çalışanlar/yargı erki mensupları batı tarafında, yani kendi binaları önünde kalan park alanı

için “kamu” haklarını korumaya yönelik girişimde bulunmuş ve başarılı olmuşlardır. Ancak bugün hem Danıştay Binası yıkılmış ve hem Zafer Parkı hafızası tahrip edilmiştir.

Resim 4.28. Yıkılan Danıştay Binası yerine yapılan Yüksek Seçim Kurulu (Yazara ait)

Danıştay Başkanlığı’nın yeni hizmet binası gereksinimi diğer birçok kamu kurumunda olduğu gibi artan iş hacmi ve personel sayısından kaynaklı olmakla bu sürecin hızlanmasının ardında 2006 yılında gerçekleşen saldırı yatmaktadır²¹. Bu olayın hemen ardından dönemin Danıştay Başkanı Sumru Çörtoğlu, dönemin Başbakanı Erdoğan ile yaptığı görüşmede, binada güvenlik zafiyeti olduğu gerekçesiyle yeni bina ihtiyacını dile getirmiş, hatta Halkbank’ın Eskişehir yolunda bulunan merkez binasına taşınma talebinde bulunmuştur. Danıştay’ın talebi sonrası “Başbakan Erdoğan’ın talimatı ile” Halkbank ve Danıştay arasında protokol düzenlenmiştir (YeniŞafak, 2006). Bu karar, 2006 yılında özelleştirme sürecinde olan Halkbank’ın, özelleştirme programı sonrasında Genel Müdürlük binasının İstanbul’a taşınacağı öngörüsünden hareketle alınmıştır. Ancak Danıştay’ın, Bakanlar Kurulu ve Özelleştirme Yüksek Kurulu’nun Halkbank’ın özelleştirilmesi ile ilgili kararlarını reddetmesi, ilginç bir gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Danıştay 13. Dairesinin Halkbank’ın özelleştirilmesini durduran bu kararı sonucu yüksek mahkemenin bu binaya taşınma planı iptal olmuştur (Cumhuriyet, 2008).

Bu gelişme üzerine, hizmet binası yapımı için yer seçimi çalışmaları başlamış ve iki yılı aşkın süre sonunda Eskişehir yolu üzerinde mevcut yapının bulunduğu arsa belirlenmiş olup

²¹ 17 Mayıs 2006’da avukat kimliği nedeniyle üzeri aranmadan Danıştay’ın eski binasına gelen saldırgan, Danıştay 2. Dairesi heyetinin toplantısı sırasında, müzakere salonuna girerek ateş açmış, bu saldırıda Üye Mustafa Yücel Özbilgin vefat etmiş, Daire Başkanı Birden ve diğer üç üye yaralanmıştır. Saldırgan kaçmaya çalışırken Danıştay binası içinde yakalanmıştır.

2008 yılında imar planı, tescil ve tahsis işlemleri tamamlanmıştır. Yeni hizmet binası için seçilen konum, batı koridoru olarak adlandırılan merkez-batı gelişim aksını tanımlayan Eskişehir Yolu üzerinde 10.km bulunan toplam alanı 62.310 m² olan dörtgen formda bir arsadır. Batı koridorunda, 1950-60'larda ODTÜ ve MTA yerleşkeleri ile başlayan ve 1980'lerde kamu kurum ve kuruluşların artan mekân ihtiyaçları nedeniyle hızlanan süreçte 2000'li yıllarda sayısı on beşi bulan yeni idari ve hizmet binaları ile doyum noktasına ulaşmıştır. 1980'lerde Eskişehir Yolu/Dumlupınar Bulvarının Konya Yolu/Mevlana Bulvarı ile kesişimine kadar kamu yapıları ile donatılan bu mobil aks; 90'ların sonunda yeni proje ve binaların yapımı ile uzamaya devam etmiştir.

Danıştay'ın yeni hizmet binasının da bu aks üzerinde yer almasını takiben; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (eski Bayındırlık ve İmar Bakanlığı), Gençlik ve Spor Bakanlığı, Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve AFAD, Bölge Adliye Mahkemesi, YÖK-KYK, TAGEM gibi kuruluşlarında yer aldığı birçok kamu idari ve yeni yapılan hizmet binaları ile bu bölgeye taşınmıştır.

Danıştay Başkanlığı Hizmet Binasının bu bölgede bulunan diğer kamu yapılarından farkı ise, 2000'ler sonrası bu aks üzerinde yapılan yapılarından projesi yarışma ile elde edilen tek kamu idari binası olmasıdır. Daha önce projenin ihale yöntemiyle elde edilmesi düşünülmüş ise de Türk Serbest Mimarlar Derneğinin Danıştay Başkanı ile görüşmesi üzerine yarışma düzenlenmesi sağlanmıştır (TSMD.). Dönemin Danıştay Genel Sekreteri Taci Bayhan, "Danıştay hizmet binası için en uygun projenin, katılımcı sayısının yüksek tutulduğu mimari proje yarışması yöntemi ile elde edilmesinin uygun görüldüğünü, bunu gerçekleştirmek için 2008 yılı mali yılı bütçesine iki milyon YTL ödenek konulduğunu" belirtmiştir (Hürriyet, 2008). Danıştay Başkanlığı yeni hizmet binası projesi için 2008 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü tarafından olarak açılan ulusal, açık ve tek aşamalı yarışmayı; Cem Açikkol, proje danışmanı Bolkar Açikkol ve proje yardımcıları Mithat Tekin, Nuh Tüccar ve Emrah Özer'den oluşan ekip kazanmıştır (Şekil 4.18.). 64 projenin değerlendirildiği yarışmanın asli jürisi Mimar F. Onur Bezirci, Mimar Ercan Çoban, Mimar Hasan Özbay, Mimar Ziya Tanalı ile İnşaat Mühendisi A. Tuna Acar ve danışman jüri üyeleri Danıştay Başkanı Hâkim Sumru Çörtoğlu, Danıştay Genel Sekreteri Hâkim Taci Bayhan, Bayındır ve İskan Bakanlığından Müsteşar Sabri Özkan Erbakan, Müsteşar Yardımcısı Emrullah Kardeş ve Makine Şube Müdürü Gürsel Alkan'dan oluşuyordu. Jüri raporunda proje;

"Ana kararları başarılı bulunan projedir. Girişlerin konumu, Başkanlık, Genel Kurul Salonu ve Dava dairelerinin konumu ve yönlenmesi olumlu bulunmuştur. Sosyal tesislerin bağımsız çalışabilme olanağı ve bahçe ile ilişkileri çok başarılıdır. Konferans Salonunun yapıdan kopuk olması kullanıcı idare tarafından olumlu bulunmuştur. Yapının iç mekân kalitesi ve kütle plastiği yeterince başarılı bulunmamış olmasına karşın geliştirilebilir bulunmuştur. Kreş ve Sağlık merkezinin yapının genel diline yeterince katılmadığı düşünülmektedir. Açık alan kullanımı tasarımın en olumlu yanlarının başında gelmektedir. Açık otopark yeterli, ancak garaj girişi sorunludur. Bu önerinin uygulama yeterliği tamdır."

şeklinde değerlendirmiştir.

Jüri değerlendirmesinde yargı mekânı ve kurum kimliği açısından bir açıklama bulunmamakla birlikte, mimari ekip yarışma raporunda projede kurum kimliğine verdikleri önemi şu şekilde açıklamışlardır;

Danıştay Başkanlığı Hizmet Binasının mimari kimliği hiç şüphesiz ki son derece önemlidir. Çağdaş Türkiye'mizin göz bebeği kurumları arasında yer alan Danıştay binasının, kurum kimliğini çok iyi yansıtması gerekmektedir. Bu bağlamda arsa kullanım kararları ve bu kararlara bağlı olarak verilen kitle kompozisyon düzeni ve iç mekân kalitesi, yapının insanlara pozitif yaşama ve çalışma enerjisi veren, alçak gönüllü, milletine adalet dağıtan, şefkatli ve şeffaf, az katlı, kolaylıkla kavranan bir yapıda olması temel düşüncemizdir. (Açıkkol akt. Önal, 2009)

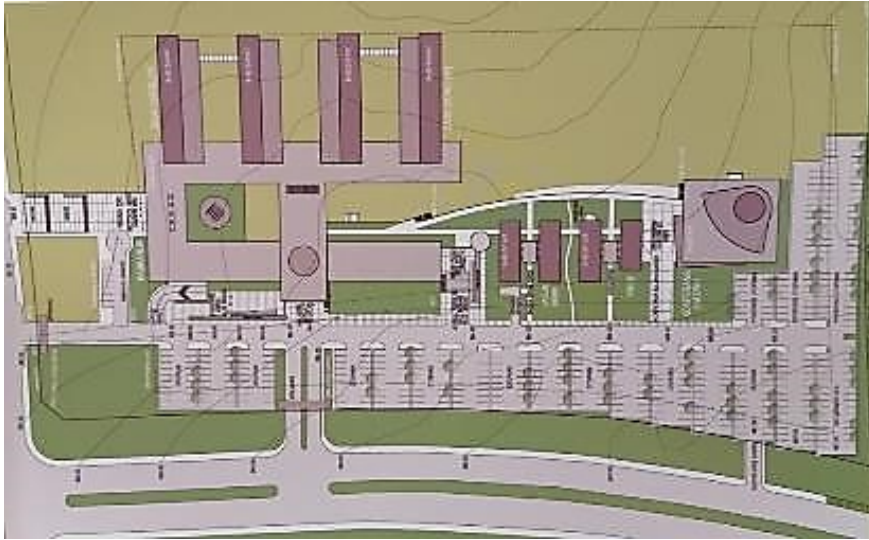

Şekil 4.18. Danıştay Başkanlığı hizmet binası yarışması - 1. Ödül-Cem Açıkkol, Proje görseli- Dumlupınar Bulvarından perspektif görünüş (Mimarlık Dergisi, 2008)

Yarışma programına göre yaklaşık 72.700 m² alanda; Başkanlık, Başsavcılık, kurullar, dava daireleri olarak işlevlere ayrılan hizmet birimleri ile üç duruşma salonu, genel kurul salonu, altı yüz kişi kapasiteli ve 1.600 m² konferans salonu, sosyal tesisler, sağlık birimi, anaokulu bölümü yer almaktadır. Açıkkol, aynı programa sahip olan on altı dava dairesini dört ayrı blokta tip plan şeması ile üst üste kurgulamıştır. Programın en büyük bölümü (20.644 m²)

olan dava dairelerini barındıran bloklar; toplam sekiz kat olup (alt zemin, zemin ve altı kat) arsanın uzun kenarının batı yönüne gelmesi sebebi ile kuzey-güney yönünde cephe alan biçimde yerleştirilmiştir. “Kurumun temsili niteliği sebebi ile Başkanlık bloğu, Eskişehir yoluna en yakın pozisyonda konumlandırılmıştır (Şekil 4.19.). Kuzeyden güneye doğru, Başkanlık, Başsavcılık, kurullar, dava daireleri ve sosyal tesisler, bir düzen içerisinde sıralanmıştır.” (Yarışmalar Dizini-Danıştay Başkanlığı, 2009).

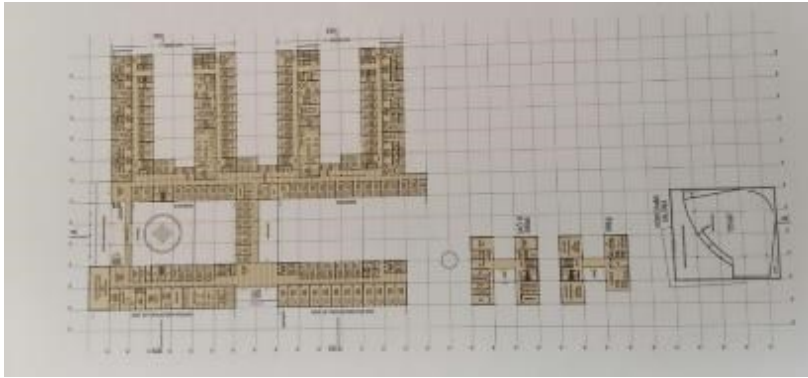
Binanın; genel hizmet birimleri için Protokol ve Ana Giriş olmak üzere iki adet girişi bulunmaktadır (Resim 4.28.). Dumlupınar Bulvarına bağlanan giriş protokol ve Başkanlık için kullanılmakla beraber sade ve gösterişsiz bir görsellikle tasarlanmıştır. Batı cephesinde bulunan Ana Giriş ise personel ve ziyaretçi için düzenlenmiş gerek yapı arsasına girişi tanımlayan nizamiye binası gerek bina girişi ölçeği ve tasarımıyla Mahkeme binasına erişim noktasını vurgulamaktadır. Buna ek olarak sosyal tesisler, sağlık birimi, anaokulu ve konferans salonu için ayrı girişler düzenlenmiştir. Yaya dolaşımında kesişmeleri önlemek amacıyla Başkanlık, personel ve sosyal tesislerin girişleri alt zemin katta; ziyaretçi kapısı, sağlık birimi, anaokulu ve konferans salonu girişleri ise üst zemin katta planlanmıştır (Şekil 4.20.; Şekil 4.21. ve Şekil 4.22.). “Sosyal tesisler bir iç sokak üzerine kurgulanmıştır. Yemek salonları istenirse birleşebilmekte, tamamı doğu yönüne, oluşturulan Danıştay parkına açılmaktadır. Önünde planlanan terasları ile, park içinde yemek eylemine imkânı tanınmıştır.” (Yarışmalar Dizini-Danıştay Başkanlığı, 2009) (Resim 4.29.).

Şekil 4.19. Danıştay Başkanlığı Hizmet Binası Yarışması - 1. Ödül-Cem Açıklol, yerleşim planı (Yarışmalar Dizini-Danıştay Başkanlığı, 2009)

Şekil 4.20. Danıştay Başkanlığı Hizmet Binası yarışma projesi zemin kat planı (Yarışmalar Dizini-Danıştay Başkanlığı, 2009)

Şekil 4.21. Danıştay Başkanlığı Hizmet Binası yarışma projesi birinci kat planı. (Yarışmalar Dizini-Danıştay Başkanlığı, 2009)

Şekil 4.22. Danıştay Başkanlığı Hizmet Binası yarışma projesi kesit çizimleri (Yarışmalar Dizini-Danıştay Başkanlığı, 2009)

Resim 4.29. Danıştay binası a. Eskişehir yolu cephesinden görünüm (Wikimedia, 2022);
b. ana giriş cephesinden görünüm (Anadolu Ajansı, 2014)

Resim 4.30. Danıştay Hizmet Binası İdari Blok ve Daire Blokları arasında kalan avlu (Yazara ait)

Resim 4.31. Danıştay giriş bekleme alanından görünüm (Yazara ait)

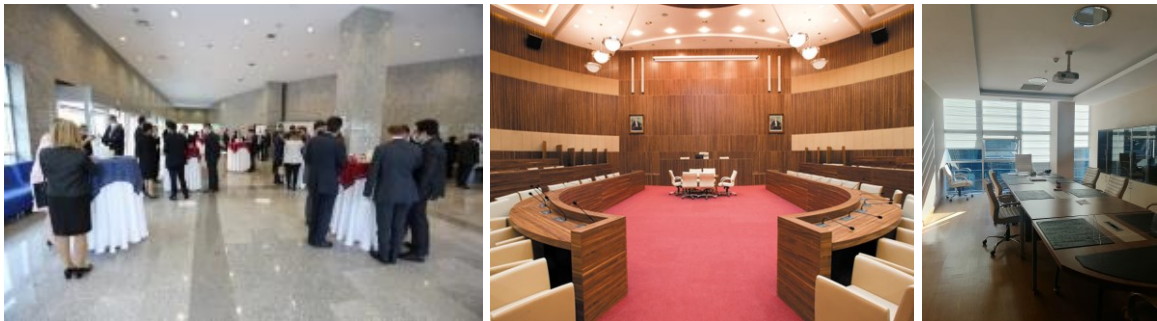
Kurumun en önemli karar organı olan genel kurul toplantı salonu; 150 kişilik masa düzeninde ve dairesel formda olup başkanlık bloğunun ortasında bulunmaktadır. Salonun fiziki özellikleri sergi, tören, açılış ve kokteyl gibi aktivitelere imkân verecek özelliklerle düzenlenmiş olup Başkanlık giriş holünün de aynı zamanda genel kurul salonu fuayesi olarak kullanılması düşünülmüştür (Resim 4.31. ve Resim 4.32.).

Danıştay Başkanlığı idari mahkeme kararlarına karşı itirazların temyiz edildiği ve değerlendirildiği en üst mahkemedir. Daha önce de belirtildiği gibi (istisnaları bulunmakla beraber) yargı sürecinde temyiz aşamasında duruşma yapılmaz, söz konusu dava dosyası ilgili dava dairesi kurulu tarafından kurul toplantı odalarında incelenerek yargı kararının hukuka uygunluğu değerlendirilir (Resim 4.32.).

İstisnai durumlarda gerçekleştirilen duruşmalı dava dosyalarının görülmesi için yeni hizmet binasında üç adet duruşma salonu öngörülmüştür. Ancak Anayasa Mahkemesi Yüce Divan Salonu ölçeğinde, kamuoyu tarafından takip edilecek, yüksek sayıda izleyici/dinleyici kapasitesine sahip bir duruşma salonu öngörülmemiştir. Bu nedenle, kamuoyunda İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen; barolar, medya, STKları da kapsayan geniş bir kamuoyu kitlesi tarafından takip edilen "Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi"nin feshine ilişkin 20 Mart 2021 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararının iptal istemi ile Danıştay'a yapılan başvurulara ilişkin davalar Danıştay'ın konferans salonunda görülmüştür (Resim 4.33.).

Resim 4.32. Danıştay Genel Kurul Salonu

Resim 4.33. Danıştay a. fuaye alanı; b. Genel Kurul Salonu (Danıştay); c. toplantı odası

Resim 4.34. İstanbul Sözleşmesi Duruşmasından görüntüler a. (Bianet, 2022) b. (Birgün, 2022)

Tasarımda yapı içinde dolaşımın, kullanıcı ve ziyaretçilerin gidecekleri birime en kısa ve kolay yoldan ulaşması amacıyla sade bir biçimde ele alındığı vurgulanmıştır. Proje raporunda mimarın dikkat çektiği bir nokta da; yapının mevcut programı dışında, zaman içinde yeni ihtiyaçlara imkân verecek bir tasarımın öngörülmüş olmasıdır. Açikkol “yapılar kullanıma açılmadan ihtiyaçlara cevap veremez duruma düşmekte, doğal olarak sonradan yapılan ilaveler son derece uyumsuz olmaktadır. Bu sebeple yapının programı ne olursa olsun, tasarım aşamasında yapının gelecekteki gelişimine imkân tanımak, kanımızca çok faydalı olacaktır.” ifadesi ile kamu hizmet yapılarında sıklıkla karşılaşılan bir soruna tasarım aşamasında öneri geliştirmiştir. Bu önerinin önemi, yapı henüz inşaat aşamasında iken eklenen dava daireleri bloğu ile görülmektedir. Danıştay’ın iş yüküne bağlı olarak artış gösteren dava daire sayısı nedeniyle dört adet olarak tasarlanan dava dairelerine ait tip blokların sayısı, yapım sırasında beşe çıkartılmıştır.

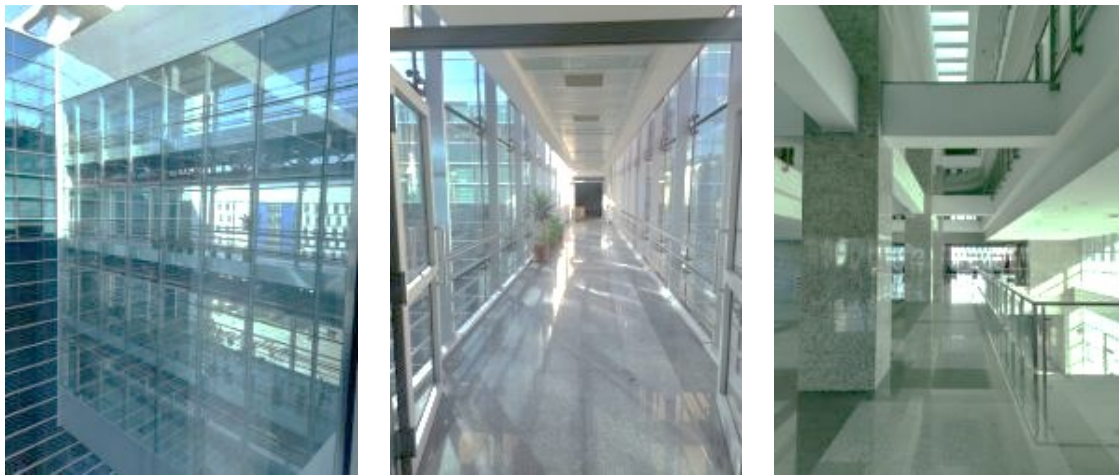
Cem Açikkol; Serbest Mimarlar Derneği ve Mimarlar Odasında idari görevlerde yer almış, katıldığı yarışmalarda yetmişin üzerinde projesi ile ödül kazanmış ve Merih Karaaslan, Affan Yatman, Nesrin Yatman, Hasan Özbay, Tamer Başbuğ, Baran İdil, Yüksel Erdemir gibi yarışma ve kamu yapılarında deneyimli meslektaşları ile ortak projeler üretmiş bir mimardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane-Araştırma Merkezi Arşiv Binası ve Genel Sekreterlik Hizmet Binası Yapı Kompleksi ile Ziyaretçi Kabul Binası yarışmasında (2006) birincilik ödülü alarak uygulanan tasarımı da mimarın önemli bir diğer kamu idari yapı projesidir. Açikkol için yarışma kurumu profesyonel mimarlık hayatına atılmasına aracı olmuş aynı zamanda mesleki gelişimi için önemli bir kaynak işlevi görmüştür. Kendi sözleri ile bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Mimari proje yarışmalarının olmadığı bir mimarlık ortamı düşünemiyorum. Genç mimarların söz söyleyebilecekleri başka bir mimarlık ortamları yoktur. Olamaz da. Bugün Türkiye'deki gerçek mimarların tamamı, yarışma yaparak yetişmiş

insanlardır.” (Mimarlık, 1993, s.30)

“Yarışmalar sayesinde, firmamı kurdum ve profesyonel mimarlık hayatına atıldım. Yarışmayla kazandığım projelerimin uygulama etaplarını hazırlayarak, inşa edilmelerini sağladım. Yarışma kazanarak şantiyede bulunmanın ayrıcalığını yaşadım. Ve orada kendimi MİMAR gibi hissettim. (Ya da hissettirdiler) Yarışma kazanmasaydım, belki yine serbest çalışabilirdim, fakat kendimi mimar gibi hissedemiyordum. Hayatım çok renksiz ve sönük geçerdi herhalde...

Bence yarışma yapan mimarlar, mesleğini, işini seven, mutlu insanlardır. Ödül kazandıkça omuzlarına ilave bir sorumluluk yüklenir. Bu sorumluluk bilinci ile mesleğini en iyi şekilde icra etmek zorundadırlar. Mesleğini icra ederken, işin sanatsal, ahlaki, ticari ve etik değerlerini koruyan ve kollayan bir ‘meslek adamı’ olmak durumundadırlar.” (Dinç, 2010)

Resim 4.35. Danıştay- a ve b. Daire blokları arası geçiş köprüsü; c. giriş alanı (Yazara ait)

Danıştay Başkanlığı Hizmet Binasında projesinde; güneş enerjisinden en etkin biçimde yararlanacak şekilde yönlendirilmenin yapıldığı, su tasarrufuna yönelik bir altyapı oluşturulduğu ve su kaynaklarının etkin kullanılması amacıyla yağmur sularının sarnıçlarda depolanarak bahçe sulamasında kullanılmasına yönelik altyapı oluşturduğu belirtilmiştir (Merdim, 2012). Bu yönleri ile tasarımın çevreci ve akıllı bina özellikleri taşıdığı ifade edilmiştir. Ayrıca daire başkanları odalarında bulunan dinlenme bölümü ve tuvalet, televizyon ve buzdolabı gibi donatılar ve üyeleri, hâkim ve savcılar odalarının tasarımlarının çağdaş tarzı projenin basında yer alan tanımları kapsamında iletilen diğer hususlardır (Sabah, 2012).

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğünce gerçekleştirilen ihale sonucunda bina yapımı, 64.880.000 TL bedelle 11.11.2009 tarihli sözleşmeyle Varlıbaşlar Yapı (VARYAP) Sanayi ve Turizm A.Ş.’ne verilmiştir. VARYAP firması; 1975 yılında kurulmuş bir inşaat ve müteahhitlik şirketi olup 2007 yılında tamamladığı 66.000 m² Konya Adliyesi ve 2010 yılında tamamladığı 343.000 m² İstanbul Adliyesi yapım işleri ile yargı mekânları inşaatlarında tecrübesi bulunmaktadır.

Yeni hizmet binasının temeli, 14 Aralık 2009'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Genelkurmay Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ, Yargıtay Başkanı Hasan Gerçek, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, Adalet Bakanı Sadullah Ergin, Bayındırlık ve İskân Bakanı Mustafa Demir ile birçok bakan, askerî yetkili ve yargı mensubunun katılımıyla atılmıştır.

Törende konuşan Danıştay Başkanı Mustafa Birden; yargılama faaliyetine uygun olmayan ağır ve olumsuz koşullarda hizmet verilmeye çalışıldığını, bir odada üç-dört hâkim, savcının çalıştığını, aynı olumsuz durumun idari personel için de geçerli olduğunu, yargı hizmetinin hızlı ve verimli sunulmasında etkili olan öğelerden birinin de tüm personele çağın gereklerine uygun, sağlıklı ve donanımlı çalışma ortamlarının sağlanması olduğunu belirtmiştir. Birden;

“Medeni ve gelişmiş dünya ülkelerinde yargıya verilen önemin, duyulan saygının göstergesi olarak en ihtişamlı binalar, çağdaş olanaklar yargının hizmetine sunulmuş, devlet imkânlarından yararlanmada yargıya önem ve öncelik verilmiştir. Bu kapsamda, adalete ve yargıya yapılan harcamanın, bireyin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasına, toplumsal huzura, barışa ve dolayısıyla da devletin ve milletin geleceğine yapılan yatırım olduğunu düşünmekteyiz.” (Hürriyet, 2009)

2012 yılı Şubat ayında Kurumun yeni hizmet binasına taşınma işlemleri başlamıştır. Dönemin Danıştay Genel Sekreteri yeni bina için yaptığı açıklamada; Kurumun yıllar sonra kendisine yakışan binasına taşınacağı, yargı mensuplarının teknolojik altyapıyla donatılmış bireysel odaları ile her daire için müstakil müzakere odaları sayesinde iyileşen çalışma koşullarında gerçekleşen iyileşmenin yargı hizmetine de yansıtacağını ifade etmiştir (Hürriyet, 2012).

Bina 5 Nisan 2012 günü gerçekleşen bir törenle hizmete açılmıştır (Resim 4.35.). Açılış törenine dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, TBMM Başkanı Cemil Çiçek, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Anayasa Mahkemesi Başkanı Haşim Kılıç, Yargıtay Başkanı Nazım Kaynak, Adalet Bakanı Sadullah Ergin ile birçok bakan, yargı mensubu ve davetliler katılmıştır. Danıştay Başkanı Karakullukçu'nun açılış vesilesiyle yaptığı konuşmanın gazete arşivlerinden ulaşılan bölümünde; devletin erklerinin yetkileri bakımından ayrılığını, yürütme erkinin gücünü gösterme yönündeki doğal hareketi bağlamında kamu gücünü kullanımında sınırların önemini ve bu kapsamda yargı erkinin bağımsızlığı, tarafsızlığı ve güçler dengesi unsuru olarak önemi üzerine ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca konuşma süresinin yarısında, başta Cumhurbaşkanı Gül, TBMM Başkanı Çiçek, Başbakan Erdoğan

olmak üzere emeği geçenlerin adını tek tek sayarak, inşatta emeği geçen mühendisinden kalfasına kadar herkese teşekkür ettiği kaydedilmiştir. Danıştay Başkanı “Yeni binanın gerçek sahibinin köyde, kentte kırsalda yaşayan Türk halkı olduğunu” belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.

R.T. Erdoğan’ın törende yaptığı konuşma, Anayasa Mahkemesi açılış töreninde yaptığı konuşmanın içeriğine çok benzemektedir. Konuşmanın akışı özetle; Yüksek Yargı’nın uzun süredir karşılaşmış olduğu fiziki imkânların yetersizliği, başında bulunduğu hükümetin iktidarı döneminde adalet teşkilatının fiziki altyapısında gerçekleştirilen iyileştirmeler, yargı erkinin bağımsızlık ve tarafsızlığına verilen önem ve bu minvalde daha önce karşılaşılan sorunlu konuların çözümüne ilişkin hukuki düzenlemelerinin hükümetçe gerçekleştirilmesi gibi temel noktaları içermektedir (Erdoğan R. T., 2019b) . Konuşmaların ardından Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar ile Varlıbaş Holding Yönetim Kurulu Başkanı Süleyman Varlıbaş'a teşekkür plaketi verilmiştir.

Resim 4.36. Danıştay yeni hizmet binası açılış töreninden görüntüler (AbdullahGul, 2012)

Kurumun haber ve duyurular arşivinden; yapının konferans salonunda hukuk alanında konferans, sempozyum, eğitim programları gibi farklı aktivitelerin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak kurum ziyaretlerine ilişkin görsellerin ağırlıklı olarak Başkanlık Makamında çekilmiş fotoğraflarla paylaşıldığı görülmektedir. Kalabalık heyet ziyaretlerinde, toplantı odasından fotoğraflar makam odası fotoğraflarına eşlik etmektedir. Kurumun resmi internet sayfasında binaya ilişkin bir bilgilendirme yer almamaktadır (Resim 4.36. ve Resim 4.37.). Yapının görsel materyallerde kullanımı Danıştay Dergisi’nin sadece 2019 ve 2020 yılı kapaklarında kullanılan grafikte sınırlıdır. Ayrıca yarışma projesi dışında makam girişi, makam odası ve sergi salonu için özel tasarımlar yapılmıştır. Sergi salonu ve makam girişi Mimar Hilmi Güner tarafından 2019 yılında (Resim 4.38.), Başkanlık makam odası ise SG Dizayn ofisi tarafından tasarlanmıştır.

Resim 4.37. Danıştay konferans salonunda gerçekleşen Sempozyumlar (Danıştay)

Resim 4.38. Danıştay'ın kuruluş yıldönümü etkinliklerinden görüntüler a. 150. Kuruluş Yıldönümü ve “Danıştay ve İdari Yargı Günü” kapsamında Protokol Kapısı önünde kurdele kesme töreni-10 Mayıs 2018; b. Danıştay'ın 154. Kuruluş yıldönümü sergi salonu ziyareti. (Danıştay)

Resim 4.39. Danıştay a. Sergi Salonu tasarımı; b. protokol girişi tasarımı (Hilmi Güner Mimarlık)

4.2.4. Değerlendirme: Danıştay Başkanlığı

Danıştay Başkanlığı binası 1920'lerden 2000'lere kadar yönetim merkezi ve diğer yönetim yapılarından ayrı olarak konumlanmış ama kamusal mekânla beraber tanımlanan hatta bu özelliği ile kamusal yaşama etkisi olan bir idari yapı olmuştur. 1970'lerden bu yana yaklaşık

elli yıldır, kentsel alana ve kamu yapısına yapılan müdahaleler her katmanda toplumsal, kurumsal ve sembolik bir değerin yıkılmasına ve bozulmasına sebep olmuştur. 1970’lerde Danıştay Hizmet Binası yapılırken aslında sadece tarihi Şuray-ı Devlet binası yıkılmamış, yeni bina aynı zamanda kat yüksekliği ile bulvar üzerinde bozulan düşük katlı yapı karakterinin bozulmasının da bir parçası olmuştur. Mimari yazında pek anılmamasına rağmen Danıştay Binası hem kentsel açıdan hem de kurum açısından önemli bir simge olarak görülmüştür. Proje elde etme sürecinde; Bayındırlık Bakanlığı ve Mimarlar Odası arasında mimari yayın aracılığıyla gerçekleşen bilgi alışverişi çerçevesinde davetli ihale yöntemi uygulanmıştır. Müellifin belirlenmesinde sürecin şeffaf ve kurumlar arası işbirliği çerçevesinde yürütülmüş olması mesleki uygulama alanında bir olgunluk düzeyini işaret etmesi açısından da önemlidir.

Kurum için tasarlanmış bu yapı, yüksek katlı ve brüt beton modern mimari teknoloji ve yaklaşımıyla, kurumun aynı kentsel alanda işlevine devam etmesi yönünde de önemli bir hususun olgunlaşmasına sebep olmuştur. Yapının girişinin doğrudan Zafer Parka açılması ile kamusal mekânla ilişkisi güçlendirilmiştir. Kurum bu kentsel mekânda bir hafıza oluşturmuş ve bu alanı sahiplenmiştir. Bu vesileyle Zafer Meydanı’nı oluşturan park alanının kurumla fiziksel ilişki içinde olan bölümü 1980’lerde yerel yönetim tarafından gerçekleştirilen bozumdan kurtarılmıştır. 2014 yılı sonrasında Danıştay’ın bu yapıdan taşınmasını takiben aynı yıkım ve bozum müdahaleleri otuz yıl sonra tekrar gündeme gelmiştir.

Danıştay Başkanlığı 2000’lerde Batı ekseni üzerinde konumlanan yönetim aksına taşınmış ama bu yeni yerleşimi ile kamusal alandan kopartılmış, korunaklı ve kontrollü girişleri ile kamusal erişim sınırlandırılmıştır. Yapının daha önce kamusal mekânla kurduğu ilişki çalışanlar için yerleşke içinde yer alan açık alan düzenlemeleri ile sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Yeni hizmet binasında kullanıcı/vatandaş girişi tasarımı ve ölçeği ile ana giriş olarak tanımlanmıştır. Ancak makam/protokol girişi her ne kadar daha mütevazı ve geri planda tutulsa da ayrılmış bir giriş olarak bulvar yönünde ön cepheye yerleştirilmiştir. Gerek ana girişte gerek makam girişinde yer alan merdivenler işlevsel niteliği ile öne çıkmakta olup vurgulanan bir yerleşim ya da tasarıma sahip değildir.

Yapı kompleksinin cephesinde masif yüzeyler ve geniş cam cepheler bir arada kullanılmıştır.

Şeffaflık imgesini sağlayan cam cepheler ve beyaz kaplama yüzeyler aynı zamanda sade ve nötr bir imaj yaratmaktadır. Ancak cam; şeffaflık, yansıtma, tarafsızlık gibi kavramsal imgeleminden ziyade teknoloji ve yenilik göstergeleri ile uygulanmıştır. Yapılarda mekânsal işlevsel esnekliğe katkıda bulunur.

Yapının duruşmalı davalar için üç adet salonu bulunmakla beraber kamuoyu tarafından takip edilen geniş katılımcı kitlesine hitap eden bir duruşma salonu yoktur. Bu duruşmalar için konferans salonu kullanılmaktadır. Duruşma salonu yerleşiminin; hâkim veya mahkeme heyeti, taraflar ile vekilleri, sanık ve tanıkların yargı sürecindeki rollerine göre belirlenmiş bir düzeni içerdiği düşünüldüğünde, bu düzene göre organize edilmeyen bir mekânda sürece ilişkin bazı aksaklıkların ortaya çıkacağı da açıktır.

Konferans salonu işlevsel niteliği nedeniyle kurumun temsili açısından öne çıkan bir mekân olmakla beraber karşılama, ağırlama gibi aktivitelerde ağırlıklı olarak makam girişi, sergi salonu ve Danıştay Başkanı makam odasının görsel imgeler ile kullanıldığı görülmektedir. Bu mekânlar için yarışma projesi dışında tasarımlar yaptırılmış olması da bu tercihlerin bilinçli olduğunu göstermektedir.

Yeni hizmet binası için proje sürecinden yapım sürecine; yarışma şartnamesi, mimarın proje raporu, jüri değerlendirmesi, süreç içinde değişen Danıştay başkanları ve genel sekreteri ile dönemin Cumhurbaşkanı ve Başbakanının açıklamaları da dahil olmak üzere binanın çağdaş fiziksel altyapısı ve işlevsel özelliklerine sıkça yer verildiği ancak mimari kimliği, kurumsal temsili, yargı ve hukuk açısından imgesi üzerinden bir değerlendirme yapılmadığı görülmektedir. Tüm söylemlerde binanın mimarisinin fiziki imkânlarla indirgenmiş olup temsil ve kimlik açısından “modern”, “çağdaş”, “yargıya/kuruma yakışır” gibi muğlak ve yüzeysel ifadeler dışında bir açıklama bulunmamaktadır. Yapıya ilişkin açıklamalarda da belirtildiği üzere; vatandaşların hayatını doğrudan ilgilendiren yüz binlerce dosyayı inceleyen yargı mensuplarının çalışma ortamını iyileştirmenin verimliliğe olumlu etkisi olacaktır. Ancak yargı erkinin mekânsal temsilinde, salt yeni ve çağdaş görünüm oluşturma anlayışının; kurumun değerleri ve sorumluluğu açısından yetersiz kalacağı da açıktır.

4.2.5. Yargıtay yerleşkesi: yargı bağımsızlığı temsili mekânı

Türkiye’de yargı teşkilatına ilişkin bölümde aktarıldığı üzere Cumhuriyetin ilanından sonra düzenlenen 1924 tarihli Anayasa; yasama, yürütme ve yargı erkelerinin tanımını yapmakta, yargı erkinin bağımsız mahkemelerde olduğunu belirtmektedir. Ancak bu Anayasa yasama

ve yürütme erkinin mecliste olduğu kuvvetler birliğine dayalı Meclis hükümeti sistemini kurmaktadır. Bağımsız mahkemelere verilen yargı görevi yargı erki/kuvveti (Kuvve-i Kazaiye) bölümü altında açıklanmış olup bu kapsamda Danıştay ve Yargıtay kurumları tanımlanmamaktadır. Yürütme Görevi başlığı altında anılan Danıştay “yargılama değil, danışma alanında görevli bir kurum olarak tanımlanmıştır”. Bu Anayasa’da Yargıtay ise hiçbir hüküm altında yer almamaktadır. 1924 Anayasasının 1960 yılına kadar yürürlükte olması ile geçen süre zarfında, devletin erkleri arasında dengede Meclis’in baskın konumda olduğu söylenebilir. Başka bir ifade ile 1924 Anayasası çerçevesinde yasama, yürütme ve yargı erki arasında bir dengeden söz edilmesi mümkün değildir. Yasama ve yürütme erklerini elinde toplayan Meclis’in üstünlüğüne dayalı bir yönetim söz konusudur. Yargının devletin kuvvetleri arasında dengeyi oluşturacak bir mekanizma olarak değerlendirilmediği, ancak hukukun işleyişini sağlayan bir sistem olarak ele alındığı görülmektedir.

Hükümet sisteminin üzerine kurulduğu bu düzene ilişkin algı, yönetim merkezi mekânsal hiyerarşisinde de okunmaktadır. Demokratik başkentlerin en baskın yapısı (neredeyse tümünde) Meclis binalarıdır (Vale, 1993). Ankara içinde aynı durum söz konusudur. Anayasa’da belirtildiği üzere “halkın egemenliğinin temsili” olan Meclis baskın kuvvet konumundadır ve hükümet merkezindeki mekânsal konumda bu baskın pozisyona göre belirlenmektedir. Gerek Lörcher gerek Jansen Planına Meclisin (veya Parlamentonun) yönetim bölgesinin en uç, en yüksek yerinde konumlanması öngörülmüştür. Hatta Lörcher ilk önerisinde Parlamentoyu kalenin yamacında, kentin en yüksek noktasında konumlandırmış, benzer biçimde Holzmeister’da kale burçlarının yanında bir Meclis binası eskizi hazırlamıştır. Ancak hiçbir çalışmada yürütme erkinin temsil makamı Cumhurbaşkanlığı ya da Yargı erkinin o dönemdeki en üst makamları Yargıtay ve Danıştay’dan bahsedilmemektedir.

Jansen planlı aşamasında uzun süreyi kapsayan ve birçok değişimi içeren işlevlerin yerleşimi, kütlelerin şekillenmesi ve yapıların tasarımı, kendi içinde hiyerarşik bir düzene ulaşmış gözükmemektedir. Her ne kadar uygulama aşamasında bu düzen (aynen) uygulanmasa da proje sürecinde öngörülen mantık çerçevesinde Temyiz Mahkemesi/Yargıtay’ın tüm çalışmalarda yönetim merkezi üçgeni içinde konumlandırıldığı ve Adliye Nezareti /Adalet Bakanlığı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bugün halen Ankara’nın yönetim merkezi olan bu alanda; yasama erki Meclis, yargı erkini temsilen Yargıtay ve yürütme erkini temsilen bakanlık binalarının çoğu bir arada bir yerleşke içinde planlanmıştır. Bu bütüncül yaklaşımın yanında, yönetim merkezi tasarım ilkeleri bu mekânı açık kamusal alan (Güven Park), yeşil

alan, yaya yolları ve ticari işlevlerle ilişkilendirmiştir. Bu ilkeler ile fiziki erişilebilirliğin sağlanmasının yanında kamu yapıları yerleşkesi kentsel kamusal alan haline gelir.

Yargıtay, İstanbul'un işgalinden sonra Ankara Hükümeti döneminde yapı yetersizliği sebebiyle Sivas ve Erzurum'da çalışmalarına devam etmiştir. Bakanlık Sitesinde yeni binanın yapımı tamamlanınca 1935 yılında Kurum Ankara'ya taşınmış ve ilk dönemlerinde bu binayı Adalet Bakanlığı ve Askeri Yargıtay ile birlikte kullanılmıştır. Yargıtay binasının projesi, ülkede mevcut teknik kadro yetersizliği ve deneyim eksikliği nedeniyle davet edilmiş yabancı mimarlardan olan Clemens Holzmeister tarafından yapılmıştır. Holzmeister bu davetin gerekçesini inşaat tekniği alanındaki uzmanlığı olduğunu belirtmiştir. Mimar, o dönemde asıl ihtiyacın mimariden ziyade malzeme, demir konstrüksiyon, ekonomik yapı biçimleri gibi unsurları kapsayan inşaat tekniği konusunda bilgi ve deneyim eksikliği olduğu tespitinde bulunmaktadır (Holzmister, 1981 akt. Balamir, 2002:16.). Kendisine verilen ilk görev Milli Savunma Bakanlığı ile Genel Kurmay Başkanlığı binalarının projelendirilmesi olmuştur. Mimar, inşaatının tamamlanması sonrasında bu yapıların hem projede ifade edilen biçimsel özelliklerle aynen uyuşması hem de inşaat maliyetinin proje sürecinde hesaplanan maliyet ile tutarlı olmasının dikkat çekici ve şaşırtıcı biçimde karşılandığını ifade etmiştir. Proje ve uygulama arasındaki bu biçimsel ve finansal tutarlılık Holzmeister'ın bakanlık binaları da dahil olmak üzere başka bir dizi projede görevlendirilmesi ile sonuçlanmıştır (Holzmeister, 2017; Holzmeister, 1981 akt. Balamir, 2002:16.).

Daha önce de belirtildiği gibi Jansen, yönetim merkezinin biçimlendirilmesinde yapısal ölçekte Clemens Holzmeister ile birlikte çalışmış, burada bulunan İçişleri, Nafia, Maliye Bakanlıkları, Yargıtay ve yarışma projesi olan TBMM yapıları Holzmeister tarafından tasarlanmıştır. Bu müşterek etkinlik, devlet kurumları ve idarecilerince yönetilen programlı bir amaçtan ziyade mesleki duyarlılık ve zorunlu bir işbirliği ile gerçekleşmiştir (Tankut, 1998).

Jansen planı öncesi inşa edilen Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı ile birlikte çoğunluğu Clemens Holzmeister tarafından tasarlanmış yönetim merkezi yapılarında çağdaş ve yerel mimarinin harmanlandığı bir arayış sürmektedir. Mimarlık yazınında Erken Cumhuriyet Dönemi olarak anılan bu süreçte mimarlık pratiği tartışmaları genellikle "Milli Mimarlık" ve "Uluslararası Mimarlık" arasında gidip gelen ya da bunlardan birine odaklanarak ifade bulan "üslup" tartışması ile ele alınmıştır. Bu kapsamda Holzmeister mimarlığı da modern öncesi ve klasik, Viyana Okulu ve kübist, bölgeselci olmak üzere farklı

üsluplar içinde değerlendirilmiştir (Batur,1998: 233; Eldem akt. Tekeli,İ. 2007: 20; Erkmen, 2003: 65). Holzmeister'in Y.M.'de gerek mimari dil üzerindeki etkisi gerekse çalışma kapsamında incelenecek Yargıtay binasının mimari olması sebebiyle mimari pratiği kısaca açıklanacaktır. Ancak üslup olarak sınıflandırmadan, genel olarak mimarın yapılarının özelliklerini tanımlamanın bu aşamada daha verimli olacağı değerlendirilmiştir.

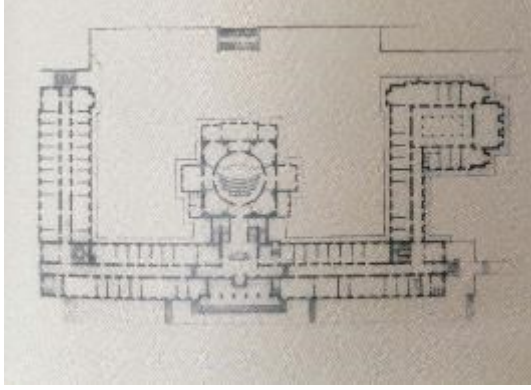
Holzmeister'in Y.M.'de ortaya koyduğu genel tasarım ilkeleri devletin otoritesini yansıtacak biçimde uygulanmış “tümünden gelim simetrik prizmatik kütleler ya da kütle kompozisyonları” ile ifade edilebilir. Mimarın yönetim yapıları tasarımında benzer özellikleri takip eden ölçütler görülmektedir. Erkmen (2003), mimarın plan şeması, kütle kompozisyonu ve yapı elemanları kurgusu ile oluşturduğu anıtsallığın “son derece yumuşak ve insan ölçeğinde” olduğunu belirtmiştir. Özetlemek gerekirse, Y.M.'de Holzmeister tasarımları; biçimsel ve anıtsal özellikleri, ölçeği ve malzemeleri ile farkını ortaya koyan ancak yabancılaşmayan binalardır.

Yargıtay ana binası, Holzmeister'in Y.M.'de tasarladığı diğer yönetim yapıları ile mimari dil olarak plan şeması, orta avlu, yüksek kolanlarla tanımlanmış giriş, çıkmalar, yumuşatılmış simetri, cephe dokusu ve prizmatik kütleler gibi özellikleri ile benzerlik göstermektedir. İki katlı olarak projelendirilen yapı, kullanım alanı yetersiz kalınca üç kat olarak inşa edilmiştir. İki kat yüksekliğinde altı kolonla tanımlanan binanın ana girişi basamaklarla belirsizce yükseltilmiştir. Ana giriş kapısının üzerindeki mahal Yargıtay Başkanının makamı olarak kullanılmıştır.

Yönetim merkezindeki diğer yapılar gibi Yargıtay binasının tasarımında da aşına olunanla uyumlu kat yükseklikleri, tanınan malzemelerin (Ankara taşı) yeni uygulamayla (sıva yüzeyler) uyum içinde belirmesi, büyük yapı kütlesi algısında kırılma yaratan cumba benzeri çıkmalar ve parçalı prizmatik blokların biçimsel belirleyiciliği yapının toplumun mekânsal algısı ve kültürle uyumunu yakalayan yönleridir. Yapı girişini tanımlarken kullandığı yüksek kolonadlar ve merdivenler anıtsallığı vurgulayan başlıca öğedir. Gösteriştense uzak, ölçekli kütlelerin bir noktaya odaklanmış anıtsallık imajı, yapıyı hükmeden ve baskıcı bir abide olmaktan uzaklaştırır.

“Yapı, bodrum üzerine üçer katlı kütlelerin U biçim yapacak şekilde birleşmelerinden oluşmuştur. U'nun güney yönündeki ayağına dik olarak bir kütle saplanmaktadır. Önceleri kubbeli olması düşünülen silindirik yükseltisi ve üç yöndeki taşmalarıyla büyük avluyu ikiye

bölen bir uzantı kütle yer almaktadır. Uzun bloklarda mekânlar uçlardaki balkonlu açıklıklardan aydınlanan koridorlar boyunca dizilmişlerdir.” (Goethe-Institut Ankara, 2010; Mimarlar Odası Ankara, 2004) (bkz. Aslanoğlu, 2001) (Şekil 4.23.).

Şekil 4.23. Eski Yargıtay Başkanlığı binası giriş kat planı (Holzmeister, 1982)

Dönemim yayınlarında Yargıtay binası özelinde bir tanıtım olmasa da, Başkent Ankara’nın yönetim merkezini, yeni rejimin bir vitrini olarak tanıtmaya amacıyla kullanılan kitle iletişim araçlarında sergilenen diğer yapılar arasında yerini almıştır. Bu araçlarda metin içeriklerinden ziyade görsel medyanın öne çıktığı görülmektedir. Türkiye’nin yeni imajını dünyaya tanıtmak için kullanılan albüm, broşür, kartpostal, dergi (*La Turquie Kemaliste* ve *La Turquie Modernista*) gibi önemli propoganda araçlarında yeni Başkent Ankara’ya ilişkin bilgilerde yabancı dilde metinler ile birçok görselle birlikte yayınlanmıştır. Yeni yönetim merkezi ve yapılarına ilişkin tanıtım görsellerinde yapılar gündelik yaşamdan soyutlanarak temsil edilmiştir (Resim 4.40.). Bu görsellerde devlet, siyaset veya iktidara ilişkin temsil unsuru olacak herhangi bir kişi dâhil edilmemiştir. Rejim ya da iktidarın temsilinden ziyade çağdaş ve gelişmiş bir toplumun mimari simgeleri olarak temsil edildikleri görülmektedir. Başkent’in çağdaş yaşam kimliği öne çıkarılırken yönetim sahnesi ikinci planda tutulmuştur.

Yönetim yapıları her ne kadar görsellerde gündelik hayatın bir parçası olarak sunulmamış olsa da; Güvenpark ile başlayarak bakanlık yapılarının arasından devam eden aks, yapılar ile açık alanı ayıran yüksek duvarlar veya parmaklıklar gibi fiziksel engellerin olmaması nedeniyle yeni yönetim merkezi aslında kamusal mekânın bir parçası olarak tasarlanmış ve kullanılmıştır.

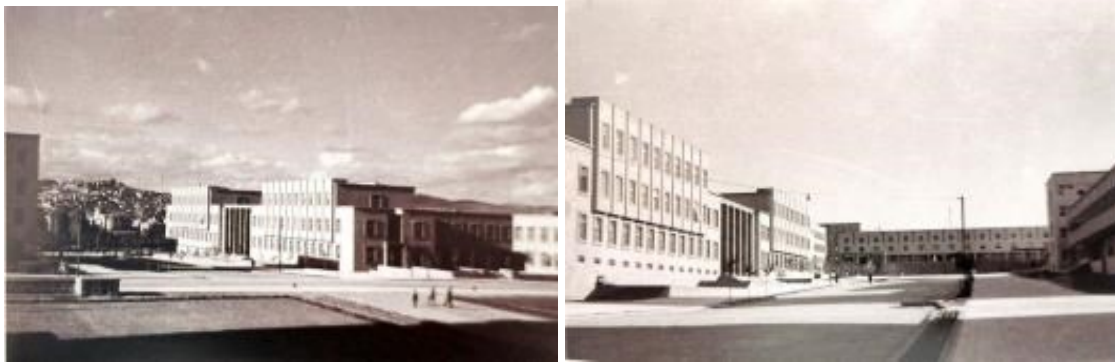
Yargıtay binasının ana girişi, kamusal açık alan olarak tasarlanmış ancak günümüzde kontrollü ve kısıtlı erişim sağlanan bir alana dönüşen aks üzerinden sağlanmaktadır. Ana

binanın ön cephesinde heykeltıraş Metin Yurdanur tarafından 2000 yılında yapılmış “Uygarlıklar ve Hukukun Beşiği Anadolu” isimli rölyef yer almaktadır. Ana girişin açıldığı holde anıtsal çift kollu bir merdiven yer almaktadır (Resim 4.39.).

Resim 4.39. Eski Yargıtay Başkanlığı ana giriş cephesinden görüntüler a. (Goethe-Institut Ankara, 2010); b. ve c. (Yazara ait, 2022).

Dönemin Bayındırlık Bakanı (Afyon Milletvekili) Ali Bey inisiyatifi ile Yargıtay binasının hem kütlesi hem yerleşim alanı tahrip edilmiştir. Diğer kamu yönetim yapılarından farklı olarak Yargıtay binası girişini tanımlayan kütlelerin çatısı, projede kubbeli olarak tasarlanmıştır ancak Bayındırlık Bakanı'nın kubbeyi dini yapılarla özdeşleştirerek yorumlaması sebebiyle, bu kubbe silindirene dönüştürülmüştür (Atay, 1999). Kubbesiz silindirik formuna rağmen bu bölüm “Kubbealtı” olarak anılmıştır. Bu tanımlama sadece forma özgü bir isimlendirme olmayıp tarihi referansı olan bir terminolojidir. Osmanlı saraylarında Kubbealtı olarak anılan yer; siyasi, idari ve hukuki bakımdan en yüksek karar ve icra organıydı Divan-ı Hümayun'un toplandığı mekândır. Kubbealtı 1950'li yıllarda genişletme çalışmaları sırasında yıkılarak bu alana yeni bir blok yapılmıştır. Devamında artan dosya yükü ve yargı mensubu sayısı sebebiyle ek bina olarak avlu alanında, binanın iki kanadını bağlayan bir orta blok inşa edilmiştir (Resim 4.41.).

Resim 4.40. Bakanlık-Yargıtay Binası a. Güney yönünden bakış; b. Kuzey yönünden bakış (Uğur Kavas arşivi akt. Cengizkan ve Cengizkan, 2019: 273)

Resim 4.41. Bakanlıklar bölgesi ve çevresi-1953 vc. 2017 [Tweet] (@Antoloji Ankara, 2017)

İlerleyen yıllarda; Yargıtay’ın avlu tarafında, Atatürk Bulvarına cepheli Enerji Bakanlığı Binası olarak kullanılan bina ile Vekâletler Caddesine cepheli Yargıtay’ın güney kanadına paralel PTT binası da Yargıtay’a tahsis edilmiştir. Ana bina ile bu ek binalar koridor ve köprülerle birbirine bağlanmıştır. Kubbealtı yerine inşa edilen kütlede şu an küçük ölçekli bir konferans salonu bulunmaktadır. Bu toplantı salonu uzun yıllar adli yıl açılış törenlerinde kullanılmıştır (Resim 4.45.).

Adli yıl açılış törenlerinin Yargıtay “kurum kültürü” açısından önemsendiği görülmektedir. Yargıtay’ın kendi web sitesinde bulunan tarihçe bölümünde sıkça adli yıl açılış törenlerinden; görkemli olması, katılımı, giriş protokolünün ihtişamı, Askeri Bandonun kubbealtında çaldığı İstiklal Marşı ve Askeri Marşlar eşliğinde yapılması ve bunların gelenek olarak anılması bu konuya gösterilen hassasiyeti anlatması açısından ilginçtir (Resim 4.42.). Ayrıca web sitesinin farklı bir bölümünde 1942 yılından bu yana tüm adli yıl açılış konuşma metinlerinin de yayınlanmış olması gösterilen önemi açıklamaktadır. Buna ek olarak adli yıl açılış törenleri ile ilgili “Yargıtay 1.Başkanı Cevdet Menteş tarafından ve Yargıtay binası içinde yapılma geleneği 2001-2002 Adli yıl açılışı ODTÜ Kemal Kurdaş Salonunda yapılması dışında hep sürdürülmüştür” şeklinde açıklama bulunmaktadır. Bu anlamda, adli yıl açılış törenin Cumhurbaşkanlığı Kültür Merkezinde yapılmasına ilişkin konu kurumun yargı bağımsızlığı ilkesinin temsili değerine ilişkin tepkilerle mekânsal semboller üzerinden tartışılmıştır. 2019-2020 adli yıl açılış töreninin Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesinde yapılması nedeniyle bazı barolar tepki göstererek törene katılmama kararı almıştır. Bu eleştirilere cevaben Erdoğan “...Bu mekân şahsıma ait değil. Bu mekân, her zaman söylediğim gibi milletin evi. Ve devletin tüm kurumları bu mekânı rahatlıkla kullanma hakkına sahiptir...” diyerek cevap vermiştir (Erdoğan R. T., 2019).

Resim 4.42. Yargıtay'da adli yıl açılış töreni etkinlikleri a. konferans salonu; b. tören sonrası düzenlenen resepsiyon (Yargıtay)

Yargıtay Stratejik Plan dokümanlarında kabul, kutlama, veda törenleri, açılış konuşmaları, kültürel ve sosyal faaliyetlerin Kurumun kimliğini oluşturan önemli unsurlar olarak tanımlarken Kurumun faaliyet gösterdiği binaların tasarımı, fiziksel görünüşleri, kullanılan eşyalarında bu çerçevede önemini vurgulamıştır. “Yargıtay binasının kendine özgü bir tasarımı vardır. Yargıtay girişlerinde bulunan rölyef ve heykeller gibi Kurumla özdeşleşen semboller, Yargıtay kültürünün önemli öğeleri olarak öne çıkarlar. Mevcut durumu itibarıyla ihtiyaçları karşılamaktan uzak olsa bile, hiç şüphesiz Kurum kültürünün oluşmasında bu binanın da katkısı bulunmaktadır.” (Yargıtay Başkanlığı: 23-25). Ancak (yeni hizmet binasına taşınmadan önce) kurum binasını temsilen kullanılan görsellerde ana binanın tercih edilmediği, daha sonra Yargıtay’a tahsis edilen eski Enerji Bakanlığı binasının yer aldığı görülmektedir (Şekil 4.24. ve Resim 4.43.) . Bununla birlikte Kurumun resmi internet sayfasında yer alan tarihçe bölümünde “Yargıtay Binaları” başlığı altında Ana Binanın mimarisi hakkında bilgi sunulmuştur.

Resim 4.43. Daha önce Enerji Bakanlığı tarafından kullanılmış olup, sonra Yargıtay’a tahsis edilmiş bina a. Atatürk Bulvarından cephe görünümü (Yazara ait, 2020); b. giriş kapısı, Atatürk ve adalet tanrıçası figürleri.

1990’lı yıllardan başlayarak 2000’li yıllara kadar yeni dairelerin kurulması, kadro artışı veya Mahkemenin yeni görev tanımları ile birlikte gündeme Yönetim Merkezinde bulunan Bakanlık binaları ile birlikte Yargıtay’a tahsis edilen altı binaya daha yayılmıştır. Buna ek

olarak Yargıtay binasında tefriş ve UYAP altyapısı için 2005'te bir tadilat projesi yapılmıştır. 2021 yılında yeni hizmet binasına taşınmadan önce Yargıtay Başkanlığı tarafından kullanılan yapılar: Yargıtay Ana Binası; Yargıtay Ek Binası (Orta Bina), Eski Nafia Vekâleti (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı), Eski Ticaret Bakanlığı, Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü İlave Binası, Eski TRT Binası (Kavaklıdere), Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı (Balgat) Ek Binasıdır.

60'lı yıllardan itibaren kadro artışına bağlı olarak yer sıkıntısı bulunan kuruma tahsis edilen binaların; farklı binalara dağılan birimler arasında iş takibi ve dosya taşınmasının oluşturduğu güvenlik riskleri (Resim 4.44.), tetkik hâkimlere uygun ve yeterli çalışma alanı sağlanmakta yaşanan zorluklar gibi pek çok olumsuz koşula sebep olması nedeniyle 2015 yılı sonunda yeni hizmet binası projelendirilmesi için ihale yapılmıştır. Yeni hizmet binasının projelendirilmesini takiben Yargıtay Başkanlığı kuruma ait yayın ve faaliyetler için yapının görsellerini kullanmaya başlamıştır (Şekil 4.25.).

Şekil 4.24. a. Yargıtay 2014 Faaliyet Raporu kapak sayfası; b. Yargıtay Kararları web sitesi; c. Yargıtay 2010 Faaliyet Raporu kapak sayfası (Yargıtay)

Şekil 4.25. a. Yargıtay Kurumsal Kimlik Kitapçığından b. Yargıtay 150. Yıl web sayfasından c. Yargıtay Dergisi 2022 yılı kapak sayfası (Yargıtay)

Resim 4.44. Eski Yargıtay Ana Binasının Vekâletler Caddesi üzerinde bulunan, binalar arasında taşınan dosyalar için kullanılan servis girişi (solda) ve yazı detayı (sağda) (Yazara ait, 2020)

Resim 4.45. Yargıtay hizmet binası değişimi; yıkım öncesi durumu / yıkım ve ek binalarla günümüzdeki durumu [tanıtım videosundan] (Yargıtay 150.Yıl)

Yeni Hizmet Binası için Anayasa Mahkemesi yanındaki PTT'ye ait arazi (27012 ada 23 parsel) seçilmiştir. Her ne kadar iki yüksek yargı kurumunun aynı konumda yer almasının temsil değeri açısından önemli bir vurgusu olsa da daha önce de belirttiği üzere İncek Şehit Savcı Mehmet Selim Kiraz Bulvarı üzere kent merkezi dışında yer aldığından hem yargıya fiziksel erişimi hem de görünürlüğü zorlaştıran bir konumdadır.

Yargıtay Yeni Hizmet Binası projelendirilmesi için 2015 yılı sonunda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yapılan pazarlık usulü ihale²² sonucunda proje hizmeti işini Sönmez Mimarlık üstlenmiştir. Sönmez Mimarlık 2001 yılında Mimar Bülent Sönmez ve Mimar

²² Pazarlık usulü ihale yöntemi, özellikle yapım işlerinde son on yılın tartışmalı konularındandır. Bu yöntem İhale Kanununda 21-b maddesinde düzenlenmekte olup, ihalelerin açık ilanla yapılmamasının hangi koşullarda geçerli olacağını belirtmektedir. Bu koşullar ise “Doğal afetler, salgın hastalıklar, can veya mal kaybı tehlikesi gibi ani ve beklenmeyen veya idare tarafından önceden öngörülemeyen olayların ortaya çıkması üzerine ihalenin ivedi olarak yapılmasının zorunlu olması.” olarak tanımlanmıştır. Bu konuya ilişkin Gazeteci Çiğdem Toker’in örnekleriyle ele aldığı “Kamu İhalelerinde Olağan İşler:21-b” kitabında kapsamlı olarak değerlendirilmektedir. Ancak “Yargıtay Başkanlığı Yeni Hizmet Binası Proje İş” mevzuatta belirtilen doğal afet vb. ani ve beklenmedik koşullarda ihale edilmediği halde bu yöntemin tercih edilmiş olması ilginçtir.

İkram Çetin tarafından kurulmuştur. Yargı mekânı tasarımı kapsamında; Tatvan, Orhangazi, Akdağmadeni, Mersin Silifke, Elbistan, Gemlik, Gölhisar, Aksaray-Ek, Iğdır, Niğde, Kulu adliyeleri ile İzmir Bölge Adliye Mahkemesi yanı sıra Adalet Bakanlığı Ek Hizmet Binası projelerini yürütmüştür.

Yapının mimarlarından İkram Çetin sürece ilişkin aktardığı bilgiler ışığında tasarım süreci, müdahil olan aktörler ve proje revizyonlarına ilişkin genel bir değerlendirme yapmak mümkündür. Proje süreci başta Yargıtay Başkanlığı olmak üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Cumhurbaşkanlığının katkıları ile yürütülmüştür. Başkanlık bloğunda bulunan dört kule ve kubbe, “Türk mimari kimliğini” simgeleyen cephe elemanları ve avlular, Başkanlık bloğu girişinde öngörülen on altı sütun gibi sembolik tasarım önerileri proje sürecinde Yargıtay Başkanı olarak görevde bulunan İsmail Rüştü Cirit tarafından sunulmuştur. Proje ve yapım işi kontrolü Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (Yapı İşleri Genel Müdürlüğü) tarafından yürütülmüştür.

Tasarım süreci içinde arsa alanının form ve boyut olarak elverişsiz olması nedeniyle imar planı düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda 2016 yılında yüksek yargıda düzenlemeler içeren Kanun kapsamında Yargıtay daire ve üye sayısında azaltılmıştır. Bu değişiklik nedeniyle 2015 yılında 46 daire ve 516 üyeye göre düzenlenen ihtiyaç programına göre başlayan proje çalışmalarında 24 daire ve 200 üye için yeniden hazırlanan programa göre geniş çapta bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu düzenlemelere ek olarak arsa alanına ait imar planının yenilemesi ile yapı kompleksinin yol cephesi de genişletilmiştir. Yapı kompleksinin mevcut planın ana şemasını; ortada yer alan Başkanlık bloğu (A) ile iki yanında uzanan Hukuk Daireleri (B) ve Ceza Daireleri (C), kompleksin arka cephesinde yer alan Başsavcılık bloğu (E) ve sosyal tesis-yardımcı birimlere ait binalar oluşturmaktadır. Proje süreci içinde ayrı bir blok olarak tasarlanmış olan konferans salonu daha sonra Başkanlık bloğu, bodrum katta düzenlenmiştir (Şekil 4.26. ve Şekil 4.27).

Başkanlık bloğu en üst katında ise heyetlerin ağırlanması için düzenlenen bir kabul salonu yer almaktadır. Özellikle yurtdışından gelen yargı heyetlerin ağırlanması amacıyla düzenlenen kabul salonu “geçmişten günümüze birlik ve beraberliğin simgesi olarak büyük Türk milletini” (Sönmez Mimarlık) temsil eden kubbenin altına konumlandırılmıştır (Şekil 4.28. ve Resim 4.46)..

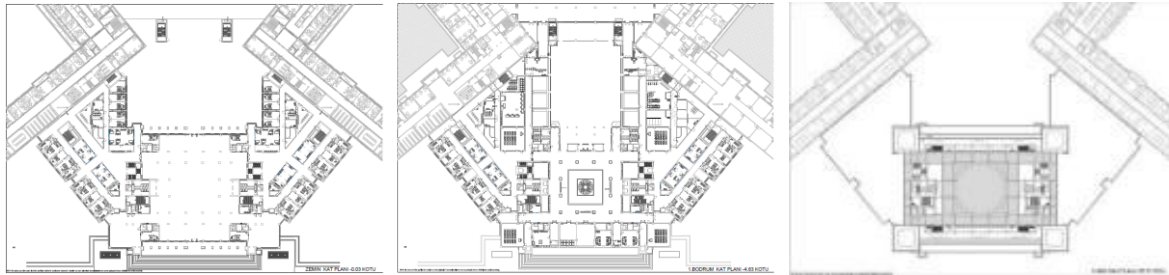
Başkanlık Bloğu olarak tanımlanan A-Blok gerek yerleşim planında sağ ve sol kanadında

uzanan Hukuk ve Ceza dairelerini birbirine bağlayan, yola cephelenmiş merkezi bir kütle olarak gerekse kubbesi, formu ve yerleşimi ile yapı kompleksinin tanımlayıcı ögesi haline geldiği söylenebilir.

Proje açıklamasında Başkanlık bloğunda bulunan dört kulenin yargının sarsılmaz direkleri olan; adalet, hukuk, demokrasi ve hak kavramlarının temsili olduğu ve kubbenin “geçmişten günümüze birlik ve beraberliğin simgesi olarak büyük Türk milletini” temsil ettiği, ülkemizin bu değerlere bağlılığını vurguladığı ve yansıttığı belirtilmiştir. Cephe elemanları tasarımının, Türk mimari kimliğini sergileyen hem klasik hem modern mimariye öykünen bir anlayışla harmanlandığı ifade edilmiştir. Başkanlık bloğunun girişinde yer alan on altı sütunun tarihte kurulan on altı Türk Devletini simgelediğinden bahsedilmiştir. Binanın yapısal sistemi ile uyumlu olmaması nedeni ile daha sonra on altı sütun tasarımda yer almamıştır.

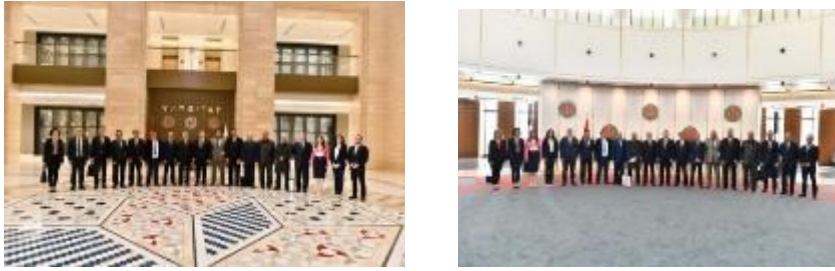
Şekil 4.26. Yargıtay yeni hizmet binası a. zemin kat planı; b. üç boyutlu görsel üstten görünüş (Sönmez Mimarlık arşivi)

Şekil 4.27. Yargıtay yeni Hizmet Binası Başkanlık Bloğu kat planları a. konferans salonu birinci bodrum kat; b. zemin kat; c. kabul salonu katı (Sönmez Mimarlık arşivi)

Şekil 4.28. Yargıtay iç mekan görselleri a. Başkanlık Bloğu (A-Blok) giriş holü; b. konferans salonu; c. kabul salonu (Sönmez Mimarlık arşivi)

Resim 4.46. Yargıtay’da heyet ziyaretleri a. Başkanlık bloğu giriş holü b. kabul salonu; c. toplantı salonu (Yargıtay)

2017 yılı sonunda projenin tamamlanması üzerinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yapım ihalesine çıkılmış, Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesi inşaatının da yüklenicisi olan Rönesans Holding ile sözleşme imzalanmıştır. Yapının temel atma töreni; Yargıtay'ın kuruluşunun 150. Yılı Etkinlikleri kapsamında, 6 Mart 2018 Salı günü, Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesi “Beştepe Millet Kongre ve Kültür Merkezi'nde” düzenlenen sempozyumla eş zamanlı olarak canlı yayın bağlantısı kurularak gerçekleştirilmiştir (Resim 4.47.). Cumhurbaşkanı Erdoğan yaptığı konuşmada; Osmanlı dönemi Divan-ı Ahkâm-ı Adliye, Mevlana'nın adalet anlayışı, yeni adliyelerin yapımı ile yargı teşkilatının fiziki koşullarının iyileştirildiği, son on beş yılda hukuk alanında önemli reformlar gerçekleştirildiği, yargı sisteminde iyileştirmeler yapıldığı gibi yargıya ilişkin konuların yanında darbe ve çeşitli terör örgütleri gibi genel devlet meselelerine de değinmiştir.

05 Haziran 2020 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Yargıtay Başkanı Mehmet Akarca, Adalet Bakanı Abdülhamit Gül, Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum, Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Adil Karaismailoğlu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sayın Bekir Şahin eşliğinde Yargıtay Başkanlığı Hizmet Yeni Hizmet Binası inşaatını inceleyerek yetkililerden bilgi almıştır. Bu şantiye ziyareti sonrasında İncek Bulvarında Yargıtay binası önünde araç trafiği düzenlemesi için çalışmalar başlatılmıştır. Yargıtay'ın önünden geçen araç yolu alt geçide yönlendirilmiş, yapı kompleksinin önü yeşil alan olarak değiştirilmiştir.

Binanın ana kütleli Başkanlık bloğu protokol girişi olarak düzenlendiğinden buraya vatandaşın fiziksel erişimi kısıtlıdır. Yeni yol düzenlemesi ile görsel erişim de kısıtlanmıştır.

1 Eylül 2021 tarihinde, adli yıl töreni ile yeni hizmet binasının resmi olarak açılışı birlikte yapılmıştır. Törende Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın genel olarak adalet teşkilatının fiziki koşulları ile yargı ve hukuk alanında reformları alanında “hükümetleri” döneminde yapılan çalışmalara değinmiş, yeni Anayasa hazırlama süreci ile yeni Ankara Adliyesi projesinden bahsetmiştir. Ancak konuşmanın içeriği diğer yüksek mahkeme törenlerinden farklı olarak “Hazreti Ömer/Hazreti Ali Radıyallahu Anh Efendimiz” (devletin dini adalettir), “Kanuni Sultan Süleyman Han”, “Merhum Aliya İzzetbegoviç”, “Üstat Necip Fazıl” gibi isimlerden alıntılar ile “27 Mayıs Yassıada darbeci mahkemeleri, 12 Eylül faşizminin pervasızlığı, 28 Şubat zulmü, 7 Şubat operasyonu, 17-25 Aralık yargı darbesi, 15 Temmuz darbe girişimi, FETÖ'cü hainler” gibi ifadeler içermektedir. Konuşmasını “emeği geçen mimarından mühendisine ve özellikle de müteahhit firma Rönesans'a” teşekkür ederek sonlandırmıştır (Erdoğan R. T., 2021).

Resim 4.47. Yeni Yargıtay Başkanlığı Binası temel atma töreni ve 150. Yıl Sempozyumu'ndan görüntüler (Yargıtay)

Yargıtay'ın yeni binasının karşısında “1,5-2 yıl içerisinde yolun karşı tarafında da bir ibadethane yapılmış olacak” sözleri ile açılışın Diyanet İşleri Başkanının katılımı ve dualarla yapılması ise basın ve kamuoyu nezdinde adli yıl törenine damgasının vuran olaydır. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun ise törendeki fotoğrafı ve Atatürk'ün

Meclis açılışı sırasında çekilen dua anındaki fotoğrafını yan yana koyarak popüler “*how it started... how it's going...*” (nasıl başladı... nasıl gidiyor...) ifadesiyle kendi sosyal medya hesabından paylaşmıştır (Resim 4.49.).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB-Yapı İşleri, 2018) Yargıtay Yeni Hizmet Binasını, 486.000m² kapalı alanı ile “ülkemin en büyük kamu yapısı” olarak tanımlamaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan ise Yargıtay yeni hizmet binasının arşiv, otopark, yemekhane, duruşma salonu gibi işlevlere ilişkin fiziksel kapasite bilgisinin bulunduğu bir poster paylaşımı ile “hayırlı olsun” mesajını sosyal medya hesabından iletmiştir. Yeni hizmet binası projesi, ABD’de düzenlenen IV. Uluslararası Sürdürülebilir Yapılar Sempozyumu’nda düzenlenen yarışmada “En iyi Sürdürülebilir Ofis” kategorisinde 1. seçilmiştir²³ (Mimarizm, 2019).

Resim 4.48. Yargıtay Yeni Hizmet Binası üç boyutlu proje görselleri a. a. Protokol girişi cephesi; b. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı ön cephesi(Sönmez Mimarlık)

Resim 4.49. Yargıtay başkanlığı yeni hizmet binası açılış töreni; a. tören anı (DiyanetHaber, 2021); b. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı sosyal medya paylaşımı [Tweet] (@fahrettinaltun); c. Cumhurbaşkanı tarafından paylaşılan bilgi afişi [Tweet] (@RTERdoğan, 01.09.2021).

²³(IV-International Sustainable Buildings Symposium – ISBS 2019: <http://www.isbs2019.gazi.edu.tr/>). Yarışmaya toplam 37 adet proje aday olarak katılmıştır. Yapılan değerlendirme sonrasında 15 kategoride birincilik ödülü ve 4 adet Jüri Özel Ödülü belirlenmiştir.

4.2.6. Değerlendirme: Yargıtay yerleşkesi

Erken Cumhuriyet döneminde 1924 Anayasası çerçevesinde yargı erki devletin önemli bir kuvveti sayılmakla beraber Meclis’le eşdeğerliği bulunmamaktaydı. Bu durumun mekânsal yansıması olarak yüksek yargı erki Yargıtay devletin işlerliğini sağlayan diğer kurumlar arasında konumlandırılmıştır. Her ne kadar uygulama aşamasında Jansen’in plan çalışmaları gösterilen yerleşim düzeni (aynen) uygulanmasa da proje sürecinde öngörülen mantık çerçevesinde Temyiz Mahkemesi/Yargıtay’ın gerek Adliye Nezareti /Adalet Bakanlığı ile ilişkilendirilmiş konumu gerek yönetim merkezinde bulunması ve Başkent’in ana aksı Atatürk Bulvarına cephelenmesi açısından yargı erkinin temsilindeki önemi göstermektedir. Bu anlamda yönetim merkezindeki yapıların inşasında Yargıtay binasının Adalet Bakanlığında önce yapılmış olması da yargı temsiline verilen önemin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Yargıtay’ın tarihi binasının diğer yönetim yapılarından farklılaşan en belirgin mekânsal imgesi daha sonra dini referansları gerekçe gösterilerek yıkılan silindirik kubbesidir. Osmanlı saray divanlarına (meclislerine) gönderme ile anılan Kubbealtında yer alan duruşma/toplantı salonu kurumun işlevsel önemini de vurgulayan mekân olarak önemli bir gösterge olmuştur. Bu mekân aynı zamanda adli yıl açılış töreninin düzenlendiği yer olarak mekânsal pratikleri için de sembolleşmiş, kurumsal kimliğin oluşmasında önemli bir yeri olmuştur. Her ne kadar Kubbealtı, fiziksel olarak yıkılmış olsa da mekânsal pratikler yeni konferans salonuna taşınmış ve aynı anlam yükü ile devam ettirilmiştir. Bu nedenle Yeni Yargıtay binasının da kamuoyuna tanıtıldığı Yargıtay’ın kuruluşunun 150. Yılı Etkinlikleri kapsamında 2018 yılında düzenlenen sempozyumun Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesinde düzenlenmiş olması yargı temsili açısından sorunlu bir mekânsal pratiği işaret etmektedir. Bu etkinliği takiben 2019-2020 adli yıl açılış törenini de yine Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesinde düzenlenmiş ancak bu etkinlik yargı bağımsızlığı ilkesinin temsili değerine ilişkin tepkilere neden olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan ise durumun meşruluğunu ifade etmek için Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesini “milletin evi” olarak tanımlamıştır. Ancak mekânsal pratik ve yargı erki temsili açısından bakıldığında gerek bu törenlerin usul ve kuralları gerekse organizasyonun formatı sebebiyle Cumhurbaşkanlığı makamının ev sahibi konumunda, yargı kurumlarının ise misafir olarak bulunduğu bir düzen işaret edilmektedir.

Yeni Yargıtay binası için tercih edilen İncek Şehit Savcı Mehmet Selim Kiraz Bulvarı üzerindeki yapı parseli, hem kent merkezi dışında yer aldığından hem yargıya fiziksel erişimi

hem de görünürlüğü zorlaştıran bir konumdadır. Her ne kadar Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Başkanlığının yargı erkini temsilen bir aradalığı dikkate değer bir mekânsal imge oluştursa da bulundukları konum toplumsal bellekte yer edinememiş, gündelik hayatla bağlantısı olmayan, kentsel mekânla ilişkisi olmayan salt yapı parselleri olarak değerlendirilmiş alanlardır.

2000’li yılların başında projelendirilen diğer iki yüksek yargı binası olan Danıştay ve Anayasa Mahkemesi için mimari yarışma yöntemi tercih edilmiştir. Ancak Yargıtay binası projelendirilmesi için mimari ofis tercihi davet usulü ihale yöntemi ile yapılmış olup sonucunda birçok adliye projesini yürütmüş yargı teşkilatı kurumları ile aşinalığı olan bir firma görevlendirilmiştir. Elbette proje elde etme yöntemi olarak yarışma ve görevlendirme yöntemi farkının tek bir çıktısı bulunmamaktadır. Ancak aynı siyasi iktidar dönemimde elde edilen üç yüksek yargı kurumu yapısında zaman içinde değişen tercihler açısından mekân üretim pratiğindeki dayanakların farklılaştığını göstermektedir.

Yeni hizmet binasında; adli yıl açılış törenlerinin yapılacağı hatta kamuoyunca da takip edilen davalara da ev sahipliği yapabileceği, bu nedenle yargı kurumları açısından sembolik niteliği olan konferans salonu için bodrum kat tercih edilmiştir. Bununla beraber yapı grubunun en belirgin mekânsal imgesi olan, merkezinde konumlanan Başkanlık bloğu kubbesi altında kabul salonu yerleştirilmiştir. Gerek kubbenin ortaya koyduğu görkem ve anıtsallık, gerekse yüksek konumu ile sunduğu manzara ile kabul salonu farklı ülkelerden yargı mensubu ziyaretçilere karşı bir “itibar” gösterisi sergilemektedir.

Tarihi Yargıtay binasında dini çağrışımları nedeniyle kubbe formundan kaçınılmış ama yeni hizmet binasında ise bu kaygının gündeme gelmediği görülmektedir. Aksine kubbenin birlik ve beraberlik simgesi olarak öneminden bahsedilmiştir. Ancak özelleşmiş bu yapı formunun kendisine yüklenen simgesel anlamla birlikte boş bir kabul holünden ziyade yargının temsiline ilişkin bir mekânı tanımlamasının daha anlamlı olacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte yeni bina tasarımına ilişkin söylemlerde tarihi yapının kubbe formuna herhangi bir atıf yapılmamıştır. Ayrıca Foster tasarımı Alman Reichstag cam kubbesi gibi çağdaş kubbe tasarımını klasik kubbe formlarından ayıran hafiflik/şeffaflık imgesi, malzeme, teknoloji gibi unsurlara ilişkin mekânsal imge veya söylemlere de rastlanmamaktadır.

Başkanlık bloğunda bulunan işlevsel niteliği bulunmayan dört kulenin, yargının

niteliklerinin temsil etmesi sadece söylemle kurulmuş bir mekânsal simge olarak sunulmuştur. Kule formunun mimari veya kültürel tarihe ilişkin sembolik bir bağlantısı kurulmamıştır²⁴. Bununla beraber, her ne kadar uygulama aşamasında gerçekleştirilmemiş olsa da tarihte kurulan on altı Türk Devletini simgelediği ifade edilen Başkanlık bloğu girişinde yer alan sütunlarda benzer biçimde mekânsal söylem olmadan simgesel okuması muğlak kalacak başka bir yapısal ögedir. On altı Türk Devletine ilişkin farklı mekânsal temsillerde daha önce kamu erki mekânı ile ilgili gündeme gelen bir konudur. Beştepe’de bulunan yeni Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesinde 12 Ocak 2015 Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas’ı karşılama töreninde, makam katından aşağı merdivenin iki yanında sıralanan 16 Türk devletinin askeri kıyafetleri ile bir temsil gerçekleştirilmiştir. Bu temsil biçimi, Batuman’ın (2018) Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin başkentleri ve yeni kamu yapılarının, Türkiye’deki yeni yapı yapma biçimlerinde bir Türk-İslam sentezinin kullanmasına yönelik savını onaylamaktadır.

Türk-İslam sentezi ile simgeleştirilen bir diğer mekânsal imge ise yapı formunun tanımlayıcısı olarak ifade edilebilecek Başkanlık bloğunda yer alan kubbedir. Kolektif bellekte yapı formu olarak kubbenin farklı anlam yükleri bulunmaktadır. Tarihi Yargıtay binasında yer alan kubbe silindirik bir formda olmasına rağmen dini (aslında İslami) yapı geleneğine ilişkin çağrışımları nedeniyle “istenmeyen” bir mekânsal imge olmuştur. Yeni Yargıtay binasında ise Kubbe, formu ile dini yapılara ilişkin bir imge oluşturmakta ancak mekânsal söylemi birlik, beraberlik ve Türk Milleti üzerinden kurulmaktadır.

Her ne kadar mekânsal imgelere ilişkin temsil unsurları mekânsal söylemle Türk Milleti ve Türk mimari kimliği kavramları ile tanımlansa da mekânsal pratiklere dini temsillerin yansması oldukça altı çizilmiş bir biçimde sunulmuştur. Yeni hizmet binasının açılış töreni; Diyanet İşleri Başkanı, Cumhurbaşkanı ve Yargıtay Başkanının duaları ile gerçekleştirilmiştir. Tören konuşmalarının içeriği ile laik bir hukuk devletinin yargı teşkilatına ilişkin temsili hem söylem hem pratikler aracılığıyla dini referanslar ile örülmüştür. Buna ek olarak, yargı teşkilatı ve dini sembollerin birlikteliğine yönelik eleştiriler Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanının sosyal medya mesajı içeriğinde yer alan Atatürk’ün dua eden görüntüsü üzerinden erken cumhuriyet dönemi referansları ile meşrulaştırmaya çalışılmıştır. Mekânsal söylemlerde yapının yargının temsil niteliklerine ilişkin bir mesaja

²⁴ Bu anlamda Edirne Sarayı ve Topkapı Sarayı’nda Fatih Sultan Mehmet döneminde yaptırılan Adalet Kulesi (Kasrı) ilişki kurulabilecek bir örnek olarak değerlendirilebilir.

rastlanmazken gerek Çevre Şehircilik Bakanlığı gerek Cumhurbaşkanı tarafından yeni Yargıtay Hizmet Binasının niceliksel verilere indirgenerek sunulduğu görülmektedir.

Yargıtay'ın yeni binasına ilişkin gerek mekânsal imgeler gerek söylemlere bakıldığında 2000'li yıllarda iktidarın mekânsal söyleminde en çok karşımıza çıkan “yerli ve milli mimari” kavramının etkilerini görmek mümkündür. AKP iktidarı sonrasında 2002 yılından itibaren bakanlar, bürokratlar, yerel yöneticiler, milletvekillerince dile getirilen “Selçuklu-Osmanlı” mimari üslubu konusunu; AKP 2014 yılı yerel seçimlerinde Seçim Beyannamesi'nde bulunan “Mimari üsluplar, şehirlerin belirgin tarihi kimliklerine göre uygulanacaktır. Meselâ Selçuklu mimarî üslubu Selçuklu şehirlerinde (Konya, Kayseri, Sivas, Erzurum, Diyarbakır, Aksaray, Karaman vb.), Osmanlı mimarî üslubu ise Osmanlı şehirlerinde (İstanbul, Manisa, Bursa, Edirne, Amasya, Trabzon, Balıkesir vb.) teşvik edilecektir” ifadesi ile kurumsallaştırmıştır. Gerek ulusal basında gerek akademik yayınlarda sıklıkla bahsedilen bu yaklaşım “Yeni Osmanlı”, “(ideolojik) tarihselci”, “gelenekselci”, “muhafazakâr”, “İslamcı”, “Osmanlı-Selçuklu canlandırmacı”, “milli” gibi farklı sıfatlarla tanımlanmaya çalışılmıştır. Uygulaması kamu hizmet yapılarında başlayan bu üslup on yıllık bir süreç sonrası kamu erki mekânında varlığını göstermiştir. Bu süreçte her il hatta mahallede görülebilecek küçük ve orta ölçekli kamu hizmet yapıları (okul, karakol, adliye, belediye vb.) ile tüm ülkeye yayılarak kendine toplumsal hafızada yer edinmiştir.

Bu çalışma için üsluba ilişkin olarak “Milli Mimarlık” özelinde, mevcut mimarlık gündemi kapsamında üzerinde daha kapsamlı durulması gereken bir noktadır. Benedict Anderson'ın “hayali cemaatler” ve Hobsbawm'ın “icad edilmiş gelenekler” tanımları üzerinden kavramın tarihsel gelişimine yaklaşımları aydınlatıcı olacaktır. Anderson (2020, s.23-51); bilimsel gelişmeler sonrası dünyayı kavrama tarzında meydana gelen değişimler nedeniyle etkisini yitiren din (cemaati), hanedan iktidarı yerine toplumun, kardeşlik/aidiyet, egemenlik/iktidar kavramlarını ilişkilendireceği ve yeni ortaklıklar, zihinsel bağlar oluşturacağı zeminin kurgulanmış (hayali) bir topluluk olarak millet kavramı ile yaratıldığını ifade eder. Hobsbawm (2006) ise milliyetçilik kavramının kurgulamamasının sonucu olarak bu yeni tasarlanmış topluluğa göre "icad edilmiş geleneklerin" de oluştuğunu belirtir.

Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde mimarlığı, üslup ya da stil anlamında biçime ilişkin özellikler kapsamında “milli” olarak ifade etmek “mimarlığı” politik bir bakış açısıyla üretilen/kurgulanan bir araç haline getirmektedir. Mimarlık dilinin “milli olma” için atfedilen özelliklerinin (biçimsel, malzeme kullanımı, plan tipolojisi, iklimsel değişkenler

vb.) yerel, yöresel, yere ilişkin vb. kavramları kullanarak açıklanması daha uygundur. Başka bir ifade ile “millet” kurgulanmış/hayali bir topluluksa, “milli mimari de” kurgulanmış bir mimarlık pratiğidir. Milli mimarlık bir politika iken, yerel/bölgesel mimarlık bir tasarım anlayışı, tercihidir. Vanlı (2006)’nın ifadesi ile bu yaklaşımı “milliyetçi mimari” olarak yorumlamak daha uygun gözükmektedir.

Kullanılmakta olan mimarlıkta “milli” olma durumu siyasi söylemin diline ilişkin olup biçime indirgenmiştir. Peki mimarlık kendi dili ile nasıl milli olarak ifade edilebilir? Millet, benzer özellikleri olan topluluk ise, milli mimarlık bu toplumun mimarisidir. Bu toplumun (milletin) beşeri, entelektüel, maddi, mali ve teknik kaynaklarını, imkânlarını, birikimini mimariye yansıtması mimari de kullanılması, mimarlığı milli yapan unsur olmalıdır. Örneğin yönetim merkezi yapılarının mimarı olan Holzmeister mimari tasarımları yanında (Türkiye’ye gelen ve davet edilen diğer yabancı mimarlara benzer şekilde) öğretim görevlisi olarak çalışmış ve bir dönem Nafia (Bayındırlık) Bakanlığına danışmanlık görevleriyle mimarlık pratiğine farklı açılardan da katkı sağlamıştır. Buna ek olarak uygulama aşamasında inşaat teknikleri, malzeme uygulamaları, proje yönetimi konuları sadece şantiye de çalışan mimar ve teknik meslek mensupları için değil aynı zamanda işçi, usta ve yapımcı içinde yeni deneyimlerle kazanç sağlamıştır. Hatta malzeme ihtiyacının yerel kaynaklarla da karşılanabilmesini sağlamak amacıyla Türkiye’de bir grup mermer ocağı çalıştırılmasına neden olmuştur. Tüm bu inşaat faaliyetleri inşaat ve yapı sektörünün gelişiminde önemli etkiler yaratmıştır (Semerci ve Kortan, 2016). Holzmeister’in uygulama aşamasındaki bu katkıları; ülkenin beşeri ve maddi kaynaklarının etkin biçimde kullanılması ve bu değerlerinin geliştirmesi yönüyle mimarlık pratiğinin “milli” yönünü tanımlar.

Bu anlamda meslek mensuplarının yetişmesi için eğitim sistemine ve entelektüel birikime yatırım yapılması, işçinin ve yapımcının çağdaş teknik bilgi edinmeleri için uzman desteği sağlanması, inşaat sektörünün gelişmesi için fabrikaların kurulması, yeni malzemelerin araştırılması gibi ülke içinde donanım ve kaynaklardan yararlanmak üzere yapılan girişimler, yapım işlerinin maliyetinin devlet bütçesine yük getirmemesi için planlı girişimlerin yapılması “Milli Mimarlık” oluşturmak üzere yapılan girişimlerdir ve devletin (ekonomik) ideolojisine ilişkindir. Ancak yöresel, geleneksel ve tarihi yapılarda (kolektif bellekte) sembolleşen yapısal elemanların; işlev ve bağlamdan kopuk, malzeme ile uyumsuz, taklit süsleme öğelerinin kullanıldığı, formdan bağımsız biçimde yeni yapılara uygulanmasının “milli mimarlık” olarak tanımlanması sözden öteye gidemeyen, topluma ve mekana katkısı sorgulanmaya muhtaç bir siyasi kimlik kurgusu olarak kalacaktır.

5. SONUÇ

5.1. Genel Değerlendirme

Devlet, kendi gücünü ve düzenini oluşturan mekânı bir araç olarak kullanmaktadır. Bu tarih boyu süregelen, hem mekânın kendi dinamikleri ve gücü hem de erkin asli amaçları sebebiyle böyle olmuştur. Bu konu birçok akademik çalışmaya konu olmuş, güncel tartışmalarda da hep kendine bir yer bulmuştur. Bu husus çoğu zaman yadsınamaz bir gerçek olarak kabul görmüştür. Ancak mekânın ideolojik bir araç olarak kullanılmasında izlenen yol ve sonuçları söz konusu olunca tartışma ortamı, itirazlar ve eleştiriler gündeme gelir. Bu araştırmanın başlangıç noktası bu sorular üzerine kurulmuştur; “kamu erki mekânı nasıl üretilir, ölçütler nelerdir, hangi aktörler sürece dahil olur?”

Araştırma sorununun geniş bir alanı kapsamaması nedeniyle, çalışmanın sınırlarını belirleyecek (ne, nasıl, neden ve kim cevapları açısından) kamu erki mekânı nasıl tanımlanır, sürecin aktörleri kimlerdir, hangi mekânsal nitelikleri kapsar” soruları çerçevesini belirleyecek “kamu binası” ile “tasarım ve yapım sürecinin kapsamı ve aktörlerini” tanımlamaya yönlendirmiştir. Ayrıca tartışmalarının odağı olan yapıların, mekânsal öğelerin ve kavramların tespiti hangi nedenlerin ele alındığını tanımlamaya yarayacak diğer bir alt sorudur. Son olarak bu tartışmaların, tanık olduğum yaklaşık çeyrek asırlık döneme özgü olan veya genel olarak ifade edilen yönlerini belirlemek, zamana ilişkin sınırları netleştirecek diğer sorudur.

Buna ek olarak araştırmayı yönlendiren soru ve alt soruların ortaya koyduğu; kamu erki, iktidar, ideoloji, devlet, ulus ve ulus devlet, ulus devletin inşası, başkentler ve yönetim merkezi, kamu yapıları, temsil ve kimlik, anıtsallık gibi kavramların sunduğu yollar takip edilmiştir. Literatürdeki çalışmaların içeriği kentsel alan, dönem ve yapı tipolojisi olarak belirlenen konu başlıkları altında değerlendirilerek soru ve kavramlar incelenmiştir. Bu çerçevede yürütülen literatür taraması sonucunda kamu erki mekânı kapsamında ele alınan çalışmalar incelenerek araştırma konusu daralarak netleşmiştir.

Devlet ve Mimarlık Kültürü

Devlet olgusu fiziksel karşılığını mekânda bulur. Maddi olarak varlığını mekânda gösteren devlet, sahip olduğu nitelikleri de bu mekânlara yansıtır. Bu durumda devlet adına onun niteliklerini yansıtan mekân bir temsil aracına dönüşür. Devletin niteliklerinin kavramlar ve

anlamlar olarak aktarılması semboller aracılığı ile gerçekleşir. Bu semboller ise tıpkı bir dilin alfabesi gibi ortak olarak paylaşılan kodlar ile okunurlar. Ortak kodlar, toplumun deneyim ve eylemleri sonucu oluşurlar. Başka bir ifade ile devletin temsili olarak kurulan mekânların içerdiği semboller toplumun bu mekânları deneyimlemesi sonucu ilettiği mesajlarla ortak bir bellek oluşturacaktır. Bu bellek ise kamu erkinin şekli, motivasyonu ve araçları ile belirlenmiş, kamu erki ile toplum arasındaki ilişkinin çerçevesini belirler.

Bu çalışmada kamu erkinin kurduğu mekân ve bu mekânı kurma biçimi birlikte ele alınmıştır. Sonuç mekânsal ürüne ek olarak, izlenen yöntemler, ortaya konan tutumlar da bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Bir oluşum tarafından sergilenen davranış biçimleri de kültür kavramında karşılığının bulmaktadır. Bu nedenle kamu erki mekânı üretim süreci; mekânsal pratikler, söylemler ve ürünler başlıkları ile devletin mimarlık kültürü olarak incelenmiştir.

Yargı Mekânları

Tarih boyunca yargının adilliğinin bir göstergesi olarak (içeriğinden bağımsız olarak) aleni gerçekleşmesi sağlanmak üzere hareket edilmiştir. Bu nedenle yargı faaliyetinin gerçekleştiği mekânların; kamusal, merkezi ve erişilebilir olması tercih edilmiştir. Yargı mekânlarının imgeleri adaletin gücünü temsilen güven ve üstünlük sağlayan imajlar olmuştur. Modern hukukla birlikte yargı bağımsızlığı ilkesinin öne çıkması ile mekânları da bağımsız hale gelmiş, diğer kamu yapılarından ayrılmışlardır. 20. yüzyıl tasarlanmış yüksek yargı mekânlarında yargı erkinin gücünün temsili olarak meclis ve başkanlık mekânları birlikte kurgulanarak mekânsal hiyerarşi eşitlik göstergesi ile sunulmuştur. Şeffaflık ve açıklık ilkesi çerçevesinde; yargı mekânlarının tasarımını malzeme kullanımında hafiflik algısına, kütlelerin insan ölçeğinde değerlendirilmesine, merdiven ve giriş gibi yapısal elemanlarında sadeleşmeye yönlendirmiştir. Yüksek mahkemelerin odağı olan divan/kurul/mahkeme salonlarında da benzer tercihlerin yanı sıra hâkim kürsülerinin ihtişamlı yüksekliklerinin göz hizasına indiği görülmektedir. Ayrıca meclis yapılarına benzer biçimde, ülkenin demokrasi ve bağımsızlık sembolleri olarak gösterilmekte hem resmi hem de kamusal etkinliklerin merkezi olarak kullanılmaktadırlar. Bu yapıların elde edilme sürecinde yarışma düzenlenmesi veya uluslararası tanınırlığıyla öne çıkan tasarımcı tercihleri ile yargı mekânlarının tanıtımı yapılmaktadır.

Yirminci yüzyıl sonrasında işleve özel olarak tasarlanıp inşa edilmiş yüksek yargı mekânları,

mimarlık kültürü bağlamında mekânsal temsil, söylem ve pratikler üzerinden incelenmiştir. Bu çerçevede çalışma kapsamında mekânsal temsil; konum, arayüz ve iç mekân olarak üç başlık altında değerlendirilmiştir. Yargı mekânlarının konumlarının; başta meclis olmak üzere diğer erk mekânları ile fiziksel ve/ya görsel ilişkisi, tarihi yargı mekânları ile bağlantısı, kentsel sosyal merkez ve/ya ağlarla ilişkisi gibi bağlamsal çerçeve içinde değerlendirildiği görülmektedir.

Yapıların kentsel arayüzünü oluşturan giriş ve cephe unsurlarının tasarımında yüzyılın başında tasarlanan örneklerde yargı erkinin öneminin anıtsallık ve tarihselliklerle meşrulaştırıldığı görülürken yirmi birinci yüzyıla doğru görülen örneklerin tasarımları şeffaflık ve erişilebilirlik gibi yargı ilkeleri ile bağdaştırılmaktadır. Geçmişle kurulan bağlantı ise kadim hukuk metinleri, önemli hukuki şahsiyetler ya da mitik figürler aracılığıyla sağlanmaktadır.

İç mekânda ise odak noktası olarak geniş giriş holleri ve heykelsi merdivenlerden özelleşmiş duruşma salonlarına doğru bir geçiş görülmektedir. Projelerin elde edilme yönteminde belirli bir düzen görülmemiş olup tasarım sürecinin yirmi birinci yüzyıla doğru çok paydaşlı ve katılımcı bir süreç haline geldiği ifade edilebilir. 80'ler sonrasında ise yapıların temel atma ve açılışlarının; ulusal hatta uluslararası katılımı, ulusal önemde bir günde törenlerle gerçekleştirilmesi yönündeki uygulamanın yoğunlaştığı görülmektedir. Bu törensel pratikler yapının gerçekleştirilmesinde katkısı olanların ve o dönemin kayda geçirilmesinin bir yolu olarak değerlendirilmektedir. 80'ler öncesinde mimarlar veya resmi kurumlar tarafından tasarımlara ve yapılara ilişkin açıklamalar sayıca ve içerik olarak kısıtlıdır. Ancak çeşitlenen ve kolaylaşan iletişim imkânlarının da etkisiyle 80'ler sonrasındaki yüksek yargı mekânlarına ilişkin kurumsal bilgilendirmenin ve mimarların proje açıklamalarının çeşitlendiği görülmektedir. Bu bilgi ve açıklamaların yüksek yargı mekânına ilişkin ortaya koyduğu en belirgin söylem şeffaflık ve erişilebilirlik üzerinedir. Bununla beraber konum tercihi ve tasarım kriterlerine ilişkin aktarılan diğer bilgiler özelleşen birkaç örnek dışında genel olarak yargının mekânsal temsiline önem verildiğini belirtmek adına ortaya konan tanımlamalardır.

Türkiye’de Kamu Erki Mekânı: Başkent Ankara ve Yönetim Merkezi

Ankara başkent olması ile yeni rejimin kendini kurması, topluma yeni bir yaşam biçimini sunması, değişimi desteklemesi ve simgelemesi için bir araç olmuş aynı zamanda tüm ülkede

bir örnek olması amaçlanmıştır. Bu durum üzerine birçok farklı açıdan ve kapsamda yazılar yazılmış, konuşmalar ve tartışmalar yapılmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile başkent olan Ankara bu işlevini yerine getirecek ve yeni rejimin temsili olacak bir kent olarak fiziksel ve kültürel olarak yapılanmaya başlamıştır. Bu yapılanma yeni toplumsal, iktisadi ve kurumsal altyapının mekâna yansıtıldığı fiziksel plan çerçevesinde gerçekleşir.

Başkentte gerçekleşen mekânsal kurgunun; işlevsellik, imaj ve yaşam biçimi yönünden tüm ülkeye örnek teşkil etmesi ve bu dönemde izlenen diğer politikalar gibi modernleşme, kalkınmacı politika ve milli olma kavrayışı ile tanımlanması amaçlanmıştır. Bu dönemde kent ve mimarlık alanında gerçekleşen birçok faaliyet yabancı mimarlar eli ile devam etmekle beraber, milli mimarların mesleki eğitimi ve kurumsallaşması kapsamında da gelişim sağlanması için çalışmalar devam etmiştir. 1940'lı yıllara kadar Başkentte kamu binalarının ve sosyal donatı alanlarının yapımı planlamaya uygun biçimde ve mekânsal uyum içinde tasarlanmış ve büyük ölçüde tamamlanmıştır.

1940 sonrasında ulusal ve uluslararası ekonomik ve politik ortam nedeniyle durağan geçen dönem 1960'ların ortasından sonra yapılaşma alanında tekrar hareket kazanır. İlerleyen dönemlerde göçler nedeniyle kentte yaşanan hızlı nüfus artışı ile yapılaşma, konut ve yerleşme bölgelerine odaklanılmış, planlama çalışmaları yeni yerleşim alanları ve kentin büyümesine odaklanmıştır. Kentin planı, yönetim merkezi, sosyokültürel alanları, finans ticaret merkezi, konut bölgeleri, endüstri alanları, ulaşım ile ilgili temel kararlar ve yapılaşma başkent ve kentin çekirdeğini belirler. İlk dönemde öne çıkan "kamu" tekelindeki mekânsal temeldeki gelişmeler bu dönemde yavaşlamış görünmektedirler. Hatta 60'lı yıllardan 80'lere kadar kapasiteleri genişleyen birçok kurum kiralık yapılarda bulunduğu bilinmektedir. Bu durum elbette sosyoekonomik ilişkilerle birebir ilişkilidir.

1980 sonrası dönemde ise neo-liberal politikaların ortaya çıkışı ve göçle beraber gelen nüfus artışı kentleşme ve mimari üzerinde etkisini iyice gösterir. Bu karmaşa ve yeni arayışların olduğu ortamda; planlı yaklaşım ve kentsel mekândaki bütünlük ortamı da kontrol edilemez olmuştur. Bu ortamın bir sonucu olarak kamu yapıları da parçalı bir biçimde yeniden üretilmeye başlar. Mekândaki parçalı üretim beraberinde temsiliyet ve kimlik kavramlarında bozulmalara sebep olur. Aynı zamanda kamu binaları arasındaki birliğin kaybolması, devlet ve halkın günlük yaşamının bütünlüğünü ortaya koyan kamusal mekân anlayışının da ortadan kalkmasıyla sonuçlanır.

Kentin göç ve nüfus artışı sebebiyle hem gecekondular sorunu hem de yeni yerleşim planlaması ile makro formu büyük değişimlere uğramaya başlamıştır. Yeni gelişme alanları ile beraber 80'ler sonrası kamu yapıları içinde yeni yapılaşma süreci başlamıştır. Kökeni 60'lara dayanan kamu mekânının değişim ve dönüşümünde; yeni yapıların iktidarın kendini mekânla meşrulaştırma biçimi adeta “kent el değiştiriyor” imajını yaratmıştır. Yapılaşma ilk dönemde kalkınmanın bir göstergesi iken, bu dönemde kalkınmanın bir kaynağı olarak görülmüştür.

Kamusal mekânın önemini yitirdiği bu dönemde Başkentte, kentteki konumları ile halkın ulaşabilirliği ve sosyo-kültürel etkileri ile sokak, meydan ve parklarla ilişkisi düşünülmeyen kamu yapıları inşa edilir. Yapı adaları içine hapsolan bu kamu yapıları ile kamu yararı arka plana itilmiştir. Proje elde etme sürecinin merkezi kontrolden çıkması ile kamu yapıları üzerinde devlet erki kontrolü yerine kurumların yönetiminin kontrolü ve yerel yönetim müdahaleleri ortaya çıkmıştır. Kurumların artan mekânsal ihtiyaçları nedeniyle yeniden üretilen kamu yapıları, yıkarak yapma olarak tanımlanabilecek yeni bir süreci beraberinde getirir. Yeni hizmet binalarına taşınan kurumların yapıları el değiştirmiş, yıkılmış ve yeni mekânlar oluşturmuştur. Bu yapıların sahip olduğu mimari nitelikleri, dönemsel tarihi, kurumsal temsiliyeti, toplumsal değerleri yok sayılarak, birer yapı parseline indirgenmişlerdir. Yıkarak yapma eylemi ile kentsel mekânın niteliği bozulur ve mekâna ait toplumsal hafıza silinir. Sonuç olarak kamu yapıları elde etme sürecinde temsiliyet, kamu yararı, planlı yaklaşım yerini yapı parseli ve daha büyük yapı alanı arayışı ile niceliksel değerlere terk ettiği görülmektedir. Bu durumun yeni bir mekân kurma ve yapma biçimi özelliklerinden uzak olduğu, daha çok mekâna ve değerlere yönelik bir bozum ve yıkım biçimini tanımladığı söylenebilir.

Kamu yapısı elde etme süreçlerinin, zaman olarak uzun sürelerle yayılması ve birçok aktörü içermesi sebebiyle “iktidar ideolojisine” uyumlu yapıların inşa edilebilmesi için bu “zaman” süresince iktidarda olabilmek ve “aktörlere” müdahale edebilmek/ilişki içinde olabilmek gereklidir. Bu nedenle kamu binalarının yapımının yoğunlaştığı dönemler iktidarın, devlet alanında edindiği yerin genişliği ile doğru orantılıdır. Devlet alanında yer edinmenin ise kurucu iktidarlara (anayasa yapan) ya da uzun dönem iktidarda kalan hükümetler için geçerli olduğu söylenebilir.

Türkiye’de Yüksek Yargı Mekânları

Kuvvetler birliği ve Meclisin üstünlüğüne dayalı 1924 Anayasasında yargı kurumu devletin kuvvetleri arasında dengeyi oluşturacak bir erk olarak değerlendirilmemiş ancak hukukun işleyişini sağlayan bir sistem olarak ele alınmıştır. Bu dönemde Danıştay (Şuray-ı Devlet) yürütme mekanizmasının bir parçasıdır ve kurum olarak yapılanması tamamlanmamıştır. Bu durumun mekânsal yansıması kuruma özel bir bina tasarlanmamış olmasında izlenebilir. Bu dönemde Danıştay, Zafer Meydanında Başbakanlık-İstatistik Müdüriyeti olarak yapılan binada faaliyetlerine devam etmiştir. Yargıtay ise yargı kurumunun en üst makamı olmakla birlikte bağımsız ve eşit bir erk statüsünde değildir. Kurum kimliğinin tanımlı olması nedeniyle kendi binası yönetim merkezinde yer almış, kurumun kanuni statüsüne göre konumlanmıştır. Devlet idaresinin en üst makamları olan Meclis ve Başbakanlığın 1960 yılına kadar yönetim merkezine taşınamaması nedeniyle merkez tam işlerliğini kazanamamış ayrıca uygulanmayan yönleri ile tasarlanan mekânsal ilişkilerini yansıtamamıştır. Ancak Yargıtay’ın kuruma özel binası, yerleşimi ve yapım sürecinde yargı temsiline verilen önem gözlemlenmektedir.

50’lerin siyasi ortamı yargı erkinin devletin mekanizmaları üzerindeki denge görevinin önemini gündeme getirmiştir. 1961 Anayasası ile kuvvetler ayrılığı benimsenmiş, bu doğrultuda Danıştay ve Yargıtay kurumlarının statüsü Yüksek Mahkeme olarak değişmiş ve Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Bu dönemde Danıştay için hizmet binası projesi başlamış ancak ekonomik sorunlar nedeniyle on yılı aşkın süre sonunda tamamlanabilmiştir. Henüz genç bir kurum olan Anayasa Mahkemesi, yapılanması olgunlaşıp devlet teşkilatı içinde yerini sağlamlaştırana kadar işleve özel hizmet binası gündeme gelememiştir. 1973 yılında Meclis arsasında yapılması planlanan Anayasa Mahkemesi binası için tahsis ve imar planı işlemleri 1979 yılına kadar sürmüştür. Yarışma ile elde edilen proje 1981 yılında yapımı başlayacak olmasına rağmen gerçekleştirilememiştir. Bu süreçte Anayasa Mahkemesi, 1980 askeri yönetimince el konulan Simon Bolivar Bulvarındaki DİSK binasına yerleşmiştir.

2001 yılında AKP hükümetinin iktidara gelmesi sonrasında da proje ve yapımı 2004-2009 yılları arasında gerçekleşen Anayasa Mahkemesi, 2008-2012 yılları arasında gerçekleşen Danıştay Başkanlığı ve 2015-2021 yılları arasında gerçekleşen Yargıtay Başkanlığı olmak üzere üç kurum için yeni hizmet binaları yapılır. Üç yargı kurumu projelendirilmesi aynı parti iktidarı zamanında on yıl içinde gerçekleştirilmiş olmasına rağmen farklı yöntemlerle, tasarım unsurları ve konumlarda yapılmışlardır. Özellikle Yargıtay Binası mekânsal

sembolleri, pratikleri ve söylemleri açısından diğer iki kurumdan büyük ölçüde farklılaşmaktadır. Çınar (2020: 17-18) AKP iktidarı sürecinde; 2002-2006 tehdit olmadığını kanıtlayıcı kendini tanııtma dönemi, 2007-2010 öteki olduğu tanışma dönemi, 2011-2017 “karşı” olarak kendini kurma/ispatlama dönemi olarak açıklamaktadır. İlk dönemde yerleşen ikinci dönemde (Kemalizm’in sirayet ettiği bürokratik, askeri ve yargı) kurumsal yapıyı dönüştüren, takip eden üçüncü dönemde ise iktidar hafızasını kuran bir süreci tarif etmektedir. Bu anlamda genelde kamu erki mekânlarında da gerçekleşen, çalışma özelinde ise yargı erki mekânların da izlenen yaklaşık yirmi yıl içinde değişen temsil biçimlerini, iktidarın devlet içinde edindiği konumun genişlemesiyle açıklayabiliriz.

Gerek Jansen tarafından öngörülen gerekse 60’larda ve 80’lerde kamu yapıları için genişleme projeleri gerçekleştirilememiştir. Kamu yapıları ve yerleşke projeleri hem ekonomik kısıtlamalara hem de siyasi dönüm noktalarına takılmışlardır. Ancak bu kamu mekânı yerleşim önerilerinin uygulanamamasının sebebi sadece siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar değildir. Genel olarak erken Cumhuriyet döneminde kalkınmanın göstergesi olan inşaat faaliyetlerinin 1950-60’lar sonrası kalkınmanın aracı haline gelmesi, kamu yapılarının inşasına da yansımıştır. Planlama çalışmaları iktidarın ekonomik gösterge projeleri olarak değerlendirilmiştir. Devletin mekânsal temsili, uçlar arasında salınan siyasi değişimlerin güç imgeleri haline gelmiştir.

Gözler (2017); “Devlet” kavramının “kelime anlamıyla, ‘tedavül eden’ yani ‘elden ele geçen şey’” olarak açıklarken, Batı dillerinde karşılığı olan *State* (*État/Staat/Stato/Estado*) kelimesinin karşılığının ve kökenin durağanlık, statiklik, sabitlik, değişmezlik, kararlılık” anlamı içerdiğini belirtir. Gözler kelimelerin kökenleri tanımladıkları kurumun işleyişiyle ilgili olacağı fikrinin spekülative bir bakış açısı olmasına rağmen “bir olguyu veya bir kurumu ifade etmek için kullanılan kelimelerin tarihsel süreçte rastlantı sonucu seçilmediği” gerçeğine vurgu yapmaktadır. Devletin değişmezliği yerine, el değiştiren bir olgu olarak algılamak onun fiziksel temsili olan mekânını da değişkenlikle algılamaya yöneltir.

5.2. Sonuçlar

Mekân ve erk ilişkisi ana kavramlarından yola çıkan bu tez çalışması kamu erki mekanının sahibi ve işveren olarak devletin rolü, mimaride etkisi ve yürütülen mekânsal politikaların dayanakları, devletin temsil biçimine ilişkin mimarlık ve kentsel mekândaki izleri, değişimin sebep ve biçimi, devletin izlediği süreç üzerinden nasıl tanımlanabilir sorularını ortaya

koymuştur. Bu bağlamda; kamu erki mekânının nasıl ele alındığı, oluşum (ve değişim) sürecinin nasıl gerçekleştiği, kamu yapılarında mimari üretim süreci ve sonuç ürüne ilişkin hususların neler olduğu, kamu yapılarının ve mekânının mimari özellikleri ile belirleyici niteliklerin nasıl okunabileceği sorgulanmaktadır.

Devlet, iktidar, politika ve yapı çevre (kent ve mimarlık) ilişkileri dönemsel, yönetsel ve mekânsal açıdan birçok farklı örnekle ele alınmış bir (tema) ana konudur. Bu kapsamda mekânın biçimlenmesinde ideoloji, siyasi erk, (ulusal) kimlik, temsil kavramlarının öne çıkan etmenler olarak belirlemektedir. Bu kavramlar ekseninde incelenen yazında; kamu yapılarının kentsel mekân ilişkisi, kamusal, yapı teknolojisi, uygulama ve inşaat yöntemleri, mimari bileşenler, mekânsal davranışlar ve performanslar, mimari tasvirler ve temsiller gibi çeşitlenen unsurlar üzerinden ele alındığı görülmüştür. Bu çerçevede mekân-erk ilişkisinin fiziksel boyutuna ek olarak davranış ve ifade biçimlerini içeren; tasarım ve inşaat ile tamamlanmayan değişim ve dönüşümü kapsayan bir süreç olarak tanımlandığı ifade edilebilir. Ancak, mekân-erk ilişkisini irdeleyen çalışmaların bu unsurları değerlendirirken belirli bir izlek takip etmediği, söz konusu unsurların bir veya birkaçını seçimsiz olarak değerlendirdiği görülmüştür. Bu nedenle erk-mekân ilişkisinin biz düzen çerçevesinde okumak için “devletin mimarlık kültürü” çerçevesinde yöntem önerisi geliştirilmiştir.

Önerilen yöntemin sınanması için seçilecek örnek alanın hem dönem, kentsel alan ve yapı hem de devlet temsilindeki yeri değerlendirilmiştir. Türkiye’de yüksek mahkeme binalarının farklı dönemlerde, farklı kentsel alanlarda ve farklı yapılarda bulunmasının, yargının devlet mekanizması içindeki konumunun bu okuma yönteminin sınanması açısından çeşitlilik sağlayacağı değerlendirilmiştir.

Geliştirilen bu okuma yöntemi önerisi ve önerilen yöntemin Türkiye’de yüksek mahkeme binalarında sınanması sonrasında elde edilen sonuç bulgular; yöntem ve örnek alan olarak iki alt başlıkta aktarılmaktadır.

5.2.1. Yöntem açısından sonuçlar

İnsani bir eylem alanı olarak kültür olgusu çerçevesinde tanımlanan bu yöntem; devlet erki ve mimarlık ilişkisine yönelik okumanın dönem, tipoloji, coğrafya gibi birçok farklı boyutta uygulanabilirliğini sağlamaktadır. Bu olanak kültür kavramının kendi doğasında bulunan niteliklerden gelmektedir. Böylelikle mimarlık kültürü kavramı ile; mekan üretiminin bir birikim ürünü olduğu ve döneme ve bağlama göre hem değişim hem süreklilik taşıyan

geçmişin mirası ile geleceğe genişleyen dinamik bir sürecin tanımlanması olanaklı kılınmıştır. Bununla birlikte aynen kültürün maddi-manevi, soyut-somut yönleri gibi mekânın fiziksel boyutu dışında davranış biçimleri ve değer yargılarının da mimarlık sürecinin bir parçası olarak bütün halinde okuma imkanı sunmaktadır. Ayrıca, toplumsal yapının geneli içinde kabul gören genel unsurları tanımlayan kültür kavramı gibi devleti oluşturan unsurların karakteristiğine göre şekillenen bu yapı genel nitelikleri ortaya koymaktadır.

Devlet erkinin mekanla ilişkisinin çok katmanlı ve çok yönlü okunabilmesi için bu yöntemle tespit edilen mimarlık kültürünün imgeler, söylemler ve pratikleri içeren her üç boyuta birlikte bakılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak yöntem önerisinin sınanması için seçilen Yüksek Mahkemeler örneği dışında, bu yöntem geliştirilerek farklı tür yapı gruplarında, belirli bir döneme özgü veya kentsel alan kapsamında da deneme imkanı sunmaktadır.

5.2.2. Örnek alan açısından sonuçlar

Yapılı çevrenin politik bir araç, bir temsil, bir sembol olduğu kaçınılmaz bir olgudur. Bu çalışmanın kapsamında mekân ve erk ilişkisinde hangi mekanizmaların temsil edildiği, hangi bağlantıların kurulduğu ve hangi pratiklerin uygulandığı yüksek yargı mekânları üzerinden çözümlendi. Türkiye’de yüksek yargı mekânları, devlet erkinin mimarlık kültürü bağlamında mekânsal temsil, söylem ve pratikler üzerinden incelenmiştir. Bu çerçevede mekânsal temsil; konum, arayüz ve iç mekân olarak üç başlık altında değerlendirildi.

İncelenen örnekler temel olarak işleve özel tasarlanmış ve inşa edilmiş olan;

- Yargıtay Başkanlığı (Yönetim Merkezi / C. Holzmeister, 1932-1935)
- Danıştay Başkanlığı (Zafer Meydanı / Doğan Tekeli-Sami Sisa, 1967-1978)
- Anayasa Mahkemesi (İncek Bulvarı / Mono Mimarlık, 2004-2009)
- Danıştay Başkanlığı (Dumlupınar Bulvarı / Cem Açıkol, 2008-2012)
- Yargıtay Başkanlığı (İncek Bulvarı / Sönmez Mimarlık, 2015-2021)

hizmet binaları olmakla birlikte kurumların kullandığı diğer yapılar ile uygulanmayan projeler gibi farklı süreçlerde inceleme kapsamında değerlendirilmiştir.

Konuma ilişkin kararlar açısından;

- Yeni rejimin kuruluş dönemi ve Başkent Ankara'nın planlı inşa döneminde projelendirilen ve inşa edilen Yargıtay'ın Yönetim Merkezinde yer alması yargı erkinin devlet yönetimindeki temsiliyetine uygun,
- 1970'lere kadar farklı bir işlev için inşa edilmiş bir yapıda hizmet veren Danıştay'ın Zafer Meydanı'nda yer alan aynı konumda inşa edilen yeni yapısı kurum-kent mekânı ilişkisinin sürekliliğini koruyan,
- 1970'lerin sonunda Anayasa Mahkemesi'nin gerçekleştirilmeyen projesi için Meclis'in yanında yer seçilmiş olması merkansal temsilde erklerin bağımsızlık ve dengesi ilkesini vurgulayan,

sonuçları ortaya koymaktadır.

- 2000'li yıllarda yapılan Anayasa Mahkemesi ile Danıştay ve Yargıtay'ın yeni binaları olan diğer üç yapı için yer seçimi, yargı erki temsilindeki farklılaşmanın belirginleştiği ilk müdahaledir. Hem kent merkezinden hem yönetim merkezinden kopartılan bu yapıların konumu kamusal erişilebilirlik ve görünürlük açısından, toplum ve yargının temsili arasında oluşturulan bir engeldir.
- 2000'li yılların başında projelendirilmiş olan Anayasa Mahkemesi ile Danıştay binalarında ortaya konan şeffaflık imgesi, 2020'lerde inşa edilen Yargıtay'da yerini tarihi atıflara yönelik değişen bir tasarım kurgusuna bırakmıştır.
- Eski Yargıtay, eski Danıştay ve Anayasa Mahkemesi binalarında özelleşmiş duruşma/genel kurul salonlarının, yeni Danıştay ve Yargıtay binalarında genel kütle içinde silikleştiği görülmektedir.
- 2000'li yılların başında Danıştay ve Anayasa Mahkemesi binalarında temel atma ve açılış törenlerine katılan dönemin Cumhurbaşkanı/Başbakanları, söylem ve eylemleri ile törenlerde katılımcı rolünde iken 2020'lerde inşa edilen Yargıtay'da etkinliğin ana figürüne dönüşmüştür.
- Yargı mensuplarının fiziksel çalışma koşullarına yönelik kurulan mekânsal söylemler, makam girişini önceleyen kamusal/kentsel arayüz, makam odası odaklı mekân organizasyonu, makam ev sahipliği vurgusu ile sunulan mekânsal aktiviteler ile değerlendirildiğinde mekân kurgusu ve pratikleri; yargı işlevi yerine makamlara odaklanan biçimde evrilmiştir.

Bu bağlamda 2000'ler sonrasında yeni hizmet binalarında faaliyet gösteren yüksek yargı mekânlarının temsili; yargı erkinin bağımsızlık, erişilebilirlik, şeffaflık ve tarafsızlık

ilkelerinin vurgusu önce kısmen daha sonra belirgin biçimde yerini muallak ve yargının değerlerinden bağımsız imgelere bırakmıştır. Yargı erkinin mekânsal temsili; devletin mimarlık kültürü pratikleri çerçevesinde rejimin ilkelerine ilişkin mekanizmadan uzaklaştırılarak siyasi iktidar ideolojisi ile ilişkilendirilmiş, fiziksel imkânlara indirgenmiş, yargının bağlamından kopartılmıştır.

Son olarak; kamu mekânlarının mevcut iktidarın ideolojik aracı olarak kullanılması olağan/genel bir yaklaşım olmakla beraber bu durumun imaja, yatırım miktarına ya da alan büyüklüklerine indirgenmesi ve uzun vadede aslında dönemsel bir simge olmaktan çıkıp devletin temsiline dönüştüğü konusu gündem dışı kalmaktadır. İdeojiler ile şekillenen mekanların temsil niteliği geçici olup devlet ve mekan ilişkisinin ilkeler üzerine kurulması mimarlık kültürünün sürekliliğini sağlayan bir unsurdur. Bu anlamda örnek alan incelemesi ile ortaya konan sonuçlara göre yargı ilkelerinden kopmakta olan devletin mimarlık kültürünün geleceğe genişleyen bir süreci tanımlama açısından yetersiz kalacağı açıktır. Bu çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlar; mimarlık kültürünün mevcut söylem, imge ve eylemlerinin gözden geçirilmesi için konunun ilgililerine bir imkan sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Acarsoy, A., ve Büyükkılıç, G. (2010). Kamu Temsiliyetinin Çağdaş Yüzü: Anayasa Mahkemesi. M. Soylu ve A. Aksu (Röportajı Yapanlar), *Serbest Mimar Dergisi-Yarışmadan Uygulamaya*, 2010 (5), 56-67.
- Acarsoy, A. ve Büyükkılıç, G. (2017). Anayasa Mahkemesi Binası mimari tasarım ekibinden A. Acarsoy ve G. Büyükkılıç ile 20.05.2017 tarihinde yapılan sözlü görüşme. (S. Arslan, Röportaj Yapan)
- Adorno, T. W. (2007). *Kültür Endüstrisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akkar Ercan, M. (2012). Kamusal Mekân. M. Ersoy (Editör), *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Ninova, 175-178.
- Aksel, İ. (2013). *Turkish Judicial System - Bodies, Duties and Officials*. Ankara: The Ministry of Justice of Turkey The Department for Strategy Development.
- Albatross. [İsrail Yüksek Mahkemesi fotoğrafı]. Stephen Rosenberg (1994), *The Supreme Court Building, Jerusalem. AA Files* (27), 87-92.
- Alpagut, L. K. (1999). *Mimar Clemens Holzmeister ve III. Türkiye Büyük Millet Meclisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altaban, Ö. (1987). Kamu Yapıları Yer Seçim Süreçleri. Ö. B. ODTÜ Şehir Bölge Planlama Bölümü Çalışma Grubu (Editörler), *Ankara: 1985'ten 2015'e*. Ankara Büyükşehir Belediyesi: EGO Genel Müdürlüğü, 31-48.
- Anderson, B. (2013). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. (çev. İ. Savaşır) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Arslan, S., ve Uludağ, Z. (2020). Dilde mekânı (yeniden) kurgulamak: Yer isimleri, kolektif bellek ve ideoloji. *İdealkent*, 11(31), 1422-1455.
- Ashcroft, B. (2014). Constitution Hill: Memory, Ideology and Utopia. *Tydskrif vir letterkunde*, 51(2), 94-113.
- Aslanoğlu, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923- 1938*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Assmann, J. (1997, 2015). *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. (çev. A. Tekin). İstanbul: Ayrıntı.
- Atar, F. (1979). *İslam Adliye Teşkilatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Atay, F. R. (1999). *Çankaya*. Türkiye: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

- Augé, M. (2016). *Yok-yerler: Üstmodernliğin Antrpolojisine Giriş* (İkinci Baskı). (Çev. T. Ilgaz). İstanbul: Daimon.
- Aygen: (1987). Söyleşi: Güvenpark Yeraltı Çarşısı ve Yeniden Düzenleme Projesi. *Mimarlık* (223), 53-56.
- Ayoğlu, B. O. (2010). “Zafer Anıtı – Güvenpark – Tbmm” Kent Aksının Varolan Durumunun İrdelenmesi ve Cumhuriyet Aksı Olarak Yeniden Tasarımı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Azaryahu, M. (1997). German reunification and the politics of street names: the case of East Berlin. *Political Geography*, 16(6), 479-493.
- Boegehold, A. L. (1995). *The Athenian Agora: Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies at Athens. The Lawcourts at Athens. Sites, Buildings, Equipment, Procedure, and Testimonia*. Princeton, New Jersey: American School of Classical Studies at Athens.
- Balamir, A. (2002). Mimar Clememns Holzmeister Sergisi. *Mimarlık*, (303), 14-18.
- Barthes, R. (2021). *Göstergebilimsel Serüven* (çev. M. Rifat ve S. Rifat). İstanbul: YKY
- Batuman, B. (2018). *Milletin Mimarisi: Yeni İslamcı Ulus İnşasının Kent ve Mekân Siyaseti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Batur, A. (1998). 1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 209-234.
- Bharne, V. (2011). Le Corbusier’s Ruin: The Changing Face of Chandigarh’s Capitol. *Journal of Architectural Education*, 64(2), 99-112.
- Bilsel: G. (2018). Başkent Ankara / 2: Çağdaş Başkent’in Mekâna Yansıması Özgül Kültürel Kimliği ve Değiştirilme Çabaları. *Mimarlık* (402), 64.
- Bora, E. S. (2016). *Yapım ve Yıkım Eylemi Olarak Mimari Manifestolar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Bozdoğan, S. (2001). *Modernizm ve ulusun inşası: erken Cumhuriyet Türkiye’si’nde mimari kültür*. (çev. T. Birkan) İstanbul: Metis Yayınları.
- Burke, P. (1989). History as Social Memory. T. Butler (Ed.) *Memory: History, Culture, Mind*. New York: Blackwell, 97-113.
- Branco, P. ve Dumoulin, L. (2014). La justice entours dimensions: représentations, architectures et rituels. *Droit et Société*, (87), 485-505.
- Branco, E. P. (2013, Sep. 05). Courts and the community : a political question of access to law and justice. *RCSL/ISA International Meeting - Workshop: Spaces of Justice and Courthouse Architecture: a matter of political action*. Toulouse, France.

- Branco, P. (2016). Courthouses as Spaces of Recognition, Functionality and Access to Law and Justice: A Portuguese Reflection. *Oñati Socio-legal Series* 6 (3), 426–441.
- Bryant, R. [İsrail Yüksek Mahkemesi fotoğrafı]. Stephen Rosenberg (1994), The Supreme Court Building, Jerusalem. *AA Files* (27), 87-92
- Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın İlk Planı: 1924-25 Lörcher Planı*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı, Arkadaş Yayınları.
- Cengizkan, A. (2010). The production of a mise en scène for a nation and its subjects: Clemens Holzmeister et al. in the Ministries Quarter for Ankara, Turkey. *The Journal of Architecture*, 15(6), 731-770.
- Cengizkan, A., ve Cengizkan, N. M. (2019). *Bir şehir kurmak: Ankara 1923-1933*. Ankara: VEKAM Yayınları.
- Chalana, M. (2015). Chandigarh: City and Periphery. *Journal of Planning History*, 14(1), 62-84.
- Chalanaa, M., ve Sprague, T. S. (2013). Beyond Le Corbusier and the modernist city: reframing Chandigarh's 'World Heritage' legacy. *Planning Perspectives*, 28(2), 199-222.
- Colomina, B., (2009). *Mahremiyet ve kamusalılık: kitle iletişim aracı olarak modern mimari*. (çev. A. U. Kılıç). İstanbul: Metis Yayınları.
- Crow, David. Visible Signs: An Introduction to Semiotics in the Visual Arts. Lausanne:AVA Publishing, 2010.
- Çınar, R. Ü. (2020). *Ecdadın İcadı: AKP iktidarında bellek mücadelesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çora, E. (2015). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Danıştay'ın Gelişim Süreci*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Davis, H. (2006). *The Culture of Building*. New York: Oxford University Press.
- Demiralp, S. (2010). Yazılı görüşme. B. O. Ayoğlu. (2010). "Zafer Anıtı – Güvenpark – Tbm" Kent Aksının Varolan Durumunun İrdelenmesi ve Cumhuriyet Aksı Olarak Yeniden Tasarımı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demirkol, H. G. (2009). The Turkish Grand National Assembly Complex: An Evaluation of the Function and Meaning of Parliamentary Spaces. Unpublished PhD. Thesis, The Middle East Technical University, Ankara.
- DesBaillets, D. (2018). Representing Canadian justice: legal iconography and symbolism at the Supreme Court of Canada. *International Journal of Law in Context*, (1), 132–156.
- Dinç, P. (2010). Mimarlığa Yarışanlar: Mimarlık Yarışmalarına Katılımda Süreklilik. *Mimarlık* (354), 23-26.

- Doxiadis, C. A. ve Verlet, B. (1965). Islamabad: The Creation of a New Capital. *Ekistics*, 120(20), 301-307.
- Eagleton, T. (1991). *İdeoloji* (3. Baskı). (Çev. M. Özcan) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eco, U. (2019). *Mimarlık Göstergebilimi*. İstanbul: Daimon.
- Edelman, M. J. (1985). *The symbolic uses of politics*. Urbana and Chichago: University of Illinois Press.
- Eldem, S.H. (1973). Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı. *Mimarlık*, (11-12), 5-11.
- Erbay, M. (2004). Yargı Mekânları Tasarım İlkeleri, *Yapı* (268), 48-57.
- Erdoğan, A., Günel, G., ve Narince, M. (2007). *Cumhuriyet ve Başkent Ankara*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi-Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı.
- Erdoğan, R. T. (2019a). Anayasa Mahkemesi Yeni Hizmet Binası Temel Atma Töreni. *Yeni Türkiye Vizyonu: Ya Allah Bismillah-3*. Türkiye: Cumhurbaşkanlığı Yayınları-Kurumsal İletişim Başkanlığı, 229-232.
- Erdoğan, R. T. (2019b). Danıştay Yeni Hizmet Binası Açılışı. *Yeni Türkiye Vizyonu: Ya Allah Bismillah-4*. Türkiye: Cumhurbaşkanlığı Yayınları-Kurumsal İletişim Başkanlığı, 327-330.
- Ergin, Ş. [Zafer Meydanı fotoğrafı]. Kentsel Açık / Yeşil Alan Donanımının Niceliksel Değerlendirilmesine Yönelik Bir Model Önerisi : Yeşil Kütle ve Ekolojik Denge. *Mimarlık* (241), 68-69.
- Erkmen, E. (2003). Clemens Holzmeister Mimarlığı. *Tasarım Kuram*, (3): 57-66.
- Fernandes, I. P. (2003). *Building Brasilia: Modern Architecture and National Identity in Brazil*. Unpublished Ph.D. Thesis, Princeton University, Princeton.
- Frampton, K. (2020). *Modern Architecture: A Critical History*. Thames & Hudson
- Foucault, M. (1980). *Power and Knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977*. (trans. C. Gordon, L. Marshall, J. Mephram, and K. Soper). New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu*. (çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge.
- Freschi, F. (2007). Postapartheid Publics and the Politics of Ornament: Nationalism, Identity, and the Rhetoric of Community in the Decorative Program of the New Constitutional Court, Johannesburg. *Africa Today*, 54(2), 27-49.
- Fry, E. M., ve Drew, J. B. (1955). Chandigarh And Planning Development In India. *Journal of the Royal Society of Arts*, 103(4948), 315-333.

- Gans, D. (2006). *The Le Corbusier Guide* (3. Baskı) New York: Princeton Architectural Press.
- Gautherot, M. (1960). [3 erk Meydanı hava fotoğrafı]. *Areal view of the Praça dos Três Poderes. Brasília*. Moreira Salles Enstitüsü.
- Gethin, C. (1973). Urban evaluations/7: Chandigarh: a memorial to arrogance. *Built Environment*, 2(5), 291-294.
- Goldhagen: W. ve Legault, R. (2000). Introduction. S. W. Goldhagen, and R. Legault (Eds.), *Anxious Modernisms: Experimentation in Postwar Architectural Culture*. Montréal: Canadian centre for architecture.
- Goodsell, C. T. (1988). The Architecture of Parliaments: Legislative Houses and Political Culture. *British Journal of Political Science*, 18(3), 287-302.
- Goodsell, C. T. (1988). *The Social Meaning of Civic Space: Studying Political Authority through Architecture*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Gözler, K. (2017). ‘Devlet’ Kelimesi Üzerine Bir Deneme, *Türkiye Günlüğü*, (129), 5-9.
- Gözler, K. (2018). *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku* (27. Baskı). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gramsci, A. (2010). *Gramsci kitabı: seçme yazılar 1916-1935*. (çev. İ.Yıldız). Ankara: Dipnot.
- Grindrod, J. (1956). Chandigarh—The New Capital of Indian East Punjab. *Official Architecture and Planning*, 19(6), 294-296.
- Günday, M. (2003) “Cumhuriyet Dönemi’nde İdarenin Yargısal Denetimi”, *Cumhuriyet’in Kuruluşundan Bugüne Türk Hukuku’nun Seksen Yıllık Gelişimi Sempozyumu* (30-31 Ekim 2003), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No:538.
- Güvenç, B. (1991). *İnsan ve Kültür* (5. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Habermas, J. (1990). *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü* (çev. T. Bora, ve M. Sancar). İstanbul: İletişim. (Orjinal yayın 1962).
- Haldar, P. (1994). In and out of court: On topographies of law and the architecture of court buildings - A study of the supreme court of the State of Israel. *International Journal for the Semiotics of Law*, 7(2), 185–200.
- Hanson, A. (2011). Scales of Justice: How Courtroom Architecture in the United States and Japan Influences and Reflects the Politics of their Legal Systems. *SVSU Law Review*, 1(1), 1-13.
- Harvey, D. (1993). From space to place back again: Reflections on the conditions of postmodernity. J. C. Bird (Editor) *Mapping the features: Local cultures, global change*. London, New York: Routledge.

- Hays, K. M. (Ed.). (2000). *Architecture theory since 1968*. New York: MIT Press.
- Heidegger, M. (1996). Kentin Felsefesi: Martin Heidegger (1889-1976), İnşa Etmek, Oturmak, Düşünmek. *Cogito*, (8), 67-70.
- Hislop, P. (2016). [Avustralya Yüksek Mahkemesi/ Musicians and audience gather on the High Court ramps for the Canberra International Musical Festival]. Kringas: (2017). *Design of the High Court of Australia*, Unpublished PhD Dissertation, University of Sydney, Sydney.
- Hobsbawm, E. (2006) Gelenekleri İcat Etmek. E. Hobsbawm ve T. Ranger (Editörler) *Gelenğin İcadı*. İstanbul: Agora Kitaplığı, 1-18.
- Hofstede, G. (1991). *Organizations and cultures: Software of the mind*. New York: McGrawHill.
- Holzmeister, C. (1980). TRT Atatürk'ten Anılar. (N. Kal, Röportaj Yapan). A. Balamir. (2002). Mimar Clemens Holzmeister Sergisi. *Mimarlık*, (303), 14-18.
- Holzmeister, C. (1982). [Yargıtay binası planı]. A. Balamir (2010). *Clemens Holzmeister - Çağın Dönümünde Bir Mimar*. İstanbul: Boyut Yayın.
- Högner, B. (2011). Chandigarh'S Buildings and Spaces are Brought Vividly to Life By Its Residents, But The City Now Faces A Challenging Future As India's Economy Booms. *The Architectural Review*, 230(1373), 80-85.
- İlkay, Y. (2008). Kızılay Meydanı'nın Politik – Sembolik Anlamı: 1960- 1964 Yılları Arasında DP Karşısı Hareket. *Mülkiye Dergisi Ankara Özel Sayısı*(261).
- İncirlioğlu, E. O. (2009). Kültür ve Mekân. *Mimarlar Od. Ankara Şubesi Dosya* (16), 2-5.
- İnternet: AbdullahGul (2012, Mayıs 04). [Danıştay yeni hizmet binası açılış töreninden görüntüler]. Cumhurbaşkanı Gül, Danıştay'ın Yeni Hizmet Binasının Açılışına Katıldı. *Abdullah Gül*. URL: <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/82547/cumhurbaskani-gul-danistayin-yeni-hizmet-binasinin-acilisina-katildi.html>. Son Erişim Tarihi: 23.04.2023.
- İnternet: Anadolu Ajansı. (2014, Kasım 13). Kamu kurumlarına beş yılda 25 hizmet binası. AA. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kamu-kurumlarina-bes-yilda-25-hizmet-binası/101875>. Son Erişim Tarihi: 26.03.2022.
- İnternet: Arkitera (2016). [Danıştay Binası yıkım fotoğrafı] *Tekeli-Sisa'nın Danıştay Binası Yıkıldı (Bayhan, Bahar)* URL: <http://www.arkitera.com/haber/26571/tekeli-sisanin-danistay-binası-yıkıldı>. Son Erişim Tarihi: 25.20.2018.
- İnternet: Arkitera (2016, Mart 15). [Danıştay Binası mimari çizimleri] *Danıştay Eski Binası'nın Yıkımı Hakkında (Tekeli, Doğan*. URL: <https://www.arkitera.com/gorus/danistay-eski-binasinin-yikimi-hakkında/>. Son Erişim Tarihi: 25.10.2018.

- İnternet: Arkitera (2016, Nisan 21). [Hollanda Yüksek Mahkemesi Binası fotoğrafı] *Hollanda Yüksek Mahkemesi Binası (Bilgiç, Burcu)*. URL: <https://www.arkitera.com/proje/hollanda-yuksek-mahkemesi-binası/>. Son Erişim Tarihi: 24.04.2022.
- İnternet: Arkiv [Anayasa Mahkemesi mimari proje yarışması görselleri]. Anayasa Mahkemesi Binası Mimari Proje Yarışması. *ARKİV*. URL: <http://www.arkiv.com.tr/proje/1-odul-anayasa-mahkemesi-binası-mimari-proje-yarisması/2688>. Son Erişim Tarihi: 24.04.2022.
- İnternet: AYM 50. yıl albümü. Kuruluşunun 50. Yılında Anayasa Mahkemesi (1962-2012). *Anayasa Mahkemesi*. URL: http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/mahkemehakkında/kisatarihce/Anayasa_Album_2013.pdf. Son Erişim Tarihi: 19.05.2018.
- İnternet: AYM. [Anayasa Mahkemesi Fotoğrafları]. *Anayasa Mahkemesi*. URL: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/fotograf-galerisi/> Son Erişim Tarihi: 05.08.2017.
- İnternet: AYM. Mahkeme Binası. *Anayasa Mahkemesi*. URL: <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/mahkemehakkında/mahkemebinası/tanıtıcı.htm>. Son Erişim Tarihi: 05.08.2017.
- İnternet: AYM. Tarihçe. *Anayasa Mahkemesi*. URL: <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/mahkemehakkında/kisatarihce/dundenbuguneanayasa.html>. Son Erişim Tarihi: 05.08.2017.
- İnternet: AYM yarışma. (2005). Anayasa Mahkemesi Binası Mimari Proje Yarışması. *Mimarlık (321)*, URL: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=37&RecID=902> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022.
- İnternet: BBC (2018, 10 27). [Pakistan Yüksek Mahkemesi Binası Fotoğrafı]. Pakistan bans Indian television channels amid water row. *BBC* <https://www.bbc.com/news/world-asia-46003662>. Son Erişim Tarihi: 24.04.2022.
- İnternet: Ben. (2013, Nisan 14) [Güney Afrika Anayasa Mahkemesi Binası Fotoğrafı]. ohannesburg - Doors to Constitutional Court. *Flickr*. URL: <https://www.flickr.com/photos/benandlarry/>. Son Erişim Tarihi: 22.05.2023.
- İnternet: Bianet (2022, Haziran 15). [İstanbul Sözleşmesi Duruşması]. *Danıştay savcısı 3. kez Sözleşme'nin feshinin iptalini istedi*. URL: <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/263283-danistay-savcısı-3-kez-sozlesme-nin-feshinin-iptalini-istedi>. Son Erişim Tarihi: 24.04.2023.
- İnternet: Birgün (2022, 06, 07). [İstanbul Sözleşmesi Duruşması] *İstanbul Sözleşmesi davası*. URL: <https://www.birgun.net/haber/istanbul-sozlesmesi-davasi-savci-bir-kez-daha-cekilme-karari-iptal-edilmeli-dedi-390829> . Son Erişim Tarihi: 24.04.2023.
- İnternet: Bojanczyk, A. Supreme Court Building. Supreme Court of the Republic of Poland. URL: <http://www.sn.pl/en/about/SitePages/Building.aspx>. Son Erişim Tarihi: 09.04.2022.

İnternet: Branco, E. P. (2010). Questioning the Connection between Access to Law and Justice and Courthouse Architecture. *Oficina do CES* (352). URL: <https://estudogeral.uc.pt/handle/10316/32594>. Son Erişim Tarihi: 29.04.2016.

İnternet: BVERFG. [Almanya Anayasa Mahkemesi duruşma salnu fotoğrafı]. Bundesverfassungsgericht. URL: <https://www.bundesverfassungsgericht.de/>. Son Erişim Tarihi: 31.01.2020.

İnternet: Canberra University (1998), *Court Perspectives: architecture, psychology and LawReform in Western Australia*. URL: <http://www.canberra.edu.au/ncf/events/courtpectives.pdf>. Son Erişim Tarihi: 2010

İnternet: CEPEJ. (2007). Access To Justice In Europe. *CEPEJ (European Commission For The Efficiency)*. URL: <https://www.coe.int/en/web/cepej/documentation/cepej-studies>. Son Erişim tarihi: 20.12.2019.

İnternet: Chandigarh Gov. *Chandigarh Government*. URL: <https://chandigarh.gov.in/know-chandigarh/planning-architecture/historical-background>. Son Erişim Tarihi: 11.09.2019.

İnternet: CCSA [Constitutional Court of South Africa], URL: www.concourt.org.za. Son Erişim Tarihi: 09.06.2016.

İnternet: Costa, L. (1957). [3 erk Meydanı çizimi]. Brasília 50 Anos | Artefacts from the Future: 5 Sketches by Lúcio Costa. *designKULTUR*. URL: <https://designkultur.wordpress.com/2010/12/06/brasil-50-anos-artefacts-from-the-future-5-sketches-by-lucio-costa/> Son Erişim Tarihi: 14.12.2016

İnternet: CPJ (2021, April 07). [Kolombiya Yüksek Mahkemesi Binası Fotoğrafı]. Colombian Supreme Court confirms defamation conviction of journalist Vicky Dávila, RCN. *CPJ (Committee to Protect Journalists)*. URL: <https://cpj.org/2021/04/colombian-supreme-court-confirms-defamation-conviction-of-journalist-vicky-davila-rcn/> . Son Erişim Tarihi: 24.04.2022.

İnternet: Cumhuriyet (2012, 26 Şubat) Danıştay'da yeni dönem yarın başlıyor. URL: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/danistayta-yeni-donem-yarin-basliyor-322932>. Son Erişim Tarihi: 03.04.2020.

İnternet: ÇSB-Yapı İşleri. (2018, 03 07). Yargıtay Başkanlığı Hizmet Binası Temel Atma Töreni. *Çevre, Şehircilik Bakanlığı-Yapı İşleri Genel Müdürlüğü*. URL: <http://yapiisleri.csb.gov.tr/yargitay-baskanligi-hizmet-binasi-temel-atma-toreni-haber-224025>. Son Erişim Tarihi: 09.04.2022.

İnternet: Danıştay (2022, Mayıs 11). [Kırgız Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi Başkanı ziyareti fotoğrafı]. *Haber Arşivi*: URL: <https://www.danistay.gov.tr/haber-arsiv> Son Erişim Tarihi: 19.12.2022.

İnternet: Danıştay (2022, Temmuz 05). [Kamu Başdenetçisi ve Katar Ulusal İnsan Hakları Komitesi (NHRC) Genel Sekreteri ziyareti fotoğrafı]. *Haber Arşivi*: URL: <https://www.danistay.gov.tr/haber-arsiv>. Son Erişim Tarihi: 19.12.2022.

- İnternet: Danıştay (2022, Kasım 17). [Macaristan Yüksek Mahkemesi Başkan Yardımcısı ziyareti fotoğrafı]. *Haber Arşivi*: URL: <https://www.danistay.gov.tr/haber-arsiv>. Son Erişim Tarihi: 19.12.2022
- İnternet: Danıştay (2018, Mayıs 10). [Danıştay ve İdari Yargı Günü etkinliklerinden fotoğraf]. *Haber Arşivi*: URL: <https://www.danistay.gov.tr/haber-arsiv>. Son Erişim Tarihi: 19.12.2022
- İnternet: Danıştay (2022, Mayıs 10). [Danıştay ve İdari Yargı Günü etkinliklerinden fotoğraf]. *Haber Arşivi*: URL: <https://www.danistay.gov.tr/haber-arsiv>. Son Erişim Tarihi: 19.12.2022
- İnternet: DiyanetHaber. (2021). Haberler-Ali Erbaş. *Diyanet Haber*. URL: <https://www.diyanehaber.com.tr/yargitay-yeni-hizmet-binasi-dualarla-hizmete-acildi>. Son Erişim tarihi: 03.11.2021.
- İnternet: Eralp, A. (2004). Anayasa Mahkemesi Binası Mimari Proje Yarışması. *Arkitera-Türkiye'nin Mimarlık Yayını*. URL: <http://www.arkitera.com/yarisma/364/anayasa-mahkemesi-binasi-mimari-proje-yarismasi1> Son Erişim Tarihi: 01.05.2017.
- İnternet: Erdoğan, R. T. (2019). Konuşmalar. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. URL: <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/109470/adli-yil-acilis-torende-yaptiklari-konusma>. Son Erişim Tarihi: 30.04.2021.
- İnternet: Erdoğan, R. T. (2021). Konuşmalar. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. URL: <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/130414/yargitay-yeni-hizmet-binasi-ve-2021-2022-adli-yil-acilis-toreni-nde-yaptiklari-konusma>. Son Erişim Tarihi: 30.04.2021.
- İnternet: Euopean Commison. [Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi-Strasbourg Avrupa Bölgesi fotoğrafı]. *European District of Strasbourg (Strasbourg, France)*: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/initiatives-and-success-stories/european-heritage-label/european-heritage-label-sites/european-district-of-strasbourg-strasbourg-france> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022.
- İnternet: Fessy, G. [Avrupa Adalet Divanı duruşma salonu fotoğrafı]. *Court of Justice of the European Communities / Dominique Perrault Architecture, Archdaily*. URL: <https://www.archdaily.com/223730/court-of-justice-dominique-perrault> . Son Erişim Tarihi: 08.04.2022
- İnternet: Fiederer, L. (2018). AD Classics: Master Plan for Chandigarh / Le Corbusier. *ArchDaily*. URL: <https://www.archdaily.com/806115/ad-classics-master-plan-for-chandigarh-le-corbusier>. Son Erişim tarihi: 03.11.2019.
- İnternet: German Law Journal (2020, 03 25). [Almanya Anayasa Mahkemesi fotoğrafı]. *Right to be Forgotten*: URL: <https://germanlawjournal.com/right-to-be-forgotten-i-1-bvr-16-13/> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022

İnternet: Goethe-Institut Ankara. (2010). Yargıtay (Temyiz Mahkemesi). *Bir Başkentin Oluşumu: Avusturyalı, Alman ve İsviçreli Mimarların Ankara'daki İzleri*. URL: <http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/res/rev/trindex.htm>. Son Erişim Tarihi: 22.02.2020.

İnternet: Griffin, W. B. (1913). [Avustralya Canberra plan çizimi]. Walter Burley Griffin's Plan of Canberra as finally revised and accepted ID: 4195792. *National Library of Australia*. URL: www.nla.gov.au. Son Erişim Tarihi: 21.05.2023.

İnternet: Guerra, F. [Hollanda Yüksek Mahkemesi fotoğrafı]. *Supreme Court of the Netherlands / KAAN Architecten, Archdaily*. URL: <https://www.archdaily.com/784853/supreme-court-of-the-netherlands-kaan-architecten> . Son Erişim Tarihi: 26.03.2022

İnternet: Hilmi Güner Mimarlık (2018) [T.C. Danıştay Başkanlığı/Protokol Girişi Görsel]. *Projeler*, URL: <http://www.hgmimarlik.com/projeler>. Son Erişim Tarihi: 07.05.2022

İnternet: Hilmi Güner Mimarlık (2018) [T.C. Danıştay Başkanlığı Binası/Sergi Salonu Görsel]. *Projeler*, URL: <http://www.hgmimarlik.com/projeler> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022

İnternet: Holzmeister, C. (2017, 03 24). Arşivden Çıktı: TBMM Yapısının Mimarı Holzmeister. *Saltonline*. URL: <https://saltonline.org/tr/2023/arsivden-cikti-tbmm-yapisinin-mimari-holzmeister-meslek-hayatini-anlatiyor> . Son Erişim Tarihi: 20.02.2020.

İnternet: Hürriyet (2008, Mayıs 05). Danıştay'a silahlı saldırı ders oldu. *Hürriyet*. URL: <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/danistay-a-silahlı-saldırı-ders-oldu-8857635>. Son Erişim Tarihi: 03.04.2020.

İnternet: Hürriyet (Aralık 14, 2009) Danıştay'ın yeni hizmet binasının temeli atıldı. *Hürriyet*. URL: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/danistayin-yeni-hizmet-binasinn-temeli-atildi-13196633>. Son Erişim Tarihi: 06.12.2021.

İnternet: Hürriyet (2012, 17 Şubat) Danıştay taşınıyor. URL: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/danistay-tasinıyor-19940333>. Son Erişim Tarihi: 03.04.2020.

İnternet: İçişleri B. [Eskiz Logo] *İçişleri Bakanlığı*: URL: <https://www.icisleri.gov.tr/> Son Erişim Tarihi: 27.05.2022.

İnternet: Jansen, H. (1935). [Hükümet Kartiyesi plan çizimi]. Inv. No: 22866; Technische Universität Berlin-Architekturmuseum. URL: <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/> Son Erişim Tarihi: 05.04.2018.

İnternet: Jansen, H. (1938). [Hükümet Kartiyesi genişleme projesi çizimi]. Inv. No: 22872; Technische Universität Berlin-Architekturmuseum. URL: <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/> Son Erişim Tarihi: 05.04.2018.

İnternet: Jansen, H. (1932). [Ankara Planı çizimi Yenişehir ve Sıhhiye Meydanını gösteren bölüm]. Inv. No: 22642; Technische Universität Berlin-Architekturmuseum. URL: <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/> Son Erişim Tarihi: 05.04.2018.

- İnternet: Katz, M. A. (1998). *Panels*. URL: <http://mkatz.web.wesleyan.edu/Images2/cciv243.CIHAGPanels.html>. Son Erişim Tarihi: 17.10.2016.
- İnternet: Koyuncu, P. (2010). Brezilya'nın "Yeni" Başkenti 50. Yılı'nı Kutlamaya Hazırlanıyor. *Arkitera*. URL: <http://www.arkitera.com/haber/5373/brezilyaninyeni-baskenti50yilininikutlamaya-hazirlaniyor>. Son Erişim Tarihi: 13.12.2016.
- İnternet: Livelaw (2021, 01 09). [Chandigarh Yüksek Mahkemesi Fotoğrafı]. *P&H High Court Directs Subordinate Courts in State of Punjab, Haryana & U.T. Chandigarh To Start Functioning In Physical Mode* URL: <https://www.livelaw.in/news-updates/> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022.
- İnternet: Liu, P., ve Zhang, Q. (2017). The Influence of Architectural Culture Superposition on Urban Differentiation. *UIA 2017 Seoul*. URL: http://www.uia2017seoul.org/P/papers/Full_paper/Paper/Poster/P-0162.pdf. Son Erişim Tarihi: 26.04.2018.
- İnternet: Library of Congress [LOC]. [Washington Yönetim Merkezi Çizimi]. The Mall and vicinity. *Library of Congress*. URL: <https://www.loc.gov/resource/g3852m.ct005042/?r=-0.141,0.004,1.276,0.523,0> Son Erişim Tarihi: 20.05.2023.
- İnternet: MacIver, M. (2011). Put the most important space in the most public space. *Project for Public Spaces (PPS)*. URL: <https://www.pps.org/blog/lessons-from-south-africas-constitutional-court/>. Son Erişim Tarihi: 09.06.2016.
- İnternet: Marek Budzyński Architekt. [Polonya Yüksek Mahkemesi Binası Fotoğrafı]. *Sqd Najwyższy w Warszawie*. URL: <http://wordpress.mbarch.pl/?p=1390&preview=true> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022.
- İnternet: Merdim, E. (2012) Danıştay Başkanlığı Hizmet Binası Tamamlandı. *Arkitera-Türkiye'nin Mimarlık Yayını*. URL: <https://www.arkitera.com/haber/danistay-baskanligi-hizmet-binası-tamamlandı/> Son Erişim Tarihi: 05.12.2021.
- İnternet: Mimarizm (2019, Haziran 25). En İyi Sürdürülebilir Uygulamalar Yarışması Sonuçlandı. *Mimarizm*. URL: http://www.mimarizm.com/yarismalar/yarisma-sonuclari/en-iyi-surdurulebilir-uygulamalar-yarismasi-sonuclandi_130276. Son Erişim Tarihi: 20.01.2020.
- İnternet: Mimarlar Odası (2016a). *Danıştay binasında hukuk yıkılıyor*. URL: <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=7204>. Son Erişim Tarihi: 25.10.2018
- İnternet: Mimarlar Odası (2016b). *Gökçek'e bilirkişilerden Zafer Parkı'nda Bölge Parkı dersi*. URL: <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=7062>. Son Erişim Tarihi: 25.10.2018
- İnternet: Mimarlar Odası (2018) *Zafer Parkı'nı kurbanlık koyun gibi boyadılar, ağaçları işaretletiler*. URL: <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=9660>. Son Erişim Tarihi: 25.10.2018.

- İnternet: Mimarlar Odası. *Kızılay-Zafer Parkı-1/5000-1/1000 Ölçekli İmar Planı Değişikliği*. URL: <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=7596>. Son Erişim Tarihi: 16.12.2018.
- İnternet: Mimarlık Dergisi (2008). [Danıştay Başkanlığı mimari proje yarışması görselleri]. Danıştay Başkanlığı Hizmet Binası Mimari Proje Yarışması. *Mimarlık* (343). URL: <http://www.mimarlikdergisi.com>. Son Erişim Tarihi: 07.02.2018.
- İnternet: Mimarlık Dergisi. (2005). [Anayasa Mahkemesi mimari proje yarışması görselleri]. Anayasa Mahkemesi Binası Mimari Proje Yarışması. *Mimarlık* (321), URL: <http://www.mimarlikdergisi.com>. Son Erişim Tarihi: 07.05.2022.
- İnternet: Naqvi, F. (2005, September 1). The Architecture of Justice in Pakistan. *The Friday Times*. URL: <https://monsoonfrog.wordpress.com/2008/04/10/thearchitectureofjusticein-pakistan/> Son Erişim Tarihi:18.04.2016
- İnternet: Naidu, E. (2003). *A Case Study of Constitution Hill*. Centre for the Study of Violence and Reconciliation. URL: <https://www.csvr.org.za/docs/livingmemory/casestudy.pdf>. Son Erişim Tarihi: 07.11.2019.
- İnternet: National Capital Development Commission (1962). [Avustralya Canberra plan çizimi]. Canberra, the central area, ID: 7893811. *National Library of Australia*. URL: www.nla.gov.au. Son Erişim Tarihi:21.05.2023.
- İnternet: O'Donnell, C. (2012, Sep. 29). [Chandigarh Yüksek Mahkemesi Fotoğrafı]. *Making an entrance*. URL: <https://carolyn-odonnell.com/2012/09/29/india-chandigarh-modernist-city-planned-with-the-help-of-le-corbusier/> Son Erişim Tarihi: 21.12.2019.
- İnternet: Özbay, H. (2009a). DESİYAB'dan Dışişleri Bakanlığına Bir Kamu Binasının 25 Yıllık Serüveni, *Mimarizm*. URL: http://www.mimarizm.com/ilk-yapi/desiyab-dan-disisleri-bakanligi-na-bir-kamu-binasinin-25-yillik-seruveni_123030. Son Erişim Tarihi: 05.05.2018.
- İnternet: Özbay, H. (2009b). Genel Eğilimlere Aykırı bir Büro Şeması, *Mimarizm*. URL:http://www.mimarizm.com/makale/genel-egilimlere-aykiri-bir-buro-semasi_114167?sourceId=123030, Son Erişim Tarihi: 05.05.2018.
- İnternet: Özbay, H. (2009c). Dışişleri Bakanlığı Yerine Sığmadı, *Mimarizm*. URL: http://www.mimarizm.com/makale/disisleri-bakanligi-yerinesigamadi_114168?sourceId=123030, Son Erişim Tarihi: 05.05.2018.
- İnternet: Özbay, H. (2009d). Ana Bina Onarılıyor, Bakan Makamı için Ek Kat Gerekti, *MİMARİZM*. URL: http://www.mimarizm.com/makale/ana-bina-onariliyor-bakan-makami-icin-ek-kat-gerekti_114171?sourceId=123030. Son Erişim Tarihi: 05.05.2018.
- İnternet: Pare, R. (2012). [Chandigarh Yüksek Mahkemesi Fotoğraf / Le Corbusier / High Court, Chandigarh, View of the ramp]. *Living Laboratory* (2014). URL:<https://www.yatzer.com/living-laboratory-richard-pare-le-corbusier-and-konstantin-melnikov>. Son Erişim Tarihi: 07.05.2022

- İnternet: Parush, H. (2019, 10 22). [İsrail Yüksek Mahkemesi cenaze töreni]. *At Shamgar farewell, PM says amending role of Supreme Court is part of democracy*. URL: <https://www.timesofisrael.com/> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022.
- İnternet: Projects for Public Spaces (PPS). (1994). Hed: Return of the Courthouse Square Dek : Sweeping changes in the judicial system and society call for courts to become civic gathering spots. *Projects for Public Spaces*. URL: <https://www.pps.org/blog/return-of-the-courthouse-square/> Son Erişim Tarihi: 03.05.2016.
- İnternet: Sabah (2012, Mart 01) Yeni Danıştay binası kapılarını açtı. *Sabah*. URL: <https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/03/01/yeni-danistay-binası-kapılarını-acti>. Son Erişim Tarihi: 06.12.2021.
- İnternet: Salt Arşivi. [Danıştay Çizimler]. Kod: TTSPDANH002. URL: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/204379>. Son Erişim Tarihi: 05.05.2018.
- İnternet: Sönmez Mimarlık. *Yargıtay Hizmet Binası*. URL: <http://www.sonmezmimarlik.com.tr/proje/yargitay-hizmet-binası>. Son Erişim Tarihi: 21.11.2022.
- İnternet: Stoughton, C. (1962). [ABD Başkanı Kennedy oval ofiste fotoğraf]. *Kennedy children visit the Oval Office. President Kennedy, Caroline Kennedy, John F. Kennedy, Jr. White House, Oval Office*. URL: <https://commons.wikimedia.org/>. Son Erişim Tarihi: 11.11.2020.
- İnternet: Supreme Court of Japan. [Japonya Yüksek Mahkemesi duruşma salonu fotoğrafı]. (Tanıtım videosundan alınan görüntü) The Judicial System and Courts in Japan. URL: https://www.courts.go.jp/english/judicial_sys/THE_JUDICIAL_SYSTEM_AND_COURTS_IN_JAPAN/index.html. Son Erişim Tarihi: 02.04.2023.
- İnternet: Supreme Court of the United States. [ABD Yüksek Mahkemesi Binası Fotoğrafı]. *The Supreme Court Building*. URL: <https://www.supremecourt.gov/about/courtbuilding.aspx> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022.
- İnternet: Tanner, N., ve Jay, J. (2011). High Court Le Corbusier: Chandigarh, India 1952. URL: <http://jacobginesprofessing.blogspot.com/2011/05/high-court-le-corbusier.html>. Son Erişim Tarihi: 18.12.2019.
- İnternet: TBMM. [TBMM binası logo] Kurumsal Kimlik. *Türkiye Büyük Millet Meclis* URL: <https://tbmm.gov.tr/KurumsalKimlik> Son Erişim Tarihi: 08.11. 2019.
- İnternet: Tekeli, D. (2016). Danıştay Eski Binası'nın Yıkımı Hakkında. Arkitera. URL: <http://www.arkitera.com/gorus/741/eski-danistay-binasinin-yikimi-hakkında>. Son Erişim Tarihi: 25.10.2018.
- İnternet: TSMD. TürkSMD: Tarihçe. *Türk Serbest Mimarlar Derneği*. URL: <https://www.tsmd.org.tr/tarih%C3%A7e>. Son Erişim Tarihi: 25.04.2023.
- İnternet: Tweet-@AntolojiAnkara, (2017, Ekim 05). *Bakanlıklar bölgesi ve çevresi... 1953 vs. 2017...* <https://twitter.com/AntolojiAnkara/status/919535157828300800?s=20>. Son Erişim Tarihi: 04.04.2020.

İnternet: Tweet-@AntolojiAnkara, (2021, Ocak 10). [Şûrâ-yı Devlet /Danıştay fotoğrafı]. *Yenişehir'de Zafer Meydanı'na inşa edilen bina daha sonra Şûrâ-yı Devlet (danistay.gov.tr) olarak da hizmet vermiştir. (Yavuz İşçen Arşivinden alınmıştır.)*: <https://twitter.com/antolojianskara/status/1348238518217224192> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022.

İnternet: Tweet-@fahrettinaltun, (2021, Eylül 01). How it started. How it's going... <https://twitter.com/fahrettinaltun/status/1433171897378869259?s=20>. Son Erişim Tarihi: 20.12.2022.

İnternet: Tweet-@ RTErdogan, (2021, Eylül 01). Yargıtay'ımızın yeni binasının ülkemize ve yargımıza hayırlı olmasını diliyorum. Son Erişim Tarihi: 20.12.2022.

İnternet: Tetrattech (2019, 10 19). [Yeni Zelanda Yüksek Mahkemesi fotoğrafı]. *Wellington Supreme Court, New Zealand* URL: <https://www.tetrattech.com/en/projects/wellington-supreme-court-new-zealand> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022.

İnternet: VEKAM Arşivi. [Zafer Meydanı Kartpostal] *Envanter No: 2539, Atatürk Bulvarı ve Zafer Meydanı* URL: <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022.

İnternet: VFGH (Verfassungsgerichtshof) [Avusturya Anayasa Mahkemesi Binası Fotoğrafı]. *Home* URL: www.vfgh.gv.at Son Erişim Tarihi: 07.05.2022.

İnternet: Yargıtay 150.Yıl. (t.y.). 150.Yıl. *T.C. Yargıtay Başkanlığı*. URL: <https://www.yargitay.gov.tr/150/tarihce.html>. Son Erişim Tarihi: 20.02.2020.

İnternet: Yargıtay (2022). [Heyet ziyareti fotoğrafları]. Haberler. Yargıtay. URL: <https://www.yargitay.gov.tr/kategori/21/haberler> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022

İnternet: Yargıtay. [Yargıtay yayınları kapak sayfaları] Yargıtay Dergisi 2022. URL: <https://www.yargitaydergisi.gov.tr/> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022

İnternet: Yargıtay. [Yargıtay yayınları kapak sayfaları] Yargıtay: 2010 – 2014 Stratejik Planı. URL: <https://www.yargitay.gov.tr/kategori/63/stratejik-plan> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022

İnternet: Yargıtay. [Yargıtay adli yıl açılış töreninden fotoğraflar] 2017-2018 Adli Yılı Açılış Töreni. Yargıtay. URL: <https://www.yargitay.gov.tr/icerik/1102>. Son Erişim Tarihi: 04.01.2020

İnternet: Yargıtay Başkanlığı. Yargıtay: 2010–2014 Stratejik Planı. URL: <https://www.yargitay.gov.tr/kategori/63/stratejik-plan> Son Erişim Tarihi: 07.05.2022

İnternet: Yargıtay. Tarihçe. *T.C. Yargıtay Başkanlığı*. URL: <https://www.yargitay.gov.tr/> Son Erişim Tarihi: 20.02.2020.

İnternet: Wikiarquitectura [Brezilya Federal Yüksek Mahkemesi Plan]. *Planta Tribunal Brasil*. URL: https://fr.wikiarquitectura.com/planta_tribunal_brasil-2/ Son Erişim Tarihi: 25.04.2016.

- İnternet: Wikiarquitectura [Brezilya Federal Yüksek Mahkemesi fotoğrafı]. *Tribunal Federal Brasil*: URL: https://en.wikiarquitectura.com/tribunal_federal_brasilia_2-2/ Son Erişim Tarihi: 25.04.2016
- İnternet: Wikipedia Commons. [20 Amerikan Doları banknot fotoğrafı]. *S \$20 Series 2006 Reverse*. URL: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:US_\\$20_Series_2006_Reverse.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:US_$20_Series_2006_Reverse.jpg) Son Erişim Tarihi: 07.05.2022.
- İnternet: Wikimedia Commons. (2012, Kasım 27). [İspanya Yüksek Mahkemesi fotoğrafı]. FDV: *Supreme Court of Spain in Madrid*. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tribunal_Supremo,_Madrid.jpg. Son Erişim Tarihi: 18.04.2016.
- İnternet: Wikimedia Commons. (2014, Mart 03). [Fransa Yargıtayı fotoğrafı]. DXR: *The Court of Cassation in Paris, one of France's courts of last resort*. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cour_de_Cassation,_Paris_140320_1.jpg Son Erişim Tarihi: 18.04.2016.
- Jansen, H. (1937). *Ankara İmar Planı Raporu*. İstanbul: Alaadin Kırıl Basımevi.
- Joardar: D. (2004). New Delhi: Imperial Capital To Capital Of The World's Largest Democracy. D. L. Gordon (Ed.), *Planning Twentieth Century Capital Cities*. New York: Routledge, 182-195.
- Jones, P. B. (2013). The Architecture and Operation of the Imperial Chinese Yamen. N. Temple and J. Simon (Eds.) *Architecture and Justice: Judicial Meaning in the Public Realm*. Burlington, USA: Ashgate Publishing, 131-147.
- Jones, P. B. (2013). [Çin Yamen Çizimi]. The Architecture and Operation of the Imperial Chinese Yamen. N. Temple and J. Simon (Eds.), *Architecture and Justice: Judicial Meaning in the Public Realm*. Burlington, USA: Ashgate Publishing, 131-147.
- Joshi, K. (1999). *Documenting Chandigarh: The Indian Architecture of Pierre Jeanneret, Edwin Maxwell Fry, and Jane Beverly Drew*. Ahmedabad, India: Mapin.
- Karmi-Melamede, A. (1990). The Supreme Court of Building, Israel. *Perspecta* (26), 83-96.
- Keesing, R. M. (1974). Theories of Culture. *Annual Review of Anthropology*, (3), 73-97.
- Knieling, J., and Othengrafen, F. (2009). Spatial planning and culture—symbiosis for a better understanding of cultural differences in planning systems, traditions and practices. J. Knieling and F. Othengrafen (Eds.), *Planning Cultures in Europe: Decoding Cultural Phenomena in Urban and Regional Planning*. London: Routledge, xxi–xxxv.
- Koçak Süren, Ö. (2009). Türkiye’de Yargının Örgütlenmesi ve Adalet Sisteminin Problemleri. *TBB Dergisi*, 85, 403-413.
- Kozak, İ. E. (2015). *Kadim Dönemler Genel Hukuk Tarihi* (2. baskı). Konya: Palet.
- Kringas: (2017). *Design Of The High Court Of Australia*. Unpublished Phd Thesis, University of Sydney, Sydney.

- Kroeber, A. L., and Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A critical review of concepts and definitions*. New York: Vintage Books.
- Kuban, D. (1995). Savaş ve Mimari ya da Yıkma ve Yapma. *Mimarlık* (263), 14-15.
- Lefebvre, H. (2009). *State, Space, World : Selected Essays*. G.Moore, N. Brenner and S. Elden (Eds.). Minneapolis and London University of Minnesota Press.
- Maan, B. (2013). Avrupa'da Adliye Tasarımına Tarihsel Bakış ve Güncel Durum. A.Y. Topraklı (Editör), *Adliye Tasarımında Güncel Yaklaşımlar-Farklı Ülke Uygulamaları*. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, 2-7.
- Manning, J. (2012). The Representation of Justice in Ancient Egypt. *Yale Journal of Law & the Humanities*, 24(1), 111-118.
- Memlük, Y. 2009. Bulvarın Yeşil Parçaları. *Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu Atatürk Bulvarı*. Ankara: Koleksiyoncular Derneği, 73-87.
- Mimarlar Odası. (2007). Almanya'da Yapı Kültürü Üzerine Durum Raporu: Mevcut Durum ve Tavsiyeler. *Mimarlık Politikaları* (A. Şentürk, ve N. Kennedy, Çev.). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları.
- Mimarlık. (1967). Haberler: tescilli bürolara proje dağıtımını başladı. *Mimarlık Dergisi*, 10(48), 5.
- Mimarlık. (1969). [Danıştay binası maket fotoğrafı]. *Mimarlık* 12 (74), 16.
- Mimarlık. (1981). Anayasa Mahkemesi Mimari Proje Yarışması Seçici kurul Raporundan. *Mimarlık Dergisi*, 81(10), 2-23.
- Mimarlık (1993). Dosya: Yarışmalar: Gerekli Mi?" İyi Değerleniyor Mu?" *Mimarlık Dergisi* (251), 30-27.
- Minkenberg, M. (2014). Introduction. M. Minkenberg (Ed.), *Power and architecture: the construction of capitals and the politics of space*. New York, Oxford: Berghahn Book, 1-30.
- Mulchay, L. (2013). *Legal Architecture- Justice, Due Process and the Place of Law*. Oxford, Newyork: Routledge.
- Mumcu, A. (2007). Cumhuriyet Dönemi Türk Hukuk Resepsiyonu. B. Arı, ve Selim Altıntaş (Editör) *Adalet Kitabı*. Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları, 269-281.
- Olick, J. K. (2013). *The politics of regret: On collective memory and historical responsibility*. New York-London: Routledge.
- Ortaylı, İ. (2015). *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı* (Tıpkı Basım). Ankara: Türkiye Adalet Akademisi.

- Osmay: (1998). 1923'ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 139-154.
- Önal, F. (ed) (2009) Danıştay Başkanlığı Hizmet Binası Mimari Proje Yarışması-2008, *Mimarlar Odası Yarışmalar Dizini*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları
- Öymen Gür, Ş. (2006). Saydamlık ve Rafael Viñoly, *Yapı* (29); 42-47.
- Özbay, H. (1987). 80 sonrası Ankara'da, yeni imgelere ve yeni geleneklere doğru. *Mimarlık*, 25(2), 30-31.
- Özkan: (1995). Savaş ve Mimarlık. *Mimarlık* (263), 24-26.
- Öztaner, S. H. (2010). Adaletin Gerçekleştirildiği-Ticaretin Yapıldığı Mekanlar Olan Roma Dönemi Bazilikaları. A. Bozkurt (Ed.) Eski Çağlarda Anadolu'da Hukuk 2: Antik Yunan-Roma. Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 115-141.
- Palazzo, P. ve Saboia, L. (2012). Capital in a Void: Modernist Myths of Brasilia. M. Gillem (Ed.) *International Association For The Study Of Traditional Environments | Traditional Dwellings And Settlements Workin Paper Series| Myths And Methods In Architecture and Planning | Modernism Unbound: Myths, Practices, and Policies*, (239), 23-38.
- Patel, Z. ve Van der Merwe, C. (2013). Constitutional Hill: Just Space or Spaces of Justice? J. Simon, N. Temple and R. Tobe (Eds.) *Architecture and Justice: Judicial Meanings in the Public Realm*. Burlington: Ashgate Publishing, 115-129.
- Perera, N. (2004). Contesting visions: hybridity, liminality and authorship of the Chandigarh plan. *Planning Perspectives*, 19 (2), 175-199.
- Rasmussen, S. E. (1959). *Experiencing Architecture*. Cambridge: MIT Press.
- Rosenbloom, J. D. (1998). Social Ideology as Seen Through Courtroom and Courthouse Architecture. *Columbia-VLA Journal of Law &the Arts*, 22(4), 463-523
- Sahil: (1990). Başkent Ankara'daki Devlet Yapılarının Kentsel Mekânın Oluşma Sürecindeki Yeri. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 5 (1-2), 65-80.
- Sancar, M. (2008). *Geçmişle hesaplaşma: unutma kültüründen hatırlama kültürüne*. İstanbul: İletişim.
- Sarshar: (2016). *Power and National Identity in the Formation of Islamabad and Its Capitol Complex*. Unpublished Masters Thesis, The Middle East Technical University, Ankara.
- Saussure, F. D. (2011). *Course in general linguistics*. (W. Baskin, çev.) New York; Chichester, West Sussex: Columbia University Press.

- Semerci, F. N. (Yöneten). ve Kortan, A. (Prodüktör), (2016). *Kıymetli Bir Bina Öyküsü: Türkiye Büyük Millet Meclisi* [Sinema Filmi].
- Serenyi, P. (1983). Timeless but of Its Time: Le Corbusier's Architecture in India. *Perspecta*, (20), 91-118.
- Sharon, Y. (1993). The Supreme Court Building in Jerusalem. Jerusalem: Yad Hannadiv.
- Shaw, A. (2009). Town Planning in Postcolonial India, 1947-1965: Chandigarh Re-Examined1, *Urban Geography*, 30(8), 857-878.
- Silva, A. H. (2010). *Remember, Remember the 6h and 7th of November: Colombia 1985 Siege of the Palace of Justice*. Unpublished Master Thesis: Concordia University.
- Soja, E. W. (1989). *Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory*. London, Newyork: Verso.
- Somer, P. (2005). Umumi Hukuk Tarihinin Konusu ve Önemi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 221-232.
- Sonne, W. (2003). *Representing the state: Capital city planning in the early twentieth century*. Munich, Berlin, London, New York: Prestel Publishing.
- Sunal, H. (1987). Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca yapılan, yapılmakta olan veya yapılamayan yapıların öyküleri: Anayasa Mahkemesi binası, Hasan Özbay (Editör), *Mimarlık Dergisi*, 3 (224), 50-62.
- Şahin, Ö. (2008). *Impacts Of Policies After 1980 On Public Buildings: The “Unoccupied” Buildings Of Emlakbank, Sümerbank And Tekel In Ulus In Ankara*. Unpublished Master Thesis, The Middle East Technical University, Ankara.
- Tekeli, İ. (2011). Başkent Ankara’nın Öyküsü.. İ. Tekeli (Ed.) *Anadolu’da Yerleşme Sistemi ve Yerleşme Tarihleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 268-293.
- Tekeli, İ. (2007). Türkiye’de Mimarlığın Gelişiminin Toplumsal Bağlamı. R. Holod, A. Evin, S., Özkan (ed.) *Modern Türk Mimarlığı 1900-1980*, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara 2007, s. 15-36
- Templer, J. A. (1994). *The staircase : history and theories*. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology Press.
- Tezcan, M. (2008). *Kültürel antropoloji*. Ankara: Maya Akademi.
- Tunçer, M. (2019). Ankara’nın Kaybolan Doğal ve Kültürel Değerleri. *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 108-138.
- Uludağ, Z. (2009). Modern Başkentlerin Ortak Misyonu: Sıfırdan Başlamak ve Modern Ulusun Sahnesi Olmak. *Mimarlık*, (350), 24-28.

- Uludağ, Z. ve Aycı, H. (2016). Modernin Güçlü Sahnesi Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Kolektif Belleğin İnşası ve Toplumsal Unutma Süreci, *İdealkent Dergisi*, 20:7, 746-773.
- Ulus Gazetesi (1938, 02 Şubat). *Kamutay planı müsabakası neticelendi*. 1,8-9.
- Ural, S. (1974). Türkiye'nin Sosyal Ekonomisi ve Mimarlık:1923-1960. *Mimarlık* (1-2), 5-53.
- Vale, L. J. (1993). Capitol Complexes: Urban Design and National Security. *Journal of Architectural and Planning Research*, 273-283.
- Vale, L. (2008). *Architecture, Power and National Identity* (First Edition 1992) . London-New York: Routledge.
- Vale, L. (2014). Capital Architecture and National Identity. In M. Minkenberg (Ed.), *Power and architecture: the construction of capitals and the politics of space*. New York, Oxford: Berghahn Books, 31,52.
- Vanlı, Ş. (2006). *Mimariden Konuşmak: Bilinmek İstenmeyen 20. Yüzyıl Türk Mimarlığı Eleştirel Bakış* (Cilt 1). Ankara: VMV Yayınları.
- Vermeersch, E. (1965). Some remarks on the analysis of the culture concept. *Philosophica online journal, published by Ghent University*, (3), 161-213.
- Walker, G. [Güney Afrika Anayasa Mahkemesi Binası Fotoğrafı]. J. Lange ve J. Van Eeden. (2016). Designing the South African Nation: from Nature to Culture. *Designing Worlds* (60).
- Watson, M. T. (2012). *Reprsenting Justice: Architecture and the New Zealand Supreme Court*. Unpublished thesis, Montreal, Quebec: Victoria University of Wellington .
- Williams, R. (1983). *Keywords: A vocabulary of culture and society*. London: Flamingo.
- Williams, R. J. (2005, November). Modernist Civic Space and the Case of Brasília. *Journal of Urban History*, 32(1), 120-137.
- Wren, C. (1965) Of Architecture. S. Wren (Ed.) *Parentalia or Memoirs of the Family of the Wrens*. London: Gregg Press, 351.
- Woudstra, J. (2000). The Corbusian Landscape: Arcadia or No Man's Land? *Garden History*., 28(1), 35-151.
- Yacobi, H. (2016). Form follows metaphors: a critical discourse analysis of the construction of the Israeli Supreme Court building in Jerusalem. *The Journal of Architecture*, 21(5), 774-794.
- Yarışmalar Dizini-Danıştay Başkanlığı (2009). [Danıştay Başkanlığı mimari proje yarışması görselleri]. *Danıştay Başkanlığı Hizmet Binası Mimari Proje Yarışması* (ed. Feride Önal), İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Yavuz, F. (1981). Başkent Ankara ve Jansen. *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakóltesi Dergisi*, 7(1), 25-33.

Zaferpark (1988). *Zafer Park Dosyası*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

EKLER

EK-1. Kaynakçalar

Kamu yapıları, Başkent/Ankara, mimarlık/mekân ve ideoloji, iktidar, rejim, devlet kavramları çerçevesinde yapılan tarama sonucu listelenen çalışmalar

1. Aslanoğlu, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923- 1938*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara
2. Bozdoğan: and Akcan E. (2012). *Turkey: Modern Architectures in History*, Reaktion Books, Limited.
3. Bozdoğan: (2008). *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'si'nde Mimari Kültür*. Metis Yayınları.
4. Batur, A. (2005). *A concise history: Architecture in Turkey during the 20th century*. Chamber of Architects of Turkey.
5. Cengizkan, A. (2002). *Modernin saati: 20. yüzyılda modernleşme ve demokratikleşme pratiğinde mimarlar, kamusal mekân ve konut mimarlığı*. Mimarlar Derneği.
6. Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın İlk Planı: 1924-25 Lörcher Planı*. Ankara Enstitüsü Vakfı, Arkadaş Yayınları, Ankara.
7. Hasol, D. (2017). *20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı*. İstanbul, YEM Yayın.
8. Kaçar, D.A. (2016). *Kültür / Mekân: Gazi Orman Çiftliği Ankara*. Ankara: Vekam Yayınları.
9. Kezer, Z. (1999). *The Making of a National Capital: Ideology and Socio-Spatial Practices in Early Republican Ankara*. Dissertation, University of California at Berkeley.
10. Kezer, Z. (2016). *Building Modern Turkey: state, space, and ideology in the Early Republic*. University of Pittsburgh Press.
11. Sözen, M. (1996). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
12. Tankut, G. (1993). *Bir Başkent'in İmarı*, Anahtar Kitaplar Yayınevi.
13. TMMOB, Mimarlar Odası (2007) *Mimarlık Politikaları*. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları.
14. Vanlı, Ş. (2006). *Mimariden Konuşmak: Bilinmek İstenmeyen 20. Yüzyıl Türk Mimarlığı Eleştirel Bakış* (Cilt 1-2). VMV Yayınları.
15. Varol, Ç., Sat, N.A., Yenigül, S.B., Gürel Üçer, Z.A. (2019). *Başkent'in Meydanı Kızılay'ın Dönüşüm Öyküsü*. Ankara: Vekam Yayınları.
16. Batuman, B. (2019). *Milletin mimarisi: yeni İslamcı ulus inşasının kent ve mekân siyaseti*. Metis Yayınları.
17. Çınar, T. (2004). *Dünyada ve Türkiye'de başkentlik sorunu*. Ankara. Mülkiyeliler Birliği Vakfı.

*Editör ve çok yazarlı yayınlar dahil edilmemiştir.

Kamu yapıları, başkentler, mimarlık/mekân ve ideoloji, iktidar, rejim, devlet kavramları çerçevesinde yapılan tarama sonucu listelenen çalışmalar

Uluslararası yayınlar: kitaplar

18. Vladimir Mako, Mirjana Roter Blagojević and Marta Vukotić Lazar (Editors) (2014) *Architecture and Ideology*, Cambridge Scholars Publishing.
19. Vale, L. (2014). *Architecture, power and national identity*. Routledge.
20. Minkenberg, M. (Ed.). (2014). *Power and architecture: the construction of capitals and the politics of space* (Vol. 12). Berghahn Books.
21. Sonne, W. (2003). *Representing the state: Capital city planning in the early twentieth century*. Prestel Publishing.
22. Vadim Rossman (2016). *Capital Cities: Varieties and Patterns of Development and Relocation*, Routledge.

EK-1. (devamı) Kaynakçalar

23. D. L.A. Gordon (Editor) (2006) *Planning the Twentieth Century Capitals*, New York and Oxfordshire. Routledge.
24. Hall, T. (2003). *Planning Europe's capital cities: aspects of nineteenth-century urban development*. Routledge.
25. V. Molnar (Editor) (2013). *Building the state: Architecture, politics, and state formation in postwar Central Europe*. London, New York. Routledge, p.1-29.
26. Doytchinov, G., Dukic, A., ve Ionita, C. (Eds.). (2015). *Planning Capital Cities: Belgrade, Bucharest, Sofia*. Verlag der Technischen Universität Graz.
27. Walker, J. (2009). *Capital Building: Anxiety and Memory in Berlin's Government District*. Dissertation, University of Pennsylvania
28. Jozefacka, A. (2011). *Rebuilding Warsaw: Conflicting Visions of a Capital City, 1916-1956*. Dissertation, New York University. Barnstone, D. A. (2004). *The transparent state: architecture and politics in postwar Germany*. London, New York. Routledge.
29. Till, K. E. (2005) *New Berlin: Memory, Politics, Place*, University of Minnesota Press.
30. Philpott, C. (2016). *Relics of the Reich: The Buildings The Nazis Left Behind*, Pen and Sword.
31. Pugh, E. (2014). *Architecture, politics, and identity in divided Berlin*. University of Pittsburgh Press.
32. De Frantz, M. (2012) *Capital City Cultures: Reconstructing Contemporary Europe in Vienna and Berlin*, P.I.E.-Peter Lang .
33. Seidel, M., Denk, A., ve Wiesemann, G. (Editors) (2009). *The Architecture of Democracy: Federal Buildings 1990-2010*. Otsfildren: Hatje Cantz.
34. Bragdon, Claude (1918). *Architecture and Democracy*. New York: Alfred a. Knopf.
35. Le Normand, Brigitte. (2014). *Designing Tito's capital: Urban planning, modernism, and socialism in Belgrade*. Pittsburgh, Pa: University of Pittsburgh Press.
36. Abel, C. (2000). *Architecture and identity: responses to cultural and technological change*. Routledge.
37. Agnew, J. A. (1987). *Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society*. Boston. Allen & Unwin.
38. Jonathan Osmond, Ausma Cimdina, Edizioni Plus (Eds.), (2007). *Power and Culture: Identity, Ideology, Representation*.
39. Glazer, Nathan and Lilla, Mark. (Eds.) (1987). *The Public Face of Architecture*, New York: The Free Press.
40. Lefebvre, H. (2009). *Reflections on the Politics of Space. State, Space, World: Selected Essays*: Elden (Editor), University of Minnesota Press.
41. Edelman, M. (1985). *The Symbolic Uses of Politics*, University of Illinois Press.
42. Goodsell, C. (1988). *The Social Meaning of Civic Space: Studying Political Authority through Architecture*. Lawrence: University of Kansas.

Uluslararası yayınlar: tezler

43. Alomaim, A. (2016). *Nation Building in Kuwait 1961–1991*. University of California.
44. Burnett, M. T. (2005). *Making A Capital City—National Identity and The Post-Socialist Transformation Of Bratislava*. University Of California.
45. Carter, A. C. (2001). *Planning A “Capital Worthy of The Nation” The Federal District Controversy And The Planning Of The Canadian Capital*. Queen’s University.
46. Christensen, E. A. (1995). *Government Architecture and British Imperialism: Patronage And Imperial Policy In London, Pretoria, And New Delhi (1900-1931)*. Northwestern University.

EK-1. (devamı) Kaynakçalar

47. Daoud, B. (2013). *Capital Architecture: Situating Symbolism*. Carleton University.
48. Fernandes, I. P. (2003). *Building Brasilia: Modern Architecture And National Identity In Brazil*. Dissertation. Princeton University.
49. Grace EhrmanMay. (2020). *Imagined Spaces: Land, Identity, and Kuban'Cossack State-Building in Revolutionary Russia,1917-1922*. Liberty University.
50. Jaber, A. B. S. (2019). *The Paradox of Ramallah: An Investigation into Palestine's Political and National Architecture and Urban Topography Since 1995*. University of Cambridge.
51. Jozefacka, A. (2011). *Rebuilding Warsaw : Conflicting Visions Of A Capital City , 1916-1956*. New York University.
52. Kezer, Z. (1999). *The Making Of A National Capital: Ideology And Socio-Spatial Practices In Early Republican Ankara*. University Of California.
53. Koch, N. R. (2012). *The City And The Steppe: Territory, Technologies Of Government, And Kazakhstan's New Capital*. University of Colorado .
54. Korr, J. L. (2002). *Washington's Main Street: Consensus And Conflict On The Capital Beltway, 1952-2001*. University Of Maryland.
55. Krumminga: E. (2016). *Constructing The Welthauptstadt Germania : Spatialities Of Biopower And Sovereign Violence In The Nazi Capital*. University Of Colorado.
56. Leventis, P. (2003). *Nicosia, Cyprus, 1192-1570: Architecture, Topography And Urban Experience In A Diversified Capital City*. McGill University.
57. Majdov: (2016). *Taking Place , (Re) Making Nation In ' Skopje 2014 ' Socio-Spatial Politics Of Nation And Urban (Re) Imagining In The Capital Of The F.Y.R. Of Macedonia*. Northeastern Illinois University.
58. Michael, T. (N.D.). *The 1901 Mcmillan Commission: Beaux Arts Plan For The Nation's Capital*. The Catholic University of America.
59. Nor, C. J. (2017). *Complexities Of Land Use Planning And Nation Building In Nigeria's New Capital City Of Abuja*. Newcastle University.
60. Pagani, D. C. (2015). *The Changing Capital*. The George Washington University.
61. Popovici, I.-C. (2018). *Arhitecture 1950-1989. Interstitial Spaces of Communist Romanian Architecture*. University of Plymouth.
62. Reem, A., & Hashim, B. (2015). *Planning Abu Dhabi: From Arish Village to a Global, Sustainable, Arab Capital City*. University of California.
63. Sadow: L. (2016). *Provisional Capital : National And Urban Identity In The Architecture And Planning Of Bonn , 1949-1979*. The City University Of New York.
64. Sepulveda-Rivera, A. (1986). *San Juan De Puerto Rico: Growth Of A Caribbean Capital City*. Cornell University
65. Shi, M. (1993). *Beijing Transforms: Urban Infrastructure, Public Works, And Social Change In The Chinese Capital, 1900-1928*. Columbia University.
66. Tsai, J.-J. (2015). *The Metaphors of the Nation: The Architectural Programme of the KMT under Chiang Kai-shek's rule in Post-war Taiwan*. The University of Edinburgh.
67. Walker, J. (2009). *Capital Building: Anxiety And Memory In Berlin's Government District*. University Of Pennsylvania.
68. Yap, J. Y. (2004). *From a Capital City to a World City: Vision 2020, Multimedia Super Corridor and Kuala Lumpur*. Ohio University .

EK-1. (devamı) Kaynakçalar

Yargı mekânları, mahkeme (binası), adliye, mimarlık/mekân ve yargı, adalet, hukuk kavramları çerçevesinde yapılan tarama sonucu listelenen ulusal ve uluslararası yayınlar (tez, kitap, makaleler).

69. Gedalla, M. M. M. (2013). *Architecture and Democracy Re-Imaging Benghazi Courthouse and its Public Space*. Savannah College of Art and Design.
70. Buldaç, M. (2019). *Ceza Yargılamalarında Duruşma Salonlarının Fiziksel Ve Ruhsal Değerler Açısından İrdelenmesi Ve Türkiye İçin Bir Tasarım Önerisi*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
71. Ayhan, Ö. (n.d.). *Environmental Perception And “Affect” Interaction Within Public Interiors: Istanbul Courthouses Evaluation*. Istanbul Technical University.
72. DesBaillets, D. (2018). Representing Canadian justice: legal iconography and symbolism at the Supreme Court of Canada. *International Journal of Law in Context*, 14(1), 132–156.
73. Karmi-Melamede, A. (1990). The Supreme Court Building, Israel. *Perspecta*, 26, 83–96.
74. Resnik, J., & Curtis, D. E. (2007). The Jayne Lecture: Representing Justice: From Renaissance Iconography to Twenty-First-Century Courthouses. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 151(2), 139–183.
75. Resnik, J., & Curtis, D. (n.d.). Inventing Democratic Courts: A New and Iconic Supreme Court. *Journal of Supreme Court History* 38(2), 207–251.
76. Maan, B. (2013). Avrupa'da Adliye Tasarımına Tarihsel Bakış ve Güncel Durum. & A. Y. Topraklı (Dü.) içinde, *Adliye Tasarımında Güncel Yaklaşımlar-Farklı Ülke Uygulamaları* (s. 2-7). Adalet Bakanlığı, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi.
77. Wong, F. M. (2001). *Judicial Administration and Space Management: A guide for architects, court administrators, and planners*. Florida: University Press of Florida.
78. GSA. (2003). *Courthouses: Community Catalysts, Civic Places* (Forum). Places, 15(2): 73-80.
79. Hardenbeigh, D., Tobin, Robert, & Yeh, Chang-Ming. (1991). *The courthouse: A Planning and Design Guide for Court Facilities*. Virginia: NCSC Publication.
80. Patel, Z., & Van der Merwe, C. (2013). Constitutional Hill: Just Space or Spaces of Justice? J. Simon, N. Temple, & R. Tobe (Ed) *Architecture and Justice: Judicial Meanings in the Public Realm* (s. 115-129). Burlington: Ashgate Publishing.
81. Watson, M. T. (2012b). Representing Justice: Architecture and the New Zealand Supreme Court. Victoria University of Wellington.
82. Tait, A. A., Resnik, J., ve Curtis, D. E. (2013). Constructing Courts: Architecture, the Ideology of Judging, and the Public Sphere. *Law, Culture & Visual Studies*, 515-545.
83. Spaulding, N. W. (2013). The Enclosure of Justice: Courthouse Architecture, Due Process, and the Dead Metaphor of Trial. *Yale JL& Human*, 24(1), 311.
84. Rosenbloom, J. D. (1998). Social Ideology as Seen Through Courtroom and Courthouse Architecture. *Columbia-VLA Journal of Law &the Arts*, 22(4), 463–523.
85. Mulchay, L. (2013). Legal Architecture- Justice, Due Process and the Place of Law.
86. Haldar, P. (1994). In and out of court: On topographies of law and the architecture of court buildings - A study of the supreme court of the State of Israel. *International Journal for the Semiotics of Law*, 7(2), 185–200.
87. Branco, E. P. (2010). Questioning the Connection between Access to Law and Justice and Courthouse Architecture.
88. Branco, E. P. (2013). Courts and the community: a political question of access to law and justice. *Spaces of Justice and Courthouse Architecture: a matter of political action? Workshop, RCSL/ISA*, France.
89. Branco, P. (2016). Courthouses as Spaces of Recognition, Functionality and Access to Law and Justice: A Portuguese Reflection, 3, 426–441.

EK-1. (devamı) Kaynakçalar

90. Simon, J. (2016). *Architecture and Justice: Judicial meanings in the public realm*. Routledge.
91. Erbay, M. (2003) *Adalet Mekânları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi
92. Kayhan, F. (2006). *Yargısal mekân politikalarının yargı işlevine etkileri*. Ankara Barosu.
93. Flanders: (Ed.). (2006). *Celebrating the courthouse: a guide for architects, their clients, and the public*. WW Norton.
94. Mulcahy, L. (2007). Architects of justice: The politics of courtroom design. *Social & Legal Studies*, 16(3), 383-403.
95. Ahl, B., ve Tieben, H. (2015). Modern Chinese court buildings, regime legitimacy and the public. *International Journal for the Semiotics of Law-Revue internationale de Sémiotique juridique*, 28(3), 603-626.
96. Scott, L. (2016) Court: The Place of Law and the Space of the City. *ARENA Journal of Architectural Research*. 1(1): 5.
97. McDougall, R. (2016, January). Designing the Courtroom of the Future. In Paper delivered at the *International Conference On Court Excellence* (pp. 27-29).
98. Pati, D., Rashid, M., ve Zimring, C. (2010). Occupants' perceptions Of Openness In Federal Courthouses. *Journal of Architectural and Planning Research*, 257-269.
99. Simon, W. H. (2012). Courthouse iconography and Chayesian judicial practice. *Yale JL & Human.*, 24, 419.

YÖK Tez Tarama sonucu konuya ilişkin yapılan çalışmalar listesi

Çalışmanın Başlığı	Yazar	Yıl	Yer/Alan/Tür	Danışman
Bir Sembol Olarak “İdeoloji”nin Mimarideki Kavramsal ve Mekânsal Etkileri Başkentlerin İmarı Üzerinden Bir Karşılaştırma: Ankara Örneği	Murat POLAT	2009	MSÜGM Mimarlık-DR	Ali MUSLUBAŞ
Mimar Clemens Holzmeister ve III. Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası	Leyla KARSLI ALPAGUT	1999	Hacettepe San.Trh-YL METU	Mustafa AKPOLAT
The Turkish Grand National Assembly Complex: An Evaluation of the Function and Meaning of Parliamentary Spaces	Hatice Günseli Demirkol	2009	Phd-Arch.	Elvan Altan ERGUT
Investigating the Publicness of Administrative Spaces and a Case Study in Bakanlıklar District: Ankara	Semih KELLEÇİ	2012	METU Master-UD	Mehmet Adnan BARLAS
Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Üretiminde Bir Aktör Olarak TBMM (1923-1950)	Aysun Aydın ÖKSÜZ	2011	YTÜ Mimarlık-DR	Uğur TANYELİ
Mimari Çevrede Değişme Sürecinin Analizi: Ulus-Çankaya Aksı (Ankara) Üzerinde Bir Deneme	Mustafa Kandil	1987	KTÜ Dr-Mimarlık	Zafer ERTÜRK
Hegemonic Struggle within the Reproduction of Public Space: Domination and Appropriation in and of Kızılay Square	Bülent BATUMAN	2000	METU Master-Arch	Güven Arif SARGIN
Transformative relations between architecture and urban public space: The case of Ankara Kızılay area	Mehmet ALBAYRAK	2000	METU Master-Arch	Abdi GÜZER
The Political Struggle on and at Public Space: The Case of Kızılay Square	Yasemin İLKAY	2007	METU Master-UPPL	Şinasi AKSOY

EK-1. (devamı) Kaynakçalar

Changing Identity of Public Spaces: Güven Park In Ankara	Selen SARIKULAK	2003	METU Master-CRP	Müge AKKAR ERCAN
Kentsel Mekân, İdeoloji ve Temsiliyet Bağlamında Güvenpark Üzerine Bir Araştırma	Gözde ÇELİK	2013	Gazi Mimarlık-YL	Zeynep ULUDAĞ
Social Construction of Meaning in Landscape Architecture: A Case Study of Gençlik Parkı in Ankara	Zeynep ULUDAĞ	1998	METU Phd-Arch	Gönül EVYAPAN
Architecture As An Urban And Social Sign: Understanding The Nature Of Urban Transformation In Eskişehir Highway, Ankara	Ornela BONJAKU-GÖKDEMİR	2009	METU Master-Arch.	Abdi GÜZER
Transformation of an Urban “Vector”: Eskişehir Highway, Ankara	Tuğba TEKİN	2008	METU Master-Arch	Güven Arif SARGIN
Impacts Of Policies After 1980 on Public Buildings: The “Unoccupied” Buildings of Emlakbank, Sümerbank and Tekel İn Ulus in Ankara	Özge SAHİN	2008	METU Master-Arch.	Berin GÜR ve Güven Arif SARGIN
Ankara 19 Mayıs Stadyumu’nu (Ankara Milli Stadı’nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi	Zahide KORKMAZ	2007	Gazi Mimarlık-YL	Zeynep ULUDAĞ
Ankara Endüstri Mirasının (1925-1963) Belgelendirilmesi, Haritalandırılması ve Ön Değerlendirilmesi	Ece KÜRELİ	2013	Gazi Mimarlık-YL	Esin BOYACIOĞLU
Erken Cumhuriyet Döneminde Gündelik Yaşamın Mekânsal İzdüşümleri: Ankara Anafartalar Caddesi	Ayşegül YÜKSEL	2013	Gazi Mimarlık-YL	Zeynep ULUDAĞ
Transformation of Ankara Between 1935-1950 In Relation With Everyday Life And Lived Spatiality	Serpil ÖZALOĞLU	2006	METU Phd-Arch	Cânâ BİLSEL
Erken Cumhuriyet Dönemi Anadolu kentinde bir modernleşme aracı olarak “İstasyon Caddesi”nin incelenmesi: Ankara örneği	Meltem ÖZTEN	2001	YTÜ Mimarlık-YL	Bülent TARIM
Mosques of Ankara: Objects of Ideological Representation since the 1950s	Elif KARAEMLAS	2014	METU Master-Arch.	Güven Arif SARGIN
Spatial Dynamics of Producer Services in Ankara	Buğra GOKCE	2008	METU Phd-CRP	Baykan GÜNAY
Architecture, Ideology, Representation: Party Headquarters As A New Mode in Representing Power since the 1980’s	Fadime YILMAZ	2009	METU Master-Arch.	Güven Arif SARGIN
Siyasi Parti İdeolojilerinin Parti Genel Merkez Binalarına Yansıması	Aslı ÇEKMiŞ	2009	İTÜ Mimarlık-YL	Orhan HACIHASANOĞLU
İdeoloji, Erk ve Sembolizm: Tarihsel Süreçte Türkiye Adliye Yapıları	Ayben KAYA	2017	Gazi Mimarlık-YL	Aysu AKALIN
İstanbul Adalet Yapılarının Mekânsal Analizi	Önder Dinler	2015	İTÜ Mimarlık-YL	İpek AKPINAR
Tanzimat Sonrası, Osmanlı Rumeli Vilayetleri Hükümet Konaklarında İdeoloji ve Erk’in Mimari Temsili (1839-1922)	Neval KONUK HALAÇOĞLU	2018	Atılım Mimarlık-DR	Sevgi LÖKÇE

EK-1. (devamı) Kaynakçalar

Geçmişten Günümüze Kamu Yönetim-Belediye Hizmet Binalarının Mimari Değişimi	Esra ÇAMAŞ	2000	İTÜ Mimarlık-YL	Ayla ATASOY
İdeoloji mimarlık ilişkisi ve Türkiye'de halkevi binaları: 1932 - 1946	Neşe GURALLAR	1997	Gazi Mimarlık-YL	Sercan YILDIRIM
Cumhuriyetin Çağdaşlaşma Düşüncesinin Yasama ve Mekâna Yansımaları: Halkevi Binaları Örneği	Ayşe DURUKAN	2006	İTÜ Mimarlık-DR	Türkan ULUSU URAZ
Türk Ocakları İdeolojisi ve Mimarisi (1912 - 1931)	Oğuzhan BOZDAĞ	2013	Gazi Mimarlık-YL	Neşe GURALLAR
Kamu Yapılarının Yeniden Değerlendirilmesinde Yarışmaların Önemi: Ankara (1923-1938) – Berlin Örneği	SERHAT ULUBAY	2015	YTÜ Mimarlık-YL	Feride ÖNAL
Türkiye’de Proje Yarışmaları ile Elde Edilen Kamu Yönetim Yapılarının Mimari Özellikleri	S. Fulya TÜRKMEN	2009	MSÜGM Mimarlık-YL	Recai Ersin AYNAN
Türkiye’de 1930-1950 Dönemindeki Mimari Yarışmalar ve İdeoloji	Erdinç KOLCU	2005	OGÜ Mimarlık-YL	Aysen Çelen ÖZTÜRK
Kamusalın Politik İçeriğinin Mekâna Yansıması Bağlamında Kentsel Kamusal Mekânda Güç Mücadelesi	Işıl ÖZBAY TARHAN	2016	DEÜ ŞBP-YL	Erdal Onur DİKTAŞ
Fiziksel Çevrede Egemen İdeoloji ve Direnç	Berna GÖL	2009	İTÜ Mimarlık-YL	Aytanga DENER
Egemen İdeoloji ve Mimarlık: Totaliter Rejimlerin Mimari Üzerindeki Etkileri	Veli Rauf VELİBEYOĞLU	2018	İst. Aydın Mimarlık-YL	Alev Erarslan GÖÇER
Muhafazakâr Siyasetin Temel İlkeleri Üzerinden Türkiye Muhafazakârlığının Kentsel Politikalar Deneyimi	Mehmet Feyzi NİLÜFER	2016	MSÜGM ŞBP-YL	Erbatur ÇAVUŞOĞLU
Politika ve Eylem Olarak Mimarlık	Çigdem KÖSEOGU	2012	İTÜ Mimarlık-YL	İpek Vedia YÜREKLİ İNCEOGLU
Cumhuriyet Sonrası Türk Mimarlığı ve Yabancı Mimarların Etkileri	Aylin FİDAN	2002	YTÜ Mimarlık-YL	Harun BATURBAYGİL
Erken Cumhuriyet dönemi mimarlığında 'öteki' sorunu 1923-1950	Ersin ALTIN	2003	YTÜ Mimarlık-YL	Uğur TANYELİ

Tarama anahtar kelimeler: Ankara, kamu yapıları, ideoloji ve mimarlık, politika ve mimarlık, politika ve kent, devlet/hükümet, erk/iktidar. Erişim yılı: 2016.

EK-2. 20. yüzyıl sonrasında işleve özel tasarlanan yüksek mahkeme binaları listesi

- Hollanda Yüksek Mahkemesi, 2016 -KAAN Architecten
- Yeni Zelanda Yüksek Mahkemesi, 2010 - Warren & Mahoney
- Court of Justice of the European Communities- Lüksemburg, 2008 - Dominique Perrault
- Singapur Yüksek Mahkemesi, 2005 -Foster and Partners
- Kolombiya Adalet Sarayı (Yüksek Mahkeme ve Anayasa Mahkemesi) 2004
- International Criminal Court, 2010/2015 - Schmidt Hammer Lassen Architects
- Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, 1998/2004 -OMM Design Workshop and Urban Solutions
- Mısır Anayasa Mahkemesi, 2000- Ahmed Mito
- İsrail Yüksek Mahkemesi, 1992 - Ada Karmi-Melamed & Ram Karmi
- Polonya Yüksek Mahkemesi, 1991 - Marek Budzyński ve Zbigniew Badowski
- Strasburg Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 1989 - Richard Rogers
- Pakistan Yüksek Mahkemesi, 1980ler -Kenzo Tange & Shin Toki
- Japonya Yüksek Mahkemesi, 1974-Shinichi Okada
- Avustralya Üst Mahkemesi, 1972 - Edwards Madigan Torzillo and Briggs
- Alman Federal Anayasa Mahkemesi, 1969- Paul Baumgarten
- Hindistan Yüksek Mahkemesi, 1958 - Ganesh Bhikaji Deolalikar
- Hindistan-Punjab Yüksek Mahkemesi, 1956 - Le Corbusier
- Brezilya Federal Yüksek Mahkemesi, 1960 - Oscar Niemeyer
- Kanada Yüksek Mahkemesi, 1946 - Ernest Cormier
- ABD Yüksek Mahkemesi, 1935 - Cass Gilbert
- Yunanistan Yüksek Mahkemesi
- Güney Kıbrıs Rum Bölgesi Yüksek Mahkemesi
- Endonezya Anayasa Mahkemesi, 2003-2008
- Kazakistan Yüksek Mahkemesi 2002-2004
- Çin Halk Yüksek Mahkemesi -1992
- Kore Anayasa Mahkemesi, 1993
- Venezuela Yüksek Mahkemesi, 1982-87
- Brezilya Yüksek Mahkemesi, 1989

EK-3. Ankara’da kamu yapıları

Eskişehir Yolu (Dumlupınar Bulvarı) ekseninde 2010 yılına kadar yapılan kamu kurum ve kuruluşları tesisleri	
Karayolları Genel Müdürlüğü	
Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	
Devlet İstatistik Enstitüsü	
Devlet Malzeme Ofisi	
Milli Kütüphane	
Kültür ve Turizm Bakanlığı	
Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	
Sayıştay Başkanlığı	
Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğü (bugün Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı)	
DESİYAB Genel Müdürlüğü (Dışişleri bakanlığı ana binası)	
Halkbank Genel Merkezi-I (Hazine ve Maliye Bakanlığı binası)	
Halkbank Genel Müdürlüğü-II (bugün Ticaret Bakanlığı)	
Türkiye İş Bankası Ankara Müdürlüğü (bugün SPK)	
DSİ Bölge Müdürlüğü yerleşkesi	
Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı	
Maden Tetkik Arama Enstitüsü	
TEKEL (bugün Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği)	
Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ek bina	
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ek bina (bugün EİAŞ)	
MKE Genel Müdürlüğü binası Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	
Milli Güvenlik Kurulu Başkanlığı	
Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ek bina	
PTT Genel Müdürlük Binası Başbakanlık	
Petkim Genel Müdürlüğü Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	
2010-2020 yılları arasında Ankara’da yapılan kamu yapıları	
Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesi	Beştepe
Anayasa Mahkemesi	İncek Mah.
Yargıtay	İncek Mah.
TBMM Ek binası	Devlet Mah.
Karayolları Genel Müdürlüğü KGM Ek İdari Bina İnşaatı	Devlet Mah.
İŞKUR- Ana Hizmet Binası	Devlet Mah.
Adalet Bakanlığı Ek Hizmet Binası (TPAO yıkılarak)	Devlet Mah.
Yeni TÜİK Binası-(mevcut bina yıkılarak)	Devlet Mah.
YSK (Danıştay yıkılarak)	Zafer Meydanı
EGM - Bilgi Teknolojileri Daire Başkanlığı Hizmet Binası (yenileme)	Devlet Mah.
Danıştay - Ana Hizmet Binası	Dumlupınar Bulvarı
Bölge Adliye Mahkemeleri	Dumlupınar Bulvarı
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı - Ana Hizmet Binası	Dumlupınar Bulvarı
Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı- Ana Hizmet Binası	Dumlupınar Bulvarı
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Ana Hizmet Binası	Dumlupınar Bulvarı
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Ek Hizmet Binası	Dumlupınar Bulvarı
Sağlık Bakanlığı	Dumlupınar Bulvarı
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı -Bakanlık yeni hizmet binası	Dumlupınar Bulvarı
Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Hizmet Binası	Dumlupınar Bulvarı
Gençlik ve Spor Bakanlığı/Spor Genel Müdürlüğü Hizmet Binası	Dumlupınar Bulvarı

EK-3. (devamı) Ankara’da kamu yapıları

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Hizmet Binası	Dumlupınar Bulvarı	
TAGEM (Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü)	Dumlupınar Bulvarı	
Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Hizmet Binası	Dumlupınar Bulvarı	
AB Bakanlığı Ulusal Ajans	Dumlupınar Bulvarı	
Diyanet İşleri Başkanlığı yerleşkesi	Dumlupınar Bulvarı	
EPDK	Dumlupınar Bulvarı	
Atom Enerjisi Kurumu	Dumlupınar Bulvarı	
Orman Genel Müdürlüğü Hizmet Binası	Söğütözü	
Maliye Bakanlığı Hizmet Binası		
Maliye Bakanlığı - Eğitim Binası (MAYEM)		
Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi Daireleri	OSTİM - Ulus- Kazan	
Gelir İdaresi Başkanlığı OECD – Ek Bina		
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Hizmet Binası Yapımı	Sincan/Etimesgut	
Eskişehir Yolu (Dumlupınar Bulvarı) ekseninde kiralık yapılarda bulunan kamu kurumları		
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	kiralık	
Ankara Bölge İdare Mahkemesi	kiralık	
Ankara İcra ve Vergi Mahkemeleri	kiralık	
Ankara Tenis Kulübü	2023	
19 Mayıs Stadı	2021	
İller Bankası Binası (1935-37) (Seyfi Arkan)	2017	
Tekel Binası	2017	
Maltepe Havagazı Fabrikası (1928 -29)	2017	
Marmara Köşkü (1928) (Ernest Egli)	2016	
EGO Hangarları (1928-30)	2016	
AOÇ Baraj Gazinosu (1937-38)	2016	
Danıştay Binası (1969-78) (Doğan Tekeli ve Sami Sisa)	2016	
Kumrular İkamet Sitesi (1956) (Orhan Bozkurt ve Gazanfer Beken) (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı)	2016	
Emlak ve Kredi Bankası (TİKA)	2016	
AOÇ İşçi Memur Lokantası (1930)	2014	
TBMM Halkla İlişkiler Binası (Behruz Çinici)	2014	
AOÇ Jandarma Karakolu (1934) (Nafia Vekâleti İnşaat Dairesi)	2013	
Çubuk Barajı Su Süzgeci Binası (1935-36)	2013	
Etimaden İşletmeleri G. M. Binası (1956-60) (Vedat Özsan, Toğrul Devres ve Yılmaz Tuncer)	2013	
TPAO G.M. Binası (1962-74) (Demirtaş Kamçıl-Rahmi Bediz)	2013	
TBMM Lojmanları (1984-87) Çinici Mim.)	2007	
Ankara’da yıkım tehdidi ve tahribat ile gündeme gelmiş yapılar ve alanlar (Mimarlar Odası)		
TCDD Gar Binası	Renda Köşkü	AOÇ arazileri ve yapıları
Opera Binası-Sergi Evi	Şeker Fabrikası Yerleşkesi	Ulus Tarihi Kent Merkezi
Milli Kütüphane	Saraçoğlu Mahallesi	ODTÜ Ormanı
Çubuk Barajı Atatürk Evi	Cebeci Stadı	Eymir Gölü
Ankara Rüzgâr Tüneli	Halide Edip Adıvar Lisesi	TBMM Meclis Camii
TRT Arı ve Orkut Stüdyoları	Ankara Gazi Mustafa Kemal Devlet Hastanesi	

Ek-4. Yüksek yargı mekânları hizmet binaları

Şuray-ı Devlet (Danıştay) Binası		Eski Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) Binası	Eski Danıştay Binası	Anayasa Mahkemesi	Yargıtay	Anayasa Mahkemesi Binası	Danıştay Binası	Yargıtay Binası
Zafer Meydanı		Vekaletler Sitesi (Bakanlıklar)	Zafer Meydanı			İncek Bulvarı	Dumlupınar Bulvarı	İncek Bulvarı
1924 Anayasası (Kuvvetler Birliği)			1961 Anayasası (Kuvvetler Ayrılığı)		1982 Anayasası (Kuvvetler Ayrılığı)			2017 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi
Başvekalet birimlerinin ek hizmet binası olarak yapılmış, o dönem Başvekalete bağlı olan Şuray-ı Devlete tahsis edilmiştir. Yarım bodrum üzerine 3 katlı Yapım tarihi ve mimarı bilinmiyor (1928) Yıkıldı (1970LER)	1932?	Proje Yılı: 1967	1978-90 Yeni bina proje yarışması (TBMM yanı) (Ziya Tanalı) Proje gerçekleştirilmiştir. Bina tahsisi (Simon Bolivar Cd.)	1990-2000 Ek bina tahsisleri	Proje Yılı: 2004	Proje Yılı: 2008	Proje Yılı: 2015	
	Mimari Proje: Clemens Holzmeister	Mimari Proje: Doğan Tekeli-Sami Sisa proje bürosu			Mimari Proje: Aybars Acarsoy, Gökhan Aksoy ve Gökhan Büyükkılıç (Mono Mimarlık)	Mimari Proje: Cem Açıklol ve ekibi	Mimari Proje: Sönmez Mimarlık	
	Hizmet Alımı (600.00 Lira / 16 lira birim fiyat)	Davetli (Eksiltme) Usulü İhale Eksiltme oranı %6 Bayındırlık Bakanlığı			Yarışma Bayındırlık ve İskân Bakanlığı	Yarışma Bayındırlık ve İskân Bakanlığı	İhale (Pazarlık Usulü) T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2.400.000 ₺	
	bodrum + üçer katlı kütlelerden oluşan U biçimli yapı Alman Neo-Klasizmi 1956-1958 yılları arasında iki kat olan binaya üçüncü kat ilave edilmiştir. 1955 yılında adli yıl açılışı ve Yüce Divan yargılamaları için yapılan "Kubbealtı" olarak adlandırılan bölüm, 1960'lı yıllarda orta bina konferans ve Genel Kurul binalarının yapımı için yıkılmıştır.	Yapı iki bodrum kat, zemin kat ve on dört kattan oluşan 51.80 m yüksekliğinde bir kule blokile 7.40 m yüksekliğinde iki parçalı yatay bir kütleden oluşmaktadır Brüt masif betonarme cephesi ile dönemin mimari yaklaşımına örnektir.			30.000 m² Beyaz renkli ve büyük camların hâkim olduğu yeni bina. Binanın hem plan kurgusu ve hem de kütsel yapısı itibari ile çeşitli boşluklar oluşturarak iç mekânların birbirleriyle ve binanın çevresi ile iletişim kurması, bu sayede şeffaf bir etki oluşturması amaçlanmıştır. Mahkeme binasının algısının şeffaflığı vurgulayacak nitelikte olması en önemli karakteristik vurgusudur. Bu şeffaflığın yanı sıra, bina, özellikle ön cephesindeki dokulu taş yüzeyleri ile masif, anıtsal ve mahkemenin ağırlığını hissettiren bir etkide olmayı hedeflemiş.	72.500 m² Yatay olarak konumlanan Başkanlık ve Başsavcılık blokları arasından sağlanan ana giriş arkasında yeralan düşey tip bloklarda* dava daireleri çözümlenmiştir. Dava dairelerinin bulunduğu blokların kütlelerini tanımlayan cam cepheler şeffaflık etkisini vurgulamaktadır. Başkanlık ve Başsavcılık bloklarında ise masif yüzeyler cam cephe birarada kullanılmıştır. *Proje aşamasında dört olan blok adeti uygulama sırasında beş blok olarak inşa edilmiştir.	486.000 m² Ülkemizin en büyük kamu yapısı. Başkanlık bloğu çatısındaki kubbe ile öne çıkmakta. 4 kule detayı ve 16 sütunu ile kendi içinde önemli sembolleri barındıracak olan Yargıtay binasında, Başkanlık bloğunun girişinde yer alan 16 sütun tarihî kurulan 16 Türk Devletini simgeleyecek. 4 kuleden her biri ise adalet, hukuk, demokrasi ve özgürlük kavramlarını temsil edecek. *proje aşamasında değerlendirilen 16 sütun, uygulamada gerçekleştirilememiştir.	
					Yüklenici: MDR	Yüklenici: VARYAP	Yüklenici: Rec Uluslararası İnşaat Yatırım Sanayi ve Tic.A.Ş.	
	1933-35	1969-1978			Yapım Yılı: 2009	Yapım Yılı: 2012	Yapım Yılı: 2021	
	Tadilat ve ek binalar (Adalet B. tahsis esildi)	Yıkıldı (yerine YSK binası)			Arsa Değişikliği			
								

Gazili olmak ayrıcalıktır